

Vývoj literárního dějepisu od let osmdesátých.

Literární dějepis nedovedl se do 90. let zprostiti filologické a knihopisné metody, jíž užíval a v soustavu uvedl čelný literární dějepisec předchozího období Josef Jireček. I trpěly všechny monografické i úhrnné práce dlouho dvěma základními nedostatky: nezařazovaly slovesných zjevů do souvislosti domácího mezinárodního vývoje a nehledaly za knihami osobností, ideí, dobových typů. Nejbezpečněji se cítila zastaralá tato metoda při líčení tak zv. doby střední české literatury, v němž Josef Jireček rovněž byl mistrem: Antonín Truhlář a jeho jmenovec Josef Truhlář, u kterého již se jeví některé znaky gebauerovského postupu literárně-historického, vyšetřili taktó mnoho cenných fakt z dějin českého humanismu, pilně se této metody přidržovali také komeniolog J. V. Novák a badatel v starší slovesnosti Ferd. Menčík; též Fr. Bílý, jeden z nejstarších žáků Gebauerových, tkví vlastně v ní, ale doplňuje ji hledisky literární kritiky. Ale když tohoto postupu užil Fr. Bačkovský při zjevu tak složitým, jakým jest slovesné obrození národní, ukázala se plně nedostatečnost metody; nezískáno nic, leč trochu zevních fakt beze spojitosti a výkladu.

Zatím Jan Gebauer, jenž literárními dějinami se zabýval mimochodem, ukázal mladší generaci odborných pracovníků v universitních výkladech a v několika statích k dokonalejším cestám, které dříve razil V. B. Nebeský; místo úryvkovitých dějin české slovesnosti podával srovnávací obraz vývoje látek a genrů v středověké literatuře západoevropské a vždy znovu poukazyval k souvislosti českého a cizího písemnictví. Tímto způsobem v universitních svých čteních podal soustavné dějiny starší české literatury, leč více než samo jeho dílo znamenal plodný jeho podnět.

Přední žák Gebauerův, Jaroslav Vlček, domyslíl, co učitel napověděl a postoupil mnohem dále. V duchu velikého německého historika literárního Heřmana Hettnera přepodstatnil české literární dějiny ve vývojovou historii vůdčích dobových proudů, v složitý a barvitý obraz celistvé kultury národní; leč v tomto podání zároveň organicky zařazen náš duchovní, literární a kulturní vývoj do spojitého postupu vzdělanosti západoevropské. Jaroslav Vlček vyzkoušel své síly na dvojnásobném podání dějin literatury slovenské, jejíž historiografii od samých základů sám vytvořil, a hned na to se obrátil k velikému úkolu pragmatických dějin literatury české od prvních počátků až na prah přítomnosti. V dějinách literatury staročeské spočinul v podstatě na výkladech Gebauerových a s důsledností vymýtil z písemnictví českého poprvé v souvislém podání vše, co souviselo s rukopisnými podvrhy. Živosti a svérázu při-

bývalo jeho dílu, stále se rozrůstajícím a prohlubujícím, čím se blížilo období reformačnímu: myšlenkově hlásilo se tu pojetí Palackého, vědecky a metodicky bylo však doplněno novými důležitými výzkumy Gollovými, většině náboženských a polemických památek teprve tuto dostalo se příslušného ocenění. Za to XVI. a XVII. věk, jímž se nejraději zabývala škola Jirečkova, moderní dějepisec literární prozatím přeskočil, odloživ jeho vylíčení na dobu pozdější. Daleko více vábilo jej období domněle nejméně zajímavé a vděčné, období dovršené katolické protireformace a naprostého slovesného i národního úpadku, — a právě tu přesný jeho pragmatism vyvrátil základní předsudek o úplně přervané národní i kulturní tradici a vyhledal důmyslně slabounké kořínky dalšího vývoje.

Přece však to bylo pouhou přípravou k hlavnímu odřezu dějin Vlčkových: k výkladu národního a literárního obrození. Pochopení velkého tohoto hnutí prohlásil T. G. Masaryk, jenž sám podnětně přispěl k rozboru myšlenkových jeho proudů, za nezbytnou podmínku k ujasnění našeho národního programu vůbec. Výbornou školou literárně-historického studia z doby obrozenské byl veliký spor rukopisný, jehož mezi odpůrci pravosti Rukopisů účastnili se všichni téměř význační pracovníci literárně-dějepisní. Diskusí mezi Masarykem na jedné, Kaizlem a Pekařem na druhé straně, zda humanita, navazující vědomě na náboženskou reformaci českou či moderní idea národnostní byla hybnou silou našeho obrození, osvětlena se dvou stran dějinná filosofie toho hnutí. Výbornými pracemi slovinského slavisty Matyáše Murka zjištěna závislost naší obrozenské literatury na německé romantice. V soustavné řadě monografických studií o vědě a publicistice české v XVIII. stol., prokázal Josef Hanuš, kterak v našem obrození vedle mocných myšlenkových vlivů cizích projevovala se i domácí jazyková a historická tradice. Drobnějšími příspěvky Vlčkovými, Hanušovými, Krausovými a Hýskovými objasněny sporné otázky našeho duchovního života na rozhraní XVIII a XIX. století, sneseny z cizích literatur obdoby k zjevům našeho probuzení a jmenovitě doba osvícenská s ústřední velkou osobností Josefa Dobrovského oceněna patřičně ve svém významu, pro obrodní proces.

Názor o podstatě našeho národního obrození, vytvořený tímto badáním, jeví se nejúplněji v nedokončeném spise Vlčkově a v úhrnném, posud 4svaz. díle, zprvu Jar. Vlčkem, pak J. Jakubcem redigovaném a jmenovaném dějepisci literárními vytvořeném, „Literatura česká devatenáctého století“ (1902—1907; nově vyd. posud 2 sv. 1911 a 1917), kde ukázalo se i, že každý z hlavních spolupracovníků, spojených jednotným názorem, má nejen svou zvláštnost, ale i svou metodu, své přednosti, své nedostatky. Ukazuje-li

Jar. Vlček a Jan Jakubec především k německému myšlení a písemnictví jakožto k ideovému východisku našeho obrození, upozorňuje Jan Máchal ve shodě s ruským pracovníkem Francevem k vlivům slovanským, kdežto v poslední době Josef Hanuš důmyslně pokouší se dovoditi, že lze velmi mnoho vyložit z původní tradice domácí. Jar. Vlček, mistr sytého, vkusného, až preciosního slohu, jest zvláště šťasten ve větších, všeobecných konstrukcích: přesnému a strážlivému Janu Jakubcovi daří se historicky průkazné obdoby příbuzných a souvisejících zjevů; Jos. Hanuš, jenž zřídka překonává metodu knihopisnou, ovládá učenecké dějiny a těží z nich hojně pro výklad literatury; Jan Máchal, je muž uniká pragmatická spojitost a jenž marně pokouší se o charakteristiky osob i dob, trpělivě shledává látkovou filiaci a vyšetřuje závislost odvozených zjevů na předlohách. Ve smyslu moderních snah dějepisných přihlídnou všichni tito učenci přímo k pramenům, a odtud plyne i jejich požadavek, aby díla novočeské literatury byla vydána kriticky v původním znění s textovým aparátem, pokud možno ve formě nejpůvodnější, nikoli však v otrockých otiscích. O něco podobného pokoušel se svou dobou tápavě a nepřesně již Fr. Bačkovský, ale nedošel cíle. Teprve roku 1904 počala za redakce Jar. Vlčkovy vycházeti vzorná sbírka tohoto druhu »Čeští spisovatelé XIX. století«, která doposud zahrnuje spisovatele Fr. L. Čelakovského, K. Havlíčka, B. Němcovou, V. Hála, K. H. Máchu, K. Sabinu, G. Pflagra Moravského, a na níž kromě redaktora spolupracovali M. Gebauerová, A. Hartl, Jan Jakubec, Jos. Laichter, A. Novák, L. Quis, Jan Thon, V. Tille. Ještě přesněji plní úkol vědeckých vydání novočeských textů od r. 1917 »Novočeská knihovna« III. tř. České akademie, kde posud J. Jakubec vydal básně Hekovy, Vlček Puchmajerovy almanachy a Máchal Hankovu poesii.*) K Jar. Vlčkovi a jeho vrstevníkům druží se celá škola mladších slovesných dějepisců, kteří učitelův postup doplnili jednak pronikavějším rozbořením stránky umělecké, jednak zevrubnějším ohledáním látek a pramenů; z družiny té nejpilnější Miloslav Hýsek položil základy k dějinám písemnictví na Moravě. Také na Slovensku stal se Vlček podněcovatelem zkoumání literárního.

Všichni tito badatelé vyšli z průpravy filologické, leč pokusili se, tu s větším, tu s menším zdarem doplniti neb překonati filologii historickou metodou. Důsledným filologem ve všech pracích zůstal Václav Flajšhans,

*) Literárně historický základ mají i dvě knihovny určené studijním potřebám gymnasijsním, jež přinášejí pečlivou revisi tekstovou, cenné úvody a poznámky: »Sbírka souvislé četby školní« (od r. 1910 red. Ferd. Strejčka) a »Světla« (od r. 1912 red. K. Velemínského).

zprvu věrný stoupenec, od r. 1896 odpůrce Gebauerův a jeho školy. Pronikavost úsudku, rychlost postřehu, důmyslnost a smělost kombinace jsou od počátku jeho kladnými znaky, proti nim však stojí nepevnost vědeckého přesvědčení, chvatnost práce, vynucená duchaplnost, výmluvnost, jež musí nahrazovati přesvědčivé důkazy. Sporné otázky z pomezí filologie a literárního dějepisu zvláště lákají jeho badavého ducha, problémy staročeského písemnictví, položené Janem Gebauerem, staví často do nového světla; studium literární činnosti M. J. Husi, jehož díla vydává, děkuje mu za mnoho objevů; v dějinách novočeské literatury nevystačuje ani průpravou, ani pronikavostí.

V celé řadě otázek literárně dějepisných, hlavně v záhadách písemnictví staročeského, v dějinách literatury obrozenské, v boji rukopisném bylo třeba přihlídati k dějinám literatury německé. Tím vytčen byl zvláštní, důležitý úkol českým germanistům, aby pečlivě vyšetřovali vzájemné vztahy písemnictví českého a německého a pracovali o dějinách kulturní výměny mezi oběma národysousedními a nepřátelskými. Všestranně provádí úkol ten zák schererovské školy, Arnošt Kraus, jež kriticky objasnil řadu sporných otázek od pokřtění Čech do XIX. věku a obsáhlým dílem vyčerpává látkově vzájemné ty vztahy.

Z dějin cizích literatur pěstují se hlavně písemnictví francouzské a anglické a to dílem metodou analyticky filologickou, dílem se zřeteli estetickými: obě dvojice P. M. Haškovec a O. Šimek, V. Mathesius a Fr. Chudoba naznačují tuto dvojakost; P. M. Haškovec pilně dbá studia srovnávacího. K němu stále poukazoval Jan Gebauer na širokém základě slavistickém a nejšťastněji je s hojnými zřeteli národopisnými pěstuje Jiří Polívka, jež podal i řadu prací čistě filologických. S ním v nejedné metodické věci spřízněn jest Václav Tille, jež však od srovnávacího studia látkového postoupil i k dějinám literárních teorií a ke charakteristice několika složitých zjevů literárních, jako vůbec, jsa i divadelním kritikem a causeurem, souvisí těsně se současným životem literárním a kulturním.

Tento obecný přehled historický doplňtež data životopisná a bibliografická.

Silný vliv na metodu i předmět studií starších historiků literárních měla klasická filologie. Antonín Truhlář (1849—1908), dlouholetý profesor jičínského a pražského akad. gymnasia, posléze ředitel tohoto ústavu, zahájil svou činnost překlady z latiny, pak po několika rybičkovských životopisech národních buditelů, sestavil (1885 a 1887) soupis českých překladů ze starověkých literatur, na to ve velké řadě statí, Jirečkovým způsobem psaných, studoval střední dobu české literatury se stálým zřetelem k humanismu. Humanismus stal se konečně vlastním oborem jeho studií, jemu věnoval vzorné své vydání *Jan a Albina Ezop o-*

vých **Fabulí a Brantových Rozprávek** (1911) s obsáhlým úvodem, pak kromě četných statí hlavní dílo svého života, abecedně sestavenou »Rukověť latinského písemnictví v Čechách ve stol. XVI.« (1908 posmrtně vyšel první díl, obsahující asi $\frac{1}{4}$ díla, o novém vyd. pracuje K. Hrdina, jež r. 1918 vydal doplňky a další svazek Rukověti). Ve všech pracích těch jeví se hojnost materiálu neúnavně sebraného, důkladnost bibliografická, ale i nedostatek hlubšího proniknutí a srovnávacího pojetí. (Viz Arne Novákovy Příspěvky k dějinám čes. human. v Listech filolog. 1909.) Těmito vadami trpí i úhrnné práce Truhlářovy: dějiny středověké literatury české v Ottově Slovníku, obraz českého písemnictví v německém díle Oesterreichisch-ungar. Monarchie a školský »Výbor z literatury české nové doby« (1886), jež s knihou Pelikánovou a Grimmovou od r. 1886 nahrazoval zastaralou již 3dílnou antologii Jirečkovu.*) V l. 1891—1900 redigoval Č. Čes. Musea. Velmi cenné knihopisné a filologické příspěvky k dějinám českého humanismu podal *Josef Král*, jež v »Listech filologických«, »Sborníku filologickém« a v »Památníku Gebauerově« rozebral Campanovo drama »Břetislav« a Aquilovu biblickou hru o Tobiáši, řecké básnictví humanistické v Čechách a slovesnou činnost humanistických profesorů university Karlovy; znalec metod klasické filologie doplňuje tu bedlivého sběratele a tříditele materiálu.

Časově před Antonínem Truhlářem, ale metodou o něco modernější zabral se starší jeho jmenovec *Josef Truhlář* (1840—1914) do dějin českého humanismu, z něhož líčil hlavně období starší s výhledy na rozvoj humanismu za hranicemi. Vedle dvou soustavných, neukončených prací, »Počátky humanismu v Čechách« (1892) a »Humanismus za krále Vladislava II.« (1894), patří

*) Dnes i trojdílná antologie Pelikánova, Grimmova a Truhlářova, jež od r. 1886 vyšla ve 3 vyd., zastarala a jest nahrazena jednak čtyřdílnou »Čítankou pro vyšší třídy škol středních«, uspořádanou Václavem Ertlem, Josefem Grimmem, Jaroslavem Vlčkem a Janem Máchalem (1909—1912), jednak trojdílným »Výborem z literatury české« (1906—1909) od J. V. Nováka. K těmto výborům druží se jako studijní pomůcky dvoje úsečné dějiny literární v nárysu: »Stručné dějiny literatury české« prací V. Ertlovou, E. Smetánkovou a Jar. Vlčkovou, vydané péčí stát. knihoskladu a podle škol. osnov učleněná »Rukověť dějin české literatury« od V. Ertla, Alb. Pražáka a J. Menšíka. Pro ústavy učitelské sestavil »Přehledné dějiny české literatury« Ferdinand Písecký, pro školy obchodní upravili přehled literárně dějepisný jednak František Mejsnar, jednak Josef K. Šlejnar, Petr Zenkl a Gustav Pallas.

sem ještě vydání, »Listáře Bohuslava Hasišteinského z Lobkovic« (1893) a »Dvoulistářů humanistických« (1897). V posledních letech věnoval se Josef Truhlář, dlouho kustos pražské universitní bibliotéky, vědecké katalogisaci rukopisů knihovny klementinské i vydal »Catalogus codicum manu scriptorum latinorum« (ve II dílech 1905 a 1906) a »Katalog českých rukopisů universitní knihovny pražské« (1906). Jako studia Josefa Truhláře vycházel namnoze z důkladné odborné znalosti svěřené jemu knihovny klementinské, tak čerpal *Ferdinand Menčík* (1855—1916) hojně z dvorní knihovny ve Vídni, jejímž byl úředníkem, pro své práce bibliografické a literárně dějepisné. Vedle hojných vydání památek staročeské literatury slovníkářské, biblické a divadelní a některých spisků populárních, vyšly od něho jmenovitě dva příspěvky k srovnávacímu písemnictví látkovému, »Česká prorocství« (1878) a »Rozbor legendy o sv. Kateřině« (1881), sbírka drobných článků k dějinám starší literatury, »Rozmanitosti« (1880), »Příspěvky k dějinám českého divadla« (1895) a pěkná studie z dějin slavistiky »Jiří Ribay« (1892), jež Menčíka, dříve lektora češtiny na universitě vídeňské, řadí charakteristicky mezi vídeňské slavisty. Studiem a vydáváním středověké slovesnosti české horlivě se po celý život zabýval spoluauktor tohoto spisu *Jan Václav Novák* (1853—1920), jenž v mladosti pěstoval též drobnou literární kritiku, písemnictví pro mládež a slovesnost didaktickou. Ke stáru soustředil se na studium Komenského, jehož hlavní spisy kriticky vydal a monografickými rozborů osvětlil: jeho životopis J. A. Komenského zůstal nedokončen a vyšel (1921 a 1922) posmrtně.

Literárně historické práce, prováděné starší metodou filologickou, ne však beze zřetele k dějinné souvislosti, jsou pouhou složkou v mnohostranné činnosti zemského školního inspektora pražského *Františka Bílého* (1854—1920). V Praze se stal vychovanec Bartošův a účastník »Zory« žákem Gebauerovým, ale rodné Moravě se neodcizil: byl z nejhrolivějších kritiků »Hlídky literární«, šířil známosti o Moravě v Čechách a dbal o sepětí duševních snah v království i markrabství; toho pozdním, krásným důkazem jest jím redigovaná »Lidová čítanka moravská« (1907) a s ní obdobná »Slovenská čítanka« (1912). Vliv Bartošův jevil se také v Bílého snahách jazykových a brusičských a v úsilí sloučiti zájmy literární s činností školskou, kde zvláštní důraz kladl na praktickou poetiku a estetiku. Odsud kromě spolupracovníctví na Bartošově »Malé slovesnosti« (r. 1911 vydal Fr. Bílý jako zvláštní otisk »Malou poetiku«) vzešly cenné »Příspěvky k praktické poetice« (1915), antologie novočeského básnictví »Paterky knihy plodů básnických« (1892), dvojí výbor z:

Vrchlického (1896 a 1898), výbor z Havlíčka (1907), několikrát vydání Komenského »Labyrintu« (od r. 1887 častěji). Kromě Komenského se věnoval Bílý se zvláštní láskou národnímu obrození a v knižce »Od kolébky našeho obrození« (1904) sdružil události z dějin řeči, slovesnosti a divadla v názorný obraz kulturně historický. Hlavní jeho práce věnovány jsou F. L. Čelakovskému: rozebral kriticky jeho »Ohlas písní českých« (1896), vydal jeho »Růži stolistou« (1894) a uveřejňoval jeho »Korespondenci a zápisky« (1909—1913 ve 4 sv.); mnoho jeho studií o Čelakovském roztroušeno po časopisech (viz o Bílém či. J. Kabelíka v Mor.-slezské revui 1915).

Metodou, jíž Josef Jireček a jeho stoupenci užívali k studiu a k líčení staršího období českého vývoje literárního, chtěl *František Bačkovský* (1854—1908) podati i obraz novodobého písemnictví českého. Od různých spisů školských i praktických, pomůcek mluvnických a mělkých obran Rukopisů — praktickou cenu z těchto publikací má úhrnný výtěžek brusičských snah »Opravce poklesků mluvnických i pravopisných« (1879—1894, ve 4 vyd.) a »Slovník cizojazyčný« (1895) — přistoupil k monografiím i souborným dílům z novočeského písemnictví. Menší příspěvky na př. »O básnické činnosti P. J. Šafaříka a Fr. Palackého« (1885) neb »Několik rozprav o Čelakovském« (1887) svou mikrologií a materiálem horlivě sebraným, jakož i některá vydání starších spisů novočeských mají větší cenu než povrchní a nesoustavné »Zevrubné dějiny českého písemnictví doby nové« (1886—1887), které nedostaly se přes t. zv. dobu předbřeznovou. Postupně nahlédl Bačkovský, jenž zatím se stal z profesora knihkupcem a nakladatelem, že veškeré pragmatické dějepisectví literatury jest mu nedostupno, i hromadil knihopisný materiál, usiluje o jeho praktické a přehledné spořádání. Po této stránce má cenu jeho příručka, která vyšla v trojím vydání: r. 1887 jako »Přehled dějin písemnictví českého doby nejnovější«, r. 1898 jako »Přehled dějin písemnictví českého z let 1848—1898« a r. 1899 jako »Přehled písemnictví českého doby nejnovější«. Celá řada dat literárních není shrnuta nikde jako v těchto spisech, jimž jakékoliv oduševnění však chybí. —

Zakladatel moderního dějepisu české literatury *Jaroslav Vlček* (* 1860) narodil se z českého otce a slovenské matky v Báňské Bystřici na Slovensku 22. ledna 1860. Byl dlouho profesorem středoškolským, r. 1898 habilitoval se na české universitě pro dějiny české literatury, r. 1908 stal se tam řádným profesorem, po převratu se věnoval v ministerstvu organizaci školství slovenského. V l. 1899—1919 účastnil se redakce »Listů filologických«, r. 1899—1901 vydával »Obzor li-
Novák-Novák: Přehledné děj. lit. české.

terární a umělecký«, v l. 1916—1920 »Naši řeč«, v l. 1902—1907 řídil »Literaturu českou XIX. stol.« První jeho větší literárně-historickou prací byla »Literatura na Slovensku, její vznik, rozvoj, význam a úspěchy« (1881), jež zcela přepracována a do nejnovější doby dovedena vyšla slovensky jako »Dějiny literatury slovenskej« (1890); kulturně politické dějiny slovenské líčí monografie »Slovensko od reakce Bachovy do zrušení Matice slov.« (1913); díly těmi poprvé přehlédnut soustavně slovesný vývoj pod Tatrami. Již roku 1885 učinil pokus o soustavné vylíčení českých dějin literárních »Přehledem dějin literatury české«, z něhož vyšel pouze 1. sešit obsahující období staročeské — ještě s RKZ. V bojích o pravost těchto vypěl Vlčkův názor neobyčejně, a již r. 1892 počaly vycházeti veliké »Dějiny české literatury«. R. 1897 vyšel první díl obsahující látku od nejstarších dob až po t. zv. zlatý věk; r. 1898 první část II. dílu zaujímavější stol. XVIII., v l. 1902—1914 partie o stol. XIX. a obsahující českou literaturu do let 30; r. 1921 započal s vydáváním »věku zlatého«. Mezi přípravami k II. dílu vznikly monografie »První novočeská škola básnická« (1896), »Pavel Josef Šafařík« (1896). Řadou drobnějších charakteristik a podobizen jsou tři sbírky »Několik kapitolek z dějin naší poesie« (1898), »Několik kapitolek z dějin naší slovesnosti« (1912) a »Nové kapitoly z dějin literatury české« (1912), první svazek zabývá se hlavně literaturou obrozenskou, druhé dva krásným i časopiseckým písemnictvím od počátku let čtyřicátých do konce let padesátých. Pro dílo »Literatura česká XIX. stol.« napsal kapitoly o Slovensku, počátcích novočeského veršování, o Jungmannových a Šafaříkových pracích literárně-dějepisných, o M. Zd. Polákovi; v »Českých spisovatelích« redigoval tekst V. Hála, K. H. Máchy, spisy V. Hálkovy, částečně B. Němcové, jimž věnoval také řadu drobnějších studií, opatřil úvody; v »Novočeské knihovně« vydává nově almanachy Puchmajerovy. Na počest 60. narozenin Vlčkových (1920) vydali Jan Jakubec a Miloslav Hýsek sborník statí od jeho spolupracovníků a záků »Z dějin české literatury«, kde od Jakubce a Bujnáka ocenění Vlčkova významu, od Hýska a Pražáka knihopis jeho prací.

Z Vlčkových spolupracovníků stojí mu nejbliže Jan Jakubec (* 1862), universitní profesor v Praze. Obě nejstarší jeho práce »O životě a působení Jana Kollára« (1893) a obšírná monografie o jeho rodáku »Antonínu Markovi« (1896) obsahují in nuce celou další vědeckou činnost Jakubcovu. Hlavním jejím předmětem jsou první dvě periody národního našeho obrození, doba Dobrovského a Jungmannova s myšlenkou slovanské vzájemnosti v popředí. Jan Kollár, nositel této idee, zaměstnává však Ja.

kubce nejvíce. »Literatura česká XIX. stol.« v prvních dvou svazcích, jichž pronikavá druhá redakce jest jeho dílem, přináší od Jakubce soustavné vylíčení českého osvícenství seskupeného kolem Dobrovského, počátky národní romantiky české u Jana Nejedlého a Jungmanna i v mladistvé činnosti Palackého a Šafaříka, Jana Kollára, F. L. Čelakovského a obrození české poesie lidovou písní, další svazky Havlíčkovu činnost básnickou a G. Pflagra Moravského. Z toho studie o Kollárovi tvoří takměř samostatné dílo. O Čelakovského a Kollára Jakubec se zasloužil též jako vydavatel. Pořídív r. 1894 dvojdílný instruktivní »Výbor Kollárových básní«, vydal »Slávy dceru« (1903) s náležitým aparátem i s výběrem z Kollárova vlastního výkladu a obdobně i »Cestopis do horní Italie« (1907); v »Novočeské knihovně« vydal spisy Hekovy (1917). Dosti pozdě přistoupil Jan Jakubec k úhrnným dílům, německy v »Geschichte der českischen Literatur« (1907), kde dospěl až k prahu let 60. (ostatek napsal Arne Novák) a v »Dějínách literatury české« (1911). Také tyto sahají od nejstarších dob až do probuzení politického; český spis vyniká kritickým přehledem veškeré příslušné literatury a stálým zřetелеm k rozvoji jazyka; také dějinám jazyka a jeho didaktiky a lidové písní věnoval několik cenných prací.

V mnohém jest s ním spřízněn *Josef Hanuš* (* 1862) profesor university v Bratislavě. Populární jeho monografie »B. Němcová v životě a v spisích« (1889) a »P. J. Šafařík v životě i spisích« (1895) jsou průpravným cvičením. Odborník hlásí se již v monografii »Život a spisy V. B. Nebeského« (1896), kdež vyniká vylíčení činnosti učenecké nad rozborem estetickým. Hlavní význam Hanušův spočívá pak v příspěvcích, z Listů filolog. převzatých většinou do »Literatury české XIX. stol.«, kdež Hanuš zpracoval družinu Hankovu a její rukopisné podvrhy, J. J. Langera, J. P. Koubka a V. Nebeského; v otázce rukopisné děkuje literární historie Hanušovi za poslední slovo; tekstovou úpravou, rozsáhlým úvodem a cennými poznámkami vyniká jeho edice Rukopisů Královédvorského a Zelenohorského v Světové knihovně 1911, kde poprvé tyto památky vydány jako poesie novočeská. Ukázkou z chystaných »dějin českého obrození a jeho literatury« otiskl v Č. Č. Hist. (1908 a 1909) studie »Počátky Král. České společnosti Nauk« a »Počátky kritického dějezpytu v Čechách« a knižně monografie »M. A. Voigt« (1910) a »F. M. Pelcl« (1914) a »F. F. Procházků« (1915); práce ty vesměs osvětlují nově náš národní rozvoj v XVIII. věku. Hanuš psal většinu literárně historických statí, mezi nimi i soustavně dějiny písemnictví staročeského, do Ottova Slovníku naučného.

Jan Máchal (* 1855), profesor dějin slovanských literatur na české universitě, pracoval nejprve, v slovanské mytolo-

gii a v dějinách epiky národní. Jeho »Ná kres slovan-
ského básněsloví« (1891), jenž jako »Slovanské bá-
jesloví« (1908) vyšel ve formě populární, i nedokončené
studie »O bohatýrském eposu slovanském« (1893)
látku vyčerpávají. Studiu literárního našeho obrození pro-
spěl srovnávacími a pramennými rozpravami »P. J. Ša-
fařík a jeho názory kritické a estetické« (1885), »A. J. Puchmajer« (1895), »Snahy F. L. Čela-
kovského o obnovu české literatury« (1889) a
statí »Hankovy ohlasy písní ruských« (1899 v Li-
stech filolog.), kdež ukázal k některým předlohám R. K.
(r. 1918 vydal úhrnné Hankovy básně v »Novočas. knih.«);
do »Lit. české XIX. stol.« přispěl řadou úvah o starším če-
ském románě a dramate i o K. Sabinovi. Hojné jeho práce
o staročeském dramate vyvrcholeny jsou základním dílem
»Staročeské skladby dramatické původu li-
turgického« (1908), jehož první část podává rozbor lite-
rárně dějepisný, druhá otisk textů. Málo zdařilé jsou prá-
ce Máchalovy o moderních fasích naší literatury a jeho po-
kusy o celkový výklad našeho slovesného vývoje, tak cy-
klus přednášek »O českém románu novodobém«
(1902) obdobný přehled »Dějiny českého dramata«
(1917) a německy psaný nárys české literatury v díle
»Kultur der Gegenwart« (1908). Velmi četné Mácha-
lovy informační články k dějinám novějších literatur slo-
vanských jsou roztroušeny po různých časopisech; knižně
vyšel populární spisek »Lev N. Tolstoj« (1912); úhrnný
přehled slovanského vývoje literárního napsal J. Máchal
pro »Slovanský svět« (1912).

Z Gebauerovy a Vlčkovy školy vyšla řada pracovníků
literárně dějepisných. Drobnější příspěvky k novočeskému
písemnictví podali Erbenův vydavatel prosodický a životopisný
vykladač *Jaroslav Sutnar* (* 1873), láskyplný mikro-
log zahloubaný do osobních vztahů buditelských *Josef Pe-
šek* (* 1878); k větším pracím postoupil *Ferdinand Strejček*
(* 1878). První jeho činnost byla vydavatelská a týkala se
památek starých i novočeských; hlavně se zasloužil o edici
pozůstalých děl a prvotin Sv. Čecha i prós Sládkových. Tím
i vztahy osobními uveden byl do studia českého básnictví
v l. sedmdesátých a osmdesátých a zabral se do nich jako
pilný sběratel látky, jako podrobný životopisec, jako nadše-
ný obránce; jak dušezpytného, tak krasovědného pronik-
nutí se mu však nedostává. Takto spolu souvisí monografie
»O Sv. Čechovi« (1908), »Lumírovci a jejich bo-
je« (1915) a »J. V. Sládek« (1916). Na původním materi-
álu se zakládají geneticky nepřesvědčivé »České školy
básnické« (1921). V poslední době ponořil se Strejček do
dějin staršího českého humoru a vynesl zajímavé podrob-
nosti o Hýblově, Chócholouškově a V. Č. Bendlovi. Z mlad-
ších Vlčkových žáků, stojí v popředí profesor university

bratislavské *Albert Pražák* (* 1880). Pokusil se nejprve studii o Vrchlickém, ale pak zahloubil se podrobně do studia Nerudy, jež, namnoze na základě nového materiálu, osvětlil s láskou, ale bez proniknutí k problémům uměleckým v »České literatuře XIX. stol.« i v řadě článků rázu převahou bibliografického. Monograficky vyvážil z našich slovesných dějin 60. a 70. let též monografii o A. V. Šmilovském (1911), mimo velké množství článků psaných s nadšenou pietou, až malichernou dbalostí při hromadění materiálu, s mladickým lyrismem, ale bez kritického zhodnocení a psychologické intuice. Po Jar. Vlčkovi převzal úkol poučovati v Čechách o duševním životě na Slovensku a udržovati jednotu kulturního i národního povědomí, přimýká se sympatiemi ke skupině »Průdů«; toto poslání koná zvláště horlivě po převratu. Z jeho příspěvků k literárnímu dějepisu na Slovensku jsou nejzávažnější práce o S. Tomášíkovi a Hviezdoslavovi.

Z mladších žáků Vlčkových podali hodnotné práce vydavatelské i literárně dějepisné kritický zkoumatel i editor díla Sabinova *Jan Thon* (* 1886), monografický badatel o Jungmannovi *Karel Híkl* (* 1886) a vykladač R. Mayera *Jan V. Sedlák* (* 1889).

Odbornými pěstiteli dějin slovesného života na Moravě jsou Jan Kabelík, Stanislav Souček a Miloslav Hýsek. *Jan Kabelík* (* 1864), účastník »Zory« a spolupracovník »České literatury XIX. stol.«, jest oddaným stoupencem zásad Bartošových v oboru literární lidovýchovy; jako badatel zavděčil se zvláště edicí a charakteristikou děl A. Dohnala a M. Klácela, jakož i korespondence Helceletovy. Filologicky vyškolený *Stanislav Souček* (* 1870), profesor university brněnské, pronikavě osvětlil moravský literární život v 40. let a podal minuciosní rozbory děl Štítného a Komenského. Soustavně probádání slovesného života na Moravě, pro něž vedle Jana Kabelíka a Stan. Součka snesli hojně látky *Josef Bartoča* (* 1859) a *Frant. A. Autrata* (* 1872), učinil úkolem svého života Moravan *Miloslav Hýsek* (* 1885); záhy postoupil od sbírání a zkoumání látky velmi rozsáhlé k úhrnnému dějpravnému zpracování. Ještě v universitní škole Vlčkově pokročil k literárně dějepisnému dílu »Literární Morava v l. 1840—1885« (1911) a rázem prokázal schopnost shrnovati v přehledné celky hojná a drobná fakta životopisná i bibliografická, jakož i slučovati v živých charakteristikách prvek kulturní a psychologický; leckdy vadí snaha o úplnost náležitě poměrnosti. Z těchto studií vyšla též četná vydání zapomenutých neb nepřístupných spisů starších i mladších moravských spisovatelů (A. Balcárka, F. J. Kubíčka, H. Babičky, J. Merhauta a J. Uhra), vždy s cennými úvody a poznámkami literárně dějepisnými. V poslední době zabral se Hýsek, profesor pražské university, do dějin české beletrie od období »májového« do periody »lu-

mírovské, avšak nedoplnil tu svého hutného podání dějepisného náležitou měrou kritičnosti správně hodnotící; tak ve statích o Mikovcovi, Jandovi-Cidlinském, Svátkovi, Hellerovi a bělohorských motivech v českém písemnictví. Pronikavými úvahami Hyskovými o vlivu Búrgrově na naše básnictví (v L. filolog. 1908) a o kritické škole Jungmannově (tamže 1914 a 1919) podstatně prohloubeny vědomosti o národním obrození.

Literárnímu dějepisu na Slovensku ukázal cestu Jaroslav Vlček, který materiál, dotud vědecky neprobádaný, pojal ve velkých rysech přehledných. Pod Tatrami nebylo postoupeno nad jeho dílo ani metodicky ani myšlenkově; domácí pracovníci slovenští spokojují se namnoze starší metodou knihopisnou. Redaktor »Slov. pohladů« a »Nár. novin« Jozef Škultéty (* 1849) vedle prací jazykozpytných a vydavatelských zkoumal spisbu slovenskou po všech stránkách a uložil hojně výsledky svého bádání v nesčíslných statích časopiseckých, z nichž nejhodnotnější jsou práce o Hurbanu Vajanském a Hviezdoslavovi. Úhrnným pohledem na duševní život slovenský se stanoviska martinského separatismu jest knižní odpověď na Hodžův spis o československém rozkolu »Sto dvádsat pět rokov zo slov. života« 1790—1914« (1920). Podhradský učitel Ludevít Ritzner (1849—1913) věnoval celý život sbírání slovenské látky knihopisné, ale z jeho »Bibliografie písemnictví slovenského do r. 1900« vyšel teprve posmrtně (1917) péčí Vlčkovou první díl. Rodilý Čech a pražský novinář František Frýdecký (* 1891), pokračuje v líčení vývoje slovenského písemnictví tam, kde se končí podání Jar. Vlčka, jehož jest věrným následovníkem, ale jen v metodě, nikoliv v přesnosti dat a v zralosti úsudku; svěžestí charakteristik a důrazem na shodu československou jsou Frýdeckého práce sympatické. Následují takto: »Mladé Slovensko« (1916), »Čechy a Slovensko v zrcadle literárním« (1920), »Slovensko literární od doby Bernolákovy« (1920), »Rukověť slovenského písemnictví« (1921). K tomu přistupují dvě antologie »Hlas Tatry« (1918) a dvoudílná »Slovenská poesie XIX. století« (1920 a 1921).

Zástupce filologické metody v české literární historii profesor Václav Flajšhans (* 1866), vzbudil zvláštní pozornost rozpravou »Boj o Rukopisy« (1896), v níž postaviv se proti Gebauerovi, dotud svému auktorativnímu vzoru, pokusil se zeslabiti námitky odpůrců RK; celkem bez vědeckého úspěchu. Vedle příspěvků k otázce rukopisné, podal v oboru staročeské filologie zvláště ještě »Nejstarší památky jazyka i písemnictví českého« (1903, pouze I. díl, obsahující prolegomena a texty); čistě mluvnického obsahu jest »Slovník český« (1902). Výsledkem

zevrubných studií českého příslovnictví, z nichž vyšel i zajímavý objev nejstarší sbírky staročeských přísloví. před Smilem Flaškou, jsou široce založená »Česká přísloví« (1911—1913, zatím I. díl). R. 1898 počíná V. Flajšhans soustavně pracovati o poznání M. Jana Husi: r. 1900 vydává »Literární činnost M. Jana Husi«, která vyvolává ostrou kritiku znalců M. J. Husa, K. Nováka a V. Novotného, ale přes chvatnost práce snáší hojnost nového materiálu; r. 1902 vykládá obšírně a populárně život a činnost jeho dílem »Mistr Jan řečený Hus z Husince« (nové zpracování 1915); r. 1903, když byl dříve vydal některé jeho spisy, počíná latinsky vydávati »Spisy M. Jana Husi« (Mag. Joannis Hus opera omnia, VIII. sv.), velkou to edici historicko-kritickou a současně řídí české vyd. souborné (o 6 sv.). Později dbale ve »Svět. knih.« vydal »Listy Husovy« (1915 ve 3 sv.) a »Husovy obrany« (1916 ve 3 sv.). Též některé časopisecké stati Flajšhansovy o Husovi mají význam badatelský a podnětný, zvl. »K literární činnosti M. J. Husi« (»Věstník Č. akad.« 1900—1903 a 1909), »Husova Postilla« (»Osvěta« 1900) a »K jubileu Husovu« (tamže 1915). V poslední době přikročil V. Flajšhans k vědeckému vydání Hájkovy Kroniky (od r. 1918). Práce Flajšhansovy, týkající se novočeské literatury, kromě starších úvah o Dobrovském a kromě diplomatického otisku Máchova »Máje« (1905, s cenným úvodem), jsou pochybené; tak monografie »Sv. Čech. Dílo a člověk« (1906). Zcela ztroskotal i velký podnik Flajšhansův »Písemnictví české slovem i obrazem« (1901); starší doba literatury, podaná na základě universitních výkladů Gebauerových, probrána jest při vši suchosti pečlivě a zajímavě, ale v novějších periodách vývoje literárního smíšení bibliografie a literárně-historického feuilletonu, zanedbání pevnějšího plánu a spolehlivější metody zavinilo bezradný zmatek. Praktickým potřebám dobře slouží Flajšhansova sbírka aforismů, citátů a okřídlených slov »Živá slova« (1915).

Při rozboru děl reformačních a předreformačních užívají naši badatelé rádi metody filologické, jejíž pěkné ukázky podali ve svých monografických statích o písemnictví staročeském a středočeském badatel husovský Karel Novák (* 1862), Karel Ir. Černý (* 1864), František Šimek (* 1882), oba znalci Štítného Josef Straka (* 1876) a Frant. Ryšánek (* 1877); přísně historicky postupuje nejlepší znalec náboženské české literatury reformační Kamil Krofta (viz níže).

Z germanistů university Karlovy budou mezi gramatiky charakterisováni V. E. Mourek a J. Janko, kteří podali též práce z dějin slovesnosti; k literárním dějepiscům náleží profesori Arnošt Kraus a Jan Krejčí, i několik badatelů mladších. Arnošt Kraus (* 1859) pěstoval v za-

čátcích své dráhy ve smyslu berlínské školy germanistické, z níž vyšel větší měrou literatura starší; vedle německého rozboru české hry loutkové o dru. Faustovi (1891), náleží sem vydání a rozbor rytířské básně »Jan z Michalovic« (1889) vzniklé na české půdě a z pozdějších prací »Christe ginádo a Hospodine pomiluj ny« (1897); ve všech vnáší znalec německého písemnictví světlo, do temných otázek české kulturní a literární minulosti. R. 1897 vydává I. sv. díla »Goethe a Čechy«, vyčerpávající životopisnou stránku složitého problému, r. 1902 zahajuje své látkoslovné dílo »Stará historie česká v německé literatuře«, jehož první svazek jde po bitvu na Moravském poli; dílo pak pokračuje se samostatným názvem »Husitství v literatuře, zejména v německé: I. Husitství v literatuře prvních dvou století svých (1917), II. Husitství v literatuře barokní a osvícenské (1918). Důmyslná monografie z prvopočátků národního obrození, pokud užívalo německého jazyka, »Pražské časopisy 1770—1774 a české probuzení« (1909), namířena jest z části proti vývodům Hanušovým. Zvláštní stránkou publicistického i osvětového působení Krausova jest soustavná a úspěšná snaha seznámit Dány s duševním životem českým a naopak Čechy s kulturním a hospodářským životem dánským, z ní kromě menších spisků vyšel i souborný obraz »Dánsko. Jeho kultura duševní i hmotná« (1908) a extensní přednášky »Björnson a Ibsen« (1913). Hojných zásluh získal si A. Kraus jako zpravodaj o českém životě literárním a kulturním v cizině; pro tuto činnost vytvořil zvláštní orgán »Čechische Revue« (od 1907). Germanista university Masarykovy Jan Krejčí (*1868) počal jako žák Mourkův malými příspěvky k staroněmeckému písemnictví; později stanul na opačném póle a napsal po časopisech řadu spíše nadšených než historických a kritických studií o zjevech nejnovější německé poesie; jejich sbírka »Studie z novější literatury německé« (1904) charakterisuje osm významnějších mladých auktorů německých. Na pomezí dějin hudebních a slovesných, filosofie a kulturní historie vrostla kniha »R. Wagner jako filosof a básník« (1913). Rozhraní častého německého písemnictví přivábilo J. Krejčího postavou S. Kappera, již kromě vědecké monografie (1911) věnoval i přehledný essay (1920). Zájezd Jana Krejčího do mluvnické vědy, »O středohornoněmecké mluvě spisovné« (1906), vědecky selhal. O hojných pracích Ot. Fischera z dějin německé literatury v. svrchu při jeho činnosti kritické.

Vědecké studium anglického písemnictví, k němuž povzbuzoval již první český germanista university Karlovy V. E. Mourek, vyvinulo se u nás dosti pozdě; když již zásluhou P. Sobotky, J. V. Sládka, A. Klášterského byla,

u nás známa hlavní díla anglické poesie. Věrně do stop svého učitele vstoupil první anglista Kārlova vysokého učení *Vilém Mathesius* (* 1882), který vedle prací o anglické skladbě a nazírání na Shakespeara jal se vydávati široce založené »*Dějiny anglické v hlavních jejích proudech a představitelích*« (I. díl do r. 1066 vyd. 1910, II. díl do r. 1485); metoda filologická, hojnost knihopisných údajů a kritických poznámek, šíře výkladů dějepisných a kulturních pojí se v nich s nedostatkem názorné plastiky, osobitého pojetí a uměleckého smyslu. Naopak *Františku Chudobovi* (* 1878), překladateli Shelleye, Carlyla a Pollarda, jest anglické písemnictví především úhrnem děl uměleckých, do jejichž básnického ústrojenství, myšlenkové koncepce a osobnostního obsahu se noří jemný analytik, nadaný odstíněným uměním essayistického podání, ve »*Wordsworthovi*« (1911), důležitém i pro kritiku českého byronství, monograficky a ve dvou svazcích »*Básníků, věstců a bojovníků*« (1915 a 1919) jako virtuos essaye ze školy Šaldovy. Severskou literaturu kromě Krausových úvah sledují články *Gustava Pallase* (* 1882), věnované zvláště Ibsenovi po ideové stránce s láskou a porozuměním.

Ani dějiny francouzské literatury, jimiž se od dob Jar. Vrchlického horlivě zabývali básníci a od dob F. X. Šaldy kritikové, nebyly dlouho pěstovány vědecky; romanistika na universitě měla ráz pouze filologický. Filologem od hlavy k patě jest i romanista brněnský *Prokop Miroslav Haškovec* (* 1876), ale svou nedůtklivou analýsu, vyzbrojenou rozsáhlým aparátem knihopisným, rád by ucelil také proniknutím uměleckým; hutné syntesy a jasné formulace dospívá však tento úzkostlivý a neklidný mikrolog zřídka. Hlavním jeho dílem jsou »*Počátky novodobého románu francouzského*« (1917) o próse věku XV. Drobné jeho stati shrnuty jsou ve sbírkách »*Stati literární*« (1913), »*Ve dvojím zrcadle*« (1916) a »*Proudy*« (1920); kromě témat z písemnictví francouzského jest tu i mnoho nabádavých a sporných příspěvků k poznání staročeské slovesnosti. *Otakar Šimek* (v. v.), důmyslný kritik ze školy Šaldovy, jal se r. 1918 vydávati »*Dějiny francouzské literatury v obrysech*« (posud jen vylíčení stol. XVII.) ve skladném duchu Brunetièrově.

Srovnávací a látkové dějiny literární kolísají mezi národopisem, filologií a dějepisem slovesnosti; u nás se posud omezily hlavně na sbírání a řadění materiálu, na kritiku teorií cizích: ani velká úhrnná díla nebyla stvořena, ani nové principy nebyly vysloveny. Profesor slovenských řečí a literatur na české universitě *Jiří Polívka* (* 1858), vynikající odborník v dialektologii slovenské a jihoslovenské, pracuje jmenovitě o tradiční literatuře západoevropské a slovanské a o jejích ohlasech v našem starším písemni-

ctví a o pohádkové tvorbě národů slovanských; tato do-
dává jednak cizím badatelům hojný materiál slavistický,
jednak kriticky seznamuje české čtenářstvo s předními teo-
riemi badatelů cizích; sám přiznává se v badání pohádke-
vém k teorii migrační. Hlavní jeho práce látkoslovné a o
dějinách lidového podání jsou »Dvě povídky v české
literatuře XV. stol.« (1889), »Drobné příspěvky
literárně-historické« (1891), »Kronika o Brun-
cvíkovi v české literatuře« (1892) a »Pohádko-
slovné studie« (1904), přehledná studie »O českých
pohádkách ve výboru Jana Satranského »Národní
pohádky« (1911), úvody a výklady ke Kubínovu vydání
»Povědek kladských« (1909 a 1914), ke Stavařovu a
Tvrdeho souboru »Povědek lidu hanáckého a o-
pavského« (1916) a po německu psané látkoslovné po-
známky k pohádkám bratří Grimmů (s. J. Boltem 1913,
1915 a 1918). Z pronikavých literárně historických prací Po-
lívkových o písemnictví polském a ruském vyšly samostat-
ně jen monografie »M. Rej z Nagłowic« (1906), »Ne-
krasov« (1911) a ideový rozbor ruského problému »Ru-
sko a lux ex oriente« (1919). Od r. 1903 J. Polívka redi-
goval »Národopisný sborník«; ten se později změnil v »Ná-
rodopisný věstník« a za redakce Jiřího Horáka 1918 vydal
»Sborník prací, věnovaných J. Polívkovi k 60. narozeninám«;
s podrobným soupisem literární činnosti Polívkovy a zvlá-
ště obšírným oceněním jeho studií ze srovnávací literatury.
Václav Tille (* 1867), profesor srovnávacích dějin literár-
ních na universitě pracuje zcela směrem Polívkovi blíz-
kým, liše však, co v našich sbírkách pohádkových je vskut-
ku lidového, co třeba přičísti na vrub kombinačního nadá-
ní, umělecké záliby nebo vědeckých teorií sběratelů a co
posléze třeba vyloučiti jako pouhý padělek neb překlad
textu cizího. O tom svědčí kromě »Literárních stu-
dií« (1892), a »Povědek sebraných na Moravském
Valašsku« (1902), zvláště analytická studie »České po-
hádky do roku 1848« (1909) a vydání Erbenových
Českých pohádek« (1902) i »Vybraných bájí a
pověstí slovanských« (1905), dvojí vydání »Pohá-
dek« (1904 a 1907) Bož. Němcové, jejichž úvody nově
zařazují Němcové tvorbu pohádkovou. V poslední době za-
bral se V. Tille do kritického studia starých českých po-
věstí zvl. u Kosmy a u Hájka (první díl jeho Kroniky vyd.
1918) a v souvislosti s tím i do historického místopisu. V
pohádkoslovném studiu tkvějí také kořeny jeho badání o
B. Němcové, které vyneslo vzornou životopisnou mono-
grafii (v »Zlatorohu« 1911, 1913 a 1920, vždy měněno). Dal-
ším ohlasem pohádkového studia V. Tillova jsou jeho sa-
mostatně parafrase národních motivů báchorkových, které
řád seskupuje cyklicky (o nich, vydávaných s pseudony-
mem V. Říhy, v. níže při literatuře pro mládež). Na pole

výkladu a dějin teorií literárních vstoupil V. Tille »Filosofii literatury u Taina a předchůdců« (1902), šťastnější v shrnování dějinných fakt než všeobecnými výhledy. Analytická monografie »Maurice Maeterlinck« (1910) vyčerpává předmět. Filologicko místopisná studie »Roncesvalles« (1912) jest drobným příspěvkem k výkladu francouzského eposu hrdinského. V poslední době přivedla Tilla jeho divadelní činnost referentská k srovnávacímu studiu umění scénického a mimického, jehož ovoce shrnul do »Divadelních vzpomínek« (1917), cenných zvláště výklady o režii. (O. V. Tillovi badateli viz stať Polívkovu v Národopis. věstn. 1917 s knihopisem Horákovým a o Tillovi literátu vzpomínku Šaldovu ve »Kmeni« 1917). Velmi cenné drobnější příspěvky srovnávací a to jak o podání lidovém, tak o písemnictví umělém národů slovanských podal Polívkův žák *Jiří Horák* (* 1884). —

Jako v 80. letech zůstává nedostatek a nespolehlivost české bibliografie i v přítomnosti bolestným schodkem našich dějin literárních. R. 1889—1903 vydával »Spolek českoslovanských-knihkupeckých účetních« »Český katalog bibliografický«; doplňkem k tomu Jana Schmitta »Příruční seznam české literatury, vydané v posledních 25 letech« (1914). Ježto Tobolkova »Česká bibliografie« (od roku 1902) v počátcích uvázla, zůstává mnoho mezer. Jednu z nich snažily se vyplniti dva seznamy časopisů: r. 1903 »České časopisectvo XX. věku« V Kudlaty Proboštů a r. 1909 »Soupis českých a slovenských časopisův« K. Nosovského; jinou odborné bibliografie Karla Nosovského: »Katalog učebnic českých škol« (1908 a 1919), »Soupis české literatury dramatické« (1909—1913 vyd. 1913, 1909—1920 vyd. 1921). Konečně od r. 1920 vychází soustavná a přehledně řazená »Československá bibliografie« způsobem vědeckým za redakce Jana Gottharda. Od r. 1909 podává bibliografii českých prací literárně dějepisných knihopisný dodatek »Sborníku filologického« (dospěl až k r. 1915) a doplňuje tím Pekařovu a Kazimourovu »Bibliografii české historie« (od r. 1904, dovezena k r. 1914).

Filologie a jazykozpyt od let osmdesátých.

Jazykověda česká octla se v 70. letech v povážlivém úpadku a pozbyla někdejšího význačného postavení v národní kultuře. Teprve v l. 80. nadchází opět obrat: otázky filologické posunují se v popředí kulturního zájmu a jsou řešeny novými metodami; vynikající osobnosti stavějí se v čelo filologických prací; vztyčují si veliké plány naukové

a provádějí je do hloubky i do šířky; jejich vlivem stupňuje se v mladším pokolení zájem o vědy filologické a vznikají celé školy pracovníků odborných. Podané výzkumy nemají jen cenu úzce odbornickou, nýbrž zasahují i do ostatního ruchu národního.

Převrat ten poutá se k velikému sporu o pravost RK Z a ke dvěma významným osobnostem vůdčím, Janu Gebauerovi a Josefu Královi. Když r. 1883 osamostatněna byla česká universita, přešli na vysoké učení české s utrakvistické pražské university filologové klasičtí a slovanští dvojího způsobu. Jednak to byli zastanci směrů starších, konservativci a tradicionalisté, Jan Kvičala a Martin Hattala, jednak potud nevyhranění zástupci modernějších ideí ve filologii, Josef Král a Jan Gebauer. Tito mladší učenci lišili se od starších filologů, z pohodlných, zhýčkaných přízní vědeckého i veřejného štěstí, skrovně publikujících a naukově neplodných učenců, především rysy charakterními: pilí v úřadě universitním i v pracích vědeckých, sebezapíravou oddaností povolání a odbornému studiu, ukázněností vůle a mužnou lhostejností k mimovědecké kariéře. Byly tu i rozhodné rozdíly vědecké: mladší pracovníci hlásili se k t. zv. hnutí mladogramatickému, které kladlo zvláštní důraz na živou, mluvenou řeč, hlásalo bezvýhradnost mluvnických zákonů, pěstovalo jako základ jazykovědného studia hláskoslovná atd. Nejpodstatnější rozdíl však byl v tom, že starší tradicionalisté opatrně a pohodlně se vyhýbali kritice stávajících dogmat české vědy, že libovali si ve vědeckých kompromisech.

Hlavním takovým dogmatem byla přes tak hojně námitky učenců domácích i německých pravost RK Z. Když r. 1886 Jan Gebauer, dotud zastávající pravost Rukopisů, metodickým postupem dospěl zjištění podvrhů, poznal ihned, že jde tu o zásadní otázku, bez jejíhož odpovězení nelze pokračovati ve studiu staré češtiny a české řeči vůbec. Brzy se ukázalo, že neběží takto jen o starou češtinu, nýbrž o správné poznání celé naší kulturní minulosti, a že otázka zasáhá rovněž do dějin politických a právních. Zástupci moderních směrů vědeckých, s Janem Gebauerem v čele, podnikli všestranný rozbor RK Z, jenž přes odpor starších odborníků i celé české veřejnosti proměnil se v úhrnnou revisi naší tradice naukové a jenž postupně od podvržených památek samých týkal se i vědeckých děl na nich zbudovaných. Postup tohoto posledního velkého boje rukopisného vylíčen v souvislosti výše; zde nutno zmíniti se o některých jeho výsledcích vědeckých a charakterních.

Z podvržených památek nebylo uhájeno nic, naopak naskýtala se nutnost z věrohodných a pravých staročeských památek vědeckou cestou zjistiti správný stav a vývoj jazyka staročeského; klamně nádherná stavba naší dávné poesie se sesula, a tak nadcházel úkol prozkoumati skutečné

počátky naší slovesnosti, ale zároveň i literárně-historicky vyšetřiti ono údobí novočeské literatury, kdy rukopisné podvrhy vznikly; obraz samorostlé pravěké kultury československé se ukázal fantasií, již bylo nutno nahraditi pragmatickým vylíčením naší staré civilizace v jejích vztazích k ostatním poměrům západoevropským. Konkrétní realismus vědecký vytlačil takto národní romantiku. Boj rozlišil českou universitu na dva zneprátené tábory, z nichž jeden, konservativní, opanoval zprvu Českou akademii nově zřízenou a v zárodcích ochromil pro dlouhá léta její činnost vědeckou; leč ukázalo se bojem zároveň, že životními podmínkami pro českou vědu jsou především neúchylná pravdymluvnost, odvaha kritiky i za cenu veřejného nepřátelství, vědecká důslednost, přísná skepse vůči tradici. Po těchto etických stránkách dlužno velké boje rukopisné pokládati za předeheru kulturního a společenského přerodu v 90. letech.

Vítězně z bojů vyšla především česká jazykověda. Její duchovní vůdce, Jan Gebauer, plně si uvědomil svůj úkol a položil pevný základ k epochálním svým dílům. Shromáždil kolem sebe své katedry a ve svém vědeckém semináři skupinu žáků, kteří snášeli materiál pro poznání staročeského jazyka, konali v jeho duchu studia dialektologická, řešili drobné i zásadnější problémy staročeského písemnictví, vydávali podle transkripčních zásad učitelových staré památky a v praktickém životě přenášeli učení mistrovo do škol a mezi mládež. Podněty Gebauerovy působily i na filology oborů jiných; měly velký vliv na české dějiny literární; pokrokovým názorem o živé řeči blahodárně vystřídaly v jazyce spisovném zvrácené snahy brusičské. To vše mění postavu Jana Gebauera z vědeckého odborníka na činitele kultury národní.

Jan Gebauer (1838—1907) narodil se z otce Němce a matky Češky 8. října 1838 v Oubyslavicích u Nové Paky. Vystudovav v Jičíně gymnasium, v Praze filosofickou fakultu, byl 1862—1865 suplentem na reálce v Praze, 1866—1870 profesorem reálky v Pardubicích, po té 1870—1880 české reálky v Ječné ulici v Praze. Vědecká jeho dráha počíná se habilitací pro češtinu na utrakvistické universitě 1873, brzy rozšířil svou veniá legendi na celý obor slovanské filologie, čtení svá konal česky. Roku 1880 stal se profesorem mimořádným, 1881 řádným, po té přešel na osamostatněnou universitu českou. Na universitě i ve veřejnosti dostalo se mu koncem života vysokých poct, kdežto v nejlepších letech svého života byl za vystoupení proti R K Z kaceřován. Zemřel na Kr. Vinohradech 25. května 1907.

V mladších letech překládal Gebauer básnické ukázky z ruštiny, bulharštiny, indičtiny, r. 1861 účastnil se redakce Riegrova Slovníka naučného. Roku 1868 počínají se jeho práce jazykozpytné. Některé již ukazují k odborníku

mluvnice staročeské, tak vedle článků v časopisech spisky »Příspěvek k historii českých samohlásek« (1870), »Příspěvky k historii českého pravopisu« (1871) a »Hláskosloví jazyka českého« (1877), jiné dosvědčují, že mnoho se zabýval všeobecným jazykozpytem s hledisek právě moderních, tak »Etymologické počátky řeči« (1868) a »Uvedení do mluvnice české« (1876). Studia hláskoslovná vstupují stále do popředí, jak viděti jmenovitě z hojných statí, otištěných v »Listech filologických«, jejichž od počátku (1874) Gebauer byl redaktorem. Vědecký materiál Gebauerovi dodávalo podrobně a rozsáhlé zkoumání památek staročeských, z nichž vzorně vydal Flaškovu »Novou radu« (1876), »Žaltář Wittenberský« (1880) a »Knihu Rožmberskou«. Sem náleží dva obranné spisy podezřelých památek »Staročeského Mastičkáře« (1880 v Listech filolog.) a »Stč. zlomku evangelia svatojanského« (1881), z nichž tento později v podstatě vyvrácen. Rukopisného boje týkají se zejména Gebauerovy publikace »Potřeba dalších zkoušek RKZ« (v Athenaeu 1886) a »Poučení o padělaných RKZ« (1888). R. 1887 učinil Gebauer velký hláskoslovný objev zákona iotačního, r. 1883 odkryl důmyslné pravidlo o rozdílu kvalitativní a kvantitativní negace v staré češtině, kterého jazykověda plodně užila i mimo hranice jazyků slovanských.

Od roku 1885 uveřejňoval Gebauer jmenovitě v »Pojednáních Král. česk. spol. nauk« větší úryvky z velké své práce o histor. mluvnici české, nejprve ukázky tvaroslovné. Pak mohutná »Historická mluvnice jazyka českého« zahájena r. 1894 »Hláskoslovím«, r. 1896 následovalo »Skloňování«, r. 1898 »Časování«, kdežto »Kmenosloví« a »Skladba« nebyly vydány a nedostaly se přes stadiu materiálů. Kdežto v »Historické mluvnici« chtěl vyčerpati všechny prameny jazyka českého a podávati výklady vědecky správné, postavil druhému životnímu dílu svému »Slovníku staročeskému« úkol, podati »všecku látku jazyka českého, dochovanou v památkách od doby nejstarší až do ustálení jazyka spisovného nového«, se zvláštním zřetelem k jazyku staročeskému až do konce XIV. věku. Ani tohoto díla nebylo Gebauerovi přáno dokončiti, v letech 1901—1903 vyšel první díl, obsahující písmena A—J, z druhého dílu vyšlo několik sešitů s posledním heslem »morský«. Dokončení Slovníka převzal jeho žák Emil Smetánka s přispěním Jos. Zubatého.

Vedle děl vědeckých napsal Gebauer i velkou řadu školských učebnic, které s vzornou metodou jasně a prostě popularisují a shrnují výsledky Gebauerova badání; jsou to »Mluvnicе česká pro školy střední a ústavy učitecké« (ve II sv. od r. 1890 častěji), »Krátká mluvnicе česká pro první třídu škol střed-

ních« (od r. 1891 častěji) a »Příruční mluvnice jazyka českého pro učitele a studium soukromé« (od r. 1900 dvakrát). Také »Pravidla hledící k českému pravopisu a tvarosloví« (1903 v prvním vydání) jsou v podstatě prací Gebauerovou.

Vědecký význam Gebauerův jest mnohonásobný. Důkladným studiem staročeských památek z pramenů, konaným s neznámou dotud akribií v otázkách pravopisných, hláskoslovných, grafických a textových, nashromáždil si Gebauer obrovský materiál, ježž kriticky ocenil, metodicky utřídil, vědecky urovnal. Odmítaje cestu apriorních důmyslek a libovolných nápadů, vyvodil Gebauer z této ohromné a spolehlivé látky zákony a pravidla, byv k tomu vyzbrojen znalostí moderní jazykovědy, řeči slovanských, slavistické filologie vůbec a církevně slovanského jazyka zvláště. Popisná část, systematika řeči u něho převládala, třebaže nechybělo mu schopnosti tvůrčího jazykozpytce, jak ukazuje objev iotačního a negačního pravidla. Ač nezanedbával dialektů, ač měl dobrý smysl pro řeč mluvenou, ač přihlížel i k etymologii, přece kladl hlavní váhu na staročestinu, kterou dovedl vzkřísiti vědecky a které občas přikládal význam normativní. Ale v tom se jeví blížencem Palackého neb Safařka, že nikdy nepojímá minulost jako uzavřenou, mrtvou periodu, nýbrž v ní vidí vývoj, a dovedla-li kdy suchá látka mluvnická otvírati pohledy do kulturní dílny národní, bylo tomu u Jana Gebauera. Jemu, klidnému a střízlivému epikovi jazykových fakt, jevil se věkovitý vývoj jazyka českého jako organické dění: proto Gebauer nedovedl sněsti ani násilného zasahování libovolných nápadů, libůstek, puristických přepiatostí do vývoje živého jazyka, proto odmítal rozhodně apriorism, logické konstrukce u výkladu jazykových dějův. Jeho životní dílo, ačkoliv jest zlomkem, patří jakožto soustavný dějinný a popisný obraz jazyka českého k nejkrásnějším národním výtvorům doby, která jednak politicky zápasila o práva jazyková, jednak literárně vytvořila řadu vpravdě uměleckých děl právě tímto podivuhodným nástrojem jazykovým.

(Z pozůstalosti Gebauerovy otiskla jeho dcera Marie Gebauerová v List. filolog. 1908 úryvek jeho vzpomínek z mládí, od r. 1909 tamže jeho dopisy. Ocenění a charakteristiku podali v Listech filolog. 1907 E. Smetánka po stránce jazykovědné a Arne Novák po stránce literárně dějepisné [viz i Novákovy Zvony domova 1917], pak Jos. Zubatý v Čech. revue 1907 po stránce jazykovědné.)

Gebauer vynikl stejně jako učenec i učitel. Na universitě vychoval si řadu žáků, profesorů to středoškolských, kteří buď sbírali pro svého mistra dokladový materiál v rukopisech, buď řešili otázky filologické jím nadhozené, buď pracovali podle jeho zásad v dialektologii neb v staročeském písemnictví. Zvláště horlivě po různých stránkách

filologických byly zkoumány dvoje památky, na něž jako na vzor správné staročeštiny Gebauer kladl důraz, Alexandreis a spisy Tomáše ze Štítného; od nich postoupili příslušníci školy Gebauerovy k památkám náboženské reformace české, spisům Husovým, Chelčického, Rokycanovým. Hromadně vystoupila Gebauerova škola, uctívajíc svého učitele při jeho 60. narozeninách, »Rozpravami filologickými věnovanými Janu Gebauerovi« (1898).

Ze žáků Gebauerových nejvýznamnější jest *Antonín Havlík* (* 1855). V oboru jazykovědném učinil r. 1889 (v List. filolog.) důležitý hláskoslovný objev zákona jerového; v oboru staročeské filologie podal od r. 1894 (články v ČČM.) řadu cenných příspěvků k chronologii staročeského písemnictví, z nichž zvláště vysvětluje, že staročeské rýmované legendy předcházely Alexandreidu, a že tedy nelze počátek staročeské poesie klásti před r. 1306. Všecky práce Havlíkovy vynikají materiálem hojně sneseným a důkladnou metodou filologickou. Nástupce Gebauerův na katedře universitní a dodělavatel jeho životních děl, *Emil Smetánka* (* 1875), jenž začal jako dialektolog, vynikl hlavně jako vzorný vydavatel Chelčického (1900, 1903 a 1912) a »Životů otcův« (1909). Menší příspěvky jazykové a filologické podali ze školy Gebauerovy *Prokop Lang* (* 1855), *Matěj Opatrný* (1860—1891), *Ferdinand Jokl* (1861—1905) a dva pracovníci o místních jménech moravských *František Černý* (1867—1918) a *Pavel Váša* (* 1874); onen uveřejnil i cenné práce z oboru kvantity, tento také úvahy literárně historické a stručný »Katechismus dějin české literatury« (1910) přesně propracovaný v oddíle o starším písemnictví. Školské knihy Gebauerovy nově upravuje a jeho látku literárně historickou učebním potřebám přizpůsobuje spoluředitel a pilný příspěvatel »Naši řeči« *Václav Ertl* (* 1875).

V poslední době pěstují naši gramatikové se zálibou studium fonetické, namnoze způsobem experimentálním a se zřeteli fyziologickými; první, kdož podjal se podobných zkoumání na živé řeči české i na jazyku staročeském, byl *Ladislav Dolanský* (1857—1910); z mladších badatelů provádějí zkoumání fonetické zvláště *Antonín Frinta* (* 1884), který podal (1911) důkladný popis novočeské výslovnosti a práce o mluvě našich emigrantů a o náboženském názvosloví českém a romanista *Josef Chlumský* (* 1871), jenž podle francouzské metody Rousseletovy uvádí k nám fonetiku experimentální.

Jan Gebauer sám nevěnoval se studiu dialektologickému, ač ve svých dílech materiálu sem hledícího nepodceňoval; vynikající dialektologové z jeho školy nevyšli. Příklad dialektologické práce dával stále neúnavný pracovník moravský *František Bartoš*, u něhož nepředcházelo vědeckou práci ještě fonetické vzdělání, bez něhož moderní studium

nářečí se neobejde, také transkripce Bartošova nevyhovuje již dnešním požadavkům. Těmito vadami stůně česká dialektologie posud; po ruce jest hlavně hojně sebraná látka, hojně sebraný materiál. Kromě Czambela a Pastrnka, dialektologů slovenských — viz o nich níže — a kromě Jiřího Polívky, jenž hlavními pracemi svými jest srovnávací dějepisec literární, podali tu významnější práce *Ignác Hošek* (1852—1919), jenž prostudoval nářečí jihovýchodních Čech; *Vavřinec Dušek* (1858—1911), který vedle metodologických prací dialektologických starším způsobem pracoval jihočeská podřečí, syntaktik a slezský dialektolog *Jan Loriš* (1860—1920) a nejlepší znalec řeči chodské *Jan Hruška* (* 1865); z mladších pak *Jiří Malovaný* (* 1873, *Antonín Kašík* (1876—1916), *Josef Folprecht* (*1879) dialektologové moravského Slovácka i Valašska a *Quido Hodura* (* 1879), jenž prozkoumal nářečí litomyšlské.

Nejmladší pokolení českých jazykovědců nezastihlo již za studií na universitě velké osobnosti Gebauerovy, a mocněji než vlivy pražské působila na ně škola vídeňská i cizí katedry slovanské; bedlivý zřetel srovnávací vyznačuje všechny práce mladých učenců, z nichž v Brně působí dialektolog a zkoumatel kvantity slovesné *František Trávníček* (* 1888) a v Bratislavě *Miloš Weingart* (* 1890), odborník v jazyce i v písemnictví staroslovanském, jenž se pokusil se zdarem i v dějinách literatury bulharské (1919) a české moderní (hl. práce o Vrchlickém); zevní dějiny své mateřštiny nakreslil všestranný Weingart bystře ve »V ý v o j i j a z y k a č e s k é h o« (1918).

Vedle Prahy byla dlouho střediskem české slavistiky také Vídeň. Slovanský seminář největšího slavisty současného Vatroslava Jagiče, jeho vědecký orgán »Archiv für slavische Philologie«, kam však hojně psávali i filologové pražští, sdružovaly je, aby znovu a znovu řešili otázky po vlasti jazyka církevně slovanského, po vztahu slovanských řečí k tomuto jazyku, po stáří kyrillice a glagolice, po vlivu staroslověnského překladu biblického na bibli českou, vesměs to problémy, jež zaměstnávaly již Dobrovského a Durycha.

Z nich *František Pastrnek* (* 1853), jenž r. 1895 přešel z university vídeňské do Prahy jako dědic stolice Hattalovy, pracoval zprvu v oboru dialektologie uherského Slovácka, na to zahloubal se do mluvnice církevní slovanštiny, již věnoval »Tvarosloví jazyka staroslověnského« (1909 a 1912), a mnoho se zabýval otázkou cyrillo-methodějskou, již náleží největší jeho práce »Dějiny slovanských apoštolů Cyrilla a Methoda« (1902). Vydatně pracoval i v bibliografii slavistiky. V letech 1896—1906 byl spoluredaktorem »Listů filologických«. V poslední době řídí redakční práce k vydání velkého thesauru *Vorák-Novák: Přehledné dějiny lit. české.*

řeči české, který chystá Česká akademie. (Viz bibliografii jeho prací od M. Weingarta v Čas. mod. filolog. 1913).

Václav Vondrák (* 1860), profesor slovanského jazykozpytu na universitě v Brně, vyšetřoval zprvu sporné a složitě památky starého slovanského písemnictví; sem hledí spisy »Studie z oboru církevně slovanského písemnictví« (1903), »O původu kijevských listů a pražských zlomků« (1905), »Frisinské památky« (1896), též vydal hlaholský tekst »Glagolita Clotzův« (1893). V poslední době zpracoval německy v obsáhlých dílech mluvnicu staroslověnskou (1900 a 1912) a srovnávací gramatiku jazyků slovanských (1906—1908). (Viz studii Weingartovu v Nov. Athenaeu 1921.) Menší studie tohoto druhu psal i dějepisec slovanských literatur a novinář *Josef Karásek* (1868—1916) a vydavatel památek církevního písemnictví slovanského *Josef Vajs* (* 1865).

Stranou od pražské i vídeňské školy filologické vyrostl nejpronikavější znalec řeči slovenské *Samo Czambel* (1856—1910). V důmyslných, leč i jednostranných spisech »Rukoväť spisovnej řeči slovenskej« (1902), »Slováci a ich reč« (1903) a »Slovenská reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov« (1906), pokusil se dovodit jihoslovanský charakter slovenčiny a její nezávislost na jazyku českém. Tento krajní separatism vědecký vede přímo k vytržení Slováků z organických kořenů, jak ukázali filologičtí odpůrci Czambelovy teorie, Fr. Pastrnek, Jiří Polívka a E. Smetánka.

Gebauer sám zabýval se v počátcích své činnosti též i indoevropským jazykozpytem srovnávacím a později, když specialisoval se jako gramatik český, nezapomínal ve svých hlavních dílech na tento podklad. Teprve však profesor filologie staroindické a jazykozpytu srovnávacího,

Josef Zubatý (* 1855), dal těmto rozptýleným snahám organickou jednotu a sloučil je se studiem filologie sanskrtské. Většina jeho vzorných prací ze všech oborů (hláskosloví, tvarosloví i skladby) jazykovědy indské a srovnávací a jmenovitě z mluvnic litevské a lotyšské, jeho příspěvků etymologických a syntaktických valnou měrou také k jazyku českému vyšla po německých listech, ale i »Listy filologické«, »Časopis pro moderní filologii«, »Sborník filologický« a »Naše řeč« přinesly některé ukázky, vyznačující se pronikavostí kritického soudu a jasnou plastičností výkladu; v poslední době přispěl též k objasnění textů staročeských. Sílí obzoru filosofického i filologického projevil Zubatý i některými pracemi spadajícími mimo obor jazykovědy, elegantními překlady z básnictví indického, badáním literárně dějepisným o dramate i epice starých Indů a studii z buddhismu. Vedle něho podal srovnávací práce ja

zykové *Josef Horák* (* 1862) a zvláště *Oldřich Hujer* (* 1880), spoluredaktor a vynikající kritik »Listů filologických«, jenž v »Slovanské deklinaci jmenné« (1910) prokázal důvtip badatelský, v »Úvodu do dějin jazyka českého« (1914) dar přehledného výkladu syntetického.

Též *obecný jazykozpyt srovnávací* našel u nás po mnohostranném diletantovi Č. Šerclovi pěstitele přísně vědeckého. Byl jím *Emanuel Kovář* (1861—1898), jenž kromě dvou spisů propagujících zmíněné již zásady školy mladogramatické, »O škole mladogramatické« (1885) a »Úvod do mluvnice« (1898) a kromě drobného »Nákresu mluvnice starobulharské« (1899), napsal rozsáhlou práci »O původě lidské mluvy« (1898), v níž na základě velmi bohatého srovnávání nejrůznějších větví jazykových vyložil své názory.

Soustavné filologické studium moderních řečí zahájeno bylo teprve s **rczdělením** university a omezovalo se na učitele vysokoškolské a jejich žáky. Práce ty jsou vzácností v českém písemnictví vědeckém a střídají se i v činnosti svých auktorů se spisy publikovanými v jazycích cizích.

Zakladatel české *germanistiky* *Václav Emanuel Mourek* (1846—1911) byl žákem a stoupencem pražského germanisty Jana Kelleho, jenž obrátil jeho pozornost k jazyku a písemnictví starohornoněmeckému a gotskému. V E. Mourek studoval na náboženských památkách těchto germánských dialektů jmenovitě »makavé« otázky syntaktické, sbíraje empirický materiál, ohledáváje objektivně veškeré doklady, srovnáváje stále se skladbou latinskou a řeckou a používáje rád také nových výzkumů domácích, na př. Gebauerem objeveného zákona o dvojí negaci. Vedle prací německy psaných jsou hlavní Mourkova díla ze skladby tato: »Syntaxis gotských předložek« (1890), »Syntaxis složených vět v gotštině« (1893) a »Příspěvky k syntaxi staroněmeckého Tatiana« (1895—1897); v nich došel názoru o velmi obmezené schopnosti perfektivování v gotštině i mínění, že v staré germánštině nebylo souslednosti modů. Úsudky ty setkaly se ve vědě se souhlasem, jehož se dostalo Mourkovi zvláště hojnou měrou, když v pracích německy psaných prohloubil a na germánské jazyky užil Gebauerova důležitého nálezu o záporu kvalitativním a kvantitativním. Vztahy středověkého básnictví českého a německého, jimiž se zabývala pak řada literárních dějepisců, vyšetřoval V. E. Mourek ve spise »Tandariuš a Floribella« (1887), jenž obsahuje také tekst. Tuto germanistickou činnost předcházely u Mourka hojné práce jiné, dotýkající se jmenovitě angličtiny, v jejímž studiu byl průkopníkem. Sestavil dvojí slovník anglicko-český, napsal mluvnici angličtiny, podal spíše knihopisný než literárně historický »Přehled dějin literatury anglické«

(1890), překládal Smilese, Thackeraye atd.*) Všecky práce prvního germanisty českého, jenž v životě i v názorech kulturních, byl duch konservativní, podávají látku důkladně shromážděnou a jasně utříděnou přístupně a klidně. (O V. E. Mourkovi viz článek Jankův v »Čas. pro mod. filol.« 1912.)

Z jeho žáků odešel znalec gotštiny a badatel o problému negace *Vilém Hurtig* (1873—1895) na samém prahu dráhy. *Josef Janko* (* 1869) vybírá si složité zjevy hláskoslovné a přihlížeje pečlivě k jazykozpytu srovnávacímu, řeší je šťastně. Z těchto studií česky jest psána nejvýznačnější rozprava »Soustava dlouhých slabik koncových v staré germánštině« (1908). Z výkladů v universitní extenzi vznikl spis »W Shakespeare a jeho díla« (1909); do velké diskuse o Peiskerově výkladu slovenské předhistorie (v. níže) zasáhl Janko řadou statí kritických, filologických i informačních a populárním spisem »O pravěku slovenském« (1912), vzešlým rovněž z lidových přednášek. Poslední práce Jankovy jsou věnovány etymologii cizích slov přejatých do češtiny a výkladu jmen místních: jsou to věsměs články drobnější. Profesor Masarykovy university *Antonín Beer* (* 1881) zabral se po stopách svého učitele Mourka do skladby starogermánské, zvl. gotské a pracoval metodicky vzorně problém kvantity u časoslova, hlavně ve »Třech studiích o videch slovesného děje v gotštině« (1915—1921). Důmyslný příspěvek k dějinám jazykové kulturní s důsledky politickými »K dějinám slov böhmischa a echisch« (1917) vyvolal prudkou polemickou odezvu Krausovu.

Usilí mladších let Mourkových o zdomácnění studia anglické řeči, doprovázené podobnými snahami básníka J. V. Sládka a populárního filosofa Jana Váni (v. n.), nese hlavně v posledním čase ovoce. Universitní odborník *Vilém Mathesius* (v. v.) se od syntaktických příspěvků k poznání živé angličtiny uchýlil zcela k slovesnému dějepisu: po *Václavu A. Jungovi* (v. v.), básnicky šťastném překladateli z angličtiny, který nám dal obsáhlý slovník a mluvnici, pracuje tu nejvydatněji *František Krupička* (* 1876).

Romanistiku uvedl na naši universitu *Jan Urban Jarník* (* 1848), žák velkého filologa pařížského G. Parise. Většina jeho prací romanistických, týkajících se jmenovitě rumunštiny, psána jest německy, česky vyšly z delších pojednání »Příspěvky k poznání nářečí albánských«

*) V. E. Mourek účastnil se i redakce obsáhlého »Slovníka německo-českého« (1894—1898), vydávaného pilným překladatelem a lexikografem *Josefem Sterzingrem* (* 1866). O praktické studium němčiny na školách získal si zásluhy profesori *Jullus Roth* (1842—1904), *Karel Veselý* (1849—1914) a *Ignác Kadlec* (* 1856), spisovatelé metodicky cenných učebnic.

(1883) a »Dvě verše starofrancouzské legendy o sv. Kateřině« (1894). Příležitostně napsal česky několik statí i druhý romanista české university, v Praze zdomácnělý Francouz *Jiří Mohl* (1866—1904), vynikající znalec latiny vulgární. Ostatní práce vyšlé z romanistického oddělení české university jsou jen kratší statí a úvahy; úzkostlivou přesností, vyčerpáním a seřazením látky vynikají starofrancouzské a starošpanělské studie po výtce hláskoslovné Jarníkova nástupce *Maxe Křepinského* (* 1875), kdežto jazykový statistik *Antonín Boháč* (* 1882) projevil bystrozrak v badáních o románských vlivech na jazyky slovanské. Hojněji pěstována byla francouzština prakticky. Četné jsou česko-francouzské mluvnice, učebnice, čítanky, spisy konveršální atd. Z prací těch největší jsou »Slovník francouzsko-český« (1896) a »Slovník česko-francouzský« (1899); druhý sestavil sám pilný pracovník v metodice francouzštiny *Jan Herzer* (1850—1892), první týž ve spojení s *Čenkem Iblem* (1851—1903). Z jiných školských romanistů, přispěvších k didaktice francouzštiny v Čechách, buďte uvedeni *František Šubrt* (1845—1898), *Vojtěch Paulus* (* 1853), *František Vojtišek* (1863—1918), *Jaroslav O. Hruška* (* 1866) a *Ferdinand Špísek* (* 1877) tito dva poslední podali soustavné práce metodické o učení moderních jazyků na středních školách. *Karel Skála* (* 1863) se zdarem použil latiny za didaktické východisko učení jazykům románským.

I z filologie *orientálské* napsáno jest česky několik prací. Na bohosloveckých fakultách přednášejí se soustavně semitské jazyky, pokud jejich znalost podmiňuje porozumění Starému zákonu: z těchto odborných potřeb vznikly obě učebnice profesorů východních jazyků na pražské teologické fakultě *Jaroslava Sedláčka* (* 1860) »Základové hebrejského jazyka biblického« (1893) a »Mluvnice arabského jazyka« (1898). Z biblického studia vyšel také archeologický a zeměpisný badatel o staré i nové Arabii a přední znalec muslimského světa u nás, profesor Karlovy university *Alois Musil* (* 1868), hlavní jeho práce psány jsou německy. Světští orientalisté přihlásili se později. Ještě na utrakvistické universitě pražské habilitoval se orientalista *Jaromír Břetislav Košut* (1854—1380), jehož pěkné práce o Hafisovi vzbudily naděje předčasně přervané. Vlastní organisátor orientalistiky české *Rudolf Dvořák* (1860—1920) nezabýval se pouze Asií přední, nýbrž vedle prací z hebrejštiny a arabštiny, perštiny a turečtiny věnoval se i jazyku čínskému. Ryze filologické a literárně historické jeho práce vycházely německy, za to česky uveřejnil kulturní výtěžky svých studií. Jsou to jmenovitě básnické překlady (v. výše) a pak souborné práce o náboženských soustavách Orientu, mezi těmito zvláště »Cíňana Konfucia život a nauka« (1891), »Dějiny mravouky v Orientě«, I. Konfucius (1904). O tomto předmětu vydal i soustavné

dílo německé »Darstellungen aus dem Gebiete der nicht-christlichen Religionen« (1895 ve III sv.). Z přímých žáků Dvořákových zabral se *Rudolf Růžička* (* 1878) do hláskosloví a dialektologie řeči semitských; *František Lexa* (* 1876) podal u nás první práce o jazyku a kultuře starého Egypta. Po převratu přibyl vedle A. Musila na naši universitu mezi orientalisty badatel o řeči a vzdělanosti starých Babyloňanů a Assyřů i o písmech klínových, *Bedřich Hrozný* (* 1879), který po česku vydal pouze výtěžky svých badání hl. o nově objeveném jazyku hetitském.

Filosofie *indská* sdružována byla zpravidla se srovnávacím jazykozpytem indoevropským; takto ji v starší době pěstoval episodicky J. Gebauer, soustavně J. Zubatý, vynikající překladatel ze staroindického písemnictví. Jeho žák *Vincenc Lesný* (* 1882) zabral se do staroindické a novoindické vzdělanosti výhradně, postoupil od tamního jazykozpytu ke zkoumání filosofie i náboženství v Indii a napsal cennou monografii »*B u d h i s m u s*« (1921). Za jeho redakce vycházejí od r. 1920 »*K n i h y v ý c h o d u s*«, přinášející v překladech odborníků i s jejich výklady význačná díla básnictví, mudřectví i náboženství přední i zadní Asie, z části také monografie o kultuře orientální.

Kromě »*Listů filologických*« má jazykověda u nás ještě tyty orgány: »*Časopis pro moderní filologii*« (od r. 1911 za redakce Jana Machala, Josefa Janka a Prokopa M. Haškovce pro slavistiku, germanistiku a romanistiku) a »*Sborník filologický*« (od 1911 vedením III. třídy České Akademie pro filologii veškeru); v obou vedle prací jazykovědných jsou otiskovány i příspěvky literárně dějepisné. Z vědeckého studia mateřštiny, posíleného za příprav k velkému slovníku českému, ale i z lásky k jazyku národnímu v době politických úzkostí národních r. 1917 vznikla »*Naše řeč*«, »*listy pro vzdělání a třibení jazyka českého*« z prvu za redakce Vlčkovy, pak Ertlovy.

Klasická filologie od doby Kvíčalovy pěstována vedle slavistiky nejhojněji. Převaha klasických řečí nad ostatními naukami na gymnasiích působila příliv mladých sil na universitu, kdež hned po rozdělení zřízeny dvě stolice pro klasickou filologii, a kdež klasické semináře organisovaly se velmi záhy. Profesory těch kateder byli Jan Kvíčala a Josef Král; k nim přibyli záhy jako docenti latinista Robert Novák a archeolog Ignác Vysoký. Většina prací klasickofilologických vyšla ze seminářů universitních, jejichž vychovanci však i za středoškolského působení pracovali dále, ukládající své studie buď v programech gymnasiálních, buď v orgánu filologického badání i souzení v »*Listech filologických*«.

Jako v čele filologie české Jan Gebauer, tak v čele klasického studia u nás stanul v této době Josef Král. Jeho odluka od Jana Kvíčaly, dotavadního vůdce klasické filologie

u nás, znamenala pokrok. Josef Král obhájil proti pohodlnému tradicionalismu Kvíčalovu právo vědecké kritiky, za níž posuzovatel stojí celou svou osobností; vedl ke skepsi v příčině ustálených a vžitých dogmat; i za cenu nedostačitého ohlasu a ocenění prohlásil se důsledně pro pěstování celého oboru vědního mateřštinou; přihlédaje stále k anglickým, francouzským, vlašským a ruským pracím, odvedl klasické studium z výlučného područí německé vědy; přijal jazykozpyt, v duchu školy mladogramatické pojímaný, v okruh klasické filologie; pěstoval zanedbávaná odvětví metriku, bájeslovi; sleduje nepřetržitě nové výkopy a literární objevy na půdě antické, postaral se, aby nebyla probírána stále táž témata, nýbrž aby kladeny a řešeny byly nové problémy; nepřeje ledabyle feuilletonistickému psaní o kultuře starověké, vlastnímu srdci tak drahé, podal sám vzory popularisace poznatků klasicko-filologických. Tento uvědomělý průkopník nových směrů byl rázovitou osobností za každou statí, vyčerpávající nejen předmět, ale i celou jeho rozsáhlou literaturu až na dno, zvedal se temperamentní, útočný a výbušný duch, druhdy nespravedlivý a stranický, hájící své zásady bezohledně a ostře, ztotožňující se svou prací svou bytostí, jež jako vítr vanoucí na klasické půdě sice boří a kácí, ale očištuje a ozdravuje. I po smrti Králově žije česká filologie klasická, již zatím ubylo přízně ve veřejnosti, namnoze z podnětů Králových.

Josef Král (1853—1917) narodil se 18. prosince 1853 v Praze, r. 1880 habilitoval na utrakvistické universitě, r. 1883 přešel na universitu českou jako profesor mimořádný, r. 1893 stal se profesorem řádným. O cestách do vlasti klasického starověku a do Egypta podal řadu svěžích obrázků cestopisných. Zemřel v Praze 17. září 1917. Jeho hlavní práce, kromě vzorných překladů z řečtiny (viz svrchu), spadají do oboru metriky, mytologie a archeologie. Hlavním dílem jeho života jest »Řecká a římská rytmička a metrika«, z níž r. 1890 vyšla řecko-římská rytmička, r. 1906 a 1911 první i druhý svazek řecké a římské metriky; tu vychází Král z důležitého principu o dvojitosti řeckého přízvuku (musikálního a expiratorního) a rozebírá na tomto základě celý metrický vysoce složitý život básnictví starověkého s úžasnou a vždy kritickou znalostí příslušné literatury. Po bok tomuto dílu řadí se obsáhlé pojednání »O prosodii české«, které 1893—1902 vycházelo v »Listech filologických« a r. 1909 zkráceně vydáno v »Světové knihovně«. V něm Král dokázal, že čeština připouští jediné prosodii přízvuknou a nikoliv též časoměrnou a podal zevrubný obraz nejen prosodického rozvoje českého, ale i historii českých sporů prosodických, čímž jeho spis, vyvolavši prudkou polemiku, řadí se k důležitým revisionistickým studiím o českém obrození národním. O významných jeho literárně historických pracích o českém humanismu v. svrchu. Samo-

statně vyšly od Krále ještě některé pečlivé edice řeckých klasiků, ovládnuvší textový materiál úplně a kriticky, některé školské učebnice v nové úpravě a pak populární spisy z oboru archeologie klasické, »Nálezky Schliemannovy v Tiryntě a v Mykenách« (1880), »Archeologické nálezky na Kypru« (1881), »O tanci antickém« (1884) a »O scenerii řeckého divadla« (1888). K šedesátým narozeninám Královým vydali jeho žáci »Sborník prací filologických« (1913) s knihopisem Králových prací od O. Jirániho.

Mezi stoupenci a žáky Královými zvláště vynikli: *František Groh* (* 1863), od r. 1899 docent, od r. 1905 prof. Karlovy university, v l. 1899—1919 spoluredaktor »Listů filologických«, jenž vedle přechýlných recenzí a článků vydal větší popisné práce z oboru klasického starožitnictví a místopisu »Řecké divadlo« (1909—1911), a »Topografie starých Athén« (1909—1913), pak v nové vědecké úpravě Saskovu »Mythologii Řekův a Římanů« (1898); znalec klasické archeologie a umění *Ladislav Brtnický* (* 1858); odborník ve sporných otázkách písemnictví a bájesloví římského *Jan Brant* (* 1868). Z druhého pokolení žáků Králových podali práce význačnější důmyslný duch kritický a kombinační *Ferdinand Hoffmeister* (* 1875); jemný milovník kulturně složitých jevů v antických dějinách i literárních *Karel Müller* (* 1876) a historik řecké komedie *Antonín Kolář* (* 1884). Z nich stali se Královými nástupci na Karlově učení *Karel Wenig* a *Otakar Jiráni*. *Karel Weng* (* 1878) počal přímo v učitelových stopách studii metrickými, překlonoil se pak k dějepisu římské slovesnosti a vydává rozsáhlé »Dějiny řečnictví řeckého« (II díly 1916 a 1921); popisná metoda a přílišný zřetel k literatuře předmětu nedovolily mu proniknouti k podstatě jevů; pro vztahy antiky ke kultuře moderní smyslu nemá. Jinak všestranný *Otakar Jiráni* (* 1879), po Fr. Grohovi redaktor »Listů filologických«. V počátcích zabýval se jako jeho učitel studii bájeslovnými a kromě toho pozdním písemnictvím antickým; za hlavní úkol si vytkl zpracovati »Skladbu jazyka latinského« (od 1915). Jemné jsou jeho překlady poesie antické, důvtipný jeho rozbor antických dramát Vrchlického, o jeho příspěvcích ke sporu o cenu starověké vzdělanosti viz níže. Na Masarykově universitě brněnské působí *František Novotný* (* 1881), který národní vzdělanosti prospěl mistrovskými překlady děl Platonových a důmyslnými úvahami o filosofické a sociální náplni světa helenského, živé i pro nás. Jeho rozsáhlá analytická monografie »Eurythmie řecké a latinské prósy« (1918 a 1921) vyšla z podnětů Králových, ale proniknutím slohové psychologie vyspěla nad mistra. Sem řaditi jest i auctora školských »Dějín řecké literatury doby klasické« (1898), *Václava Sládka* (* 1858) a historika starověku *Emanuele Pe*

routku; o tomto i o jeho protichůdci J. V. Práškoví, viz při literatuře dějepisné.

Skrovnější činnost než škola Králova rozvinuli stoupen- ci Kvíčalovi, kteří vždy se soustředili na užší okruh práce odborné, nepěstovali kritiky, neudržovali styků s ostatním kulturním životem českým. V létech 1895—1905 ukládali své práce v »Českém museu filologickém«. *Robert Novák* (1853—1915) od r. 1882 docent, od r. 1888 profesor universitní, zabýval se výlučně latinskými prosaiky, které vydával s úzkostlivou kritikou tekstovou, rozebíral gramaticky a stilisticky, opatřoval novými konjekturami. Většinu svých vydání vyzbrojil latinskými úvody, také četné úvahy psal korektní, elegantní latinou. Česky vydal z větších publikací »Gramatická, lexikální a kritická pozorování u Velleja Paterkula« (1892) a »Mluvnicko-kritické studie k Liviovi« (1894). *Ignác Vysoký* (* 1860) od r. 1889 docent, od r. 1905 profesor klasických starožitností na universitě, napsal většinu svých mikrologických příspěvků z klasického starožitnictví do *Ottova Slovníku naučného*, samostatně vyšly monografie »*Epidaurus*« (1905) a úzkoprse pojatý »*Praxiteles*« (1909).

Mezi popularisatory řeckých dějin kulturních vynikli *Karel Cumpfle* (* 1853), auctor »Kulturních obrázků ze starého Říma« (1890) a »Kulturních obrázků ze starého Řecka« (1895), pak *František Ruth* (* 1854), jenž pro studenty napsal »*Bájesloví řecké a římské*« (1899).

O ceně antické vzdělanosti pro náš duševní život a zvláště i pro národní písemnictví častěji bylo u nás rokováno; nejrušněji v dobách, kdy chystána přeměna vzdělání střed- školského, v němž v 20. stol. prvek klasický jest na ústupu. Starší pokolení vidělo v římské a řecké kultuře nezbytné východisko všeho vzdělání i školského vyučování a nachá- zelo i v našem básnictví na př. u Vrchlického mocnou po- silu pro svůj názor; klasičtí filologové nemínili ustoupiti ani o krok z državy vytvořené novohumanismem a udržo- vané gymnasiem starého typu; toť na př. stanovisko Josefa Krále. Ale postupně pronikalo poznání dvojí, jednak že če- ský duševní život dlužno uvéstí v těsnější souvislost s lite- rární a uměleckou kulturou moderní, na niž pohled dotud zastírán jednostranným pěstěním antického světa, jednak že vedle duchovědných prvků třeba dbáti při vzdělávání vy- latněji i živlu přírodovědného a technického. Názor tento zjednával si více a více souhlasu v období realistickém a po něm; zvláště osobnost Masarykova a hnutí socialistické při- spěly mu vydatně. V písemnictví literární kosmopolitism naléhavě doporučel pěstění moderních řečí i slovesných kultur. Vedle toho přibývalo významných spisovatelů, kteří se dobře obešli bez průpravy klasické a vyrůstali výhradně z moderního poznání přírodopisného a technického, tak po

Arbesovi M. A. Šimáček, F. X. Svoboda, Jar. Hilbert, ba i básník nejvyššího typu Ot. Březina. V důsledcích toho i horliví milovníci a zastanci antiky hledali v kultuře staroklasické nikoliv východisko, nýbrž jednu ze složek vzdělanosti moderní a jali se obezřetně upozorňovati na ty její části, jež pro novodobého člověka a zvláště Čecha jsou živý a plodný. To se projevilo zvl. r. 1907 a 1908, kdy na straně antiky stanuli vedle básníka římských ctností a protikřesťanského stoicismu J. S. Machara, filosoficky a umělecky založený klasický filolog F. Peroutka a moderní kritik F. X. Šalda, kdežto proti antické vzdělanosti a jejímu pěstování na střední škole postavili se v duchu průměrného pokrokařství pozitivistický myslitel Fr. Krejčí a sociolog E. Chalupný. (Viz Machardův spisek »Antika a křesťanství« 1919, Peroutkovy stati v »Naší době« 1898 a 1907, v »Čech. Revui« 1907 a v »Novině« 1908; Šaldovu úvahu v »Novině« 1908; Krejčího úhrnný článek v »Čech. Revue« 1908, Chalupného knižičku »Antika a moderní život« 1908). Podníceni příkladem ruského klasického filologa T. Želinského, (jeho spis »Starý svět a my« přel. Fr. Novotným do češtiny 1910) probrali soustavně celý shluk těchto otázek a sporů dva vynikající zástupci klasické filologie, u nás ze školy Králové, Fr. Novotný s užšího stanoviska školského a mluvnického »Latina a řečtina na střední škole« 1919 a Ot. Jiráni s obecnými zřeteli kulturními »Řecká a římská vzdělanost ve vývoji evropském« 1921.

Dějepisectví české od let osmdesátých.

Po Frant. Palackém stál v popředí dějzpytného badání a dějepisectvího umění u nás Václav Vladivoj Tomek; další vývoj historické vědy české dál se pak, jmenovitě od obnovení české university z valné části vedle Tomka a proti němu. Myšlenkově zdůraznila nová škola souvislost českého vývoje dějinného s obecnými poměry západoevropskými, metodicky dbala obezřetnější kritiky a výkladu pramenů; vůbec se u ní hlásil odklon od vlastenecké tradice a důsledná kritičnost. Nositelem této nutné a blahodárné reakce byl mladý učenec, jenž na samostatnou českou universitu přešel současně s Tomkem, Jaroslav Goll.

Jaroslav Goll (* 1846) narodil se 14. července 1846 v Chlumci nad Cidlinou, studoval v Hradci Králové, v Mladé Boleslavi a na akad. gymnasiu pražském; universitní studia vykonal pod Tomkem a Höflerem v Praze a dovršil r. 1870 filosofickým doktorátem. R. 1871 vyučoval na gymnasiu v Mladé Boleslavi, ale r. 1872 studoval u proslulého historika Jiřího Waitze v Gotinkách vědy dějepisné; odtud, vyzbrojen obsáhlými vědomostmi jazykovými i historickými, odešel jako soukromý sekretář do Berlína, na t

do Holandska a do Londýna. Navrátiv se do Prahy, přijal suplentské místo při obchodní akademii, kde setrval do r. 1880. R. 1875 habilitací na universitě nastává jeho činnost akademická; r. 1880 jmenován mimořádným profesorem, při rozdělení university přešel na vysoké učení české, když byl již na universitě utrakvistické přednášel česky. R. 1882 stal se ředitelem historického semináře, jež přivedl k vzácné dokonalosti, r. 1885 stal se profesorem řádným; na universitě setrval do r. 1910, kdy odešel na odpočinek.

Dříve než v odborné vědě dějepisné Goll stal se známým jako básník a umělecký essayista, r. 1874 byl i spoluredaktorem »Lumíra«. Jeho kriticky i esteticky pečlivá »Anthologie z české lyriky« (1872), jeho »Básně« (1874), řadí jej jako vynikajícího člena k družině kosmopolitických »Lumírovců«, umělecké zájmy, půvabný ciselovaný sloh, schopnost buditi náladu provázely jej i nadále. Vědeckou činnost dějepisnou zahájil Goll po návratu z Gotink, kde naučil se jemné kritice historických pramenů, kde pronikl k pochopení jednotného historického dění v Evropě, kde se vycvičil jak v rozboru složitých otázek středověké historie, tak v řešení politických problémů moderní Evropy. Těmto náležely jeho nejstarší odborné práce, psané francouzsky a německy, mezi nimi habilitační spis »Die französische Heirat, Frankreich und England 1624 und 1625« (1876). První české studie vyšetřují novými metodami a na základě nového materiálu různé otázky z českých dějin po r. 1526; z nich důležité a naše vědomosti o Komenském podstatně obohacující, »Příspěvky k životopisu Komenského« (v ČČM. 1874) naznačují, že mladý učenec vždy více se soustřeďuje na velké téma, Palackým právem postavené v popředí dějin českých, na historii Jednoty bratrské. Sem kromě velké práce, německy psané, »Quellen und Untersuchungen zur Geschichte der böhmischen Brüder« (1878 a 1882), patří hojně stati v ČČM., zejména »Petr Chelčický a spisy jeho« (1881) a řada článků »Jednota bratrská v XV. století« (1883—1886), jejichž knižní soubor s názvem »Chelčický a Jednota v XV. stol.« vydal K. Krofta až 1916 s obšírným úvodem, poznámkami a oceněním významu Gollova. Vedle těchto prací, jež metodicky znamenaly pokrok svým bohoslovným rozbořem české reformace, myšlenkově náležitým zařazením P. Chelčického a Jednoty do našeho dějinného vývoje a reakcí vůči Tomkově katolicko-protireformačnímu stanovisku, podnikl Goll ještě jedno velké dílo dějepisné: v knize »Čechy a Prusy ve středověku« (1897) vyšetřil přísně vědecky, a s netajenými sympatiemi k Slovanům styky Čech s Pruskem a Německým řádem do XVI. století. Ostatní práce Gollovy, k nimž řadí se i několik vzorných vydání pramenů XV. věku, jsou menšího rozsahu a většinou původu příležitostného »Hi-

storický rozbor básní R. K. Oldřicha, Beneše Heřmanova a Jaroslava« (1886), jest nejdůležitějším příspěvkem dějepisným k důkazu o podvržených Rukopisech; studie »František Palacký« (1898), podněcená jubileem velikého historika, podává sytou charakteristiku a krásné ocenění jeho dějepisického díla; za Gollova rektorátu vzniklá práce, »Rozdělení Pražské university Karlo-Ferdinandovy r. 1882« (1908), líčí hodnověrně podle listin nejvýznamnější událost kulturních dějin soudobých; příspěvkem k rakouským dějinám tereziánským jest spisek »Válka o země koruny české 1740—1742« (1905). Z populárních studií Gollových kromě statí v »Lumíru« v 70. a 80. letech vyniká spisek »Vznik anglického parlamentu« (1876).

Jaroslav Goll tvoří ve vědeckém vývoji českého dějepisectví epochu. Vzdělav se ve škole Waitzově i pobytem v cizině na skvělého odborníka v historické kritice, získav životem ve velkých střediskách západní Evropy i obsáhlými cestami široký obzor kulturní, přešel k dějepisu od básnictví a umění, Goll odvedl českou historiografii z úzkých hranic domácích a učinil jejím úkolem, studovati kulturní vývoj český v stálé souvislosti s dějinami Evropy ostatní. Ukazovaly-li však jeho studie k Německu, a jeho první práce k Francii a Anglii, neupadl přece nikdy v jednostrannost západnickou: od mladých let měl sympatii a porozumění pro styky česko-polské a hlavním předmětem svého studia učinil ono období, v němž národ náš sice stál na nejkrasším křídle myšlení západoevropského, leč zároveň plně rozvíjel svou osobnost, období Jednoty bratrské. Goll postavil se tím proti katolickému názoru konservativního opatrníka V. V. Tomka a přihlásil se k stanovisku Palackého. Metodicky šel dále než Palacký: studoval naši reformaci i po stránce odborně náboženské, rozebíral podrobně její památky literární, aniž kladl na ni měřítko protestantsko-humanitní filosofie Palackého. I všude jinde důsledně odmítal výklady příliš přímočaré, motivaci jednoduchou; naopak jeho duch, složitě vnímající, pronikavě kritický a velmi opatrně formulující, vždy hledal ve výkladu dějin nové problémy, nepostižené dotud kombinace; a v souvislosti s tím prozrazoval jeho sloh živý a nervosní, bohatý podněty a nápovědi, celý proces duševní, jež učenec sám prožil při řešení každé otázky. Ale tento neklid nedovolil Gollovi, aby se věnoval výpravnému umění dějepisnému — impresionista chvějících se skvrn barevných, nedovedl vytvořiti pevné linie kresebné, důmyslný analytik nepodal ani pokusu o syntesu vyššího slohu, zkumný odborník dějzpytný vyhýbal se obecným konceptem filosofickým, jsa v tom přímo opakem nejen svého někdejšího vědeckého druhu T. G. Masaryka, ale i Fr. Palackého. Kdežto suše epický Tomek, právník a pedant, pohřbíval pod svými studeně monu-

mentálními folianty dobu s celým jejím životem, historický essayista Goll, básník a milenec krásy, vzbouřel ji do nervních záchvěvů ovzduší a spolu stále nabádal k dalšímu řešení, stavěl otázky pro mladší pracovníky, vytýkal nové úkoly. Vše to učinilo z něho i výborného učitele a zakladatele školy; často obětoval své dílo, aby v semináři a na katedře vychovával žáky.

(Historické své zásady vyložil Goll v Athenaeu 1889 statí »Dějiny a dějepis«. Při příležitosti Gollových 60. narozenin krásně ocenili jeho význam Jos. Šusta v Čech. Revue I. a Kam. Krofta v Čes. Čas. Hist. 1906; tehdy vyšel i redakcí Jar. Bidlovou, G. Friedrichovou a Kam. Kroftovou »Sborník prací historických«, jímž četní žáci uctili svého učitele.)

Vedle Golla působil na české universitě *Antonín Rezek* (1853—1909), doplňuje jej v lecčems, ale i liše se od něho mnohými věcmi podstatnými. Antonín Rezek narodil se 13. ledna 1853 v Jindřichově Hradci: původně učil se hodinářství, leč pak získán Dvorským pro dráhu historickou, počal doma studovati gymnasium. Za universitních studií v Praze získal si důvěry Tomkovi, pro něž pracoval v archivech. Jako profesor karlínské reálky se r. 1898 habilitoval pro rakouské dějiny, r. 1882 stal se profesorem mimořádným, r. 1888 řádným. R. 1896 opustil však universitu, přijav místo odborného přednosty v ministeriu, které zastával až do r. 1900, kdy se stal českým ministrem krajanem. Odstoupiv r. 1903, uchýlil se do ústraní, ale záhy upadl do těžké duševní choroby, jíž 3. února 1909 podlehl. Z počátku chtěl Rezek, ač názorem politickým i dějepisným blížil se spíše Tomkovi, pokračovati v díle Palackého a tak v l. 1876—1884 zabýval se hlavně studiiemi vlády Ferdinanda I., jíž věnoval spisy »Zvolení a korunování Ferdinanda I. za krále českého« (1878) a nedokončenou »Geschichte Ferdinand I. in Böhmen« (1879). Na to zaujalo jej XVIII. století: náboženským poměrům jeho dal výklad v průkopném zlomku »Dějínách prstonárodního hnutí náboženského v Čechách od vydání tolerančního patentu« (1887); nedospěl sice přes úvod, ale v něm narýsoval přehledný obraz českého vývoje náboženského od Bílé Hory až k tolerančnímu patentu. Později upoutal jej politicky vzrušený věk XVII.; uvázav se r. 1888 v pokračování Zapovy »Kroniky českomoravské« (viz výše), mnil spojití metodu vědeckou i zpracování nového materiálu s podáním populárním. V ní zpracoval III díly (1888—1893), jež vyšly také samostatně pod názvem »Dějiny Čech a Moravy nové doby«, a obsahují léta 1637—1664; pokračování podal, ovšem nerovnocenně Jos. Svátek. Souběžně s těmito dějinami XVII. věku vyšla také důležitá vydání Rezkova: »Paměti Dačic-

kého (1878—1880), »Poselkyně Beckovského (1879—1880) a »Zápisů Slavatových« (1887).

Rezek vykonal celá svá studia v Praze, a odsud chybí jeho dějepisecké činnosti světové ovzduší, vyznačující Golla; Tomek vedle Emlera a Gindelyho byl hlavním jeho učitelem i duševním vůdcem, třeba že náruživý temperament Rezkův a jeho široká, podnětná osobnost byla pravým protikladem koženého a strnulého Tomka. I Rezkovi, protirromantickému pozitivistovi a střízlivému odpůrci veškeré ideologie, byl v dějinách politický zápas věcí hlavní, ačkoliv všude jest provázen energickým zřetelem k poměrům ústavním, správním a finančním; i Rezek ve velkém sporu českého národa s mocí královskou stál na straně vlády, jsa spíše stoupencem osvíceného absolutismu, než státu lidového. Proti Tomkovi byl však živějším, temperamentnějším, aktuálnějším dějepiscem, který nadhazuje raději zajímavé otázky, než snaží se trpělivě je vyřešiti; dovedl své čtenáře i posluchače nadchnouti pro horké politické zájmy přítomnosti a učil je proti umělecky založenému Gollovi živé účasti na tvořících se dějinách. Tato aktuálnost politická vynesla mu sice významné místo v byrokracii státní, ale odcizila jej vlastní činnosti historické. (O Rezkovi viz hlavně oba výstižné nekrology Pekařův v Čes. Čas. Hist. a R. Urbánkův v Čes. rev., pak Kroftovy poznámky k práci Urbánkově v »Přehledu« 1910.)

Doplňující se činnost Gollova a Rezkova na universitní katedře, jmenovitě pak v historickém semináři výborně řízeném, působila blahodárně na výchovu mladých historiků, kteří kromě toho, byť v menší míře, přijímali podněty i od Emlera a Kalouska, zejména však z říšského ústavu pro rakouský dějezpyt ve Vídni. Goll, vládnoucí zvláštním darem učitelské a vědecké sugesce, byl organizační mistr, jenž podle nadání a náklonností dovedl získávati své žáky pro historické úkoly, prováděné jeho pečlivou metodou subtilní kritiky a ve vytknutém jím rámci srovnávacího dějepisu. (O duchu a snahách historické školy Gollovy poučuje polemicky nakvašená, ale myšlenkově velmi podnětná diskuse, vedená r. 1912 mezi J. Vančurou a J. Herbenem na jedné a K. Kroftou a J. Pekařem na druhé straně; viz J. Herben »Masarykova sekta a Gollova škola« 1912, K. Krofta, »Masaryk, Goll a české dějepisectví« v »Přehledě« 1912 a J. Pekař »Masarykova česká filosofie« 1912.)

Orgánem tohoto ruchu stal se po zániku Rezkova »Sborník historického« (1883—1886), věnovaného spíše sbírání než kritickému zpracování dějepisné látky, r. 1895 Gollem a Rezkem společně založená vzorná revue »Český časopis historický«, v jejíž redakci Rezka záhy vystřídal J. Pekař, od r. 1918 výhradní redaktor. Od r. 1898 vychází vedle ní pro větší studie »Bibliotheka historická«. Starším tendencím hoví kromě Čes. Čes.

Musea, převážnou většinou dějepisného, mimo vlastivědný »Časopis Matice Moravské«, a vedle »Památek archaeologických« (viz výše), nově založený »Časopis Společnosti přátel starožitností českých« (od r. 1893); dějepis v katolickém duchu pěstuje J. Svobodou založený »Sborník Historického kroužku« (od r. 1893).

Ze společné školy Gollovy a Rezkovy vyšli jejich nástupcové na pražské universitě Josef Pekař, Josef Šusta, Václav Novotný a Jaroslav Bidlo (viz o něm níže), do jisté míry též historik umění Max Dvořák (viz níže); zprostředkujícím členem mezi školou Gollovou a Rezkovou na jedné a Tomkovou a Kalouskovou skupinou na druhé straně jest Josef V. Šimák.

Nejrázovitější vědeckou osobností a nejskvělejším spisovatelem z nich jest Rezkův nástupce na stoličce rakouských dějin a Gollův spoluredaktor *Josef Pekař* (* 12. dubna 1870 v Malém Rohozci u Turnova). První jeho veliká práce »Dějiny Valdštýnského spiknutí« (1895) vznikla na popud Rezkův; složitě a nepřehlednou literaturou znesnadněné problémy novověké politiky řeší se tu kriticky a samostatně se stálým zřetelem k otázkám českým; jest tu s dokonalým zdarem vykonán pokus sloučiti kritický rozbor s plastickým dějepisným vypravováním. Potom však Pekař obrátil se k úhořící roli českého dějepisu, k nejstarší době našich dějin, v jejímž poznání po odkrytí padělků rukopisných zela značná mezera, a v níž Dějiny Palackého volaly neodkladně po revisi. V duchu Gollově Pekař pojímá náš celý středověký ať politický ať hospodářský či společenský vývoj v rámci západoevropském, ale vmýšlí se pronikavěji do zvláštních poměrů českých, v nichž tkví selským původem i tradičním politickým povědomím a studuje podrobněji dějiny hospodářské a správní. Řada bystrých kritik i mocně nabádavých článků v Čes. Čas. Hist. svědčí o tomto směru Pekařových studií. V celou knihu, »Nejstarší kronika česká« (1903), vzrostly jeho kritické práce o počátcích dějepisectví v Čechách, jimiž, odmítaje vědecké omyly Dobrovského, podal rozbor starých svatováclavských legend, zvláště legendy Kristianovy a na správné místo zařadil Kosmovu kroniku. Spor o tyto zásadní otázky, jehož se účastnili s české strany jmenovitě Jos. Kalousek a Fr. Vacek, a jenž druží se k pohnuté diskusi o Brücknerovo ocenění našich starých dějin, patří k nejdůležitějším kontroverším českého dějezpytu v nové době. Výsledky jeho Pekař shrnul německou knihou »Die Wenzels- und Ludmila-Legenden und die Echtheit Christians« (1906).

Na zcela nové cesty obrací se Pekař v »Knize o Kosti« (1910 a 1911, 2 díly); veden láskou k rodnému kraji, studuje s důvěrnou podrobností a s pronikavým bystrozrakem politické, hospodářské i sociální dějiny nejmonumen-

tálnějšího hradu českého severovýchodu, a to v ohraničené XVII. věku; první díl jest teplou malbou panského života ovládaného velkými proudy politiky české i evropské, druhý pak zabývá se dějinami stavu selského a ukazuje českému dějepiscectví k novým problémům i metodám.

V souvislosti s badáním o panství kosteckém, typickém pro Čechy pobělohorské, vznikly studie *»České katastrofy 1654—1789«* (1915), vyšetřující berní příčiny útisku selského stavu v Čechách vládami císařskými a tím objasňující hospodářský význam Bílé Hory; stejně významné jako dějepisné výsledky jsou i důmyslné metodické cesty tohoto pracného a složitého zkoumání. Celou otázku bělohorskou se stránky politické, hospodářské, kulturní a národní osvětlil v cyklu skvělých kapitol syntetických *»Bílá Hora«* (1921, první část *»K velikému výročí«* knižně již 1920); látka důmyslně sestavená a směle proniknutá zhodnocena nově nejen proti tomkovskému, ale i denisovskému pojetí.

Období světové války pohnulo Pekaře, aby rozhled dějepiscův, umění slovesné, výmluvnost vlasteneckou postavil do služeb publicistických: mocné vědomí státoprávní, neústupný nacionalism byly východiskem statí posvěcených také mužným citem pro spravedlnost a ušlechtilou úzkostí o bytí národní. Po odvážné charakteristice *»Františka Josefa I.«* (1917), vzniklé jako řečnický nekrolog vydal soubor novinářských článků z dob nejtěžšího útisku *»Z české fronty«* (1917 a 1918). Diplomatický vznik světové války, její první počátek, vinu na jejím vypuknutí vyšetřuje a několik podobizen vůdčích hlav z tábora rakouského kreslí na základě původních pramenů svazek statí *»Světová válka«* (1921).

Z kritických úvah Pekařových vynikají skvělá monografie o *»Fr. Palackém«* (1912), rozbor *Masarykovy »České filosofie«* z r. 1912, (viz o něm níže), pronikavé a polemicky založené *»Tři kapitoly o sv. Janu Nepomuckém«* (1921) s hlubokou psychologií svatojanského kultu a vítězné vyvrácení Bretholzových dohadů c německých prasídkách v Čechách *»O bjevy Bretholzovy čili od které doby sedí Němci v naší vlasti«* (1922).

Synteticky pro školské potřeby, ale s celým uměním historické kresby a zkratky ve velikých rysech zpracoval *»Dějiny naší říše«* (1914), jež po převratu byly pronikavě obměněny a až do našich dnů prodlouženy jako *»Dějiny československé«* (1921).

Josef Pekař, mužný vyznavač jasného pozitivismu, slučuje břitký dar bezpečné kritičnosti se šťastným nadáním plastického epika; úsečné a názorné charakteristiky dějinných postav daří se mu stejně jako obsažná syntesa celých period. Jeho sloh živý a průzračný, má pádnost i svěžest a nejednou dosahuje monumentalitě až klasické. Avšak ne

toliko tato schopnost výpravná odlišuje Pekaře od jeho učitele Golla: historie není mu vědou pro vědu, uměním pro umění, nýbrž spolupracovnící národního života, jehož hlavní hybné síly v minulosti i v přítomnosti odhaluje a soudí, nejdeť mu pouze o děje a události, ale i o jejich hodnocení. Dlouho před světovou válkou a před převratem razil Pekař, selský syn z kraje národně ohroženého, cestu obnovenému nacionalismu a uvědomělé tradičnosti, netaje ani svého odporu k realismu ani své stupňující se konservativnosti a slouže vědomostmi rozsáhlými, kritikou důmyslnou, slovem výmluvným a pevným v hrdém individualismu pravdě poctivě poznané, v níž se projevoval hlas plemenné krve a síla svědomí národního.

Profesor středověkého a novověkého dějepisu pražské university a druhý ministr školství v Československé republice *Josef Šusta* (* 1874), konal hlavní studia ve Vídni a v Římě, kdež připravil si i látku. Ve vzorné edici pramenů k dějinám koncilu tridentského (nákl. vídeňské akademie ve 4 sv.), ale blíží se Gollovu pojetí i metodě dějepisu všeobecného, zdůrazňuje však větší měrou hospodářské složky historického dění. Jest jako Goll duch kritický a ironický, založený umělecky, jenž miluje složitost jevů a zamítá řešení přímočaré; velké tendence střeoevropské politiky dovede vyložiti z celistvé kultury dobové (srv. na př. přehlednou studii »Dějinné předpoklady moderního imperialismu« v Čes. Čas. Hist. 1909); podivu jest hoden také psychologický a charakterisační dar Šustův, provázený často břitkou a suchou ironií, vztahující se stejně na osobnosti i na celá období. Vstupním českým dílem Šustovým jest monografie z dějin papežství XVI. věku »Pius IV. před pontifikátem a na počátku pontifikátu« (1900), ale po ní obrátil se jeho badatelský zájem hlavně ke středověku českému, do jehož složitých poměrů upravil mu bezpečný přístup kritický a kombinální důmysl v oboru dějin hospodářských a jejich pramenů. Po průpravných monografiích »Otroctví a velkostatek v Čechách« (1900), »Purkrabské účty panství novohradského« (1909) i četných článků v Čes. Čas. Hist., z nichž nejvýznamnější jest vyvrácení Bretholzových pavědeckých bludů o středověku českém »Nový Antipalacký« (1913), Josef Šusta přistoupil k monumentálnímu dílu, osvětlujícímu úplně novými metodami český středověk na významném rozmezí a značícím všestranný pokrok vůči Palackému: »Dvě knihy z českých dějin«, z nichž první (1917) zobrazuje »Poslední Přemyslovce a jejich dědictví«, druhá (1919) »Počátky lucemburské«. Vedle obou skvělých podobizen, Václava II. a krále Jana ukázal tu Šusta historické své mistrovství důmyslným výkladem o převratě hospodářských řádů na sklonku XIII. věku. Také přehledné »Dějiny nového věku« (až po

Novák-Novák: Přehledné děj. lit. české.

Napoleona, 1905) ze školských potřeb vzniknuvší, ukazují, jaký podíl Šusta v dějepise přisuzuje vývoji hospodářskému a sociálnímu. Mnoho pracuje Šusta i o dějinách katolické protireformace; rozměrem nevelké, ale provedením skvělé práce sem hledící vyšly německy a prozrazují, že badatel osvojil si stanoviska západoevropská, bez ohledu na to, zda přimykají se k národní a myšlenkové tradici české. V tom liší se chladný a kriticky obzíravý kosmopolita Šusta od plamenného nacionála Pekaře; ale i v podání obou mistrů dějepisu českého jest podstatný rozdíl: kdežto Pekař rád shrnuje předmět skladnými obrysy, zahloubává se Šusta do malby, šetřící zálibně odstínů a polotónů.

České dějiny přednášejí na pražské universitě po Josefu Kalouskovi Václav Novotný a Josef V. Šimák; oba vyšli od Golla a Rezka, ale oba zachovávají souvislost s historií staršího směru, u V. Novotného rozhodl to osobní styk s Tomkem, u J. V. Šimáka ideové příslušenství. *Václav Novotný* (* 1869) byl na sklonku života Tomkova jeho pomocníkem a připravil k novému vydání několik svazků »Dějepis města Prahy«. V některých statích rozebral vypravující prameny dějin českých, jmenovitě »Kroniku z braslavskou« (1905) a vyvrátil stranické názory o naší staré minulosti, jež pronesl českoněmecký historik A. Bachmann. Od r. 1911 vydává obšírné »České dějiny«, první svazek (1912) sahá k smrti knížete Oldřicha, druhý (1913) do Přemysla Otakara I. Po Palackém jest to první soustavné zpracování našich dějin, založené však mnohem zevrubněji než dílo Palackého, způsobem spíše dobnerovským. Výpravně syntetický úkol historikův posunut zcela do pozadí za rozbor literatury, pramenů, sporných otázek, v nichž Novotný se staví většinou proti pojetí Pekařovu. Dílu chybí posvěcení ideové, celistvá stavba a všechny hodnoty v podstatě literární; místo historického umění vypravovatelského podává analytická akribie badatelova snůšku problémů z našich nejstarších dějin a pokusy o samostatné neb zprostředkující jejich řešení. Již na počátku své vědecké dráhy zabral se Novotný do kritického studia doby a osobnosti Husovy a vedle V. Flajshanse a J. Sedláka obohatil nejvíce naše vědomosti o počátcích reformace české. Vedle vydání »M. J. Husi korespondence a dokumentů« (1920) a monografií »Hus v Kostnici a česká šlechta« (1915) i »Jan Hus v historii a veřejném mínění své doby« (1915, akad. řeč) vyšel z těchto studií populární přehled počátků husitství »Náboženské hnutí české ve XIV. a XV. stol.« (1915) a rozsáhlý kritický životopis, bohatý láskou, vedený dušezpytným proniknutím »M. J. Hus. Život a dílo« (1920 a 1921 ve 2 sv.). Zběžným pokusem o důkaz jednotnosti české a slovenské minulosti jest spisek »Z dějin československých« (1921).

Josef V. Šimák (* 1870), úzkostlivý a trpělivý badatel du-

cha konservativního a vlasteneckého nadšení, věnoval se kromě místních dějin rodného Turnova (1905 a 1906) a okresu mnichovohradištského (1917), hlavně edici Bartoše písaře (1907) i památek s kronikou jeho souvislých, což přivedlo jej k podrobnému rozboru kronikářských prací XV. a XVI. stol.; cennou pomůckou k dějinám protireformace budou vydávané jím »Z povědní seznamy arcidiecése Pražské z l. 1671—1725« (od r. 1909); knihopisně zajímaví »Bohemica v Lipsku« (1907), hojně jsou časopisecké práce Šimákovy k dějinám českých blouznivců náboženských ve věku XVIII. a XIX.; také studie o pozůstalosti Dobnerově a Balbínově mají cenu. J. V. Šimák náleží k nejhorlivějším popularisátorům českých dějin; do šlépějí K. V. Zapa vstoupil »Kronikou československou« (od r. 1921), jejíž první díl (do stol. XII.) se mu lépe podařil než přehled »Hus a doba před ním« (1915). Drobné topografické příspěvky ukládal Josef Šimák v Č. Č. Mus., Č. Čas. Hist. a zvláště v »Časopise Společnosti přátel starožitností českých«, jehož byl dočasně redaktorem.

Z moravských dějepisců náleží škole Rezkově především profesor Masarykovy university, dříve zemský archivář *Bohumil Navrátil* (* 1870), jenž působností i díly zůstává věren také Moravě. Středem historického jeho zájmu jsou církevní dějiny moravské v XVI. věku, jimž věnoval kromě přechetných statí v Čas. Mat. Mor. vzornou knihu »Olomoucké biskupství v l. 1576—1579« (1909) a příkladné dílo ediční »Jesuité olomoučtí za protireformace 1558—1590« (1916) jeho hojně studie o moravských historiích hl. o Bočkovi a Brandlovi usilují o kritické zhodnocení dosavadní dějepisné práce na Moravě; samostatnou cenu mají též hojně referáty z dějin reformačních a protireformačních v Čas. Mat. Mor., jehož Navrátil jest spoluredaktorem. Rozsáhlý rozhled po příslušné literatuře, přesnost ve zjišťování drobných faktů, úzkostlivá opatrnost v závěrech musí u Navrátila zakrývatí nedostatek tvůrčího nadání historického. Pěkné příspěvky k náboženským dějinám XVI. věku podal též *Josef Čihula* (* 1871).

Dějiny české XIX. století učinil zvláštním svým oborem *Zdeněk Tobolka* (* 1874), na nějž vedle historické metody Rezkovy a podnětů Kalouskových působil i vliv politiky Masarykovy, kterou jeho neklidný a nespolehlivý duch překonával liberalismem. Starší době věnoval pouze velmi nedokonalé edice *Hilaria Litoměřického* (1898) a *Pavla Žídka* (1908). Práce jeho z nových našich dějin polit. soustředí se kolem r. 1848 a dobu pozdější i podávají spíše sbírky materiálu, přehled událostí a výběr charakteristických faktů než kritický rozbor látky a pragmatické zpracování historické. Nejdůležitější z nich jsou »Počátky konstitučního života v Čechách« (1898), »Slovanský

šjezd r. 1848« (1901), »Karel Havlíček« (1905, otisk příspěvku do Laichterovy »Literatury české XIX. stol.«) a zevně rozsáhlé, ale vnitřně nuzné »Dějiny české politiky nové doby« (1908, samostatná historická část souhrnného díla »Česká politika«). Sem hledí i vydání děl Havlíčkových v 5 sv. (1900—1903), »Zápisů« Jungmannových (1907), Zd. Tobolka účastnil se podnětně také diskuse o Masarykově pojetí národního obrození, kdež přiblížil se stanovisku Kaizlova; Kaizlově paměti vydal s cenými úvody o našem životě politickým koncem stol. XIX. (1911—1914); současně uveřejnil »deník« Edv. Grégra (1908—1915). Tobolka, první knihovník Nár. shromáždění, pěstuje soustavně i knihopis a vědu knihovnickou, pro tuto založil časopis »České knihovnictví« (1900—1901), onomu od r. 1902 sloužila »Česká bibliografie« (bez pokrač.). Záslužnou knihopisnou pomůckou jest 1. sv. jeho »Českého slovníka bibliografického« (1911) podávající soupis českých prvotisků do r. 1500. Politickými dějinami XIX. stol., jmenovitě od r. 1848, namnoze na základě studia žurnalistiky a písemnictví brožurkového zabývá se Moravan *Hugo Traub* (* 1879); většinu prací otiskl v Čas. Mat. Mor. a Čas. mor. mus. zemska.

Druhé pokolení Gollových žáků, zrozených v letech sedmdesátých, přidružuje k mocnému působení mistrovi ještě vlivy jiné. Mnozí z badatelů této skupiny jsou vychovanci »říšského ústavu pro rakouské dějiny« ve Vídni a osvědčují to ve své pracovní metodě stálým zřetelem k dějinám ústavním a hospodářským, bedlivou pozorností, věnovanou pomocným vědám historickým a přísnou akribií při vydávání pramenů; proto jejich práce mají ráz odbornický a tím se samy emancipují od souvislosti s písemnictvím krásným. Hlavní zřetel této skupiny obrácen jest k dějinám náboženské reformace, kterou právě mistr školy Jaroslav Goll doporučil hlavní pozornosti a pro jejíž pochopení vzdělával vědecky; při studiu dějin reformačních zabývají se mladí historikové i otázkami dogmatickými, správními poměry atd. Hlavními představiteli mladší generace žáků Gollových jsou Ladislav Hofman, Kamil Krofta, Zdeněk Nejedlý (viz níže), Julius Glücklich a Vlastimil Kybal a Rudolf Urbánek, k nim druží se drobnějšími pracemi František Hýbl, Josef Volf, Jaroslav Fikerle, Tomáš Kalina, Miroslav Jeřábek a Fridolín Macháček. Též někteří z vědeckých vydavatelů pramenů historických — seskupení jsou zvláště — řadí se k mladšímu pokolení Gollových žáků.

Mezi básnictvím, filosofií a dějezpytem, mezi myšlením masarykovským a metodou Gollovou kolísal *Ladislav Hofman*, (1876-1903). Jako Goll přistoupil i Hofman k studiu dějepisu od literatury a od poesie, první jeho velkou prací, prozrazující na každé straně závislost na ideích Masarykových, byla monografie »Adam Mickiewicz« (1900), již

však předcházela mladistvá produkce veršovaná a novelistická. U Golla vycvičil se Hofman v subtilní kritice historické na pramenech středověkých, jakož práce »Husité a koncilium Basilejské« (1901) vykazuje gollovský zájem o českou reformaci a její zvláštní otázky náboženské. Vždy více však přechyloval se Hofman, jak veden pobytem berlínským a pařížským, tak povzbuzován vlastní osobností, jež prožívala bolestně veškery duševní a veřejné zápasy přítomnosti, k vědeckému studiu novověku. Jeho výstižné referáty kritické ukazují, že zabíral stejně Anglii a Francii jako Německo v obor své práce, pečlivé a svrchovaně intimní. Středem jeho zájmu byla posléze moderní imperialistická politika pruská od Bedřicha II. až po Bismarcka; nad nedokončenou statí o Bedřichu II. zemřel, charakteristiky Bismarcka a jeho dějepisce M. Lenze jsou nejrázovitější studie jeho péra. Nic nebylo mu v novověkém dějepise suchým a lhostejným poznatkem, nýbrž vše otázkou národního svědomí, součástí vlastní složitě a jemné osobnosti. Posmrtně J. Glücklichem, K. Kroftou a V. Dykem vydané L. K. Hofmana Sebrané spisy (1904 a 1905) obsahují v I. díle jeho práce historické, v II. pak jmenovitě jeho deník z let 1894—1903, důležitý to doklad k dějinám pokrokového hnutí v Čechách.

Hofmanův přítel a vydavatel *Kamil Krofta* (* 1876), profesor rakouských dějin na české universitě, po převratě přední diplomat Československé republiky, zprvu v Římě, dnes ve Vídni, vyšel z »říšského ústavu pro rakouský dějezpýt«, pracoval po leta v archivu vatikánském v Římě a byl v l. 1901—1902 úředníkem zemského archivu českého, jehož hlavních vydavatelských prací se horlivě účastnil. Vlastním oborem jeho důkladného a široce založeného badání jsou náboženské dějiny české, které na základě kriticky prozkoumaného, nového materiálu probírá ve vztazích politických, správních, dogmatických i literárních, rozhojňuje každým příspěvkem naše poznání o náboženském i církevním životě v Čechách od dob předhusitských až na pokraj periody bělohorské: řadu institucí, sporů, osobností osvětlil zcela nově. Způsob jeho podání jest klidný a soustředěný, jasným výkladem a přiléhavou, nehledanou charakteristikou umí přiblížiti i složitě problémy historické. První jeho drobnější statí v Čas. Čes. Mus. zabývaly se postavami naší literatury náboženské, z nichž zvláště Petra Chelčického nejen populárně vydal, ale vedle N. V. Jastrebova i nejdůmyslněji vyložil; též literární činnost Jana z Příbramě a Václava Korandy m. l. rozebral definitivně. Veliké studie rázu monografického věnoval »Církevní správě Čech v době předhusitské« (1904—1908), »Sněmům českým r. 1605« (1908), »Dekretu Kutnohorskému« (1909 s J. Šustou a G. Friedrichem), »Majestátu Rudolfa II.« (1909) a »Boji o konsi-

stoř pod obojí v l. 1562—1575« (1911); řadu průkopnických příspěvků českému novoutrakvismu XVI. věku a obtížným problémům dějepisectví bratrského v témž století. Samostatným pojetím, obhajujícím namnoze vůdce českého povstání, vyniká syntetický spis »Bílá hora« (1914); výborně shrnuje nesnadnou a dotud rozptýlenou látku, o jejíž zkoumání si zásluhy zvláště získal J. Kalousek, »Přehled dějin stavu selského v Čechách a na Moravě« (1919). Z ediční jeho činnosti vyniká podíl na »Monumenta Vaticana« (V. díl obsahující l. 1378—1404) a na »S němech českých«, kde převzal zpracování podle nové metody ediční a s důkladnými úvody dobu 1605—1611. Velice instruktivní jsou Kroftovy charakteristiky čes. dějepisců v »Čes. Čas. Hist.«, jehož jest hlavním spolupracovníkem a v »Přehledu« (hl. studie o Gollovi a Gindelym v »Čes. Čas. Hist.« 1907 a 1912, o tomto také rozsáhlá monografie ve Zpr. zem. arch. a zvl. 1915); také přehled husovského a husitského badání v »ČČH.« 1915 má vzácnou hodnotu učební. Z popularisačních Kroftových prací vyniká osobitý přehled »Čechy za Přemyslovců« (1914).

Týž úsek dějin českých, který rozbírají a líčí čelné práce Kroftovy, studuje dopodrobna profesor novověkého dějepisu Masarykovy university v Brně, *Julius Glücklich* (* 1876), vynikající rozhledem po bohosloví západoevropském XVI. a XVII. věku. Poslední fase Jednoty bratrské před Bílou Horou osvětlují jeho studie o Budovcovi, jehož Anti-alkoran (1907) rozebral, korespondenci (1908 a 1912) vydal i historickou činnost (1911) kriticky zjistil; nové příspěvky podal také k vydání Majestátu, k činnosti defensorů a k dějinám českého povstání. V plodných recenzích přispěl k poznání K. Havlíčka a rak.-uherského vyrovnání. *Vlastimil Kybal* (* 1880), dnes vyslanec u Kvirinálu, podobá se směrem vědecké práce Jar. Gollovi: i jeho činnost se dělí mezi vyšetřování úsvitu české reformace a sledování tendencí západoevropské politiky. Vzděláv se důkladně ve filosofii náboženství, zahájil svou historickou činnost pracemi o neoriginelnějším mysliteli předhusitském: po díle »Matěj z Janova, jeho život, spisy a učení« (1905) následovalo vydání odkazu reformátorova, »De regulis veteris et novi testamenti« (1907—1913). Široce založený spis »Jindřich IV. a Evropa v letech 1609—1610« (1909 a 1911, II díly, v 1. rozbor pramenů a literatury, v 2. zpracování) sleduje politické děje západoevropské malého časového úseku se zřetelem k věcem českým. Psychologicky bohatým pohledem do dějin středověkých jest monografie »Svatý František z Assisi« (1913). Kybal zabýval se kriticky moderní historiografií francouzskou, šťastněji, když synteticky ve »Francouzské metodě historické« (»Novina« 1908) charakterisoval, než když polemicky rozbíral »Arnošta Denise

a *Bílou Horu* (1912). »Drobné spisy historické« (1915, 2 sv.) obsahují stati a náčrtky z cest a z archivů, mezi nimi zvláště cenné příspěvky k českému exulantství. Mnohem později než tito badatelé vyvrál *Rudolf Urbánek* (* 1877), profesor českých dějin na Masarykově universitě v Brně. Upozornil na sebe nejprve jednak příspěvky k historické diplomacie, jednak živě psanými charakteristikami soudobých dějepisců (hl. v »Přehledu«) a osvědčil historický důmysl rozbořem »České pověsti královské« (Čas. přát. starož. 1915—1917). V. Novotný získal jej za spolupracovníka svých »Českých dějin«, kam R. Urbánek podal vylíčení »Věku poděbradského 1437—1497« (ve 2 sv. 1915 a 1919): snaží se vytvořiti nové české dějiny přímo z pramenů za pomoci příslušné literatury; pojímá sice jako V. Novotný do svého díla mnoho z průvodního, ne zcela stráveného materiálu; zanedbává vývoj společenský a hospodářský, řeší sporné otázky vědecké, ale větší měrou než jeho druh dbá i prvku vypravovatelského, jsa literární primitivností blíže Tomkovi než výpravnému mistru Pekařovi.

Vedle těchto badatelů, kteří působí nejen publikačně, ale i s katedry universitní, náleží k mladší generaci žáků Gollových středoškolská profesori a musejní úředníci: *František Hýbl* (* 1875), znalec nejstarších dějin českých, spletitých otázek staroslov. liturgie a historie již. Slovanů, jenž starověké dějiny šťastně zpopularisoval pro lidové čtenářstvo i pro žáky středoškolské; pracovník v otázkách husitství *Jaroslav Fikrle* (* 1879); badatel o protireformaci *Tomáš Kalina* (* 1874); *Václav Müller* (* 1875), jehož monografie »Svobodníci« (1905) patří k nečetným studiím českého dějepisu sociálního; *Miroslav Jeřábek* (1880—1921), auktor cenných rozborů kronikářských pramenů českých, a *Fridolín Macháček* (* 1876), který vedle prací z kulturních dějin města Plzně, jehož museum řídí, uveřejnil studie o počátcích války třicetileté. Hojností činnosti publikační vyznamenává se nad své vrstevníky úředník knihovny musejní *Josef Volf* (* 1878), jenž občas propadá Zibrtovu mechanického sběratelství, jak dosvědčují přčetné články v »Čas. Čes. Musea«, »Věstn. Spol. Nauk« a v »Osvětě«. Práce o dějinách emigrace české, o literár. životě stol. XVI. a XVII. o náboženských poměrech v Čechách za Karla VI., o drobné literatuře náboženské XVI. a XVII. věku, o zednářství u nás, o policejní soustavě předbřeznové, o roku 1848 mají cenu nespornou, hlavně jako snůšky vzácného materiálu s příslušnými výklady.

Mladší pokolení českých dějepisců vyučilo se již u žáků Gollových, V Chaloupecký, J. Heidler a Jar. Werstadt u Pekaře, H. Opočenský a K. Stloukal u Šusty, kdežto u Jos. Borovičky a M. Vystyda učitelský vliv Kroftův ucelil podněty přijaté z vídeňského ústavu dějezpytného; vlastními

žáky Kroftovými jsou B. Jenšovský a B. Mendl; F. M. Bar-toše a Jar. Prokše odchoval v studiu českého husitství prof. V. Novotný. U většiny těchto historiků určována jest ba-datelská činnost působením archivním.

Václav Chaloupecký (* 1882), získal si u prof. G. Frie-dricha diplomatickou průpravu, jež mu přišla vhod při ú-ředních a vědeckých pracích v knížecím archivu na Roud-nici. S Roudnicí souvisí jak jeho prohloubený obraz kul-tury lucemburské »Jan z Dražic, poslední biskup pražský« (1908), tak monografie ze selských dějin »Če-ská rebellie na Podřipsku« (1918); jiné jeho práce jsou námětů rozmanitých, sahající do peněžních dějin XIV stol., do počátků náboženského hnutí husitského, do událo-stí r. 1848, v poslední době do dějinného vývoje slovenského; objemná monografie o Palackém (1912) vyčerpává bez osobitějšího pojetí, ale v přehledném seskupení příslušnou literaturu. Vyhraněnou osobností jest profesor všeobecných dějin na universitě v Bratislavě *Jan Heidler* (* 1883). Silný zájem o živé otázky politické, který jej na čas přivedl i k činnému působení veřejnému, záhy určil Heidlerovi za ústřední téma badatelské: ústavní život český od r. 1848 a dějiny zápasu za samostatnost státní; bystrozrak duševnypyt-ný umožňuje mu, historickému individualistovi, pronikati povahy vůdčích politiků, jejichž charakteristiky kreslí pev-nými rysy, přihlédaje vždy k duševnímu vývoji jejich. Os-vědčiv se drobnějšími příspěvky o hegelismu u Palackého, o J. V. Fričovi a radikálech r. 1848, přistoupil k cyklicky seskupeným monografiím »A. M. Pinkas a vznik čes-kého programu v l. 1848—1850 a 1861« (1913), »Ant. Springer a česká politika v l. 1848—1850« (1914) a »Čechy a Rakousko v politických brožurách předbřeznových« (1920). Některé monografické uká-zky a syntetické náčrty poslední doby ukazují Heidlerův soustředěný postup k velkému dílu o Riegrovi. V »Pro-jevech českých spisovatelů 1917« (1921) vylíčil živě důležitou epizodu z osvobození národního. *Jaroslav Werstadt* (* 1888) zbystril si již za historických studií poli-tickým žurnalismem ve straně radikálně pokrokové zrak pro velké tendence našeho zápasu o samostatnost a naši historiografie; podav v časopisech pronikavé ocenění osob-nosti Kalouskovy a Tomkovy, vylíčil synteticky »Politi-cké dějepisectví XIX. stol.« (1921). Ve spisku »Od České otázky k Nové Evropě« (1920) vysledoval po-litický vývoj Masarykův a pak zabral se do badání o našem osvobození.

Ze Sustových žáků soustředil se archivní úředník *Hanuš Opočenský* (* 1884) na studium protireformace věku XVII. u nás i jinde a podal ve spisku »Protireforma-ce v Čechách po bitvě na Bílé Hoře« (1914) pře-hledné výtěžky dosavadního badání; také jsou od něho

kromě prací edičních přispěvky k dějinám hnutí dělnického. *Karel Stloukal* (* 1887) uvedl se monografií z doby rudolfinské o Karlu z Lichtensteina (1912) a drobnými příspěvky časopiseckými i brožurovými ukázal pěkný rozhled v nových dějinách západoevropských. *Josef Borovička* (* 1885), úředník státního archivu, sloučil vliv vídeňského ústavu dějezpytného s Gindelyho tradicemi v zemském archivu českém; ty mu ukázaly k studiu ve Španělech, odkudž si přinesl materiál pro české dějiny ze začátku XVII. věku. Z jeho prací, kromě studií o organizaci archivnictví, zvláště cenný jest rozbor Palackého italské cesty (1919). Ve vídeňském ústavě dějezpytném vznikla německy psaná studie *Miloše Vystyda* (1885—1914) o Kronice zbraslavské, významná pro poznání konce XIII. věku, jímž se Vystyd zabýval i v drobných pracích českých. Zvláštní zásluhu si získal, založiv 1914 »Časopis pro agrární dějiny«, jenž za řízení bibliografa *Josefa Kazimoura* (* 1881) proměnil se v »Agrární archiv« a posléze v »Časopis pro dějiny venkova«. Z Kroftových žáků podal *Bedřich Jenšovský* (* 1889) cennou studii o »Politice kurfiřta saského za Rudolfa II. (1913) a *Bedřich Mendl* (* 1892) důmyslné úvahy o hospodářských a sociálních poměrech v Praze ve stol. XIV a XV (1916) několik příspěvků k poznání politiky Friedricha Falckého.

Mezi žáky V. Novotného, jejichž zřetel obrátil učitel ke studiu náboženských otázek a dogmatických sporů v české reformaci, vyznačuje se *František M. Bartoš* (* 1889) stejnou měrou badatelské péle, publikační horlivostí, kombinací odvahy jako libovůlí soudů a nahodilostí hypotéz; podal hojně příspěvky k počátkům husitství, k dogmatickému ocenění Husa a Chelčického, husitskému a bratrskému dějepiscectví a otázce svatojanské. *Jaroslav Prokeš* (* 1895) vedle studií k teorii husovskému a k O. Huttenovi nakreslil hutný, ale nesamostatný obraz »Jana Žižky z Trocnova« (1920).

Českým dějinám náleží hlavními díly francouzský historik Arnošt Denis (v. v.), jehož syntetické pojetí doplňuje analytickou činnost školy Gollovy.

Moderní dějezpyt žádá si především přesného a kritického vydávání pramenů historických, v jehož technice učiněn značný pokrok. Typickým představitelem editorů starší generace byl *Ferdinand Tadra* (1844—1910), někdy spolupracovník Gindelyho, vydavatel »Soudních akt konsistoře Pražské« (ve VII sv. 1893—1901), hojných formulářů královských kancelářů z XIV., částečně XIII. století, významných pro dobu předhusitskou [o nich vydal i několik studií, jmenovitě »Kanceláře a písaři v zemích českých v l. 1310—1420« (1892)] a auctor úryvkovitých kapitol »Kulturní styky Čech s cizinou

až do válek husitských« (1897). Edice Tatrovy jsou nedokonalé a čistě mechanické, při tom nejednou stírají diplomatický svéráz pramenů. (Viz článek Kroftův v »Čes. Čas. Hist.« XVI. 256.) Jiní vydavatelé starší školy jsou: švarcenerský archivář třeboňský, *František Mareš* (* 1850), jenž podal hojně ukázky ze svěřených mu pokladů jihočeských, archivář Musea Král. Čes., někdejší pomocník Emlerův, *Václav Schulz* (* 1854), jehož edice týkají se hlavně dějin řádu jezuitského v Čechách, korespondence historické, jmenovitě soudu komorního v l. 1526—1783 (1904 a 1905), v poslední době pak náboženského hnutí lidového v stol. XVIII. (1915); pracovník v dějinách kongregace de propaganda fide a zemský archivář *Hynek Kollmann* (* 1864).

Střediskem prací vydavatelů českých přítomné doby, kteří většinou prošli »Ústavem pro kritický dějezpyt ve Vídni« a archivem vatikánským, stal se »Zemský (nyní státní) archiv království Českého« r. 1903 po odchodu F. Dvorského, zorganizovaný ředitelem *Vojtěchem Nováčkem* (1852—1916), jenž kromě edicí menších, jmenovitě k dějinám školským v době předbělohorské a kromě několika cenných prací k historii české XIV. století, založených hlavně na materiálu z Vatikánu, zasloužil se jmenovitě uveřejněním důležitých pramenů k poznání Fr. Palackého. Vedle publikací zmíněných, počaly z archivu vycházeti tyto pramenné sbírky: *Monumenta Vaticana* (od 1903, posud 4 sv. péčí L. Klicmana, K. Krofta a J. B. Nováka), obsahující bohemica archivu vatikánského od r. 1305 do stol. XVI.; velký »*Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae*« (od r. 1904, posud 2 sv.), jež vydává G. Friedrich a jenž sahaje do r. 1306, nahradí zastaralá regesta Erbenova a Emlerova i nespolehlivý Brandlův *Codex diplomaticus*. Od r. 1910 vydává královský zemský archiv český nové pořadí »*Sněmů českých od léta 1526 a ž po naši dobu*«, svazkem XI. počínajíc; nejen kritika textu jest mnohem dbalejší, ale vydavatelé nešetří poznámkami věcnými i textovými, ani úvodními studiiemi; o práci, která se začíná r. 1605, rozdělili se K. Krofta a J. B. Novák. V poslední době vykonány i přípravy k vydání důležitých zpráv římské nunciatury a k vyčerpání bohemik z archivu římské kongregace de propaganda fide (O veškeré činnosti této viz V. Nováčkem a J. B. Novákem od r. 1906 vydávané »*Zprávy zemského archivu*«, a stať J. V. Šimákovu v »*Čech. Revue*« I., 1907 i K. Kroftovu v »*České revue*« 1912.).

Vydavatelských prací účastní se téměř všichni historikové čeští; někteří z nich, povoláním úředníci archivní, soustřeďují k ediční činnosti veškeré své úsilí, tak odborník v technice moderního archivářství *Václav Kratochvíl* (1861—1919), tak městský archivář pražský *Josef Teige* (1862—1921), tak účastník podniku »*Monumenta Vaticana*« a badatel o po-

čátcích hnutí husitského *Ladislav Klicman* (* 1867), tak zemský archivář *Jan Bedřich Novák* (* 1872), tak *Adolf Krejčík* (* 1876), badatel v středověk. kapitulariích a monografický znalec osobností Pešiny, tak *Edvard Šebesta* (* 1879), tak nástupce Schulzův v archivě musejním *Václav Hrubý* (* 1885), jenž kromě kritiky formulářů Tobiáše z Bechyně podal pronikavý paleografický rozbor R. Královédvorského (1919) a měst. archivář pražský po Teigovi *Václav Vojtíšek* (* 1883). Rozsahem práce vynikají nad ostatní úředníci městského archivu pražského Teige a Vojtíšek, dokonalejší vydavatelské techniky a jemnosti postřehů formálních J. B. Novák. *Josefu Teigeovi* určovalo jeho působíště, městský archiv pražský, směr činnosti: kromě edice register vladislavských prací o pramenech dějin českých za Přemyslovců a studií o zemsk. deskách, diplomacie listin papežských i purkrabských knihách, jejichž akribie mluví o žáku vídeňského dějezpytného ústavu, věnoval se jmenovitě lokální historii a topografii pražské, a prohlubuje V. V. Tomka, vydával »Základy starého místopisu pražského v l. 1437—1620« (2 sv. 1910 a 1915 obsahují jenom Staré město). Jeho nástupce *Václav Vojtíšek* vložil dějiny i složení »Archivu král. hl. města Prahy« (1912), zabral se do studia městských knih (1915) a shrnul hojně místopisné studie do svazku »Z minulosti naší Prahy« (1919), obrannou tendenci mají studie o osídlení Němců u nás »Německá národnost v Čechách« (1919). *Jan Bedřich Novák* jest od r. 1900 úředníkem českého archivu zemského a vedle K. Krofty nejhorlivějším účastníkem jeho obou velkých edičních podniků »Monumenta Vaticana« a »Sněmy české« (pro l. 1611—1620). Zvláště podrobně se zabývá subtilním zkoumáním formulářů a listářů k českým dějinám XIII. a XIV. věku (Formulář biskupa Tobiáše z Bechyně 1903), přihlédaje bystře a s jemným literárním smyslem k jejich stilové povaze; závěry, které odtud činí ve »Středověkých diktaminech v souvislosti s antickou a renesancí« (1909), mají dosahy i kulturně literární. Zajímavě pojednává též o duševních stycích českoitalských ve středověku a o české účasti ve válkách napoleonských, z nichž jej zvláště upoutala postava maršála Karla ze Švarcenberků (1913) a ohlas. osobnosti Napoleonovy v RK (1920).

Učitelem mladých pracovníků v české diplomacie jest profesor paleografie na české universitě, *Gustav Friedrich* (* 1871), jenž kromě uvedených edicí — k nim druží se ještě »Památky umění písařského v Čechách a na Moravě« (1904) a nádherné dílo representční »Acta regum Bohemiae« (od r. 1908) a »Kniha provolání z let 1380—1394« (1921) — podal v »Učebné knize paleografie latinské« (1898) cennou příručku studijní a ve spise »O zakládací listině kapituly Lito-

m ě ř í c k é« (1901) skvělou ukázkou důmyslné kritiky památek.

Monografické zpracování některých partií českých dějin dalo se částečně v duchu Tomkově a Kalouskově pracovníky starší školy. Z nich jest jmenovati zvláště *Františka Augustína Slavíka* (1846—1919), který v různých oborech podal velmi cenné příspěvky k dějepisu českému. Jeho monografie o rodném Domašíně (1883), o Vlašimi (1889), o Rožmitále (1891) řadí jej k nejlepším místopiscům soudobým; jeho dlouholetý pobyt na Moravě vynesl vědě kromě redakce »Vlastivědy Moravské« (od r. 1897) i detailní studie »Morava a její obvody ve Slezsku« (1892), a »Moravské Slovensko od XVII. století« (1903 a 1909); tyto záslužné práce ze statistiky historické doplňoval Slavík v poslední době obdobným dílem pro Čechy, jehož úvod »O popisu Čech po 30leté válce« (1910), vykládá zásady, dle nichž badatel chce vydati t. zv. berní rolli král. Českého. Dějinám reformačním věnoval již r. 1875 práci »O Jednotě Bratří Českých« a studie o české emigraci XVII. a XVIII. věku; též podal příspěvek k dějinám XVIII. stol. »Pruské usilování o země české« (1901). Z vydání F. A. Slavíkových dlužno uvést některé práce Blahoslavovy. K starší škole čítati jest též naše dějepisce lokální: kromě pracovníků, uvedených svrchu, jsou to jmenovitě oba kulturní dějepisci Hor Kutných, *Otakar Hejnic* (* 1851) a *Josef Šimek* (* 1855), historik plzeňský *Josef Strnad* (* 1852), topograf Turnova a Brandýsa *Justin V. Prášek* (* 1853, viz níže) a dějepisec klatovský *Jindřich Vančura* (* 1855), jenž přeložil též díla Denisoa a nešťastně se pokusil o zjištění a přecenění vlivu Masarykova na dějepisectví naše.

Na Moravě po Brandlovi přešla historická práce do rukou mladších pracovníků, sestoupených hlavně kolem »Časopisu Matice moravské«; z kruhu toho vyšel i podnik »Vlastivědy moravské«, jejíž dějepisnou část od r. 1902 řídí František Kameníček, vedle Rudolfa Dvořáka, přední současný historik Moravy. *František Kameníček* (* 1856) kromě příspěvků do »Archivu českého«, vydal obsáhlé dílo »Zemské sněmy moravské 1536—1628« (ve III d. 1900—1905), vynikající spíše bohatstvím látky, než přesností zpracování a menší příspěvky k dějinám v pádů Bočkajovců na Moravu. *Rudolf Dvořák* (1861—1920), řadí se ke Kameníčkovu přímo »Jednáním sněmů moravských v letech 1792—1848« (1904—1906), leč přenáší se již tu hluboko do nové doby, již líčí i jeho monografie »Poslední robotní vzpoura na Moravě r. 1821« (1907). Pro »Vlastivědu moravskou« zpracoval »Dějiny Moravy« (do r. 1848 knih. V, 1899—1905), tutéž látku podal zkrácené a populárně v »Dějínách markrabství moravského« (1906). Obě úhrnná díla

ta nestojí na vědecké výši své doby; trpí nedostatkem kritičnosti i původnosti, jsou nesouměrně rozdělena a neznají poměrnosti mezi věcmi důležitými a nahodilými, nesledují ani souvislosti s dějinami všeobecnými, ani hospodářských, sociálních a kulturních žvlů v dějinách. S Kameníčkem zpracoval R. Dvořák pěkný »Všeobecný dějepis pro školy střední« (1896—1898 ve III dílech.*)

Školní učebnice sestavil i třetí moravský dějepisec, *František Šujan* (* 1859), horlivý přispěvatel »Sborníku historického« a »Časopisu moravského musea zemského«; vedle některých děl přehledných vydal zvláště »Dějepis Brna« (1902). Z mladších pracovníků, které B. Navrátil seskupil kolem zemského archivu v Brně, osvědčil se *PeKařův* a *Kroftův* žák *František Hrubý* (* 1887) studii o církevním zřízení v Čechách a na Moravě ve středověku a o poměrech i osobnostech olomouckého biskupství.

Ve Slezsku vedle Praska a po něm převzal hlavní část historického úkolu pilný pracovník v oboru místopisu, genealogie a ústavních dějin *Josef Zukal* (* 1841), z jehož prací nejrozsáhlejší jsou »Paměti opavské« (1912) a »Slezské konfiskace« (1916) v poslední době zabral se do slezských dějin podrobně *Jan Kapras* (v. n.).

Zvláštní skupinou mezi dějepisci našimi jsou *historikové kněžští*, shromažďující se od r. 1893 kolem »Sborníku Historického kroužku«. Těžívají hojně a úspěšně z bohoslovecké své průpravy, z přístupu k památkám minulosti církevní, ale dávají se namnoze omezovati apriorním stanoviskem při badání v dějinách reformačních a protireformačních; největší cenu mají jejich práce vydavatelské a místopisné. O *Antonínu Lenzovi* (1829—1901), jenž mnoho badal o dogmatickém obsahu husitství i wiklefství, viz výše. *František Tischer* (1831—1910), černínský archivář v Jindřichově Hradci, vyvíjel z pokladů mu svěřených hojně příspěvky k historii pánů z Hradce, Černínů a Slavatů. Arcibiskupský archivář v Kroměříži *František Šnopek* (* 1853—1921), zabývá se vedle Fr. Pastrnka a Fr. Hýbla nejdůkladněji církevními dějinami staroslovenskými v Čechách a na Moravě a jest prudkým odpůrcem hypotés Brücknerových; hlavní jeho česká díla tohoto oboru jsou »Studie cyrilomethodějské« (1906) a »Konstantin — Cyril a Method« (1908), vedle přčetných článků o církevní topografii, diplomacie moravské a studií o protireformaci na Moravě, *František*

*)Moderní učebnice dějepisu podle nových osnov středoškolských na základě posledního badání vydává od r. 1911 »Klub historický«; starověk zpracoval Fr. Hýbl, středověk a novověk J. a. Bidlo a J. Šusta, dějiny československé napsal J. o. Pekař. Praktickou školskou příručku »Průvodce po dějinách« (1893) napsal pro studenty *František Brdlík* (* 1855).

Vacek (* 1858) obírá se nejstarší historií naší, a to hlavně po stránce sociální. Nesoustavné výtěžky svého zkoumání pojal do knihy »Sociální dějiny české doby starší« (1906), vedle nichž napsal i l. sv. »Církevních dějin českých« (1890). Samostatnou cenu mají rozsáhlé Vackovy monografie, otiskované v »Agrárním archivu«, »K agrárním dějinám českým staré doby« a »Emfyteuse v Čechách«, v nichž se potýká starší tradice domácí s vlivy vědy německé. Horlivý a ochotný knihovník a archivář na Strahově **Cyril Straka** (* 1868), jenž vzorně katalogisuje poklady mu svěřené, vyvážil z nich četné hodnotné příspěvky k dějinám humanismu, k životopisům starších spisovatelů, k historii války třicetileté (zvl. »Albrecht z Valdštejna a jeho doba« podle korespondence K. ze Questenberku 1911) a k místním dějinám pražským. Pílí i významem předčí nad tyto badatele biskup svatovítský **Antonín Podlaha** (* 1865, viz i níže), jenž vynikl jako sběratel v oboru dějin umění; vědeckému dějezpytu zavděčuje se tím, že z neprobadaných pokladů archivů kapitulního a arcibiskupského otiskuje prameny církevně náboženské ve 2 sbírkách: »Editiones archivii et bibliothecae metrop. capituli Pragensis« (od r. 1905) a »Sbírka pramenů církevních dějin českých stol. XVII. a XVIII.« (od r. 1908). Kromě toho vydal i důležité »Liber ordinationum cleri« z let 1395—1410 (1910 a 1920, 2 sv.) a pokračuje v Borového edici »Libri erectionum«. Hojností materiálu, zvláště pokud jej poskytují archiv arcibiskupský, konsistorní a kapitulní, vyniká mechanicky řazené dílo o náboženských dějinách pobělohorských z dob dovršené již protireformace, »Dějiny arcidiecése pražské od konce stol. XVII. do počátku stol. XIX.« (1917, posud 1. díl obsahující l. 1649—1710). Jako historičtí topografové osvědčil se na Moravě **Jan Tenora** (* 1863), v Čechách **František Teplý** (* 1867); oba podali také příspěvky k dějinám reformace a protireformace. **Antonín Breitenbach** (* 1874) osvětlil dějiny biskupství na Moravě. Znamenitě nad všechny tyto badatele vyniká brněnský profesor bohosloví **Jan Sedlák** (* 1870), vedle V. Flajšhanse a V. Novotného přední znalec Husova zjevu i učení a jeho předchůdců. Otisknuv již v »Hlídce« několik neznámých textů z doby husitské, jal se r. 1913 vydávati »Studie a texty k náboženským dějinám českým« a r. 1915 publikoval rozměrnou monografii »M. Jan Hus«, vybudovanou na pramenech namnoze nových, avšak stranně vybraných; dogmatické názory Husovy vyloženy odborně a přesně, dobové ovzduší však vystiženo nedostatečně.

Z náboženských dějepisců protestantských vynikli početností i cenou prací **G. A. Skalský** a **F. Hrejsa**. **Gustav Adolf Skalský** (* 1857), dlouholetý profesor na vídeňské universitě bohoslovecké, uveřejnil četné práce o dějinách evangelíků

v Rakousku i o Jednotě bratrské německým, a českým velkým spisem »Z dějin české emigrace XVIII. stol.« (1911, I. díl), zvláště osvětlil postavu Liberdovu a obohatil poznání doby, kterou se vedle J. Volfa a V. Schulze zabývá soustavně také *Karel V. Adámek* (* 1868), horlivý sběratel národopisný. Od r. 1906 vydává G. A. Skalský »Písemné památky evangelické minulosti české«. Profesor Husovy evang. fakulty Praze, *Ferdinand Hrejsa* (* 1867) osvětlil v »České konfesi« (1912) nově náboženské dějiny české od r. 1575, pokoušeje se obhájití t. zv. novoutrakvisty a jejich dogmatickou samostatnost; výtahem z díla toho jest populární spisek »Česká reforma ce« (1914).

Český *dějepis právní*, založený *Hermenegildem Jirečkem* a mající od roku 1861 útluk v časopisu »Právník«, pěstován byl zvláště *Jaromírem Čelakovským* (1846—1914), synem velkého básníka našeho. Dvojitá veřejná působnost obráží se i v pracích Čelakovského: od r. 1871 byl úředníkem pražského archivu městského (od r. 1896 do r. 1907 jeho prvním archivářem), od r. 1883 přednášel na universitě české dějiny právní (od r. 1886 jako mimořádný, od r. 1892 jako řádný profesor). Nejdůležitější jeho vědecké práce vztahují se k právům a zřízením městským; sem hledí kromě monumentálního vydání »Codex iuris municipalis regni Bohemiae čili Sběrka pramenů práva městského v Čechách« (od r. 1886, posud II sv.) a kromě menších edicí soudních nálezů a register soudu komorního z XV. a XVI. věku v »Archivu českém« větší práce »O právech městských Brikcího z Licka« (1881), »O úřadu podkomořském v Čechách« (1881), »O soudní právomocnosti panovníka nad král. městy« (1879), »O původu středověké ústavy městské« (1903) a »O začátcích ústavních dějin starého města Pražského« (1905). Jiné části českých dějin správních zpracoval Čelakovský v samostatných spisech »O deskách krajských a zemských v zemích Českých« (1893), »Soud komorní za krále Vladislava« (1895), »Hrad pražský a majetková práva k němu« (1906) a »Kláster sedlecký před válkami husitskými« (1916, pohrobně). Z universitních výkladů vzniklo dílo »Povšechné české dějiny právní« (1879 a 1899). Zvláštní zásluhou Čelakovského jest organizace historické práce v městském archivu pražském, jehož rukopisy katalogisoval (1907). (Ocenění prací Čelakovského podali v »Osvětě« 1906 K. Kadlec, v ČČM. 1914 M. Stieber a v ČČH. 1914 K. Krofta.) Z praktických právníků, kteří ještě před obnovením české university dbali studii právních dějin, zasluhují zmínky spisovatel prvního přehledu starší historie právní, ředitel velkostatku *Karel Jičínský* (1831—1910) a vykladač boje státoprávního, notář *Max Wellner* (1838—1904).

Z prvního pokolení profesorů právnické fakulty obnovené české university zabývali se právními dějinami ještě M. Talíř, J. Hanel a J. Stupecký. *Matouš Talíř* (1835—1902), prof. finanč. práva, přihlédal při svých studiích horlivě k stránce historické: tak ve spise obecnějším »Studie z dějin finančního práva« (1885) a jmenovitě v monografii »K dějinám rakouského taxovnictví« (od XVI. stol. do 1840, vyd. pohrobně 1906 a 1912). Historikem metodou svého badání byl *Jaromír Hanel* (1847—1910), profesor německého práva a rakouských právních dějin; postup srovnávací dává jeho dílům zvláštní cenu a to tím více, že Hanel zabírá v okruh svého zkoumání vedle práva římského a německého též právo jihoslovanské, k čemuž byl přiveden působností na universitě v Záhřebě (1874—1881). Historicko-právní jeho studie vycházely od r. 1869 v »Právniku« a týkaly se dějin práva poručenského, dědického, věnného, dějin stavu selského v Čechách a recepce německého práva u nás, již přeceňoval; nejdůležitější jest jeho spis »O vlivu práva německého v Čechách a na Moravě« (1874). Široce založené Hanelovy »Říšské i právní dějiny německé« (1887—1890) uvázly v začátcích. (Viz nekrolog Pekařův v Čes. Čas. Hist. 1910 a Stieberův ve Sb. nauk. věd práv. 1911.) Profesor občanského práva *Josef Stupecký* (1848—1907) obrátil se hlavně v posledních letech k námětům historickým, týkajícím se překladů civilního zákoníka a lenního práva.

Nad jiné důležitým orgánem právně historických studií stala se universitní katedra rakouských říšských dějin na fakultě právnické. Hlavní zásluha o to náleží prvnímu, kdož ji zaujímal, profesor *Bohuši Riegrovi* (1857—1907). Vnuk Palackého a syn velkého politika staročeského si vytkl i jako učitel i jako badatel za úkol podati podrobné dějiny českého státního práva v době jeho zápasu o bytí a nebytí, od doby Marie Terezie až do r. 1879, kromě toho vylíčiti české i rakouské dějiny nejnovější se zvláštním zřetelem k otázce státoprávní. Velkého díla, které měl takto na mysli, nedovolila předčasná smrt provésti, za to kromě »Říšských dějin rakouských« (1898, posmrtně vydal ve změněné úpravě znovu Kadlec 1908) universitním potřebám přizpůsobených, ale nedokončených, kromě skvělého přehledu »Ústavní dějiny Rakouska«, psaného pro »Ottův Slovník naučný« a vedle populárního nárysu »Z novějších dějin ústavních« (1905) vydal (jmenovitě v »Právniku« a »Osvětě« 1888—1907) řadu vynikajících monografií politicko-historických. Soubor jejich vyšel péčí K. Kadlice v »Drobných spisech« (1914 a 1915, 11 sv.) Trojí hlavní téma vrací se v nich. Jednak do detailů na základě bohatého studia archivního podává Rieger obraz administrativních, správních a ústavních změn v době tereziánské a josefinské; sem patří i nejrozsáhlejší jeho knižní dílo

»Zřízení krajské v Čechách« (1889 a 1893, ve II sv.), pak menší spisek »O poměru českých stavů k reformám poddanským« (1892). Za druhé všiml si důležitého politicko-právního faktu prohlášení Rakouska císařstvem r. 1804. Největší pozornost věnoval našemu boji státoprávnímu, jehož tak činně se účastnil jeho děd i otec. Hlavní jeho publikací tohoto obsahu, »Náš ústavní vývoj od r. 1848« (1897—1898), doplňuje celá serie úvah v »Osvětě«, které nepřesahují roku 1867. Ve všech pracích Riegrových snoubila se důkladnost historikova, opřená o hojně studium pramenů, s důmyslem a logickou přesností právnickou; předmět, tak podrobně studovaný a tak jasně vyloučený, byl Riegrovi nejen námětem vědeckým, nýbrž i drahou věcí přesvědčení a důležitou záležitostí srdce, zcela věrného tradicím vlastního velkého rodu. (Mezi nekrology, vystihujícími Riegrův význam, zvláště cenné jsou: J. Pekařův v Čes. Čas. Hist. 1907 a Fr. Vavřínkův v Čech. Rev. I.).

Mimo právnickou fakultu bylo studium právních dějin ovšem i v rukách historiků ostatních, z nichž po Tomkovi Kalousek a vedle něho Gindely, na Moravě pak nekritický vydavatel a nesoustavný badatel Brandl k otázkám právo-vědným zvláště přilnuli. Škola Gollova zprvu tématům právně historickým se vyhýbala; teprve Pekař, z části za vlivu B. Riegra, i zde zapustil požehnané rádló. Z praktiků právních vynikl kritičností badatel v oboru šlechtictví advokát Čeněk Pinsker (1846—1913).

Již do dvacátého století spadá činnost mladšího pokolení právních dějepisců, kteří již vyrostli na české universitě a jejichž práce od r. 1901 B. Rieger, po jeho smrti K. Kadlec soustředili ve »Sborníku věd právních a státních«, doplňovaném od r. 1911 »Knihovnou Sborníku věd právních a státních«; vliv Riegrův na většinu jich jest patrný. V popředí jejich stojí profesor slovanského práva na universitě Karlově Karel Kadlec (* 1865), jenž studuje slovanské právo na širokých základech srovnávacích, přihlédáje občas i k právu uherskému a rumunskému; tím razil naší právo-vědě samostatnou cestu, vedoucí z područí jednostranného vlivu německého. Vedle hojných statí v Č. Č. M., »Osvětě«, ve »Sborníku věd právn.« a v Ottově Slovn. nauč. (zde zpracoval ústavní dějiny uherské a probral otázku desk manských) jsou z jeho prací pro české a slovanské právní dějiny důležité: »Několik kapitol z oboru slovanského práva« (1894), »Rodinný nedíl čili zádruha v právu slovanském« (1898), »O poddanství a robotě v zemích českých« (1899). Do pravovědy jihoslovanské spadá rozbor a vydání »Moščenického statutu« (1914); z oboru pomezí, ale vysoce významného i pro právní a politickou minulost slovanskou, čerpána rozsáhlá monografie »Valaši a valašské právo v zemích slovanských a uherských« (1916) universit-

Novák-Novák: Přehl. děj. lit. české.

ni činnost Kadlecova vynesla jednak učebnici »Dějiny veřejného práva ve střední Evropě« (1920), jednak spis »Z ústavního vývoje habsburského mocnářství« (1912), vzniklý v době, kdy Kadlec na universitě po Riegrovi přednášel o říšských dějinách rakouských. Karel Kadlec po Hermen. Jirečkovi rozšířil a prohloubil právní studium v duchu vědecké slavistiky, nejša ani myšlenkově ani citově lhostejen k zásadám slovanské vzájemnosti. Nástupce Hanelův na stoliči německého práva, *Miloslav Stieber* (* 1865), šťastně sdružuje právní dějzpyt s praxí a volí si náměty ze styku českého právního života s cizinou; originalita volby i zpracování jest předností studií Stieberových, zatížených podáním těžkopádným. Hlavní z nich jsou »K vývoji správy. Vliv českých živlů ve správu v Dol. a Hor. Rakousích« (1901, něm. zprac. 1905), »České státní smlouvy« (1910) a »Soud hraničný« (1914). Katedru Čelakovského podědil *Jan Kapras* (* 1880). Prokázav vědeckou schopnost úvahami z českého práva soukromého, »K dějinám českého zástavního práva« (1903), »Manželské právo majetkové dle českého práva zemského« (1908), »Mezní přísaha v českém právu« (1915), vydav, ne vždy bezvadně, některé právní památky zvláště původu slzského, přistoupil k vydávání rozsáhlých »Právních dějin zemí koruny České« (I., Právní prameny a vývoj právnictví 1913, II., Dějiny státního zřízení doby předbřlohorské 1913, III., Dějiny státního zřízení doby pobřlohorské, 1920; výtah z prvních dvou dílů 1921), cenných hlavně shrnutím hojně literatury a poučnými výtahy z ní. Hojně právnícké studie o poměru Moravy a Slezska i odcizených částí českého státu, o Němcích v Čechách přibřžily Kaprasa politické publicistice, v níž se jeho právní rozhled, upřimné vlastenectví a státně tvůrčí smysl osvědčily hlavně v období před převratem a při budování Českoslov. republiky; tak kromě četných statí časopiseckých vznikla kniha »Český stát a centralisace zemí habsburských« (1918). Profesor českých dějin právních na Masarykově universitě v Brně *Bohumil Břza* (* 1875) snesl mnoho závažné látky pro dějiny českého veřejného práva pracemi »K dějinám veřejného práva v zemích koruny České« (1900), »Inkolát v zemích koruny České 1749—1848« (1908), »Dedukce o právní nepřetržitosti ústavních práv a svobod stavů českých« (1912), »Jednání o uvedení university Karlo-Ferdinandovy na sněm« (1917). Z Baxovy horlivé činnosti popularisační vyšel přehledný spisek »Parlament« (1913). Oba docenti říšských dějin rakouských na universitě v Praze, *Jaroslav Demel* (* 1869) a *Robert Maršan* (* 1875), uvedli se spíše jako sběratelé odborně právní látky než jako badatelé, onen o

nách fiskálního úřadu (1907 a 1909), tento o r. a o policejní organizaci (1904—1911); samostatně kritičnost chybí oběma. Mimo universitu z mladších věkových historiků stojí horlivý zastávce státního práva okát *Ladislav Machač* (* 1872), který kromě studií o Fr. Braunerovi přispěl k vyšetření právní historie pražského du (1906) a diplomatický úředník *Robert Flieder* (* 1883) lující zvláště dějiny zemských samospráv. (O dějepisu vním v Čechách viz jmenovitě úvahu Jana Kaprase, Litera českých právních dějin v Památníku Všeřdu 1918). Na rozhraní dějepisectví a novinářství stojí některá úná populárně vypsání našich politických dějin XIX. vě. Podali je redaktori *Josef J. Toužimský* (* 1848) knihou «*Úsvitě nové doby*» (1848) a *Adolf Srb* (* 1850) «*Politickými dějinami národa českého od 361.*» (1899 ve II sv.); od obou máme i hojnost podobných knih, jmenovitě v «*Osvětě*».

Z dějin mimočeských pěstována jest poněkud *historie slovanská*; když vynikající starší pěstitel Konstantin Jireček se nadobro odcizil písemnictví a duchu českému, přel alespoň část úkolu universitní zástupce oboru Jaroslav lo, hlavní stránkou svého badatelství dějepisec Jednoty trské.

Josef Konstantin Jireček (1854—1918), syn Josefa Jirečka nuk P. J. Šafaříka, v letech 1877—1879 a znovu 1884—1893 dnášel na pražské universitě dějiny jihovýchodní Evy, hlavně Slovanů; v pětiletí 1879—1884 působil v Sofii bulharském ministerstvu osvěty, r. 1881—1883 jako ministr; od r. 1893 byl profesorem slovanské filologie a statistiky na universitě ve Vídni a vydával svá průkopná díla o dějinách a vzdělanosti východní Evropy po německu. Obsáhlé činnosti Jirečkovy, která šťastným spojením opnosti i vědomostí jazykovědných a dějepisných ovládala nejširším smyslu politické a kulturní dějiny jižních Slovanů a jejich sousedů, náleží literatuře české jen nepatrný dílek. Jest to první velká práce Jirečkova, v oboru svém chální «*Dějiny národa bulharského*» (1876), «*Výtěžek pětiletí v Sofii*» «*Cesty po Bulharsku*» (1878) a monografie «*Poselství republiky dubrovcké k císařovně Kateřině II.*» (1893). Z dějin rodiny «*dynastie učenců*» vyvážil K. Jireček studii «*P. J. Šafařík mezi Jihoslovany*» (1895). I tyto ukázky bohaté díly Jirečkovy ukazují přesného a kritického badatele, ž vyhýbaje se apriorním tvrzením, důkladně a trpělivě má věcné výsledky se samé látky a s klidem i zevrubně podává čtenáři hojné a spolehlivé objevy v půdě, patřící pro vědu západní. (Viz *Osvěta* 1904, Č. Č. H. 1907, příloha články jubil. Č. Č. M. 1914 a Kadlecův nekrolog v Č. Č. H. 1919.)

Jaroslav Bidlo (* 1868), profesor slovanských a východo-

evropských dějin na universitě Karlově, zabral se jako žák Gollův nejprve do historie bratrské a sledoval Bratry v emigraci monografií »Jednota bratrská v prvním vyhnanství« (1900, 1903 a 1909 ve III sv., ukázkou IV. d. otiskl stať »Vzájemný poměr české a polské větve Jednoty v l. 1587—1609« v Č. M. Mor. 1918); důležitou pomůckou k dějinám bratrským jest Bidlovo vydání »Akt Jednoty bratrské« (I. sv. 1916, prvního to foliantu ochranovského). Pomůckou ke kulturním dějinám jižních a východních Slovanů uvádí k nám Bidlo v referátech a drobných studiích poprvé t. zv. byzantologii; studie tohoto směru otiskl hlavně v Č. Č. H. a populárně vydal přehledný spisek »Kultura byzantská« (1917). Bidlo dbá i o šíření známostí dějin slovanských v obecnstvu, přeložil M. Bobrzyňského »Přehled dějin polských« (1895) a populárně zpracoval »Dějiny Ruska v XIX. stol.« (1907 a 1908 ve II sv.). Do sborníku »Slovanstvo« (1912), jež s J. Polívkou redigoval, přispěl J. Bidlo stať »Náboženské a církevní poměry národů slovanských«. Ze žáků Bidlových zabývá se dějinami slovanskými, jmenovitě ruskými, Jan Slavík (*1885). Také velké dílo Masarykovo o moderním Rusku přineslo našim historickým studiím plodné podněty.

Starší ústavní dějiny slovanské vedle Kadlce pěstoval Jan Peisker (*1851), dlouholetý úředník universitní knihovny v Št. Hradci, posléze profesor university Karlovy. Řada jeho drobných a obsažných studií v »Sborníku historickém« a »Athenaeu« osvětlovala sporné problémy otroctví v Čechách, slovanského pluhu, slovanské zádruchy, slovanského zřízení župního, vzniku selského státu atp., polemisujíc proti českoněmeckému sociálnímu historiku Jul. Lippertovi a přispívajíc k řešení otázky pravosti RK Z; vědecké diskuse vyvolané Peiskerovým spisem »Slovo o zádruze« (1899), účastnil se zvláště K. Kadlec. Jinou kontroverzu vyvolal Peisker dílem »Die älteren Beziehungen der Slaven zu Turkotataren und Germanen« (1905), které rozšířeně zpracoval po anglicku a populárně ztlumočil ve spisu »Kdo byli naši předkové a co jsme po nich zdědili« (1921), kdež vyslovil důmínku o pravěkém poddanství starých Slovanů kmeni turkotatarskému: domněnku tu, obsahující ne jeden úrodný omyl, vyvrátili z českých učenců L. Niederle národopisně a Jos. Janko jazykovědně.

Horlivě pěstěná klasická filologie vzbudila poměrně četné práce z dějin starověkých. Justin V. Prášek (*1853), jenž vedle prací topografických, vydavatelských a popularizačních věnoval se i filologii semitské, pokusil se též v několika česky psaných spisech shrnouti přístupně, chvillemi až causeristicky výtěžky moderního badání v starověkých dějinách předoašijských a řeckých; ani jazykovědná pra-

prava ani historická metoda nedostačují. Vedle menších spisů »Kambyses a podání starověké« (1884), »Athény« (1890), »Medie« (1905), »Foiničané« (1912), »Babylonie kolébkou dějin« (1913), »Egypt za slavných dob Faraonův« (1913), »Assyrie a dávný Orient« (1913), »Světové panství Sargonovců a Chaldaiův« (1914, posledních pět spisků v »Svět. knih.«), náleží sem jmenovitě široce založené »Dějiny starověkých národů východních« (1897 a 1899 ve II sv.) a »Řecké dějiny« od r. 1919, posud 2 sv. v »Svět. knih.«). Profesor řeckých a římských dějin *Emanuel Peroutka* (1860—1912) zasáhl kritickou »Studii o císaři *Julianovi*« (1902) k jádru pozdních dějin císařských a osvětlil duševně raffinované období rozkládajícího se pohanství, kterážto perioda i naší době jest myšlenkově blízka. (Odtud vytěžil E. Peroutka také svůj překlad »Myšlenek *Marka Aurelia*« [1908] s velmi cenným úvodem o podstatě stoicismu. Rovněž k chystanému překladu *Platonovy Politeie*« napsal znamenitou studii úvodní o podstatě řecké politiky a její filosofie.) Z jeho »Dějin řeckých« dokončen byl (1908) pouze I. díl, líčící na základě nejnovějších nálezů a badání dobu předhistorickou; z pozůstalosti otiskly »Listy filolog.« 1914 »Nejstarší dějiny řecké« a *K. Svoboda* vydal »Ústavy států řeckých« (1916). E. Peroutka byl mistr plodné recense, jak ukázal velkou řadou posudků cizích děl dějepisných; jasný a přehledný klasik populárně vědeckého výkladu, ale především šťastný duch syntetický, jež obsáhla průprava filosofická, bystré pochopení ideového obsahu naší doby opravňovaly, aby hodnotil vůdčí myšlenky antické hlavně v jejich vztahu ke kultuře moderní. Práce o řeckých dějinách podali též *Jaroslav Štátný* (* 1862) a z mladších *Antonín Salač* (* 1885).

Z popularisátorů všeobecných dějin přední místo zaujímá *František Šembera* (1842—1898). Vycházeje v historickém podávání látky od středoškolského výkladu, jehož byl mistrem, sledoval rád analogie mezi přítomností a minulostí, vybíral a zdůrazňoval partie vychovávající povahu, psal nabádavě, živě, vroucně, pečlivě vypracovával charakteristiky a pokoušel se zachytiti i celkové ovzduší dobové. Vlastních badání nekonal, ale pečlivě probíral i speciální studie odborné a přejímal jejich výsledky. Obě jeho díla, myšlená velkolepě, zůstala troskami: »Dějiny vzdělaných národů starověkých« (1875), v nichž chtěl pokračovati »Dějiny řeckými« i »Dějiny středověké« (1879—1899), jež dospěly IV dílem až do pol. XIII. stol. O populárních dějepisných knihách *Lacinových* viz svrchu. Mládeži určeny jsou popul. práce někdejšího básníka *Jaroslava Kosiny* (* 1862), z nichž nejrozsáhlejší jsou »Illustrované dějiny světové« (1897—1899, ve III díl.).

Prehistorie, jež jako sestra a pomocnice druží se k hi-

storii, jest u nás herlivěji a soustavněji pěstována od r. 1891. Tehdy po ukončené novostavbě Českého musea urovnány a utříděny archeologické bohaté sbírky musejní, jimž dostalo se v J. L. Píčovi oddaného a obezřetného opatrovníka, tehdy podniknut a publikován archeologický výzkum středních Čech, tehdy vůdce prehistorické práce, seskupené kolem Musea, počal vydávati svoje dílo úhrnné, jež mělo nahraditi dávno zastaralý Vocelův »Pravěk«. Profesor *Josef Ladislav Píč* (1847—1911), jehož první velká česká kniha »Dějiny národu ruskému« (1889, I díl) věnována je dějinám ruským (nejstarší jeho německy psané studie zabývají se historicko-právními starožitnostmi slovansko-rumunskými), založil své práce na samostatných výzkumech archeologických, na studiích předních museí evropských, na rozlehlé četbě příslušné literatury, ale hlavně na vyčerpání a ovládnutí prehistorického materiálu musejního. J. L. Píč však archeologii přeceňoval, nahrazuje jejími výsledky namnoze sporné zprávy historické a používaje naopak starožitnické látky za důkazy předem postavených tezí historických. Pro tuto nedostatečnou kritičnost mají výzkumná díla Píčova, bohatá látkově, pro dějepis cenu pouze podmiňenou. Jsou to hlavně »Starožitnosti země české« (1899—1909 VI dílů), »Archeologický výzkum ve středních Čechách« (od r. 1893 III sv.) a populární trestř obou těch děl »Přehled české archaeologie« (1898). Ve spisech těch klade Píč první osazení Čech do starší doby bronzové, a sice příchozími z Durynska a Francka, na to po dvojí periodě keltské a krátkém období Markománův přijímá v V. stol. příchod slovanského obyvatelstva ve dvou proudech, ale žádá pro I. stol. př. Kr. nový proud slovanský, jenž jest v jádře totožný s příchodem Čechů na Rípu; pravlasti Arijců jest mu Asie, prasišla Slovanů hledá na Dunaji. J. L. Píč, redaktor »Památek archaeologických«, jenž historicko-národopisné závěry svého badání vyslovoval s důraznou auktoritativností a raději zjednodušoval, než by se odvažoval opatrně kritické námitky — ukázal to na samém sklonku života též obranou R K Z cestou paleografickou, kde k starším bludům přidal řadu nových, — dovedl pro sebe získati družinu prehistoriků českých, kteří pro něho podnikají výzkumy a v duchu jeho publikují své práce. (Viz nekrolog Píčův od L. Niederle v Čes. Čas. Hist. 1912.) K nim náleží zvláště pilný spolupracovník při archeologickém výzkumu středních Čech, *Jan Hellich* (* 1850) a popularisátor prehistorického vědění i organisátor museí, *Kliment Čermák* (1852—1917).

Ve zcela jiný poměr než J. L. Píč staví archeologii k dějepisu jeho protichůdce, profesor archeologie na české universitě *Lubor Niederle* (* 1865). Průprava jeho vědecká obfímá jazykozpyt i prehistorii, historii i národopis, starověký zeměpis i starožitnictví; stále užívání metod srovná-

vacích, přesné uvědomění pevných hranic jednotlivých nauk, ostrý smysl kritický řídí veškeré tyto obsáhlé vědomosti. Niederle třídí, urovnává a vykládá předhistorický materiál autonomně, a jen shodují-li se jeho výsledky se samostatně nabytými výtěžky badání dějepisného, spojuje je navzájem: i jsou jeho závěry sice méně oslnující než Píčovy, za to však bezpečnější. Podle jeho názorů začíná se osazení Čech již v mladší době kamenné, starší perioda bronzová spadá do doby proudících vlivů a živilů cizích, kdežto mladší bronzové období dlužno přisouditi Keltům; po přechodní době markomanské nastává v V. a VI. věku př. K. příchod slovanského kmene a sice nikoliv od Dunaje, nýbrž z polských zemí na východ od Karpat; domněnku o novém stěhování v I. stol. (Čechové na Rípu) Niederle odmítá, rovněž i názor, že Asie je pravlastí Arijců. Hlavní své názory vyslovil Niederle antropologickou příručkou »Lidstvo v době předhistorické« (1893) a monumentálním dílem »Slovanské starožitnosti« (od r. 1902). V prvním historicko-etnologickém oddíle (posud 3 díly o 5 sv.) mluví pojednati o pravlasti, původě, příbuzenstvu, rozsahu a stěhování Slovanstva s důkladným rozbořením pramenů a literatury a tak vytvořiti obdobu k slavnému dílu Šafaříkovu; vylíčení slovanských starožitností kulturních, zvláště také náboženství a bájesloví věnován samostatný oddíl, »Život starých Slovanů« (od r. 1911, 4 sv.). Z menších spisů Niederlových významnější jsou: »Příspěvky k anthropologii zemí českých« (1890 a 1894 ve II sv.), »O původu Slovanů« (1897) a »Národopisná mapa uherských Slováků« (1903) a jmenovitě vzorné přehledné dílo národopisné »Slovanský svět« (1909), rovněž obnovující moderním způsobem koncepci Šafaříkovu. Niederle vynikl i jako organizátor práce archeologické a národopisné: účastnil se činně zřízení a úpravy »Národopisného musea československého«, zredigoval dílo »Národopisná výstava československá« (1896) a jako redaktor spolupůsobil zprvu (1892—1895) v »Českém lidu«, pak (1898—1903) na bibliografickém »Věstníku slovanských starožitností a slovanské filologie«.

Též Niederle dovedl shromáždití kol sebe skupinu pracovníků, beroucích se v jeho stopách; odborně antropologicky stojí při něm *Jindřich Matiegka* (* 1862); metodicky propracoval hojný materiál v duchu Niederlově *Karel Buchtela* (* 1864), jenž L. Niederlem vydal přehlednou »Rukověť české archeologie« (1910), provozenu cenným knihopisem české prehistorie. Ze školy Niederlovy vyšli také historický zeměpisec *Bohuslav Horák* (* 1881) a místopisec-starožiténík *Emanuel Šimek* (* 1883).

Z moravských pracovníků novější doby, v níž prehistorickým pracím věnován skoro cele »Časopis Vlaste-

neckého Spolku Musejního v Olomouci« (od r. 1884), zvláště hodnotné práce, znamenající pokrok od studií J. Wankelových a M. Křížových, podali *Karel Jaroslav Maška* (1851—1916), *Jaroslav Palliardí* (1869—1922), vydavatel »Pravěku« (od 1903) a jmenovitě *Ladislav Červinka*, auctor četných monografií a úhrnných spisů »Morava za pravěku« (1908) a »Moravské starožitnosti« (od r. 1913). [Přehled české literatury archeol. podal L. Niederle v Čech. Rev. 1907.]

Současně s obnovou české archeologie na počátku 90. let hlásí se u nás také jiná věda kulturně historická o soustavnější péči a o jednotnější organizaci; jest to *národopis*. Sběratelská činnost národopisná jest staršího data, ojedinělé monografie, zvláště zvykoslovné, krojové, pohádkové a písňové, objevovaly se od dob K. J. Erbena, B. Němcové a J. Manesa. Od let 80. stává se studium to soustavnějším. V Čechách obracejí pracovníci, sdružení kolem »Umělecké besedy« a kolem musea Náprstkova, živý zřetel k lidovým krojům a k lidovým stavbám, které i pro architektky, hlásící se k t. zv. české renesanci, byly motivickým zdrojem a tvůrčím podnětem; též studium keramiky řízeno bylo takovými stanovisky výtvarnými. Vedle těchto zájmů spíše výtvarného zbarvení stejně živě se hlásila i literární pozornost o duchovní kulturu lidovou: filologové studovali lidovou mluvu, zvláště nářečí, srovnávací dějepisci slovesní pronikali k látkám i slohu lidového podání hlavně pohádkového; také zvykoslovných sběratelů, kteří však jen zřídka postoupili k výkladu a ocenění hojně shrnuté látky, nikdy nechybělo. Na Moravě, která ve *Františku Bartošovi* měla takřka celou encyklopedii národopisnou, soustředily se etnografické snahy kolem »Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci« (od r. 1883, s časopisem od r. 1884).

R. 1891 »Zemská jubilejní výstava« nabádavě t. zv. »Českou chalupou« ukázala k bohatosti a svérázu naší hmotné kultury lidové, a »Zemské museum« i Museum Náprstkovo rozšířily svůj program o oddělení národopisné. Vyvrcholením toho ruchu byla r. 1895 krásná »Národopisná výstava československá« a její dědic »Národopisné museum československé«, řízené »Národopisnou společností československou«. Roku 1896 vyšlo redakcí L. Niederlovou souborné dílo »Národopisná výstava československá«, jež jest encyklopedií národopisu s cenným úvodem historickým. Tyto podniky přispěly k tomu, že národopis český se pevně a účelně organizoval, a že pěstění jeho stalo se soustavným. Mnohé obory našly teprve nyní své odborníky; od prací časopiseckých postoupilo se k publikacím knižním; sběratelství a popisování materiálu bylo doplněno studiem namnoze rázu srovnávacího. Literárního orgánu dostalo se českému národopisu r. 1892 časopisem »Český

lid«, jenž do r. 1895 vedle etnografie v užším smyslu objímal i antropologii a byl řízen Č. Zíbrtem a L. Niederlem; byla to doba vlastního rozkvětu časopisu, ježto vědecká metoda srovnávací ovládala podání. Když r. 1895 L. Niederle z redakce vystoupil, obmezoval se Č. Zíbrt vždy více na soupis a kronikářské podání látky; ve světové válce r. 1914 »Český lid« zašel. Když L. Niederle opustil »Český lid«, založil s J. Polívkou »Národopisný sborník« a »Národopisný věstník« (nyní sloučeno jako »Národopisný věstník československý«) jakožto nové orgány etnografie u nás; tu proniká stále hledisko srovnávací i kritické, rozbor látky i tradice, světový rozhled; Niederlovy práce etnologické a demografické, Polívkovy a Tillovy studie látkové i pohádkové, Horákovy příspěvky k dějinám slovanského lidového podání dávají ráz těmto publikacím. Z družiny Národopisné společnosti československé vyšla také velká encyklopedie národopisná, na niž pomýšlel již organisátor etnografie u nás, Em. Kovář, »Národopis lidu československého« (od r. 1918, posud 2 sv. I. dílu »Moravské Slovensko), za redakce Niederlova žáka, profesora národopisu na universitě v Bratislavě, *Karla Chotka* (* 1881) badatele o lidovém bytu slovanském.

Zvláštní pozornosti mezi národopisci českými ode dávna těšilo se studium *lidového kroje a vyšívání*, jež na Slovensku a v jihovýchodní Moravě nacházeli ještě v 80. a 90. letech v plném rozkvětu, kdežto v Čechách pouze v kusých zbytcích, odkazujících většinou až k prahu XIX. století. Výtvarný a literární zájem umělců plných podivu pro národní svéráznost, předstihl tu odborné poznání techniky i historického vývoje krojových součástí i ornamentálních motivů, i jsou sbírky vzorů starší než slovesná pojednání. Co ve výtvarném umění českém značí kresby Josefa Manesa, to znamenají literárně hojně poznámky B. Němcové o kroji na Chodsku i na Slovensku, ale teprve od let 80. nadešlo soustavné zkoumání kroje i výšivek. Také zde vyšel podnět od olomouckých národopisců, hlavně od *Vlasty Havelkové* a *Madlenky Wanklové*, které zdůrazňovaly slovanskou rázovitost moravských výšivek, kdežto odborní znalci pražští, *Jan Koula* a *Renáta Tyršová*, dbali pečlivě zřetele srovnávacího a genetického, jenž posílen byl též Zíbrtovými a Wintrovými studii kroje staročeského; na Slovensku zjištěno sídlo starodávnosti a svébytnosti krojové. Zvýšený ruch národopisný a bohaté sbírky na výstavách i v museích od r. 1891 přispěly platně také poznání krojového, a postupně prozkoumány ony kraje československé oblasti, kde si lid vytvořil význačný charakter úboru i jeho výzdoby; pro uherské Slovácko vykonal to vedle Kouly hlavně malíř *Pavel Socháň*, pro jižní Moravu *Jan Klvaňa* (1857—1919) a *František Kretz*, pro Litomyšlsko *Teréza Nováková*, pro Mladoboleslavsko a Poděbradsko *Barbora Hoblová*, pro jihoče-

ská Blata *Emilie Fryšová*; u těchto tří spisovatelek vyrůstá studium kroje organicky z úhrnného badání o krajích a kmenech autorkám blízkých; odborně vyložili *Marie Smolková* a *Regina Bibová* techniku krajkářskou a *Josef Štíma* umění vyšivačské. (Viz R. Tyršové Lidový kraj 1916.) Pro lidové stavitelství, v němž se ze spisovatelů beletristů zvláště zalíbilo Sv. Čechovi, a Al. Jiráskovi, přinášeli plné porozumění milovníci a znalci výtvarně vzdělání, kteří dovedli popisy a výklady doprovázeti nákresy. Umělecky nejbezpečnějším smyslem z nich se honosil architekt *Antonín Wiehl* (1846—1910), zvláště rozsáhlé vědomosti si získal architekt *Jan Koula* (1855—1919), odborně znalý též keramiky, lidového vyšívání a zámečnictví a výborný v musejní organizaci. Nadšení až romantické provázelo turnovského malíře *Jana Prouška* (1854—1914); v duchu moderního stavitelství propracoval motivy moravské a slovenské architektury *Dušan Jurkovič* (* 1868); sběratelsky se zasloužili na Chrudimsku *Antonín Šolta* (1855—1899) a na Hlinsku *Karel V. Adámek* (v. v.).

Ze sběratelů zvykoslovných buďtež uvedeni Čechové *Josef Košťál* (1851—1920) a *František V. Vykoukal* (v. v.), a moravští žáci Bartošovi *Jan Herben* (v. v.) a *Jan Vychodil* (v. v.) i populární historik *Matouš Václavek* (1841—1908) důkladný znalec lidového života na Valašsku; bohaté podněty Bartošovy nesou stále požehnané ovoce.

Rozsahem i rozmanitostí práce převýšil veškeré národopisce české *Čeněk Zíbrt* (* 1864), universitní profesor všeobecné historie kulturní a ředitel knihovny Musea království Českého. Od r. 1889 uveřejnil obrovskou řadu mosaikově sestavených zvykoslovných a národopisných monografií, jež na základě podrobné četby starých našich památek i studia archivního, někdy cestou srovnávacích dějin, často i způsobem causeristickým, osvětlily jednotlivé stránky tzv. soukromých starožitností českých. Práce ty, k nimž první podnět dal J. Gebauer, zkoumající staročeské texty též po stránce věcné, blížily se metodou snůškám kulturně-historického materiálu, jaké podnikal Z. Winter, leč nedostihovaly velkých kulturně-dějepisných cílů, ač auktor sám v přehledném a bibliografickém spise »Kulturní historie« (1892) mety ty si postavil. Objemem neb obecnější látkou vynikly tu nad ostatní knihy: »Staročeské výroční obyčeje, pověry, slavnosti« (1889), »Dějiny kroje v zemích českých až po války husitské« (1892, II. díl od Z. Wintra), »Seznam pověr a zvyklostí pohanských« (1894), »Jak se kdý v Čechách tancovalo« (1895), »Veselé chvíle v životě lidu českého« (1909—1911), pak důležitá pomůcka národopisná »Bibliografický přehled českých národopisných písní« (1895). Stav se knihovníkem musejním, nabyl Č. Zíbrť přístupu k pokladům naší staré slovesnosti, z níž vydal

imenovitě »Staročeský Lucidář« (1903), »Historii o Janu Faustu« (1903), »Frantova Práva« (1904) i »Markolt a Nevím v literatuře staročeské« (1909); cenné jsou kapitoly »Z dějin českého knižtiskářství« (1913). Č. Zíbrt vynikal vždy horlivostí sběratelskou, neúnavností při shledávání sebe zapadlejšího materiálu, bibliografickou úplností a tak, opíraje se kromě toho i o největší bohemistickou knihovnu, mohl přistoupiti k soupisu české literatury dějepisné. Jeho obrovská »Bibliografie české historie« (1906—1912; pět mohutných dílů, zahrnujících dobu od počátku českých dějin do r. 1679) snesla nepřehlednou látku, leč odborná kritika dějezpytná vytýká nemetodické spořádání a nedostatek účelného výběru, ukazujíc, že Č. Zíbrt ve snaze po mnohosti a úplnosti došel do zámezí.*) V l. 1905—1912 byl Č. Zíbrt redaktorem »Čas. Čes. Musea«.

[Bibliografii české literatury národopisné do r. 1890 sestavil Ferd. Pátek v »Českém lidu« I a pokračoval pak v ní v ročnících následujících; instruktivní přehled literatury podle oborů viz v »Průvodci po Národopisném museu československém« (1903) a ve stati Jiřího Horáka v »Revue Slave« 1922.]

Z dějtn výtvarného umění stály dlouho v popředí dějiny stavitelství; romantický historism v názorech výtvarných všimal si zejména románských a gotických památek zvláště církevních; snaha po uhájení národní autonomie i v umění vedla nejen k záslužné práci obranné proti dějepiscům německým, ale i k podceňování cizích vlivů a zanedbávání souvislosti s uměleckým rozvojem západní Evropy; práce z tohoto oboru spokojovaly se většinou popisem materiálu a nepostupovaly k hlubšímu zpracování podle obecnějších principů tektonických a kulturních. Hlavní zástupci tohoto staršího směru jsou F. Lehner a J. Braniš.

Ferdinand Lehner (1837—1914), založil již r. 1875 »časopis věnovaný umění křesťanskému«, »Methoda«, a tu vyšly hlavní materialie, které zpracoval soustavně v monumentálně popisných »Dějninách umění národa českého« (od r. 1903 III sv.), velecenných snesením obrovité látky, již neovládá však historická kritika. Důležitá jest i jeho monografie »Česká škola malířská XI. věku« (1902).

Mnohem více opatrného rozmyslu a kombinačního důvtipu prokázal Josef Braniš (1853—1911), důkladný znalec architektury kutnohorské a jihočeské a nejlepší odborník v dějinách středověkého umění v Čechách; zpracoval v duchu romantickém tutéž látku jako Lehner, leč stručněji a přehledněji již r. 1892 v »Dějninách středověkého u-

*) Od r. 1905 vydává redakce »Čes. Čas. Histor.« Měním Jos. Pekaře a hlavní prací Josefa Kazimoura »Bibliografii české historie« (poč. r. 1914 do r. 1915).

mění v Čechách. Menší studie zaokrouhlil Braniš soustavně ve spisech »Obrazy z dějin jihočeského umění« (1909), »Staročeské hrady« (1909) a »Zvon« (1910). Jeho pokus o přehledný »Katechismus dějin umění« (1895) nevyhovuje však moderním požadavkům. K nejhrořlivějším sběratelům umělecko-historického materiálu k místopisným a výtvarným dějinám Prahy náležel Jan Heratn (1848—1914), zakladatel stavebního archivu pražského; z rozsáhlých svých výpisů vytěžil nejvíce pro slovní průvod k Jansovým obrazům »Staré Prahy« (1904). Heratnovým způsobem, ale bez jeho přesnosti pracuje též Luboš Jeřábek (* 1867); lásku k památkám staropražským s výtvarným vkusem pojí redaktor »Krásy našeho domova« Jan Emler (* 1875).

Později než architektuře dostalo se českému, staršímu malířství zpracování historického; pouze miniatury středověké byly hojněji studovány. Hlavní práce tu vykonal profesor dějin umění na pražské universitě a bývalý ředitel Umělecko-průmyslového musea, Karel Chytil (* 1857), vyzbrojen jsa důkladnou znalostí středověkého malířství a ovládaje veškerý hojný, ač dosud soustavně nekatalogisovaný výtvarný materiál český. Chytilovi náleží zásluha, že první postoupil od výhradně starožitnického výkladu a hodnocení výtvarných památek k uměleckému zjišťování jejich slohových znaků a k zařazování jich do vývojové souvislosti evropské. Hlavní práce Chytilovy jsou »Vývoj miniaturního malířství českého za doby rodu jagelonského« (1896), »Český graduál literátů chrudimských« (1898), »O junkerech pražských« (1903), »Malířstvo pražské XV. a XVI. věku« (1906), »Památky českého umění iluminátorského« (1915), »Česká koruna královská« (1917), »Antikrist v naukách a umění středověku« (1918). Ostatní stati Chytilovy zabývají se uměleckým průmyslem, stavebním rozvojem pražským, uměním doby Rudolfovy, otázkami organisace musejní. I Chytilův kolega na universitě Bohumil Matějka (1867—1909), od něhož jsou též práce umělecko-soupisné, přispěl k dějinám českého malířství a stavitelství románského a barokního monografiemi »Miniatury doby románské« (1890) a »Přestavba a výzdoba chrámu sv. Tomáše« (1896).

Neobyčejně důležitou událostí pro dějiny českého umění výtvarného jest založení »Soupisu památek historických a uměleckých v království českém«, (od r. 1897 posud sv. XLI., řazených podle okresů politických), jež vydává Archeologická komise při České Akademii. Tu bude zatalogisováno, popsáno, částečně i zobrazeno všecko výtvarné bohatství naší vlasti od pravěku do XIX. století; v některých svazcích brán jest zřetel i k umění soukromému a lidovému, kdežto jinak chrámové umění

převládá. Mezi soupisy okresů vloženy jsou též inventáře velikých a samostatných sbírek uměleckých (chrámu Svato-vítského, zámku roudnického), v poslední době pojata do soupisu i XIX. stol., a studovány poměry půdorysů městských, staveb soukromých atd. Nejcennější a nejhojnější práce do »Soupisu« podali A. Podlaha a Zd. Wirth.

Svatovítský biskup *Antonín Podlaha*, o jehož dějepisném a vydavatelském působení svrchu pojednáno, rozvinul nad to činnost dvojí. Od r. 1897 rediguje s J. Tumpachem »Vzdělávací bibliotéku katolickou«, pro níž přeložil některá francouzská díla archeologická i apologetická a napsal s hlediska přísně katolického vkusný spis »B. Nietzsche a jeho filosofie« (1903); s Tumpachem vydává také »Český slovník bohovědný« (od r. 1909). V oboru uměleckém popisuje, vykládá a zařazuje církevní památky české, snaže se o přísnou věcnost a vyhýbaje se nezákadným domněnkám. Kromě příspěvků k »Soupisu« náleží sem monumentálně založené dílo »P-osvátná místa království Českého« (od r. 1907), které umělecko-historickým hlediskem daleko předstihne obdobnou, rozměrem menší Eckertovu práci pro Prahu.

Zdeněk Wirth (* 1880) věnuje se výhradně dějinám architektury české, ale do badání o ní přinesl několik nových hodnotných prvků. Nejsa historisujícím nadšencem ani pro gotiku ani pro barok, nýbrž hláse se k modernímu hnutí spíše přísně účelné než dekorativní architektury, neupadá nikdy do normalisování. Klade zvláštní důraz na prvky tektonické. Nepojímá architektonických výtvorů osamoceně, nýbrž v celku městském a proto věnuje živou pozornost půdorysu, dobře rozumí i svěským stavbám malých měst. O tom podávají svědectví jeho práce historické: zpracoval pro »Soupis« přísně vědeckým způsobem řadu okresů; do složitých otázek českého vývoje stavitelského zasáhl podnětnou monografií »Barokní gotika v Čechách« (1908); spisy o »Pelhřimově« (1911) a o »Kutné Hoře« (1912) ukázal, jak pojímati a vykládati umělecký celek venkovského města v jeho vývoji; pracemi »Pražské zahrady« (1910), »Kláster a poutní kostel na Bílé hoře« (1922) a »Ant. Wiehl a česká renesance« (1921) osvětlil osobnosti, památky a typy příznačné pro pražský celek stavební.

Nad Wirtha badatele a spisovatele předčí ještě Wirth organisátor; rozvinuv v uměleckém měsíčníku »Stylu« (1908—1910) značnou činnost propagační pro architekturu moderní a osvědčiv se i v »Časopise Společnosti přátel starožitností«, shromáždil kolem sebe všechny pracovníky umělecko-dějepisné v rozsáhlém díle soupisném »Umělecké poklady Čech« (1912—1915, II sv., zaniklo). Jiné souborné podniky umělecko-historické jsou: sbírka drobných monografií »Umělecké památky« (od r. 1915,

redakcí V. V. Štecha), sborník pro umělecká bohemika »Umění« (od r. 1918, péčí J. Štence), »Ročenka Štencova grafického kabinetu« (od r. 1917), obsahující studie o umění grafickém, a K. Chytilem podnícená a redigovaná »Ročenka Kruhu pro pěstování umění« (od r. 1915).

Z české školy dějepisné vyšel velký badatel v oboru uměleckého dějezpytu *Max Dvořák* (1874—1921), jenž do srovnávacích dějin výtvarných vnesl nová hlediska vývojeslovná i slohově kritická. Český uveřejnil pouze vyličení zámku roudnického v »Soupise« a několik nabádacích statí v Č. Č. H. Ale jako profesor vídeňské university, jejíž přísně historické a slohové tradice ve výkladu vývoje výtvarného prohloubil, a jako podnětný spisovatel německý působil mocně na četné české žáky; ti přenesli jeho metodu nazpět do vlasti.

Z mladé školy uměleckých dějepisců podala většina drobnější příspěvky o jednotlivých českých památkách neb přehledné práce popularisační; tak *Rudolf Kuchynka*, *Karel Guth*, *Karel V. Heratn*, *Jaromír Pečírka* a *Kamil Novotný*; k nim pojí se svrchu charakterisovaní František Zákavec a V. V. Štech, jejichž vlastní význam jest v kritice současného umění. Profesor dějin umění na Karlově universitě *Vojtěch Birnbaum* (* 1877) vyložil v knize o *Ravennské architektuře* (1917) důmyslně vznik starovlašského stavitelství z římských kořenů. Složitější osobností jest profesor dějin výtvarných na akademii umění v Praze, *Antonín Matějček* (* 1883); odborné pochopení starých památek pojí se u něho s citlivým smyslem pro umění nové a nejnovější, vědeckého historika doplňuje v něm pronikavý kritik výtvarnictví impresionistického. Tak mohl vedle rozboru »*Galerie v Rudolfině*« (1913) přehledně pro laiky charakterisovati »*Umění 19. věku*« (1915) a sytě nakreslit podobiznu »*Ant. Slavíčka*« (1921). Uzráv v těchto pracích, přikročil k provedení velkého záměru, kterého jeho předchůdce v učitelském úřadě K. B. Mádl neuskutečnil; od r. 1921 vydává velkorysý »*Dějepis umění*« (posud I sv.).

Českému dějepsu hudebnímu dal vědecký základ *Zdeněk Nejedlý* (* 1878), profesor hudební vědy na univ. Karlově. Ve svých vědeckých začátcích sloučil Zd. Nejedlý ve své osobnosti energické a příkře důsledné, neznající odstínů a myšlenkových modifikací, trojí mocný vliv: Gollův, Hostinského, Fibichův. Vědeckou výchovou Zd. Nejedlý jest historik Gollovy školy, vyzbrojený pomůckami kritiky pramenů, metodami dějepsu srovnávacího a uměním vyhledávatí za zevní děním proudění kulturní; též jeho ústřední zájem o reformační období národních dějin pochází ze školy mistrův, od níž se však žák ideolog uchýlil, když tendentně postavil poznatky i dohady dějepisné do služeb politického a společenského stranictví. První jeho větší prací jest

vydání »Pramenů k synodám« r. 1441—1444« (1900); výrazem lásky k rodnému městu jsou široce založené »Dějiny města Litomyšle« (od r. 1903, jen I. díl sahající do r. 1421), řadící se k nejlepším místním historiím našim. Od Hostinského přijal Zd. Nejedlý systém estetický, moderní to úpravu Herbartovy estetiky, názor, že krasověda jest vědou o konkrétním umění, požadavek uměleckého pokroku a konečně i hlavní obrysy dějinného vývoje české hudby. Ale postoupil, veden historickým poznáním uměleckého dění, nad formalism učitelův a zdůraznil v umění proti prvkům čistě tvarovým živly výrazové, ty totiž, jimiž se vyjadřuje tvůrčí osobnost, dobová náplň a národní duch; v otázce pokroku dospěl i jako estetik tvrdošíjných krajností. Z průpravného, potud nesamostatného, období pocházejí malé příručky »Katechismus estetiky« (1902, pouze I hist. díl) a přehledné »Dějiny české hudby« (1903). Zák Hostinského měl otevřenu cestu k Zd. Fibichovi, jenž hluboko jej uvedl do podstaty moderní hudby a vzbudil v něm upřímné nadšení pro R. Wagnera i složité zjevy doby powagnerovské. Vyspěv názorově i vnímavostí, obrátil se od romantika Fibicha k národnímu klasikovi B. Smetanovi a nalezl v něm pravé východisko i měřítko české hudby, z umělců současných přilnul zvláště důvěrně k J. B. Förstrovi a O. Odstrčilovi. Ale sveden doktrinářstvím, které si pravdu rádo zajišťuje protikladem a rozlukou, postavil proti Smetanovi v nesmiřitelné příkrostiti A. Dvořáka a proti Odstrčilovi Vít. Nováka jako umělce kompromisní, ba zpátečnické — tato krajní antinomie nebyla požeňáním ani české hudební kritice, ani hudebnímu životu v Čechách vůbec. Obdařen spíše estetickým intelektualismem než sensitivností, přispěl k ocenění novodobého českého umění hudebního monografiemi »Zdeněk Fibich« (1901), »Zpěvohry Smetanovy« (1908), »J. B. Foerster« (1910), »Česká moderní zpěvohra po Smetanovi« (1911), »Dějiny Pražského Hlaholu« (1911), »Vítězslav Novák« (1915). Také kritické vydání Sabinovy »Prodané nevěsty« (1908) má cenu průkopnou. »Všeobecné dějiny hudby« (od r. 1916) uvázly v počátcích, za to mohutná monografie »Richard Wagner« (1916, I. sv. obsahující období 1813—1848) vyrůstá v monumentální dílo hudebně i kulturně historické.

Vyvrcholením vši práce Nejedlého jsou jeho epochální díla o dějinách českého zpěvu, kterými překonány jsou nesprávné a stranické »Dějiny posvátného zpěvu staročeského« (1893) *Karla Konráda* (1842—1894). Především »Dějiny předhusitského zpěvu v Čechách« (1904), sahající k r. 1403, přistoupil na širších základech vědných r. 1913 k »Dějinám husitského zpěvu«, z nichž vyšly dosud »Počátky husitského zpěvu« (1907 do r. 1417) a »Dějiny husitského zpěvu za

v ále k husitských» (1913); díla ta obohacující štědře, nejen naše dějiny hudební, ale i literární, náboženské a národnostní a pojatá jako obrana husitství a táborství, jsou z nejkrásnějších výtvorů školy Gollovy. Přemítavého a ideologického ducha Zd. Nejedlého neuspokojuje plně tato praxe dějepisná a dějezpytná, i uchyluje se od ní k filosofii českých dějin, kterou sobě i čtenářům objasňuje jednak na základních otázkách na př. husitství a Bílé Hoře, jednak na vědeckých osobnostech našich historiografů. Rozbor osobnosti Fr. Palackého (1921), Arn. Denise (1921) a zvl. Aloise Jiráskova (1921 po dvou knížečkách průpravných 1902 a 1911) stojí nepoměrně výše než myšlenkově strohý »pokus o filosofii česk. dějin«, »Spor o smysl českých dějin« (1914) a než tvrdě pamfletistická »Bílá Hora« (1922). Od ní vede jen krůček k politickým kritickým nájezdům v nenávislném duchu levice komunistické, »Karel Kramář« (1920), »Z prvních dvou let republiky« (1922); zde pohltit straník myslitele a fanatik pokroku dějepisce.

Ze žáků Nejedlého v oboru hudebních dějin osvědčil se *Vladimír Helfert* (*1886), hudební kritik směru organického, studii o musicke minulosti české ve věku XVII. a XVIII., tak v knize »Hudební baroko na českých zámcích XVII. stol.« (1914).

Literatura filosofická, krasovědná a vychovatelská v přítomnosti.

Čilejší ruch v české filosofii nastal teprve, když se v osmdesátých letech nadobro přežil herbartism, který po čtyři desetiletí byl ovládal české myšlení. S ním konečně padla i jednostranná nadvláda německé filosofie v Čechách, a pozitivističtí duchové francouzští a angličtí, jmenovitě Comte, Stuart Mill a Spencer, nabyli rozhodnějšího vlivu. Jejich návodem obrácena pozornost i k řadě filosofických oborů dotud zanedbávaných, k sociologii, filosofii náboženství, filosofii dějin, a tak myšlení filosofické těsněji se přiblížilo životu a potřebám soudobé kultury. Hojněji a prohloubeněji než dříve pracováno v etice a v psychologii, čímž upevněny i teoretické základy horlivě a všestranně pěstěné pedagogiky; i logice a noetice věnován zvýšený zájem. Tento proud, jež hlavně vyvolala bohatá a podnětná osobnost T. G. Masaryka, rozlil se blahodárně i po obecném životě kulturním, vědeckém a literárním; odborní pracovníci historičtí i kritičtí, pedagogové i státovědci, přírodopytci i bohoslovci, uvědomují si nutnost filosofické průpravy a snaží se svým pracím dáti filosofické základy; v krásné literatuře také ozývají se ohlasy přemítání filosofického.

Zmocněný zájem filosofický vykládá se z několika zdrojů. Na samostatné universitě české k filosofickým výkladům,

kteřé vedle zástupce herbartovského směru Durdíka konal mluvčí nových filosofických proudů T. G. Masaryk, přistoupila záhy praktická cvičení, jež otevírala mladému pokolení rozhled po práci a literatuře zahraniční. Postupně habilitovali se na české filosofické fakultě noví filosofičtí odborníci, Drtina, Čáda a Krejčí, již podali řadu speciálních prací ve svých oborech, pedagogice, noetice a dušesloví, a kromě toho napsali vynikající příspěvky k dějinám filosofie; i oni působí na své žáky.

Myšlenkový směr universitních učitelů filosofie přiklánel se k pozitivismu buď čirému neb osobně obměněnému, při čemž náboženské zanícení teisty Masaryka značí pravé, radikální realismus Fr. Krejčí křídlo levé tohoto smýšlení, které jest sourodým výrazem světového názoru českého vzdělanstva v poslední pětina století XIX. Novou formu vědeckému pozitivismu českému dal samorostlý žák Masarykův, jenž od zkoumání biologického a studia přírodní filosofie dospěl kritiky myslitelských soustav a pak i filosofické kritiky veřejného života, Emanuel Rádl. Na prahu nového věku ozývá se důrazný odpor proti filosofickému realismu — a ku podivu, přichází z přírodovědeckého tábora, v němž dotud měli i u nás hlavní slovo materialističtí empirikové. Studie o pramenech lidského poznání dovádějí odborného fyziologa Mareše ke kritice noetické vůbec a přibližují jej idealismu Kantovu: mladší myslitelé, mezi nimi zvláště i matematikové na př. K. Vorovka, přiklánějí se buď k němu, nebo k přibuzným směrům německým, k intuíční filosofii francouzské a posléze k americkému pragmatismu. Takto vystřídán jest pozitivismus český mocným proudem novoidealistickým, jenž současně strhuje do svých vln i básnictví a krasovědu. Jinou, kulturně ztrnulou formou novoidealismu jest filosofie katolická, již nechybí horlivých pěstitelův.

Značný vliv měly i překlady klasických děl filosofických, které od polovice 80. let vycházely hojněji a jež se od konce 90. let soustředily v Laichterově »Výboru nejlepších spisů poučných«, v »Otázkách a názorech« a v »Knihovně Rozhledů«, částečně i ve »Vzdělávací bibliotéce« (o sbírkách těch viz výše). Pro období časného realismu byly příznačny překlady hlavních děl Comteových a Humeových, vzniknuvší za přímého podnětu Masarykova, k nimž pokrokové hnutí připojilo převody ze Stuarta Milla, pozdější realism ztlumočení filosofie Spencerovy. Z oblasti literární kritiky vyšel živý zájem o práce Nietzscheovy, jež hojně k nám uváděny, později o Bergsonova díla. Učebný prospěch vzešel z uvedení Falckenbergovy učebnice dějepisné i překladu úvodu Külpeho.

Překlady ty, řízené výběrem nahodilým a nesoustavným, mají větší význam formální než věcný. Jsou školou českého názvosloví filosofického, cvičištěm jasného slohu, jenž vždy

Novák-Novák: Přehledné děj. lit. české.

více se uchyluje od zdobné a vyumělkované, ale výlučné a často nepřírozené dikce, vytvořené Josefem Durdíkem. Tu plně se jeví těsnější spojení filosofického myšlení s potřebami životními, snaha po proniknutí filosofie ze škol a z odborných kruhů mezi lid, slovem popularisačně výchovné úsilí filosofické, jehož nositelem u nás jsou zvláště přednášky a publikace t. zv. universitní extense. Jadrná konkrétnost, rušná živost, důraznost a vroucnost výkladu, plastická úsečnost jsou ideály nového českého slohu filosofického. Z českých spisovatelů filosofických vynikají Fr. Čáda a Fr. Mareš jasností a přesností výrazovou, v níž se projevuje pevná průprava vědecká. T. G. Masaryk píše mluvou živou, aforistickou, úsečnou, která problémy nadhazuje, ale neřeší jich, podněcujíc čtenáře, aby domýšlel a dožíval dále otázku zajímavě formulovanou svůdným iniciátorem; v tom stojí mu blízko Em. Rádl. Fr. Drtina jest i ve slohu vzorem přístupného, klidného a utěšeného popularisátora, jenž vykládá, poučuje, káže.

Odborného orgánu česká filosofie dlouho neměla. Stati, referáty, charakteristiky z jejího oboru přinášely po »Osvětě« revue »Athenaeum«, »Naše doba«, »Rozhledy«, »Hlídka literární« a časopisy vychovatelské, zejména »Paedagogické rozhledy«. R. 1900 založen »Jednotou filosofickou« měsíčník »Česká mysl« za redakce Fr. Drtiny, Fr. Čády a Fr. Krejčího, jenž vychází jako kvartálník za vedení Fr. Krejčího (po přestávce válečné) posud; r. 1921 přidružil se k němu »Ruch filosofický« (red. Ferd. Pelikána), jenž proti pozitivismu Krejčího se přidržuje směrů novoidealistických. Málo štěstí a systému měly filosofické podniky »České Akademie«, z nich se vydává »Filosofická bibliotéka« (od r. 1907) ve II řadách, první obsahuje příspěvky historické a dokumentární, druhá klasiky filosofické a příručky k studiu.

Při vstupu Masarykově do duševního života českého dohovával herbartism posledními slabými plaménky; rozhodný jeho hlasatel Josef Durdík byl již dávno překročil zenit svého myšlení a kulturního vlivu, a mezi jeho žáky byli sice dobří odborní pracovníci, nikoliv však tvůrčí myslitelé. Z nich hojnější a významnější práce podali Gustav Zába a František X. Procházka. *Gustav Zába* (* 1854) náleží k nejuvěrnějším stoupcům Durdíkovým; osvojil si nejen esteticky umělecké záliby, ale i sloh svého mistra, ač pěstuje obory poněkud odlehlé od zájmů Durdíkových. Hlavní jeho práce »*Pýrrhonismus*« (1890) zabývá se na základě historického problému noetickým; informačním úkolům znamenité slouží jeho »*Logika*« (1907), psaná po způsobě vědeckého katechismu. *František X. Procházka* (1854—1911) nepodal kromě »*Katechismu dějin filosofie*« (1890) většího díla seuborného, ale uveřejnil řadu jasně a poutavě psaných noetických a dušeslovných článků po ča-

šopisech a shrnul výbor jejich v »Zábvách psychologických« (1901). Pomocné a popularizační práce filosofické sestavili bibliograf *Antonín Krecar* (1851—1920) a *Otokar Josek* (* 1854).

Z herbartismu vyšel také samostatný myslitel *Oldřich Kramář* (* 1848), jenž vedle české knihy »Některé základní názory ku theorii mluvy« (1874) vydal hlavní svá díla filosofická »Das Problem der Materie« (1871) a »Die Hypothese der Seele« (1898 ve II dílech) německy; některé výňatky z nich tlumočil po česku články časopiseckými »Základy metafysiky« (1900). »O cílech a obrazotvornosti« (1901—1903) tištěnými jmenovitě v »České mysli«. Oldřich Kramář pracuje s velkou výzbrojí přírodovědeckou a staví na zvláštním moderně upraveném principu atomistickém; svou široce rozvětvenou nauku, neužívaje korektivu empirie, sleduje cestou metafysické spekulace do nejmenších podrobností. Není však pouze abstraktním přírodním filosofem, stojícím mimo život, nýbrž náleží k oněm myslivým hlavám, které podnikly ostrou kritiku dnešního školství a hojnými návrhy usilovaly o jeho nápravu.

Vůdčím duchem současné české filosofie jest tvůrce československé samostatnosti, *Tomáš Garrigue Masaryk* (* 1850). Narodil se 7. března 1850 v Hodoníně na Moravě, z rodiny po otci slovácké, po matce hanácké a přísně katolické. Mládí ztrávil v různých vesnicích a městečkách moravského Slovácka, kde otec jeho, panský služebník, často střídal působiště, hlavně v Čejkovicích; než vstoupil na gymnasium, byl učedníkem zámečnickým a pomocníkem školským. Gymnasium vystudoval v l. 1865—1872 v Brně, filosofii v l. 1872—1876 ve Vídni, kdež nějakou dobu zabýval se klasickou filologií a přírodními vědami. Doplniv studia filosofická a filologická, konaná ve Vídni a v Německu, cestami po Německu a Rusku, odkudž přinesl si hojně myšlenkové i kulturní podněty, habilitoval se r. 1879 ve Vídni spisem o »Sebevraždě«, r. 1882 jmenován mimořádným profesorem české university, r. 1896 profesorem řádným. R. 1902 a 1907 vykonal vědecké cesty po Spojených státech severoamerických, r. 1911 léčil se na Capri. Vedle činnosti universitní proslul též jako literární a vědecký organisátor, zakladatel a redaktor kriticko-naukových revuí »Athenaea« (1884—1893) a »Naší doby« (od r. 1894)..

Masarykova politická činnost se počíná r. 1891, kdy (do r. 1893) byl poslancem ve straně mladočeské; r. 1900 zorganizoval realistické hnutí, které dotud bylo kritickým a vědeckým směrem, jako samostatnou stranu politickou, r. 1907 byl znovu zvolen do rady říšské. V druhém tomto období politickém horlivě se v t. zv. Wahrmondově při zastal svobody učení na universitách a zasáhnuv úspěšně do tří t. zv. velezrádných procesů srbských proti zahranič. úřadu ra-

kouskému, vytušil úsilí vídeňské diplomacie strhnouti Srby do války. Když r. 1914 vypukla vojna světová, vydal se 10. prosince 1914 po dorozumění s vynikajícími vlastenci českými za hranice, aby zjednával po bok Dohody politickou přízeň pro samostatnost českého státu a jeho vyproštění z moci habsburské. Cesty vedly obětavého a neunavného exulanta přes Švýcarsy do Anglie a Francie, kde všude získával pro národní věc mocné přátele a šířil (zvl. také na londýnské universitě) známost o své vlasti a jejích tužbách politických. Po ruské druhé revoluci, která povalila carství, odebral se z jara 1917 na Rus a zorganizoval tam pro podporu osvobozovací akce československé legie vojenské, jejichž úspěchy si proti německé armádě na Ukrajině a proti bolševikům v Evropě i na Urale vzbudily světovou pozornost a naklonily vůdčí státníky dohodové pro Masarykovo snažení o rozbití Rakouska a o stát národní. I mohl 18. října 1918 v americkém Washingtoně prohlásiti samostatnou republiku československou, a když deset dní po té vlast s Prahou v čele odhodila panství Habsburků, zatím politicky přemožených, a přihlásila se k samostatnému státu, bylo dílo Masarykovo, v němž ožily snahy Palackého, Havlíčka a Riegra, dokonáno. Dne 14. listopadu 1918 zvolen Masaryk Národním shromážděním za doživotního presidenta republiky československé a vrátiv se dne 20. prosince 1918 přes Anglii, Francii a Itálii do vlasti, byl tam celým národem vítězoslavně přijat jako osvoboditel a otec národa.

T. G. Masaryk jako myslitel není vědecký a filosofický specialista, nýbrž duch všestranný a encyklopedický, jenž dotkl se všech stránek filosofie teoretické i konkrétní, působě vždy nabádavě a klada zvláštní důraz na odvětví u nás zanedbávaná neb podceňovaná. Do literatury vstoupil T. G. Masaryk r. 1876 článkem »Theorie a praxis« (v »Mor. orlicí«); první jeho filosofickou statí jest úvaha »Plato jako vlastenec« v almanachu »Zora« 1877 (novotisk ve 2 sv. spisu Jar. Doležala »Masarykova cesta životem« 1921.) Habilitací na vídeňské universitě počíná se soustavná publikační činnost filosofická. V prvním období 1880—1889 střídal T. G. Masaryk takměř překotně obory svého přemýšlení a zkoumání; od r. 1890 věnoval se soustavně třem hlavním odvětvím praktické filosofie: sociologii, filosofii dějin a filosofii náboženství, při čemž stále se ozývá silné jeho etické cítění. Z prvního období vedle menších spisků psychologických »O hypnotismu« (1880), noetických »Počet pravděpodobnosti a Humova skepse« (1883), z dějin filosofie »Blaise Pascal« (1883) a filosofie dějin »Theorie dějin dle zásad T. H. Bucklea« (1884) a »Slovanské studie« (1889, pouze I. část, jednající o J. V. Kirějevském a o národnostní filosofii ruské a slovanské) i estetických »O studiu děl básnických« (1884 a 1886, první část obsahuje Masary-

kovy krasovědu a poetiku, druhá jest příspěvkem ke kritice RKZ) pochází velké dílo sociologické, zároveň však mravně nabádativé, »Sebevražda« (1881 německy, 1904 česky) a obsáhlý samostatný pokus o třídění věd »Základové konkrétní logiky« (1885). V prvním tomto období byl Masaryk občasným pronikavým kritikem literárním, jenž přihlédal hlavně k stránce ideové, tak posoudil v »Čase« 1887—1892 Vrchlického »Exulanty«, Sládkovy »Skřivánčí písně« a »Zlatý máj«, Čechovy »Jitřní písně«, Herbenovy »Moravské obrázky« a »Do třetího pokolení« a díla Tolstého a Dostojevského (viz i str. 666). Pozdější literární rozbory Masarykovy (zvl. Zoly, Musseta, Byrona, Goetha), týkající se hlavně literatury cizí, mají ráz filosoficko-ethický a kulturně psychologický, i vracejí se často k otázce titanismu v moderním písemnictví a ke vztahům západoevropského a ruského básnictví k náboženským problémům.

V druhém období, které předchází horlivá politická i kritická činnost za obrodu českého života kulturního, vstupuje do popředí filosofické práce T. G. Masarykovy hledání české dějinné filosofie na základě historického rozboru našeho literárního a politického obrození. Články tohoto řetězce jsou knihy »Česká otázka« (1895), »Naše nynější krise« (1895), »Jan Hus. Naše obrození a naše reformace« (1896), »Karel Havlíček. Snahy a tužby politického probuzení« (1896) a »Palacký's Idee des böhmischen Volkes« (1899 a česky 1912). Ze soustavného sociologického díla podal T. G. Masaryk pouze ukázky (hl. o metodě sociologie v »Naší době« 1901), za to v rozsáhlém díle s názvem »Otázka sociální« (1898) zevrubně rozebral a ocenil »základy marxismu sociologické a filosofické«. Nábožensko-filosofické své snahy vyslovil v řadě článků v »Naší době« 1897—1899, na př. »Moderní člověk a náboženství«, »Otázka náboženská a moderní filosofie« a souborně knížce »V boji o náboženství« (1904). Časovým otázkám etiky společenské věnoval T. G. Masaryk spisky »Mnohoženství a jednoženství« (1899), »Význam procesu polenského pro vraždu rituelní« (1900), »Ideály humanitní« (1901) a »V boji proti alkoholismu« (1908).

Studie o slavjanofilství u Kirějevského, stati o Dostojevském i úvahy o moderním titanismu na straně jedné, rozbor problému revoluce v knize o Havlíčkovi a o sociálním převratu v díle o marxismu na straně druhé připravovaly půdu pro rozsáhlý spis, jenž byl původně myšlen jako úvod do ideového rozboru Dostojevského, ale pak se proměnil ve studie o duchovních proudech v Rusku v stol. XVIII. a XIX. Vyšel původně po německu jako »Russland und Europa« (1913), pak po česku »Rusko a Evropa« (1919—1921); nad první rozměrnou část (o 2 sv.), nadepsanou »K ruské filosofii dějin a náboženství« se T. G. Masaryk již nedostal.

Z publicistických prací válečné doby, jimiž se vyslovil Masaryk osvoboditel, jest hlavní »Nová Evropa. Stanovisko slovanské« (1920). Masarykovy válečné řeči a projevy, mezi nimi i plamenné proslovy k vojsku, shrnul Pr. Maxa a Jar. Papoušek »Masarykovy projevy a řeči za války« (1919 a 1920), k nim se přímo drží »Projevy presidenta T. G. Masaryka od doby jeho zvolení do dnů jubilejních« (uspoř. Th. Kratochvíl 1920), obsahující i velkorysá první jeho poselství se stolce presidentského; tu závažnost chvíle a poslání okřídliila Masarykovu výmluvnost, jindy příliš improvisátorskou.

V naprostém rozdílu od Josefa Durdíka odpoutal Tomáš G. Masaryk české filosofické myšlení od Německa: kam dotud kladen v Čechách Kant, tam dosadil T. G. Masaryk Huma, místo psychologie Herbartovy volil psychology anglické a vlastním svým východiskem učinil pozitivismus Comteův a Spencerův, nikoliv aby je prostě tlumočil a v jejich duchu pokračoval, nýbrž aby je kriticky zpracoval, své osobnosti a vnitřní potřebě přizpůsobil a posléze je překonal, jmenovitě nábožensky a eticky. Toto oproštění od spekulace německé a poukaz českému myšlení k novým cestám jest první filosofický čin Masarykův.

Druhým jest snesení filosofie se svrchované výše nad vědami a nad životem a postavení její po bok vědám speciálním, v samé sousedství náboženství a umění, přímo do středu života, což plynulo pro T. G. Masaryka již z jeho utřídění věd. Výsledkem tohoto konkretisování a zrealnění filosofie jest požadavek, aby celý život jak jednotlivce tak národa proniknut byl duchem filosofickým, aby veškeré konání uvědoměle, soustavně a důsledně neslo se k určitému cíli. Požadavek ten není již pouhým postulátem filosofickým, nýbrž příkazem mravním, a že T. G. Masaryk tento etický hlas vždy znovu burcoval, toť další a neméně jeho zásluha.

V době náboženské a mravní lhostejnosti, trpného liberalismu a jalového utilitářství přišel T. G. Masaryk, vroucí teista a nadšený vyznavač Dostojevského, a hroze se nemocí století, společenské krise a mravního úpadku, volal po obrodě mravní, po opravdovosti náboženské, po svědomí speciálním. Byl tu však spíše kritikem než dogmatikem. V studiích o moderní poesii, psaných ostrým perem etického pozorovatele, málo se ohlížejícího na umělecký ráz rozbraných děl, v bojích proti nepravým Rukopisům, v soustavných pracích o myšlenkové povaze našeho náboženského vývoje a národního obrození často vystupovala v popředí negace analytickova, kritické ostří odmítajícího soudce, leč bystřejšímu čtenáři nemohl uniknouti kladný obsah: teisticky založená idea humanity, požadavek dovršiti po morálním způsobě dílo reformace a pokračovati v životním pře-

gramu českobratrském, tu přímo vstoupil do šlépějí Palackého.

Modernost Masarykova zračí se však v tom, že svému křesťanskému pozitivismu dává široký základ sociální, — a že byl v Čechách prvním průkopníkem tohoto sociálního nazírání, jest z jeho zásluh největších. Uvedl k nám sociologii jako vědu; učinil moderní socialismu předmětem naukové kritiky, zabýval se pečlivě otázkou dělnickou a ženskou, jakož i problémy společenské hygieny, poukázal k potřebě sociální výchovy a nejen jako učenec a spisovatel, nýbrž i jako politik přispěl k pochopení, že národní osvobození jest nemožno bez osvobození sociálního.

Veškeré své ideje pojaté celou bytostí, neobyčejně vznětlivou a stále zžíranou vnitřním ohněm, proměňoval T. G. Masaryk hned v čin: od doby klidného a patriarchálního Palackého nebylo ducha takového organizačního nadání jako temperamentní a útočný T. G. Masaryk. Vytvořil v »Athenaeu« orgán vědecké kritiky; postavil »Naší dobou« revui moderního rázu proti zastaralé »Osvětě«; dal podnět k vydávání »Ottova Slovníku naučného«, jež představoval si jako velkou vědeckou encyklopedii; povznesl boj o pravost Rukopisů z otázky filologické na záležitost kulturně národní; ukázal nové cesty našim naukovým překladům; pokusil se občerstviti mladočeskou politiku a založil si konečně vlastní stranu. Byl profesorem, přednášečem pro dělníky, redaktorem, novinářem, poslancem. Vynutil si na veřejnosti oba činitele, kteří pro kulturního pracovníka jeho rázu, jsou životními podmínkami: nadšené žáky a stoupence, hlavně v mládeži a učené inteligenci, mezi studenty, učiteli a dělníky, ale i významné odpůrce, k nimž řadí se všickni vyznavači konservativismu a průměrného liberalismu.

Kouzlo jeho osobnosti, která poutá i svými krajnostmi a svou umíněnou jednostranností, svádí ty i ony, aby proti němu polemisovali, ale bránila posud namnoze objektivně a soustavně kritice jeho ideí. Jeho třídění věd se neujalo; jeho pojetí národního obrození bylo literárními i politickými historiky většinou zamítnuto; jeho výklad moderní sebevražednosti z náboženské krise neuspokojuje zcela, jeho syntese pozitivismu a teismu vyhovuje pouze jeho způsobu; jeho metoda etické kritiky literární vystihuje jen část slovesných děl; jeho umělecký smysl často zklamal a jistě počet takových kritických námitek a pochybností poroste časem.

Teprve v době národního obrození ukázalo se však, do jaké míry shrnuje T. G. Masaryk ve velkorysé své osobnosti všechny vůdčí myšlenky a tužby, které naplňovaly český život a tedy i české písemnictví od let probuzenských. To, co bylo přirozeným důsledkem Jungmannova jazykového buditelství a co Palacký vyvodil ze svého poznání dějin-

ného vývoje, oč Rieger a jeho političtí druhové usilovali státoprávně, vytvoření samostatnosti politické, dokonal tento jejich pokračovatel, který v duchu Havlíčkově pojal úsilí národní demokraticky a jako generace Májová i jako stoupenčí pokrokového hnutí zároveň sociálně; také v politice zůstal věren svému humanismu, i když byl v obraně nucen tasiti meč a doplňovati Chelčického Žižkou. Zcela ve smyslu našeho národního probuzení, vyjádřeném zvláště Šafaříkem, neustával řešiti českou otázku v rámci slovan-ském a ježto vyjadřoval takto celou náplň českého veřejného myšlení a citění, nalezl za sebou všecek národ, který se k »tatíčkovi Masarykovi« přihlásil skrze československé legie i souhlasem nekrvavé revoluce domácí. Ale Masaryk není jenom dědicem národních tradic, nýbrž zároveň mluvčím novodobého ducha evropského, takže k revolučnímu osvoboditeli a k náčelníku mladého státu vzhlíží vedle Slovanstva politický a kulturní západ, uctívaje v něm největšího syna národa Husova a Komenského v přítomnosti.

V příručce literárně-dějepisné zasluhuje zvláštní pozornosti Masarykova t. zv. »Česká filosofie«, zabývající se jmenovitě otázkou národního obrození. Jest to apriorní stavba, vyhovující mravním a náboženským požadavkům Masarykova světového názoru, nikoliv však historicky a empiricky podepřená dedukce, jak ukázal Josef Pekař v pronikavém spisku kritickém. Masarykova »Česká filosofie« (1912), odkudž přejímáme trest zásad Masarykových, uložených v »České otázce« a »Janu Husovi«: »Naši buditelé našli pevný základ pro své snahy v humanitě. Našli jej ve filosofii německé; Kollár jej formuloval nejurčitěji, přejav Herderovu filosofii dějin. Svobodomyšlné hnutí české přirozeně odkazovalo k reformaci české, k tradicím bratrským a husitským; naši buditelé pokračovali tam, kde reakce převala vývoj. Tím překlenuli propast způsobenou protireformací. Dobrovský, Kollár, Šafařík, Palacký jsou obhájci vznešených tradic české reformace a svobody svědomí, hlásají Bratrské ideály humanity. Naše znovuzrození je tedy historický vývoj docela přirozený; idea humanity docela přirozeně pojila se k snahám české reformace. Humanitní ideál, hlásaný Dobrovským a Kollárem, náš ideál obrodný znamená nám náš národní program vypracovaný a odkázaný nám našim Bratrstvím; humanitní ideál jest všecek smysl našeho národního života. Humanita, čistá člověčnost, skutečně není než ideál všeobecného bratrství, ideál naší Jednoty, ideál v pravdě český. Naše národní obrození je pokračování ideí reformních, za něž Hus podstoupil smrt mučednickou. Ideál humanitní, základní a stěžejní idea, vedoucí všecko úsilí buditelské, jest idea naší reformace; humanita je jen jiné slovo pro Bratrství. Naše národní idea humanitní netoliko nám, ale i národům ostatním musí býti

pevným základem. Česká idea humanitní, česká idea Bratrství — toť vůdčí idea celému člověčenstvu.«

Názory tyto setkaly se s rozhodným odporem, jakmile byly vysloveny. V duchu národního liberalismu odmítl Josef Kaizl »Českými myšlenkami« (1895) Masarykovo náboženské pojetí českého života a českého obrození; odbornými studii literárně-dějepisnými ukázali M. Murko, Jar. Vlček a Jan Jakubec, že naši buditelé nenavazovali na tradici národně reformační, nýbrž na západoevropské ideje osvícenské a romantické, Zd. Tobolka a Em. Chalupný novinářsky analysovali apriornost vývodů Masarykových; posléze Jos. Pekař v uvedené studii kritikou historickou vyvrátil veškeré ideje Masarykovy »České filosofie«: Dobrovský nemohl a nemínil pokračovati v nauce reformační, již neznal; moderní humanita s českým Bratrstvím nemá nic společného; vůdčí idea našeho obrození jest spíše národnostní než náboženská; evropské osvobození na rozhraní XVIII. a XIX. věku nesouvisí nikterak s reformací; demokratický ideál našich dějin, jež Masaryk předpokládá, není než obměnou Herderova a pozdějšího romantismu; Masaryk není realistický znalec a vykladač historie, nýbrž ideolog.

Osobnost T. G. Masarykova i mimo oblast osvobození má pečet genality; současné naše kulturní dějiny jsou bez ní nemyslitelné, stejně jako politické dějiny naše uvedl na dráhu zcela novou. Ta zrcadlí se i v jeho slohu; jest prudký a vášnivý, úsečný a napovídavý, vroucí a nabádavý: bez ozdoby a bez obrazů, spíše vyvolávající dojem diskuse než četby; opravdu sloh muže, jenž stále vzrušeně a pohnutě vede dialog, ať se svou dobou, či s hlasem svého svědomí.

Většina prací o Masarykovi náleží jubilejnímu roku 1910, prvním měsícům Československé republiky a pak r. 1920, kdy se Masaryk dočkal sedmdesátky. Životopisné údaje a ovzduší i lidský vývoj podává Jan Herben ve spisku T. G. Masaryk. Nástin životopisný (1910); úplně s vydatným použitím osobních i důvěrných dokumentů Jaromír Doležal, Masarykova cesta životem ve 2 sv. 1920 a 1921 (s knihopisem děl Masarykových i prací o něm). Slavnostní číslo »České mysli« (1910, 2—3) obsahuje nárys Masarykovy filosofie od Fr. Krejčího, jeho logických názorů od Fr. Čády, jeho dějinné filosofie od J. Vančury, jeho zásad sociologických od Bř. Foustky, pak cenný soubor knihopisný jeho prací a j. »Sborník k šedesátým zrozeninám T. G. Masaryka« (1911) objímá většinou látku memoirovou i osobní a významné články: Žilkův o poměru Masarykově k protestantismu, Velemínského o vztazích k Rusku, Laichtrův a Vodákův o Masarykově kritice literární (již soustavně osvětlil i Arne Novák v »Krajanech a sousedech« 1921). Významnou polemiku vyvolala Vančurova stať »Čím se Masaryk zavděčil českému dějepisu«, rozšiřující tvrzení téhož spisovatele ze slavnostního čísla »České mysli«; na pravou míru ty články uvedl K. Krofta v

»Přehledu« 1910 a 1912 a J. Pekař v »Čes. Čas. Hist.« 1912; J. Herben zasáhl do sporu stranicky brožúrou »Masarykova sekta a Gollova škola« (1912). Politickou osobnost Masarykovu v jejím vývoji nakreslil nejosobitěji Jar. Werstadt, Od »České otázky« k »Nové Evropě« 1920, Masarykovo dílo revoluční, vojenské a státnické sborník Masaryk osvoboditel (red. K. Velemínský) 1920. Z příležitostné literatury r. 1918 a 1919 vyniká spisek Fr. Veselého »Masaryk, jeho život a dílo« (1918), sborník »České stráže« Masaryk, o jeho životě a práci (1918), Denis, První prezident republiky československé (1919), Rádl, Masarykův ideál moderního hrdiny (1920), Fr. Pražák, Masaryk jako spolutvůrce čes. výchovy (1919). Stanovisko zásadních odpůrců konservativních nejjasněji formulováno v »Pamětech« Alb. Bráfa (1922).

Přímým žákem a věrným stoupencem Masarykovým jest jeho soudruh na universitě, obratný eklektik a smírný synkretik, *František Drtina* (* 3. října 1861 v Hněvšíně). Po klasických a filosofických studiích v Praze a na vysokých školách německých a francouzských habilitoval se r. 1891 na české universitě pro dějiny filosofie, přešel však r. 1899 k pedagogice, jejímž profesorem byl jmenován.

Nejstarší větší stati Drtinovy jsou obsahu psychologického, kdežto však »Třídění jevů duševních v řecké filosofii« (1890) tíhne k dějinám filosofie, hlásí se v »Apercepci a významu jejím ve vyučování« (1893) směr pedagogický. V obou těchto oborech pracuje Fr. Drtina soustavně. Po průpravných studiích »Myšlenková povaha středověku« (1898) a »Středověk a křesťanství« (1898) přistoupil k přehledným dějinám »Myšlenkového vývoje evropského lidstva« (1912) od antiky až k úsvitu doby moderní. Tu na látce pečlivě snesené a bohatě dokumentované zvláště pro středověk a dobu renesanční vložil svůj názor, že naše soudobá vzdělanost jest syntesou antickorenesančního naturalismu a reformačně křesťanského mravního ideálu a že tíhne k uskutečnění úměrné humanity. Především první části díla, objímající antiku a středověk všeobecný, úvahy o výměru filosofie, o jejím poměru k náboženství, k vědě, vydal spis znovu jako historickou část »Úvodu do filosofie« (1914). [Srv. i jeho spis »Křesťanství a česká reforma« 1901, »Přírodní vědy a vzdělání humanitní« (1907) a »Osvícenství a romantika« (1920).]

Do služby těchto vůdčích ideí, které vyvěrají z radostného povědomí stálého organického pokroku v oblasti mravní, staví Fr. Drtina všecku výchovu a všecko vzdělání a tak stává se obroditelem české pedagogiky. Jejím historikem ukázal se ve spisku »Ideály výchovy« (1902), stopujícím těsnou souvislost kulturních proudů a směrů výchovných, pak v monografiích »Nástin vyššího školství a theorie pedagogických ve Francii« (I. díl 1899),

»Vyšší výchova dívčí ve Francii« (1899) a »Dívčí školství v cizině a u nás« (1906). I tato díla proděšena jsou evoluční ideí, která vede Fr. Drtinu k reformním snahám ve prospěch středních škol, učitelského vzdělání, dívčí výchovy, zejména pak lidového vzdělání přednáškami t. zv. univerzitní extense, jejíž tvůrcem a organisátorem jest u nás. Všem těmto snahám věnoval četné stati v »Naší době«, »České mysli«, jejichž jest spoluzakladatelem, a v »Paedagogických rozhledech«, jejichž jest redaktorem, pak hojně brožurky, přednášky atd.

Drтина jest spíše historik než filosof: obzírajícím zrakem přehlíží v jednotné souvislosti veškeré jevy kulturní a hledá za nimi vůdčí principy; přehlednost a jasnost názoru stupňuje přehledností a jasností výkladu; vroucí své přesvědčení o nepřetržitém pokroku mravnosti a civilisace umí sdělit čtenáři oduševnělým a půvabným slohem. Není-li naprosto myslitelem svérázným, vyniká za to darem šťastného synkretismu; nerazí-li v zmatené době dnešního myšlenkového přerodu samostatných cest, vykouzluje přece útěšné a přesvědčivě radostné perspektivy kulturních nadějí. (Srv. ocenění Fr. Drtiny a Fr. Čády Ot. Chlupem v Čech. Revue 1907 a Sborník k 60. zrozeninám Drtinovým, redigovaný J. V. Klímou.)

Profesor psychologie na české universitě *František Krejčí* (* 21. srpna 1858 v Hostinném) jest právě jako T. G. Masaryk odchovancem positivismu, má podobně silný zájem náboženský, liší se však od něho teoreticky výlukou psychologie z filosofie a radikalismem protikřesťanským. Krejčí pokládá za cíl poznání uvědomění si vztahu mezi individuem a okolím, jež by zaručovalo možnost života. K tomu netřeba více než poznati skutečnost relativní, které se naše vědomí zmocňuje smysly: nežádejme si více — neboť nemůžeme poznati a prožívatí než svět jevů. Mravní normou života jest shoda jednotlivcov a celkem, k tomu spěje celý vývoj, vědecký, společenský, umělecký; zde jsou principy evoluční mravnosti, čím dále tím sociálněji zabarvené. Ta nám pomáhá přispívati k světovému dění, o jehož cíli ničeho nevíme. Tedy v oboru poznání positivistický a naturalistický agnosticizm, v oblasti mravnosti etika sociální. Vlastním jeho působištěm jest dušesloví, čistě empirické, založené experimentálně a psychofysicky s fanatickým vyloučením jakýchkoliv živlů metafysických, místy na základě pozitivního badání anglického a německého. Vedle monografií »Element psychologický« (1895) a »Zákon associační« (1897), první neherbartovské učebnice »Psychologie« (1897), kterou doplnil »Logikou pro školy« (1898), píše velkou, podrobnou a soustavnou »Psychologii« (od r. 1902 posud ve 4 díl., z nichž první a druhý slují »Základy psychologie«, další pak obsahují výklad o představování a obraznosti a o myšlení a řeči). Dílu tomu

se dostalo však příkře odmítavé kritiky nejen se stanoviska odborné fyziologie (E. Babákem a K. Lhotákem), ale i s hlediska filosofického Fr. Marešem v spise »Psychologie bez duše« (1912), kdež dovozeno, že krajní naturalista Fr. Krejčí chápe život pouze jako produkt anorganických sil, popírá veškeru tvořivost a místo vědy podává materialistické dogma. Kritický ten spor, v němž Fr. Krejčí nedovedl vyvrátiti námitek svých soudců, náleží k nejdůležitějším filosofickým událostem doby předválečné. Vedle psychologie zabýval se Fr. Krejčí s počátku srovnávacím bájeslovím a původem náboženství v duchu evolučním. Pak ve »Filosofii přítomnosti« (1904) podal charakteristiku předních myslitelských osobností současných (zvláště obšírně svých oblíbenců Nietzscheho a Tolstého) hlavně v poměru jejich k náboženství a ve »Filosofii posledních let před válkou« (1918) výklad pozitivistického myšlení zvl. německého na přelomu století a reakce proti němu. Ve »Svobodě v úle a mravnosti« (1907) rozbírá základní otázky praktické filosofie s krajním determinismem a ve »Filosofických základech mravní výchovy« (1920) poměr náboženství a mravnosti ve výchově s ostrým hrotem proti pozitivnímu náboženství. Českou genesi volného myšlení pokusil se tendenčně objasniti spisem »Aug. Smetana v boji o náboženství« (1905). Spisy ty, určené nikoliv odborníkům, nýbrž vzdělavcům vůbec, vynikají mocným vědomím kulturním a hlásají tři vůdčí ideje filosofie Krejčího: panteismus, na pozitivistické podstavě, nezávislost mravnosti na náboženství, a nadřazenost sociálního blaha všemu životu individuálnímu, čímž Krejčí se blíží hnutí t. zv. »Volné myšlenky«. I ve slohu se Krejčí vyznačuje důraznou rozhodností, těžkopádnou výmluvností, směsí bodrosti a nadšení.

František Čáda (1865—1918), rovněž pražský profesor universitní, vyznačoval se přísnou věcností, úzkostlivou akribií, vyrovnanou úměrností výkladu i stylu čistě vědeckého, jakož i naprostou nedůvěrou k jakémoliv filosofické určité tendenci; není nesnadno poznati školeného filologa a specialistu v noetice a logice. Poměru k naléhavým potřebám myslitelským ve službách života Čáda neměl. Vztah jeho k starší filosofii nerovnal se úplné odmítavosti: filosofii Platónovu vyšetřoval nejen historicky, ale i ideově, v Herbartově nauce shledával prvky dalšího života a rozvoje schopné a hledal jejich vztahy k novokantovství a k Stuartu Millovi. Ve znamení tohoto velkého logika stály jeho první práce, jmenovitě »Noetická záhada u Herbarta a Stuarda Milla« (1894). Vlastním předmětem jeho filosofického zkoumání jest noetika, kdež usiluje zjistiti povahu, původ, rozsah i hodnotu poznání lidského. Zdůrazňuje, že hlavním znakem našeho poznání jest jistota, kterou možno nazvati také přesvědčením neb věrou; tento stav duševní

se však přiči každému dalšímu rozboru. Noetickým otázkám věnoval Čáda přehledné studie po soudobé literatuře filosofické v »České mysli« od r. 1903. Z pozůstalosti (nekriticky Fr. Šerackým) vydána jeho »Etika individuální« (1920).

Po té ponořil se do soustavné studie dětské duše a kromě řady referátů, informačních statí, otiskovaných v »České mysli« a v »Paedagogických rozhledech«, napsal cenné monografie »Dětské kresby« (1903) a »Studium řeči dětské« (II. seš. 1906 a 1918), a »Výzkum žactva o studiu individuality žákovské« (1912). V poslední době přiveden byl zkoumáním duševních poruch mládeže (paedopathologií) i k odbornému badání o mládeži slabomyslné, v tom spolupracoval s odborníkem lékařským *Karlem Herfortem* (* 1871). Přesností filologickou a pronikavostí filosofickou vyznačují se Čádovy podrobné práce k dějinám čes. filosofie v období obrozenském, »Hynovo Dušesloví« (1902) a vydání »Filosofických spisů Vincence Zahradníka« s obsáhlým úvodem (1907, 1918 v 5 sv.), pak úvahy o Amerlingovi, Klácelovi i o pedagogických a filosofických zásadách Komenského. Mnoho vědecké pozornosti věnoval také dějinám řeckého myšlení, zvláště Platonova (v L. filolog. od r. 1890, tu nejdelší z těchto úvah »Datování Platonova Faidra« 1901, »Účast žen ve filosofii antické« 1911 a »Platonův nástupce v Akademii« 1917). Moderního myšlení se týká monografie »R. Wagner a Schopenhauer« (1918).

Myslitel biolog *Emanuel Rádl* (* 1873) jest Masarykovi z jeho žáků nejbližší a to jak temperamentem tak filosofickými názory, jež sám nazývá realismem a uvádí v souvislost jednak s naukami pozitivistickými jednak s realistickým myšlením ruským; jest to po výtece duch kritický, útočné chuti s ohnivým smyslem pro živé potřeby přítomnosti; plné pochopení pro potřeby sociální nevylučuje u něho kultu osobnosti, který podnětně vnesl i do dějin vědy. Vedle odborných prací biologických uveřejňoval záhy cenné dějepisné příspěvky o české přírodní filosofii; v nich tkvějí kořeny jeho obou hlavních děl, historicky klidnějších »Dějin vývojových teorií v biologii XIX. stol.« (1909, české zpracování rozsáhlé knihy německé z r. 1905, přeprac. 1913) a kriticky útočné »Romantické vědy« (1918) s protiněmeckým ostřím válečným. Zde vyslovil Rádl, mistr vědecké charakteristiky, plodný názor, rozvedený i v »Úvahách vědeckých a filosofických« (1919), že poznání a tudíž i vědecká pravda nejsou ničím abstraktním, nýbrž jedinečným plodem života a osobnosti, kterou dlužno za myšlenkovou soustavou hledati; postavil se při tom důrazně proti školské vědě i proti krutovládě prázdných formulí a položil základ ke konkrétní vědě o učencích. Také Rádlovy časové úvahy na př. »Náboženství a po-

litika« (1921) jsou prodšeny podobnou srostlostí a životním realismem, ale neklid jejich podání, připomínajícího namnoze až epigonsky výraz Masarykův, oslabuje přesvědčivost výkladů vždy nabádavých.

Z ostatních positivistů českých přimkli se universitní odborníci *Gustav Tichý* (1880—1918) a *František Šeracký* (* 1891), oba noetikové, těsně k Fr. Krejčímu. Prudkým odporem proti školskému myšlení naplnění jsou výbušný spencerovec *Václav Sobotka* (* 1887), aforistický nihilista Nietzscheova směru s rysy berkeleyovskými *Ladislav Klíma* (* 1878), virtuos paradoksní ražby myšlenek i slov v knihách *«Svět jako vědomí a nic»* (1904) a *«Traktáty a diktáty»* (1922) a hranatý nietzscheovec *František Tučný* (* 1888), neunavný v útocích na realism literárně kulturní a matný v slavjanofilské ideologii.*)

*) Osobnost Nietzscheova byla mnohem významnější událostí pro české krásné písemnictví než pro filosofii, kde akademičtí positivisté se proti němu (až na Fr. Krejčího) namnoze velmi rozhodně vyslovili. V literatuře české zaznívá Nietzscheovo jméno poprvé r. 1893 a 1894, kdy Kar. Světlá upozorňuje Julia Zeyera na německého myslitele, ale záhy obracejí se oba od positivismu druhé periody Nietzscheovy k filosofům mystickým. Jar. Vrchlický charakterisoval Nietzscheho častěji veršem i prósou, ale bez zvláštního porozumění. Mnoho žáků a stoupců nachází Nietzsche v generaci 90. let, která si jej od r. 1894 zlomkovitě překládá. Z básníků přijímá J. S. Machar, kterýž z Nietzscheho běře motto již r. 1894, od něho dějinnou filosofii o rozkladném účinku »jedu z Judey« na nejvyšší organism lidský, za nějž pokládá hellensko-rímskou vzdělanost; Březina učí se od něho ideí o příští vyššího člověka, básníci z kruhu *«Moderní revue»*, která nejvíce učinila pro poznání Nietzscheho u nás, podivují se jeho etickému radikalismu i hrdé aristokratičnosti. Mezi kritiky osvojil si F. X. Šalda jeho noetiku a jeho kult smyslů, dav se oplodnit i jeho slohem; F. V. Krejčí pokoušel se o syntesu sociálního chiliasmu a Nietzscheova nadčlověka a mechanicky přejal Nietzscheovu kritiku Wagnera za princip při rozboru české hudby; Jiří Karásek vzal z něho aforistický a invektivně vyhrocený sloh; Arnošt Procházka a myšlení evolučně positivisticke. Ale u všech těch duchů zastřeno bylo působení Nietzscheho přčetnými vlivy jinými. Z Nietzscheho překládali u nás F. V. Krejčí neobratně, Jan Krejčí a Arnošt Procházka, mistrně (zvláště knihu *«Tak pravil Zarathustra»*) Otokar Fischer, jemuž se zalíbilo jako přebásniteli a žákou také v mistrově lyrice Česká literatura o Nietzscheovi, kromě překlada monografie Lichtenbergrovy 1900 Arnoštem Procházkou, vykazují tato hlavní díla: podrobnou kapitolu v knize Frant. Krejčí-

Významně zasáhli do českého myšlení filosofického někteří přírodovědci. Koncem let 60. běže u nás za své vliv německé filosofie přírodní, dotud převládající, a vynikající botanik *Ladislav Čelakovský* (1834—1902) postupuje od ní k evolucionismu darwinovskému. Ale v celku přírodovědecký materialismus a darwinovské hnutí nezapustily v Čechách kořenů; přírodověda se stává exaktní a vzdaluje se více a více od filosofie, pro to jsou příznační oba vynikající profesori na obnovené universitě Karlově zoolog *František Vejdovský* (* 1849) a zvláště chemik *Bohuslav Raymann* (1852—1910), úzkostlivý agnostik v duchu E. du Bois Reymonda; prozrazují-li tito přírodovědci něco ze svého myšlení, jest to materialistická metafysika a evoluční mechanism. To hlásá i Raymannův přírodovědecký časopis *Živa* (1890—1914).

Zásluha o obrát v duchu vitalismu a novoidealismu náleží profesorovi české fakulty medicínské *Františku Marešovi* (* 1857), jenž široce založenou »Fysiologii« (od r. 1906, posud III díly) stal se předním představitelem svého oboru, uvedeného J. E. Purkyní do české literatury vědecké. V rozsáhlém díle noeticko-historickém, »Idealism a realism v přírodní vědě« (1901), podal kritiku naturalismu přírodovědeckého a provedl úspěšný boj za vymýcení metafysiky z přírodních věd. Háje proti mechanistům a naturalistům pravdivost poznávajícího subjektu, položil důraz nikoliv na mrtvé objekty zevního světa, nýbrž na to, co prožíváme a tvoříme. Zároveň narýsoval obraz moderních noetických soustav, hlásaje návrat ke Kantovi. Náznaky ty prohloubil studii »Principy theoretického poznání a mravního konání dle Kanta« (1902) a »Naturalism a svoboda vůle« (1904), »Mravnost a kultura« (1910), »Život tvůrčí síla« (1914), »Životní účelnost« (1917), shrnutými pak do svazku »Pravda nad skutečnost« (1918). Polemickými spisky »Konec sporu o idealism a realism« (1903) a »Psychologie bez duše« (1912), obrací se proti Haecklovi a Fr. Krejčímu. Studie z oboru noetiky, opřené o bohatou látku psychiatrickou, vydal *Antonín Heveroch* (* 1869), profesor psychiatrie na lékařské fakultě pražské. Z tohoto ovzduší vyrostl také tragický zjev idealisty-přírodovědce, padnuvšího jako oběť svého studia, *Theodora Nováka* (1879—1901), jehož »Stati vybrané« (1902) obsahu přírodopisného a filosofického jsou oduševnělým svým monismem dokumentem celého pokolení.

Z vrstevníků Marešových dospěl botanik *Josef Velenovský* (* 1858) ve své »Přírodní filosofii« (1920) spiritu-

ho. O filosofii přítomnosti 1904, katolickou monografií *Antonína Podlahy* 1903, vývojeslovné dílo *Lva Borského* 1912 a literární monografií *Ot. Fischera* 1914.

alismu velmi nekritického, hovějícího okultistické nálady vzdělanců a polovzdělanců doby poválečné. Z mladších noetiků vynikli matematik *Karel Vorovka* (* 1879), jenž v »*Úvahách o názoru v matematice*« (1917) důmyslně rozlišil názor a logiku a v ohnivém filosofickém vyznání »*Skepse a gnóse*« (1921) vykoupil se z tesknoty nad nedostatečností rozumu a empirie činnou touhou po víře, a *Vladimír Hoppe* (* 1878), který, vytknuv rozdíl mezi poznáním přírodním a filosofickým a ukázav, že věda nestačí postihnouti podstatu přírody [v knihách »*Podstata, hodnota a dosah přírodního poznání*« (1914) a »*Příroda a věda*« 1918], zakotvil v intuicionismu a přiblížil se pojetí pragmatistů. Jejich zásady mluví i z oduševnělých essayů vitalisty *Rudolfa Malého* (* 1886) i z nevykvašených a překotně nadprodukce protimluvného eklektika *Tomáše Trnky* (* 1890); v literatuře krásné, kam (na př. u O. Theera) mocně zasáhl také vliv intuicionismu Bergsonova, jsou mluvčími amerického pragmatismu *K. Čapek* a *Mír. Rutte* (viz výše).

Samostatné stanovisko zaujímá česká filosofie katolická, která se přidržuje, věrna příkazu papežského, nauky sv. Tomáše Akvinského a v duchu církevním se pokouší o přesnou syntesu aristotelství a tomismu. Nad synkretistické názory neobratného stilisty *Eugena Kadeřávka* (1840—1922), jenž kromě četných apologetických spisů, slabých v argumentaci a drsných v tónu, podal celou soustavu myšlení tomistického, povznesli se Moravané *Josef Pospíšil* a *Pavel Vychodil*. *Josef Pospíšil* (* 1845), tvůrce názvosloví české filosofie katolické, rozvil ve »*Filosofii podle zásad sv. Tomáše Akvinského*« (1883—1887) propracovaný obraz ucelené soustavy novotomistické a pokusil se uvésti v soulad s katolickým myšlením výsledky badání moderních věd. Překladatel Aristotela, literární kritik a redaktor revue »*Hlídka*«, *Pavel Vychodil* (* 1862), jest přesvědčen, že nauka sv. Tomáše není přežilou doktrinou, nýbrž filosofickým organismem dalšího rozvoje schopným a plodným nejen pro apologetiku (»*Apologie křesťanství*« 1896) ale i na př. pro poetiku (»*Básnictví a mravouka*« 1897). Z jiných starších katolických spisovatelů filosofických zabýval se *Antonín Lenz* (1829—1903) ideovou kritikou české reformace, *Robert Neuschl* (1856—1914) sociologií a *Josef Kachník* (* 1859) dějinami filosofie. Četné práce této skupiny přináší od r. 1897 »*V z děla v a cí knihovna katolická*«.

Mladší myslitelé katoličtí ve shodě s literární školou »*Katolickou modernou*«, v jejíchž časopisech a sbornících uveřejňují své práce (v. str. 619), neberou za vděk pouhou scholastikou tomistickou, nýbrž přihlížejí ke všem směrům i osobnostem ve vývoji katolického myšlení, u nichž silný život náboženský jest sloučen s filosofickým úsilím; proto

dbají zvláště mystiky a vůbec snaží se prohloubiti svůj směr jako novoidealism, se zřejmým sklonem eklektickým. Nejpronikavěji se do vývoje náboženského života zahleděl dušezpytný vykladač velkých zjevů mystických *Alots Lang* (* 1869), který vydal důmyslné a vroucí monografie »*B u d d h i s m u s*« (1904), »*J a c o p o n e d a T o d i*« (1906), »*A. S i l e s i u s, p o u t n í k c h e r u b i n s k ý*« (1909), »*J i n d ř i c h S u s o*« (1911), »*N á b o ž e n s k ý p r o b l é m N o v a l i s ů v*« (1919) a »*O t e c p o u š t ě s v. J e r o n ý m*« (1920). U plodného a mnohostranného *Josefa Kratochvíla* (* 1882), který svůj novokřesťanský eklekticism vyložil v »*Ú v o d u d o f i l o s o f i e*« (1912) a »*F i l o s o f i c k ý c h e s s a y í c h*« (1921, popisně vysledoval poměr »*V ě d y a v í r y v e f i l o s o f i i s t ř e d n í h o v ě k u*« (1914) a pokusil se o výklad teistických prvků v myšlení starověkém »*Z á h a d o u B o h a v e f i l o s o f i i a n t i c k é*« (1920), nepostačuje ani pojetí příliš nesamostatné ani zpracování zpravidla zběžné, horlivostí spíše, spisovatelské než myslitelské.

Mezi evangelickými bohoslovci dlouho ustupoval filosofický smysl zájmu historickému, a dogmatické zřetele zhusta dusily pravou odvahu a kritičnost myslitelskou; ze starších badatelů evangelických projevil ducha filosofického *Bohumil K. Mareš* (1851—1901) a *František Žilka* (* 1865), z mladších kriticky bezohledný *Jan Kozák* (* 1888) a pravověrný *Josef Hromádka* (* 1886); kritická revue evangelická »*K a l i c h*« (od r. 1913) prodšena jest živým filosofickým zájmem.

Působením T. G. Masaryka pojata *náboženská filosofie* mezi ostatní obory filosofické a zároveň obrácena k ní také pozornost myslivého vzdělanstva; tomu slouží četné překlady vynikajících cizích děl z dějin, dušezpytu a sociologie náboženství, osvětlující zvláště vznik a podstatu křesťanství. Přes to nevznikly rozsáhlejší a hlubší původní spisy tohoto oboru, zastoupeného leda *Masarykovou* knižičkou vyznání a agitace »*V b o j i o n á b o ž e n s t v í*« (1905), *B. Klínebergerovým* dušezpytným rozbořem v pozitivistických tradicích »*N á b o ž e n s k ý c í t*« (1906) a sociologickou studií *L. Kunte* »*V z n i k n o v é h o n á b o ž e n s t v í*« (1920); významná jest i *Šaldova* nadšeně teistická přednáška o náboženské inspiraci v básnictví »*U m ě n í a n á b o ž e n s t v í*« (1914). Zcela patrný jest v českém náboženském životě současném, i pokud se jeví písemnictví, radikalism libující si v krajnostech: na jednom křídle stojí protikřesťanský a rozumářský pozitivism s materialistickými sklony, soustředěný za duševního vůdcovství *Fr. Krejčho* ve »*Volné myšlence*« (v. str. 537), na druhém mystický spiritualism s pověřivým kultem nadsmyslného, jemuž se v přírodovědci *Jos. Velenovském* dostalo obhájce; onen rád a s neprávem se dovolává proticírkevní tradice české, tento závisí skoro výhradně na vzorech cizích. Jejich hojná publicistika

Novák-Novák: Přehl. děj. lit. české.

nedosahuje zpravidla literární úrovně, avšak sledy obouhnutí jsou patrné také v krásném písemnictví. J. S. Machar, neúprosný diagnostik »Jedu z Judey« a důsledný odpůrce křesťanství historického i živého, právem jest pokládán za básnického mluvčího »Volné myšlenky«; psychologové lidové duše podkrkonošské, romaneskní *Antal Stašek* a analytický *Karel Sezima*, důmyslně odkryli životní zdroje prstonárodního »duchařství«.

Také v *etice* působily podněty T. G. Masaryka mocné, ačkoliv se doposud nedostalo ani soustavného zpracování mravní filosofii, ani pronikavějšího osvětlení některé významné otázky etické; kratší práce *Drtinovy*, *Foustkovy* a *Uhlířovy* mají ráz spíše příležitostný, a uvedená pozitivistická monografie *Fr. Krejčího* o svobodě vůle a mravnosti nenáleží ve svém tvrdém dogmatismu k šťastným pracím svého autora. Blahodárný vliv Masarykův, který učinil konec liberalistickému indiferentismu, jeví se jednak ve filosofickém písemnictví, kde jak sociologie, tak filosofie právní zdůrazňují mravní stránku života, jednak i v písemnictví krásném. Onda mluví o tom vedle Foustkových příspěvků k společenské zdravotvědě zvláště díla brněnského právního myslitele profesora *Jaroslava Kallaba* (*1879). Tuto jde ve stopách svého učitele hlavně písemnictví realistické, jehož román a drama jsou naplněny stálým řešením mravních otázek namnoze po způsobu ruských spisovatelů a jehož poesie chce býti svědomím věků i přítomnosti; ale také básníci jiní na př. O. Březina jsou zasaženi inspirací etickou.

Vedle T. G. Masaryka působili u nás vydatně též myslitelé cizí, horlivě překládání; z Ruska přicházeli k nám etické zásady hlavně v podobě románové (Dostojevskij a Tolstoj, tento také svými traktáty v. str. 565), z Anglie v úvahách a rozpravách populárních filosofů velice příznačných pro povahu anglosaskou. Z nich v 80. letech v lidových vrstvách zvláště byl oblíben praktický učitel energické svépomoci Sam. Smiles, písčící úsečné a prstonárodně a budící v době abstraktního horování a neplodného idealismu zdravý smysl pro výchovu vůle a činorodé pracovitosti. Později jej vystřídali angličtí a američtí novoidealisté Lubbock, hluboký Emerson a utěšení eklektikové Trine a Swett Marden.

Z jejich školy byl svérázný a hranatý spisovatel *Jan Váňa* (1848—1915). Jako učitel řeči, vydavatel mluvníc a slovníků, překladatel a popularisator, věnoval své síly angličtině a ruštině, zanedbáváje však jejich poesie. Jsa v podstatě povaha protiumělecká, duch přemítavý a zároveň praktický, dovedl se vyhnouti beletrii a volil spisy etické, filosoficko-historické, politické a náboženské, jež shrnoval v sborníku »S v ě t e m« (1887—1890), později je vydával samostatně. Tak tlumočil Macaulaye, Ruskina, Lubbocka, Sidney Smitha, Emersona, pohříchu překlady kusými a spíše

antologickými. Napsal i původní essaye a informační studie o těchto zjevech, sestavených do několika sbírek, na př. »Úvahy a povahy« (1892), »Evropa cítící a myslící« (1896), »Nová brána vědění pootevřená« (1902), »Ideály vědy a víry« (1912). Svárlivá a tvrdohlavá jeho osobnost srážela se vždy znovu s oficiálními představiteli českého světa, odkudž vznikly jeho dravé a vtípné, ale leckdy neomalené invektivy a paskvily, zvláště rýmované »K o k r h y« (1891) a »K r á k o r y« (1893).

Z mladších etických myslitelů českých, kteří vědomě konají úkol mravně výchovný, snažice se postavití život soukromý i veřejný pod zorný úhel věčnosti a odvésti jej od hmotářství i mechanismu dnešní civilisace, zasluhují zvláštní zmínky čtyři spisovatelé, i slovesně svérázní. Nej-
unavná překladatelka filosofů a romanopisců anglických *Pavla Moudrá* (* 1861 v. i. výše), vedle výmluvného a hloubavého řečníka pod zelenou *Alexandra Bařka* (* 1874), nejlepší mi-
stryně laického kázání, spojila spiritualistické a metafysi-
cké zanícení teosofčino s pokornou službou výchově vůle v duchu idealistickém, jak zvláště svědčí její »V ý b o r přednášek« (1919 a 1920). Jemný básnický i kritický tlumočnický umělecké myšlenky západní i východní, *František Balej* (1870—1918 v. str. 461), vybroušenými essayemi, zvl. svazkem »O nového člověka« (1920) ztělesnil svůj sen o harmonickém lidství, plně vyvinutém jak esteticky tak mravně a slučujícím osobnostní kulturu s činným povědomím sociálním. Profesor občanského práva na Karlově universitě *Emil Svoboda* (* 1878) vyšel z právnických studií, v nichž zákon nepojímá normativně, nýbrž jako výsledek poměrů životních. Zahlubav se do Schopenhauera, Tolstého a myslitelů indických, přijal z nich tvůrčí soucit, ale odmítl jejich důsledný pesimism, snaže se jej překonati oduševnělou službou potřebám života věčného a stále schopného mravní evoluce. Zásady své s ušlechtilou výmluvností vyložil v »Myšlenkách o právu, etice a náboženství« (1920) a v »Utopiích« (1922). Také *Gustav Jaroš-Gamma* (v. v.) náleží svými umělecko-mravními exortami do této skupiny.

Sociologii jakožto nauku filosofickou, uvedl k nám T. G. Masaryk, jenž podal řadu náčrtů k soustavnému dílu sociologickému, ale nenapsal ho. Na jeho podnět vydány i překlady vynikajících spisů cizích, z nichž díla Comteova a Spencerova měla vliv zvláště mocný. Ohlas těchto knih shledává se pak v nejedné ze studií českých, prozrazujících volbou předmětů, metodou práce i reformní tendencí školu Masarykovu. Zprvu, namnoze v duchu českého realismu vědeckého ustupovalo teoretické badání sociologické úvahám praktickým a propagačním i sociologické kritice veřejného života; to platí jak o Masarykově nástupci na stoličnické universitní B. Foustkovi, tak i o sociologických žurnali-

stech O. Jozífkovi a L. Kunteovi; i první práce E. Chalupného mají tento ráz. Profesor sociologie na české universitě *Břetislav Foustka* (* 1862), horlivý překladatel sociologických i filosofických knih z angličtiny, obírá se ve svých spisech ze společenské hygieny jmenovitě v habilitační práci, »Slabí v lidské společnosti« (1905), onou stránkou sociologie, na níž Masaryk upozornil v »Sebevraždě«; i jemu jest vyšetřování patologických zjevů společenských zároveň mementem veřejné reformní činnosti, kromě toho psal hojně o ženské otázce a s T. G. Masarykem se pokusil dáti eticko-sociologický podklad hnutí abstinentnímu. Do encyklopedického díla »Česká politika« (r. 1911) podal rozsáhlou sociologickou a historickou monografii »Otázka sociální, socialism a sociální hnutí«. Důmyslný novinář a pronikavý pozorovatel života kolem sebe, *O. Jozífek* (vl. Josef Dyrhon 1872—1919), v účelných drobných statích vydávaných zpravidla pak brožurkově, snesl hojnost sociologické látky o národní povaze a politickém rozvrstvení českém. *Ladislav Kunte* (pseudonym Vladimír Nezmar a Futurus * 1877), jenž svůj náboženský přerod vylíčil zpovědí »Cesty, kterými jsem šel« (1907), po pronikavých pracích časopiseckých zvl. v »Rozhledech« a v »České myslí«, kde od obecných zásad vývoje společenského přesnou logikou přikročuje ke kritice české přítomnosti, dospěl k sociologickému rozboru náboženství (viz výše). *Emanuel Chalupný* (* 1879) zprvu Masarykův epigon, později jeho zavilý odpůrce, prošel školou novinářskou a soustředil v týdeníku »Přehledy« (1905—1910) kolem sebe hlavní zástupce protirealistické reakce; na jeho vývoj působil silně také Alb. Bráň. Břítké pero publicistické, vedené doktrinářstvím značně tuhým, ale často zadržující v úporném osobním zaujetí, patrně jest z otisků jeho novinářských statí »Antika a moderní život« (1908), »Úkol českého národa« (1910), »Politické úvahy« (1911), »Boj za očistu české vědy a filosofie« (1912), »Feuilletony« (1913); v knize krajanské lásky a přírodního zanícení »Vltava« (1914) povznáší se E. Chalupný k výši básnické. Hojně jsou jeho spisy literárně kritické a historické, v nichž od důsledného popírání názorů Masarykových a jeho školy dospívá k jádrnému tradicionalismu; schématicnost osnovy a násilnost »sociologického« pojetí namnoze umenšuje cenu těchto monografií. Největší pozornost věnoval Chalupný K. Havlíčkovi a J. Jungmannovi, z básníků soudobých O. Březinovi. O Havlíčkovi vydal »obraz psychologický a sociologický« (1908), životopis v »Zlatorohu« (1911) a výklad »osobnosti a jejich kořenů« (1916), o Jungmannovi polemickou monografii (1909) a essay ve »Zlatorohu« (1911); zajímavě ocenil »J. V. Sládkova a lumířovskou dobu české literatury« (1916): kritické a estetické příspěvky k poznání O. Březiny, časově

první z březinovských studií vůbec, zařazeny do svazku »Úvahy o Ot. Březinovi a jiných zjevech českého umění a filosofie« (1912).

Sociologické práce Chalupného počínají se již v jeho 28. roce »Úvodem do sociologie« (1905) s pokusem o vlastní soustavu věd. Z pozitivismu Tainova vychází pouťavý apriorní pokus o vyklad »Národní povahy české« (1907). R. 1916 přistoupil k vydávání soustavné »Sociologie«, rozpočtené na 15 svazků, z nichž pět prvních má obsahovati sociologii obecnou, ostatek otázky sociologie speciální; rozměrné úvahy o metodách sociologie a o jejich dějinách budou zařazeny do první skupiny díla monumentálně pojatého, které se chce oprostiti ode všech předpokladů z jiných věd a s čistým empirismem v duchu kritického realismu bez příklony k určité škole sociologické podati výklad lidstva a civilisace se stejným zřetelem k jednotlivci a společnosti. Z díla soustavně uspořádaného, jasně podaného a přímo přetíženého poznatky i myšlenkami z různých věd, ale noeticky vadného tím, že zavrhuje výklad hodnot a tudíž i vědy normativní vůbec, doposud vyšly díly: I. Základy (1916), III. Statika (a to úvod a nauka o činitelích civilisace (1920), IV. Statika (a to nauka o výtvorech a činnostech civilisace (1921), V Sociální vývoj (1917); myšlenková apriornost a chvat u provedení zvláště formálním zmenšují cenu podniku odvážného, v němž Masarykův zrádný žák uskutečnil dávný požadavek mistrův. Mladší sociologové čeští, názorově blízcí Masarykovi, přidržují se metodicky namnoze školy francouzské, zvláště Durkheimovy a rádi rozbírají zjevy sociálně politické; tak *Innocenc Arnošt Bláha* (* 1879), spisovatel monografie »Malé město« (1914), tak spolutvůrce Československé republiky *Eduard Beneš* (* 1884), jenž sociologickou pronikavost osvědčil rozbořem »Stranictví« (1912), tak *Pascalův* překladatel, *Antonín Uhlíř* (* 1885), pisatel populárních úvah o sociální filosofii, o etice a občanské výchově.

Estetika česká může se vykázati jedinou významnou osobností: Otakarem Hostinským. Ten zaujímá v moderní estetice místo čestné, jakožto samostatný myslitel, který Herbartův formalism občerstvil nejedním života schopným prvkem a zároveň sepial jej těsně s vítězným uměním moderním. Vedle O. Hostinského naprosto se ztrácejí postavy příležitostných estetiků, pěstujících spíše krasořečnění než krasovědu *K. Antonína Madiery* (1831—1899) a *Aloisa Saturníka* (1854—1904).

Otakar Hostinský (1847—1910), narodil se 2. ledna 1847 v Martinovsi; po estetických a hudebních studiích v Praze a v Německu, habilitoval se na pražské universitě r. 1877 pro estetiku a dějiny hudby a současně konal umělecko-historické přednášky na malířské akademii a umělecko-průmyslové škole i výklady z dějin hudby na konservatoři.

R. 1883 jmenován universitním profesorem, r. 1894—1903 přednášel na universitě i o dějinách umění výtvarného. R. 1873 a 1874 byl členem redakce »Lumíra«, r. 1869 a 1870—1871 hudebním kritikem »Dalibora«, »Hudebních listů« a deníků »Pokroku«, »Politiky« a »Národních listů«, sem až do r. 1882 psával i posudky divadelní. Zemřel v Praze 19. ledna 1910.

Estetickou svou teorii O. Hostinský soustavně vyložil ve třech spisech německých »Das Musikalisch-Schöne und das Gesamtkunstwerk vom Standpunkte der Aesthetik« (1877), »Die Lehre von musikalischen Klängen« (1879), »Herbarts Aesthetik« (1891) a v menší práci české »O významu praktických ideí Herbartových pro všeobecnou aestetiku« (1881). Soustavnou »Esthetiku« O. Hostinského podle universitních čtení a namnoze s dohadovou rekonstrukcí mistrových zásad jal se vydávati Zd. Nejedlý; r. 1919 vyšla »Všeobecná esthetika«, již vydavatelem předesláno soustavné ocenění krasovědného významu Hostinského. Výběr menších článků podávají knihy »Šest rozprav z oboru krásovědy a dějin umění« (1877), »Rozpravy hudební« (1885), »Čtyři rozpravy« (1894) a pohrobně »Epos a drama« (1911) a »Co je malebné? Výlet do říše romantiky« (1912). Základními problémy uměleckými po stránce spíše praktické zabývají se drobnější jeho spisy »O významu průmyslu uměleckého« (1887), »O realismu uměleckém« (1890), »O socialisaci umění« (1903) a »Umění a společnost« (1907), Velmi hojné práce Hostinského věnovány jsou dějinám hudby, hlavně české, tak »Stručný přehled dějin hudby« (1885), »Jan Blahoslav a Jan Josquin« (1896), »Hudba v Čechách« (1900, původ. něm. 1893) a soubor prací o Smetanovi z let 70. a 80. »Bedřich Smetana a jeho boj o moderní hudbu« (1901). Podobně zahrnuje průkopná knížka »Česká světská píseň lidová« (1906) řadu důležitých zásadních studií o hudbě lidové po stránce musikální i slovesné; sem hledí i vydání »367 nápěvů světských písní českého Lidu ze XVI. století« (1892).

Východiskem estetického myšlení Hostinského jest Herbart, ale jediné jako estetik, v jeho duchu přisuzuje estetice naprostou samostatnost vědeckou, klade v ní důraz na empirii a na experiment, zachovává vůči německým pokračovatelům Herbartovým přísně konkrétnost. Hostinský však obohatil své krasovědné poznání a myšlení z hojných moderních zdrojů: z věd přírodních, hlavně z Fechnera a Helmholtze i z evolucionismu, ze Semperovy nauky o slohu a z Wagnerovy hudební teorie a z dějin umění vůbec. Tak stala se mu estetika z Herbartovy nauky o krásnou vědu o konkrétním umění. Na tomto všeobecném základě, jsa nad to ještě vyzbrojen požadavkem pokroku v umění a

svobody tvoření, vybudoval Hostinský svou praxi kritickou, historickou a výchovnou.

Vlastní oblastí jeho práce jest hudba: tu vyšetřil podmínky a zásady hudby národní a vyvrátiv kriticky zastaralý předsudek o podobě lidových písní, převedl otázku na zásadu správně deklamované řeči; tu byl neúnavným průkopníkem ideí Smetanovy osobnosti a reformy a později osobnosti Fibichovy, tu stal se důmyslným a svérázným hlasatelem umění Wagnerova u nás; tu přispěl k poznání našeho hudebního života v XVI. věku; tu konečně rozebral historicky naši píseň lidovou. Tato jeho hudební činnost jest v nejtěsnější souvislosti s literaturou: vyložil prosodické základy českého básnictví; obhájíl důmyslně realismus literární; přispěl k poznání podstaty dramatu; napsal hojnost kritik básnických děl atd. a vůbec nezapřel v sobě mladistvého veršovce z »Almanachu českého studentstva« r. 1869. O Hostinský náleží literatuře jako esteticce. Jako spisovatel miluje klidný, věcný, souměrný výklad, podepřený plným přesvědčením; osobnost sama ustupuje za předmět, nehledá ozdob, duchaplnosti, ironických blesků. Vedle skvělého causera Jos. Durdíka jest Hostinský sušší, strážlivější, prostší, nechce býti nikdy stilistou, nýbrž jen přesným a přístupným vykladačem důkladně promyšlených a poctivě procitěných moderních zásad uměleckých. (Všestranné ocenění Hostinského podává jubilejní sešit »České mysli« 1907, tam nejplněji jej vystihuje delší studie Zd. Nejedlého, od Zd. Nejedlého viz i studii o Hostinském jako historiku v »Č. Čas. Hist.« 1910, pak též číslo Hostinského v »Hudebním sborníku« 1912, s úplným knihopisem prací a s důležitou statí Nejedlého »Hostinský a Durdík«; z nekrologů zvláště pronikavě vystihl jeho osobnost F. X. Šaldův v »Novině« 1910.)

Ze záků O. Hostinského vynikl *Zdeněk Nejedlý* jako estetik, dějepisec hudby a umělecký kritik, viz o něm výše v kapitole o literatuře dějepisné; na základech Hostinského buduje svou krasovědu hlavně hudební a svou poetiku též *Otakar Zich* (* 1879), od Zd. Nejedlého vyšel Tyršův životopisec *Josef Bartoš* (v. v.), jehož hlavní práce jsou z oboru poetiky. O F. X. Šaldovi, F. V. Krejčím, Jiřím Karáskovi, kteří psali o esteticce umělecké, hlavně básnické, promluveno výše při výkladu rozvoje české kritiky.

I ve *vychovatelské a vyučovatelské teorii* české převládal do konce 80. let směr Herbartův, jevící se intelektualismem velice jednostranným a pojímající výchovu čistě individualisticky. Ale již G. A. Lindner přikláněl se k pedagogice evolucionistické a sociální, čímž ukázal cesty nové; od jeho dob vymaňuje se česká nauka vychovatelská z područí intelektualistické psychologie a hledá své místo po boku sociologie, tážíc se v duchu Spencerově, jaké místo mělo vychování ve vývoji civilisačním, a jak škola přispívala k

zachování rodu, k rozmnožení energie pracovní, a jaké postavení jí přisuzuje sociální hygiena. Škola se podle těchto úvah stává podílnicí díla, které koná rodina a společnost, a pedagogu se ukládá, aby měl na zřeteli mládež nejen v době povinné návštěvy školské, ale od nejranějšího dětství po dokonalou vyspělost. Uvědoměle hlásal tento program socialisace vychování stoupenec a překladatel Spencerův Josef Ulehla.

Má-li se však dařiti vychovatelské dílo jako vážný úkol sociální, jest třeba, aby důkladně bylo poznáno dítě, které dlužno vychovávat i to nejen po stránce intelektu, nýbrž též dle povahy mravní: duše dětská, do níž se pohružoval již náš Komenský, stává se vlivem myslitelů anglických i francouzských předmětem zevrubného studia též u nás: František Čáda pokračuje prohloubeněji a samostatně v snáhách Jana Kaprase (viz výše) a vytváří pedopsychologii jako vědu; k studiu normální duše dětské přistupuje pak záhy patologie i terapie mravních a duševních vad dětského věku. V celku se vyučování individualisuje, při čemž se věnuje pozornost některým dotud pomíjeným stránkám na př. výchově tělesné, etickému poučování hlavně po stránce pohlavní, výchově umělecké po vzoru estetických pedagogů anglických a německých, reformě vyučování jazykového, jmenovitě řeči mateřské, metodě při probírání t. zv. prvouky (věcné látky na nejnižším stupni) atd. Při specialisaci nezapomínáno na cíle kulturně výchovné a na účast pedagogie při obrodě společenské, ty cíle učitelstvu stavěli před oči po Lindnerovi hlavně Ulehla a Mrazík a se zdůrazňováním své humanitní filosofie Masaryk a Drtina; Drtina připomínal zvláště historický úděl vychovatelství v kulturním vývoji (*„Ideály výchovy“* 1902); dějinnou orientaci s povzneseného toho hlediska usnadnil český historik pedagogický Otakar Kádner. Nezůstávalo však při pouhé teorii, nýbrž směřovalo se i k reformě praktické, jejímž předním cílem jest po odmítavé kritice dosavadních ústavů učitelských zpřístupnění vysokých škol učitelstvu a harmonické přizpůsobení škol logickému pořadu věd; také o vnitřní organisaci a o právní osamostatnění učitelstva pracováno na podkladě etickém.

Velmi živě ozývají se promyšlené hlasy po úplném od církevnění školy a to škol národních i středních; též boj za svobodu učení vysokého náleží do této souvislosti. Značnou odbornou literaturu vyvolaly snahy po reformě škol středních, jež částečně uskutečněny a jež přinesly zeslabení živlu klasického i na gymnasiích, filosoficky opřeli své reformní návrhy O. Kramář, T. G. Masaryk, Fr. Drtina. Odborné této literatury, jakož i písemnictví metodického uváděti zde nelze; náš přehled charakterisuje jen význačné hlavy české pedagogiky.

Moderní vychovatelé však neobmezují své snahy na mládež, nýbrž chápají se i t. zv. lidovýchovy, která populárními přednáškami, soustavnými kursy, drobnými spisky chce šířiti obzor všech vrstev a obracet je k cílům moderní vzdělanosti. Dílo to koná u nás vedle pražského »Osvětového svazu« od r. 1899 t. zv. universitní extenze, vedená profesorstvem české university; vůdčími duchy tu byli filosofové Fr. Drtina a Fr. Čáda, kteří otázce lidovýchovy věnovali řadu spisků. Vlastním orgánem snah lidovýchovných jest časopis »Česká osvěta« (od r. 1905, založena znalcem lidového vzdělání a knihovnictví v Anglii Ladislavem Živným a řízena »Svazem osvětovým«). Literární obraz přednášek »universitní extenze« podává »Sbírka přednášek a rozprav« (obnovena r. 1907 Frant. Drtinou).

Přechodným zjevem v české pedagogice jest *Josef Klika* (1857—1906), nejvěrnější strážce odkazu Lindnerova, z něhož zvláště důležité části s porozuměním a pietou vydal. Také o rozšíření známosti děl a zásad Komenského získal si zásluhy vlastní jeho práce týkají se většinou metodiky věd přírodních a organizace školské: úhrnnou příručkou vychovatelských a vyučovatelských vědomostí až po dobu Lindnerovu jest *Klikou* (a K. Štechem) redigovaný »Stručný slovník pedagogický« (1891—1909 v IX díl.).

K prvním hlasatelům pedagogické reformy mezi učitelstvem náležel *Antonín Janů* (1852—1899), jenž vedle výborných prací a obrodných příspěvků k prohloubení prvouky a věcného učení o vyučování mateřského jazyka na základě psychologickém, »Jazyk mateřský a škola obecná« (1898), nakreslil v polopovídkové knize »Jan Sluníčko, národní učitel« (1898) živě a přesvědčivě ideální obraz moderního pedagoga pracujícího uprostřed lidu. *Jan Mrazík* (* 1848), překladatel vychovatelských a filosofických děl z angličtiny i francouzštiny, soustavně v řadě studií v »České škole« a v »Pedagogických rozhledech« vyložil zásady výchovy sociální a esteticko-etické proti dosavadnímu individualistickému a intelektualistickému herbartovství a podal vedle plodných myšlenek o vyučování jazyku mateřskému i zdařilé návrhy k reformě učitelských ústavů; přispěl též cennými studii k popularisaci zásad Komenského. Vůdčí místo v táboře reformním zaujímá *Josef Úlehla* (* 1852). Narodil se 16. března 1852 v Podivíně na Moravě a ztrávil dětství v různých dědinách i městečkách moravského Slovácka; vystudovav gymnasium a učitelský ústav v Brně, působil v l. 1872—1905 na vesnických i měšťanských školách slováckých, valašských a hanáckých, v l. 1905—1912 jako ředitel měšťanské školy ve Strážnici. Zdomácněv u všech kmenů moravských, poznav duši dítěte, učitelské potřeby i školské nedostatky v celém domově, byl Úlehla pobídnán, aby podal kritiku vychovatelství a vyučovatelsví

své vlasti a zároveň pronesl názory reformní. Hluboké studium myslitelů anglických, jmenovitě Spencera, z kterého překládá, důkladné odborné znalosti, hlavně v oboru matematiky, opravňovaly jej ke kritice i k reformním návrhům. Ostrou a důmyslnou kritiku současného úpadku ve školství a nesouměrnosti ve vzdělání podal v hlavním díle souboru úvah »Listy paedagogické« (1899) a osvědčil se tu duchem dalekých kulturních obzorů. Úlehla, odchovanec anglického evolucionismu a ruského novokřesťanství, nestaví proti tomuto zmatku přítomnosti pro budoucnost pozitivních dogmat, nýbrž přihlédaje vždy k souhlasu vnitřní osobnosti s ideálem výchovy, hledá zajímavé prvky pro kulturní disciplinu společenskou i jednotlivcovu. Odborné práce Úlehlovy jsou obsahu matematického, z nich »Dějiny matematiky« (1901) neseny jsou kulturně filosofickým rytmem. Vzdělání učitelstva, jehož jest horlivým průkopníkem, chce uceliti encyklopedicky; založil r. 1900 »Encyklopaedickou knihovnu«, kde vyšla jeho hlavní díla nauková. Dogmatictěji vystupuje překladatel pedagogických statí Tolstého *Josef Černý* (* 1863), čilý organisátor. Své zásady, vyvěrající z etického nadšení humanitního a jen skrovně opřené o psychologii nad individuální či společenskou, vložil teoreticky v »Rodině, škole a společnosti« (1897) a »Úkolech výchovy individuální a sociální« (1897), prakticky pak v »Snahách a práci učitele« (1904).

O obou vůdčích pedagogických spisovatelích českých, Františku Drtinovi a Františku Čádovi, promluveno bylo při přehledu literatury filosofické: onen podal vynikající práce z dějin vychovatelství a vyučování, tento jest zakladatelem pedopsychologie v Čechách. Historikem pedagogiky jest také profesor její na pražské universitě *Otakar Kádner* (* 1870). Od studií filologických přešel k odbornému pěstování logiky a psychologie; ve vychovatelství zabýval se t. zv. pedagogikou experimentální v »Příspěvcích k paedagogice experimentální« (1906) a otázkou odcírkevnění školy ve spisku »Náboženství a škola« (1918) a podal i řadu metodicky vzorných monografií ze starší pedagogiky české (Kollár, Amerling). Hlavním jeho dílem jsou »Dějiny paedagogiky« (od 1909 posud III díly o 4 sv. do naší doby, z níž však Čechové posud nevyličeni), sledující na širokém základě kulturním vychovatelské teorie, ale i vývoj organizace školské. Z pedopsychologických pracovníků ostatních budtež jmenováni lékař *Karel Herfort* (* 1871), jenž se zabývá tělesnými zvláštnostmi úchylných dětí, universitní profesor pedagogiky *Otakar Chlup* (* 1875), zaujatý ve svých eklektických pracích mravními chorobami dětství, klasický filolog *Rudolf Neuhöfer* (* 1876) a učitel *Josef Mauer* (* 1880), který pracuje o výstavbě školství pomocného pro mládež uč...

nou. Různými otázkami školské reformy, psychologie dětství se zabývali *František A. Soukup* (* 1870) a *František Šelep* (* 1884). Umělecké výchovy všímá si po O. Hostinském zvláště *Josef Patočka* (* 1869). Posléze budiž uvedeno několik předních průkopníků moderních reform didaktických na obecných školách: *Josef Tůma* (* 1865), pokračuje ve stopách A. Janů, pracuje o zdokonalení vyučování prvouce tím, že je co nejtěsněji spíná s výchovou rodinnou, spojuje s poesíí prostonárodní, doplňuje všestrannou výchovu uměleckých sklonů dítěte a stále organicky zapíná do dětského života na venkově a v přírodě; *Josef Kožíšek* (* 1861), který obdobné snaze posvětil své reformní slabikáře, založené na novém pochopení duše dětské; *Josef Müller* (* 1870), šťastný oprávcе mluvnické výuky a apoštol volného slohu; *Ladislav Horák* (* 1884), který usiluje o zdůraznění kulturního i sociologického živlu ve školském dějepisu; *František Götze* (* 1894), jenž bystré své nadání kritické staví do služeb studia moderního písemnictví ve školách.

Jako v 70. letech působením Zoubkovým (viz výše), tak i v přítomnosti jest osoba a nauka Komenského zásluhou některých odborníků ideově i mravně mocnou vzpruhou učitelstvu v boji za ideály osvětové. V šlépějích Zoubkových jakožto překladatelé, vykladači a vydavatelé děl Komenského jdou *Josef Šmaha* (* 1843) a *Jan V. Novák* (1853—1920, v. str. 688); významného životopisce a vydavatele korespondence dostalo se Komenskému ve slovenském bohoslovci *Janu Kvačalovi* (* 1862), jenž s J. V. Novákem redigoval od r. 1910 kriticko-historické vydání děl Komenského v původních zněních o 30 sv., mezi tím co v »Knihovně pedagogických klasiků« vycházejí česky »Vybrané spisy J. A. Komenského«.

Orgány pedagogické reformy v tomto období byly časopisy »Učitelské noviny« (1883—1914), »Pedagogické rozhledy« (od r. 1888, z počátku redaktorem byl Josef Klika, po té Jan Mrazík, nyní Fr. Drtina), »Český učitel« (od r. 1897) s přílohou »Česká škola«, »Život« (1899—1902), »Učitelský přehled« (1904—1914) a »Volná škola« (1907—1914); k nim — kromě katolicky konservativního »Vychovatele« (od r. 1885) a příbuzných »Vychovatelských listů« (od r. 1900) — vedle časopisů svrchu uvedených druží se listy metodické a vychovatelské směru kompromisního a rázu stavovského: »Časopis českých učitelek« (od r. 1885), »Časopis učitelek škol mateřských« (od r. 1910), »Školský obzor« (1895—1916), »Škola našeho venkova« (od r. 1897), »Škola měšťanská« (od r. 1898). Na Slovensku vycházela od 70. let řada pedagogických i školských časopisů, namnoze rázu konfesijního, ale všechny zanikly předčasně. Na osvícenějším hledisku stála Hurbana Vajanského »Rodina a škola«, jež vystřídala Salvův

list »Dom a škola«, a nyní »Slovenský učitel« (od r. 1920). Středoškolské učitelstvo má svůj orgán ve »Věstníku českých profesorů« (od r. 1892). Vlastním střediskem moderního pedagogického ruchu jest od r. 1892 literární matice »Dědictví Komenského«. Zvláště závažným jeho podnikem jest od r. 1905 »Knihovna pedagogických klasiků«, která vystřídala starší Bayerovu »Bibliotéku pedagogických klasiků« (zal. r. 1886).

Literatura pro mládež poslední doby:

Bylo-li v prvních obdobích svého rozvoje české písemnictví pro mládež spíše jen prakticky užitou a beletristicky vyšperkovanou větví vychovatelství a vyučovatelsví, stává se od osmdesátých let živou částí krásné literatury. Osвобоzuje se jak od rozhodné nadvlády mravoučné tendence, tak od poručnictví německých vzorů a jednak dává se proniknouti ideami, které oživují ostatní kulturu národní, jednak snaží se povznést k umělecké výši.

Znárodnění školy hlásí se důrazně v knihách pro mládež: historism, jenž ovládá současnou novelistiku, zplozuje četné povídky z národní minulosti prosycené vlasteneckým nadšením; vlastivědné záliby projevují se nejen v obrázcích cestopisných, ale i v rámci příběhů novelistických; v básních a deklamovánkách pro děti plesá a touží, uvažuje a k činu vybízí, avšak též prázdně řečňuje a hřímá ono české a slovanské smýšlení, které jest příznačno pro básnictví epigonů školy Sv. Čecha. Velká převaha povídek a pověstí historických, pohádek, čerpaných z pramenů lidových neb volně obměňujících jejich látky v české literatuře pro mládež, ukazuje k romantickému kultu dávnověkosti skutečné i smyšlené. Avšak lidový duch vniká i jinak do literatury pro mládež. Spisovatelé líčí nejraději život dětí venkovských, rolnických a řemeslnických a kreslí zároveň polo-realistické, polotendenční obrázky z těchto vrstev; občas při tom nechybí živý detail národopisný, zajímavé zbarvení zvykoslovné, bystré pozorování zvláštností sociálních. Ačkoliv spisovatelé pro mládež jsou takto vyzbrojeni realistickou znalostí života, přece nenacházíme mezi nimi pravých realistů; rozplétají děje rádi romanticky, porušují psychologickou pravdivost sentimentálním řešením a v nejlepšíh případech pracují technikou genrovou. Jsouce, byť někdy jen mimoděk ovládnáni snahou vychovatelskou, upadají zpravidla v schématicčnost, která se projevuje hlavně v jednotvárné a nuzné kresbě postav; ačkoliv dobové záliby určují odlišně směr chtění a činů malých hrdin a hrdinek v dětských knihách, přece v podstatě vracejí se opotřebovaná paradigma charakterní: nevinnost vítězí nade všemi ošemetnými nástrahami, hrdinná odvaha docházející po dobro-

družných oklikách pevně vytčeného cíle, ostražitá a vynalézavá svépomoc domáhající se překonáním útrap velkého blahobytu, tklivé přátelství osvědčené zkouškami života, přísně potrestaná úskočnost a zlovůle atd.

Proti této schématičnosti v podávání dětských povah a osudů hlásí se koncem 90. let — za doby stupňovaného kriticismu v české literatuře vůbec — reakce. I v beletrii jako ve vychovatelství volá se po zevrubném a důvěrném studiu dětské duše v jejích osobitých sklonech a svérázných projevech; žádá se přihlédání ke skutečnosti i v jejích nepatrných a všedních jevech; odsuzuje se tendenční modelování příběhů a ukazuje se, že rozmar, humor, veselí dobře svědčí beletrii pro mládež. Pedagogové a kritikové správně vystihují hlubší příčinu zplanění t. zv. dětské literatury v tom, že se příliš osamostatnila a zpřetrhala souvislost s obecným slovesným uměním. V poslední době naopak dokazuje praxe literární, že vybrané kusy z děl literatury svělové možno dáti s prospěchem do ruky i dětem, a proto se jednak pořizují účelně výběry z předních spisovatelů domácích i cizích, jednak vůdčí auktoři naši neváhají psáti pro mládež; ostatně od 80. let nejlepší knihy dětské literatury pocházejí z per beletristů i jinak osvědčených.

Bylo by velmi nesnadno, podati úplný přehled novější české literatury pro mládež a charakterisovati všechny její pěstitelé; není to ani úkolem příručky literárně-dějepisné. Dostačí, vytkneme-li hlavní směry tohoto písemnictví, tak nesmírně rozvětveného, a upozorníme-li na jejich souvislost s kulturními i uměleckými směry naší beletrie vůbec; výběrem hlavních jmen bude přehled ucelen, — zvláštní pak bude věnována pozornost oněm spisovatelům pro mládež, s nimiž jsme se setkali již v předcházejících kapitolách o slovesném českém vývoji obecném. V detailech odkazujeme ke kritické části »Paedagogických rozhledů«, k nedokončenému spisu Jana Dolenského »Průvodce četby mládeže« (1897) i k Sukovu »Seznamu vybr. spisů pro mládež« (1919).

Většina knih pro mládež vyšla ve sbírkách, jež však liší se v programu jen nepatrně. Za starších podniků udržely si význam Knappovy »Besedy mládeže«, hovějící namnoze mravoučné tendenci, k nim přibýly pak v letech 80. a 90. tyto knihovny: Řehákova »Obrázková knihovna pro mládež« (1883—1890), Hynkova »Pokladnice mládeže« (od r. 1884), Storchovy »České spisy pro mládež« (od r. 1886—1904), Jos. Sokolem vzorně řízená sbírka »Vlast a svět« (1885—1894), Bačkovského »Sbírka spisů pro mládež« (1893—1907), Vilímkova »Knihovna Malého Čtenáře« (od r. 1893), »Pohádková kytice« (od r. 1915), Plačková »Vybraná četba české mládeže« (od r. 1915) a zvl. pečlivě od pedagogů vedené »Knihovna českých dětí« i »Knižnice

mládeže; ona v »Úsředním knihupectví učitelském«, dále v »Dědictví Komenského«. Tři soubory vytkly si úkol zvláštní: Vilímkova »Knihovna mládeže dospívající« (od r. 1889), která přináší valnou většinou překlady, shromažďuje povídky exotické a vědecko-fantastické romány; »Česká knihovna z á b a v y a p o u č e n í« (od r. 1894), již pro středoškolské studentstvo založil Fr. Bílý, obrací pozornost k poučnému čtení a těží šťastně z poznatků literární historie; Pavlou Maternovou redigovaná knihovna »Dívčí m s r d c í m« (od r. 1902) chce vychovávatí povahu i mrav dívek malými jímavými románky z dívčího života. Moderní obrodné snahy o literaturu pro mládež našly od prahu XX. věku orgány v těchto knižnicích: Laichterova »Žeň z literatur« (od r. 1902, řízená Václavem Říhou [= V. Tillem]) hledá v světové literatuře i v starší české pohádkové tradici klasické kusy přiměřené vkusu dětskému; Topičovo »O s e n í« (od r. 1908) za redakce Adolfa Weniga poskytuje mládeži různých stupňů vývojových básnické i vzdělávací čtení esteticky hodnotné, vychovávajíc hlavně pro pochopení domácího písemnictví; Laichterovy »K r á s n é k n i h y d ě t e m« (od r. 1911), vedené Marií Gebauerovou, spojují program obou předešlých knižnic.

Z časopisů prošly celý rozvoj novější literatury pro mládež a vydatně čerpaly z jeho ovoce, »Besídka malých« (1879—1913), založ. Janem Svobodou a »Malý čtenář« (od r. 1882), v jehož redakci vystřídal zakladatelé G. Smetanu, K. Vognara a J. Zeleného Fr. S. Procházka. Krátké trvání měly časopisy: »J a r ý v ě k« (1883—1889), jímž redaktor Josef Sokol úspěšně přispěl k zdůraznění českého a slovanského ducha v literatuře pro mládež, »Z l a t é m l á d í« (1885—1895), řízené A. Mojžíšem a M. Marhanem, »K v ě t y m l á d e ž e« (1894—1898) a pokračování jejich »Česká mládež« (1898—1901), obě za redakce Jana Dolenského. Katolicko náboženským duchem vedená jest kromě něžného »A n d ě l a s t r á ž n ě h o« (od r. 1882), jež rediguje po zakladateli V. Ambrožovi Jan Dvořáček, i výbojnější a hrubší »R a j s k á z a h r á d k a« (od r. 1892) za vedení Václava Špačka a pak Josefa Bartoně; třídní vědomí dělnické a nenáboženský názor světový šířilo »J a r o« (1908—1921, později »Nové jaro«, řízené Ant. Mackem).

Básně pro mládež hlásí se zprvu k tradici živě čtverádivého Karla Vinařického a něžně vážného Františka Douchy, dvou to zakladatelů deklamovánek dětských, kteří prostou a náboženskou morálku dovedli podávati v lehké a úsečné formě; po jejich způsobě veršovali o dětech svých škol a rodin učitelé *Filip Hyšman* (*1851), *Jan Kozel* (*1855), *Karel Jiránek* (*1856), kdežto básničky pro děti *Božena Studníčková* (*1849), *Ludmila Tesařová* (*1857), *Pavla Maternová* (*1858) a *Ludmila Grosmannová-Brodská* (*1860), v jejichž říkánkách vystupuje živel ženský

a rodinný, pomýšlely často na potřebu škol mateřských. *Karel V. Rais* (viz na str. 496 a 497 i bibliografii jeho veršů pro děti) rozšířil značně obzor dětské poesie, vloživ do veršů obrázky z venkova, výjevy ze školy, historické příběhy, vlastenecké tužby, vzpomínky na domov atd. Omlazující osvěžení do básnictví pro děti přinesl reformátor čítanek a moderní pedagog *Josef Kožíšek* (* 1861), jenž od r. 1891 vydal a r. 1921 v úhrnném výboru zhustil řadu veršovaných knih pro děti, vynikajících zpěvností; epika u něho převládá nad lyrikou. Domov a příroda, zvířátka v průvodě dětí i sama, cit vlastenecký a nevinná radost ze života jsou hlavní náměty Kožíškovy poesie. S ním zahajuje nové období velký básník *Josef V. Sládek* knihami: »Zlatý máj«, »Skřivánčí písně«, »Zvony a zvonky«, kde stručným a hutným způsobem svých lidových popěvek zpívá pro děti a o dětech, o přírodě pozorované s jejich něhou a anthropomorfismem, o venkově a domově, vše s humorem, s názorností, beze stínu mravouky, ale za to s velkou posvěcující něhou. V stopách píše své básně pro děti *graciosní a tklivá Vilma Sokolová* (* 1859), humorný *František S. Procházka* (viz výše), v poslední době i *Antonín Klášterský* (v. výše). Scénické hry pro dětská divadla námětů hlavně pohádkových skládá *Vojtěška Baldessari-Plumlovská* (* 1854).

Historická povídka zaujímá také v literatuře pro mládež místo tak význačné jako v naší beletrii vůbec. Volíce svoje látky v nejrůznějších stoletích, vypravují se stejnou zálibou o událostech válečných i obdobích kulturního poklidu, čerpajíce z pramenů historických, kronikářských, ale i z historické beletrie, vyplňují vyprávěči dějový rámec didakti dějepisnou, podrobnostmi kulturními, exkursy zvykoslovnými, jednotlivostmi z tradic místních; nešetří ani vlasteneckou tendencí, ani rétorickými vložkami a umisťují do středu příběhů veřejných sentimentálně truchlivé neb hrdinsky hlomozné osudy dětí; dlouho se udržuje onen primitivní způsob vypravování, který v povídce historické sdružen se jménem Tylovým neb Ehrenbergrovým. Zástupci jeho jsou mezi dějepisnými povídkáři pro mládež *Karel V. Tuček* (1848—1922), *Josef Flekáček* (1857—1906), *Alois Dostál* (* 1858), *Čeněk Tonder* (* 1859). Nového ducha uvedl do historické povídky pro mládež *Václav Beneš Třebízský* (viz str. 476): učil i děti pojímati naše dějiny jednotněji a opravdověji, vzněcoval v malých čtenářích nadšení pro velkou národní minulost i bolest nad úpadkem, zasvěcoval do smyslu reformace, zdůrazňoval význam prostého lidu v dějinách; rovnal své práce v jednotné cykly, podtrhoval některé typické postavy; v tom ve všem našel věrné následovníky v *Karlu V. Raisovi* a *Josefu Braunovi* (o obou viz výše), kteří napsali hojně historické povídky pro děti; také *František Hrnčíř* (* 1860), činný organisátor písemnictví pro mládež, jde tímto směrem.

Václav Beneš Třebízský čerpal vydatně z místních pověstí, které i jinak často bývaly zpracovány za četbu mládeže. Ne vždy šťastně: podružné malichernosti, lokální zájmy, dějové násilnosti rušily namnoze ve vypravování rozlehlém, banálním neb titěrném. Tím trpí knihy *Matouše Václavka* (1842—1908) a *Klimenta Čermáka* (1852—1920), jenž pěkným způsobem seznamoval mládež s českým starožitnictvím. Jak dlužno mládeži vypravovati pověsti, ukázal *Alots Jtrásek* r. 1894 vzornými »Starými pověstmi českými«: položil důraz na ty pověsti, jež mají význam obecně národní, zbavil je všeho anekdotického i veškeré povrchní arabesky, našel tón zvučný, velebný, hymnický, zcela přiměřený tendenci výchovně vlastenecké. Od něho učil se *Jan Dolenský* (* 1859), všestranný organizátor literatury školské a dětské; kromě obrázků přírodopisných vydal zvláště šťastně vypravované »*Dějiny národa českého*« (1893), zpracované dle A. Rezka, a pokus o historický místopis pro potřebu mládeže »*Praha ve své slávě a utrpení*« (1903). Žákem Jiráskovým jest též zakladatel »*Osení*« *Adolf Wenig* (* 1874). V jeho cyklech pověstí a zkazek, které mají pouze částečně jádro historické, jsouce umnými parafrasami a kombinacemi, proniká smysl pro slohovou zdobnost, jadrný vtíp, půvabný archaism; dar nálady prozrazuje lyrika, etické jádro vychovatele, rámcová úprava milovníka velkých novelistických děl písemnictví světového.

Genrové povídky pro mládež prošly dlouhou a krivolakou drahou vývojovou. Především bylo nutno překonati dvojí konvenční romantiku, která převládala v povídkách ze současného života pro mládež hluboko do let sedmdesátých, romantiku rytířsko-idylickou, stvořenou Krištofem Schmidem, a romantiku moralistně občanskou, jíž prosytili své vlivné a obratně vypravované povídky Gustav Nieritz a František Hoffmann. Čeští spisovatelé snažili se o to jednak tím, že naplňovali svá vypravování vlasteneckou tendencí a národně slovanským uvědoměním, jednak že neshmýlým způsobem genrového realismu kreslili život českého dítěte v české škole a v české rodině, kam zaléhaly byt jen v ohlasu velmi vzdáleném ohlasy národních tužeb veřejných. O to si získali hlavní zásluhy *Karolína Světlá*, *Josef Sokol*, *Eliška Krásnohorská*, kteráž vedle *Sofie Podlipské* a *Věnceslavy Lužické* stvořila povídku pro dívky, trpící pohříchu namnoze lichou citlivostí a přihlížející spíše k výchově dobrých způsobů než charakterní oprávdovostí. Z ostatních spisovatelů (viz i str. 265 a 266) nejhorlivěji publikovali *Jan Tukač* (1842—1921), *Josef Soukal* (* 1852), *Václav Špaček* (* 1856), *Antonín Mojžíš* (* 1856), *Bedřich Moravec* (* 1859), *Ladislav Benýšek* (* 1860), *Ján Milota* (* 1861), *Karel J. Zákoucký* (* 1862), *A. B. Štastný* (1866—1922).

Kromě auktorů uvedených v přehledu povídky historické kolísají spisovatelé ostatní namnoze mezi zastaralým smě-

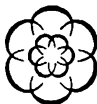
rem naivního moralisování, mezi vlasteneckým genrem a mezi opravdovým zpodobováním života a cítění dětského. Vzorem stala se nejednomu z nich klasická kniha pro mládež »Srdce« Edm. de Amicis, kde se spisovatel geniálně vmyslíl do duše dětské vyrůstající ve školském prostředí a vytvořil z této intuice jak jímavý deník školákův tak řadu mistrovských povídek. Tyto podněty zvláště šťastně zpracoval *František Josef Andrlík* (* 1852), který i jinak vnesl do dětské beletrie nový tón, vole pro svá rušná vypravování látku ze života a bojování na Balkáně. Z hlubin důvěrné a pozorné lásky k dětské duši, z realistického studia jejich projevů, vznikly v poslední době některé utěšené obrázky dětského světa, v nichž nemá místa morálka, ale kde za to vládne jasný humor, pro ně typická jest povídka »Jurka« *Marie Gebauerové* (* 1869) a drobné práce *Bronislavy Herbenové* (* 1862); mistrovství, s nímž líčí děti ruští realisté a angličtí i američtí humoristé, namnoze tu ukazovalo cestu. Venkovské děti v prostředí přírodním líčí tímto jadrným způsobem v poslední době zvláště šťastně *Pavel Sula* (* 1882), psycholog dětské duše a lyrický milovník českého venkova, jenž s hutnou pravdivostí dovede spojovati výchovný kult prosté krásy. *Jan Petrus* (* 1890) jadrný znalec valašské mládeže a mluvy její, zpodobuje s jistotou charakteristiky ogaře a děvuchy moravskoslezského pohraničí. Humorista *František Flos* (* 1864) se pokusil o vytvoření české dobrodružné povídky pro hochy.

Pohádková literatura česká mohla vydatně těžiti z bohaté zně starších polonárodopisných sběratelů, tvůrců a napodobitelů, zejména *Boženy Němcové*, *Beneše Methoda Kuldy*, *Matěje Mikšička*, *Karla Jaromíra Erbena*, jejichž sbírky byly vždy znovu přetiskovány věrně i v úpravách, ve výběru i v celku. Jiným pramenem byly slavné soubory germánské, národní pohádky bratří Grimmův, umělé báchorky Němce Viléma Hauffa a Dána Jana Kristiana Andersena. pak nepřebraný poklad pohádek východních; na nich se zakládají různé sbírky pořizené *Josefem Kalenským* (vl. Josefem Urbánkem * 1860) a *Anežkou Slukovou* (* 1860); samostatně tvořila v naivním duchu dětském *Bohumila Klimšová* (* 1861), řídící se částečně vzorem Elišky Krásnohorské: domažlický vyprávěč *Jindřich Š. Baar* (* 1869, viz str. 519) šťastně vyvážil motivy z lidového podání chodského, jehož slohový výraz věrně zachoval. Novými cestami šel *Václav Říha* (— *Václav Tille*, viz str. 698 a 699). Srovnávacím studiem literatury pohádkové, na niž hledí zrakem školeného národopisce a literárního znalce, dospěl k jistotě při volbě základních motivů, které obratně rozvíjí a obměňuje, dobral se umění vypravování cyklického i rámcového, dospěl působivého, jasného slohu epického, který vyniká archaistickým zbarvením a pointovanou mluvou. To ukázal v »*Knize o Růžence a Dobešovi*« (1901), v »*Povíd-*

ce o svatbě krále Jana« (1900), v »Letní noci« (1905), v »Povídkách« (1912), »Strnadových povídkách« (1920), »Dvanácti pohádkách s onoho světa« (1921); soubor r. 1921.

Obrázky z přírody. Již Karel Vinařický i František Doucha zařadili do svých knih pro mládež ne jeden obrázek ze života zvířecího ve verši a próse: naivní anthropomorfism, něžná láska k tvorstvu, idylické zbarvení charakterisují tyto »zvířecí genry«, které odtud nevymizely z dětské literatury. Souvisely někdy s literaturou bajkovou, jindy s motivy pohádkovými; obohacovaly se z naukového poznání i z pozorování zvířectva žijícího s člověkem; sloužily vědecké didaksi, ale také málo zastřenému moralisování. Není zcela snadno určití hranici mezi beletristickými obrázky z přírody a polovědeckou causerií pro mládež; o tuto mají zvláštní zásluhu *Karel Starý* (1831—1898), *Bahumil Bauše* (* 1845), *Karel Vognar* (* 1848), *Karel Steinich* (* 1855) a *Gustav Klíka* (1870—1921). Nad ostatní zpodobovatele světa zvířat, z nichž jmenujeme *Stanislava Řeháka Kamenického* (1854—1921), který s něhou zpodobuje volnou přírodu, *T. E. Tisovského* (vl. *Tobiáše Eliáše* * 1863), mistra v bodré a humorné antropomorfisaci, vynikl jadrnou originalností *Jan Karafiát* (* 1846). Jeho »*Broučci*« (1876 a častěji) podávají půvabný a jímavý mikrokosmos, v němž se v ladnou jednotu pojí reální postřehy, rodinná důvěrnost, cudně vyložená křesťanská morálka.

V poslední době znovu budí se zájem o *bajkářství*, dlouho zanedbávané; *Jan František Hruška* (* 1865) osvěžuje je lidovými rysy chodskými, *Václav Říha* návratem k původním pramenům, *Josef Chudáček* (* 1888) postřehy z přírody obměněné současnou civilisací. Na nejnovější obrázky z přírodního života působí i u nás vliv velkých básnických znalců zvěře ve volné exotické přírodě R. Kiplinga, Thompsona Setona a Jacka Londona, u nás hojně překládaných.

Rejstřík.

Sestavil Miloš Noha.

Poznámka. v. — viz, čp. — časopis, alm. — almanach. Písmena ě, ř, ä, ě, ü jsou pod e, r, a, e, u. Číslice udávající hlavní místa jsou tištěny kursivou. Heslem je vždy jméno podstatné; na příklad Naše Doba hledej pod Doba, Česká knihovna zábavy a poučení pod Knihovna.

A.

- Abhandlungen české učené společnosti 96
 Ackermann aus Beheim 26
 Adam. bakalář 46
 Adamec Fr. 312
 Adámek Bohumil 387, 466
 Adámek Karel 270, 274 n. 349, 525
 Adámek K. V. ml. 735, 746
 Addison J. 179
 Adelfonso 74
 Adler F. 445
 Ahasver 227
 Aischylos 227, 306, 462
 Aisopos 16
 Akademie (čp.) 537
 Akademie, Česká — pro vědy, slovesnost a umění 222, 391 n.
 Akron A. J. 74
 Aksakov K. 143
 Alan 29
 Albert E. 194, 435, 445, 446, 447 n., 545, 551.
 Albieri P. 514
 Alcoforado M. 546
 Aldrich Th. 420, 455
 Aleš M. 142, 143, 477, 677, 679
 Alexander Veliký 13, 25, 43
 Alexandreis 13—15, 142, 363
 Alexius 13
 Almanach čes. akad. 392
 Almanach čes. omladiny 388, 549
 Almanach čes. stud. 387
 Almanach Národ. listů 525
 Almanach secesse 536, 617
 Alsted, J. 81
 Ambrož V. 782
 Američan (čp.) 541
 Amerling K. S. 137, 235, 236, 253—255, 263, 264, 265, 356, 765, 778
 de Amicis E. 785
 Anděl strážný 782
 Andersen H. K. 441, 785
 Andrassy J. 272
 Andreae J. V 82
 Andrejev L. 562, 565
 Andrlík F. J. 785
 Anemonky 387
 Anna Maria v. Tilschova A M.
 Annalen d. öst. Lit. 108
 Annenkov J. 41
 d'Annunzio G. 568, 637
 Anselm 22
 Antonowicz E. v. Baše J.
 Antoš J. 516
 Apollonius 26
 Apuchtin A. N. 565
 Arany J. 414, 441
 Arbes J. 212, 231, 310, 312—314, 324, 340, 470, 508

- Arcybašev N. S. 565
 Ardelt Th. 195
 Archa (čp.) 618
 Archiv, Agrární 729
 Archiv bratrský 58
 Archiv český 370, 375
 Archiv für slav. Philologie 705
 Archiv literární 619
 Archiv, Zemský v král. čes. 147, 730
 Arietto L. 388, 452
 Ariosto L. 440
 Aristofanes 172, 227, 462
 Aristoteles 14, 25
 Arleth L. 606
 v. Arnim A. 122, 179
 Asenet 24 n.
 Asnyk A. 448, 449
 Athanasius a scto Jos. v. Sandrich E.
 Athenaeum 530, 754, 755, 759
 Athenaeum (londýn.) 547
 Aubanel Th. 617
 Auerbach B. 233, 242
 Auersperg C. 272
 Augier E. 337, 437
 Augusta A. 235, 240
 Augusta J. 57, 59, 60, 64
 Augustin sv. 34, 183
 Augustinová B. 368
 Aujezdský A. 59
 Auředníček O. 457 n.
 d'Aureville, Barbey 604, 617
 Auszüge, Monatliche — alt und neuer gelehrten Sachen 96
 Autoři, Slavní — literatur svět. 565, 569
 Autrata F. A. 693
 Averčenko A. 565
 Avianus 74
 Axmann E. 682
- B.**
- Baader F. X. 254
 Baar J. Š. 518 n., 785
 Babák E. 764
 Babánek K. 605
 Babička H. 665, 693
 Bačkora M. J. 263
 Bačkora Š. 263, 266
 Bačkovský F. 92, 145, 153, 171, 183, 223, 325, 683, 685, 689, 781
 Bach F. 228
 Bachmann A. 722
 Bajza J. I. 118
 Bakalář M. 46
 Bakoš F. 157
 Bakule K. v. Hilar K. H.
 Balbín B. 19, 80, 97, 100, 102, 103, 723
 Balcárek A. 305, 693
 Baldessari-Plumlovská V. 783
 Balej F. 461, 662, 771
 Balzac H. 442, 562, 566, 669
 Bambas V. 256
 Bandtke J. S. 108
 Pang H. 563, 568, 637
 Banville Th. 435, 443, 458
 Barák J. 269, 271, 525
 Barbey d' Aureville v. d' Aureville, Barbey
 Barbusse H. 546
 Barlaam a Josafat 25
 Barner J. 88
 Barrès M. 567
 Barret-Browningová E. 455, 461, 643
 Bartocha J. 125, 362, 693
 Bartolomeides L. 118
 Bartoň J. 782
 Bartoš František 191, 238, 358, 360—362, 388, 489, 688, 704, 744
 Bartoš František M. 483, 728, 729
 Bartoš Jan 565, 635
 Bartoš Josef (krit. liter.) 447, 568
 Bartoš Josef (krit. hudeb.) 350, 682, 775
 Bartoš Písař 64, 196, 723
 Bartošek z Drahyne 47
 Bartošová M. v. Majerová M
 Bass E. 511, 622
 Baše J. 408

- Báštecký J. 408
 Batek A. 771
 Baudelaire Ch. 439, 440, 461,
 546, 594, 617
 Baudiš J. 421
 Baudyšová L. 533, 639, 654
 Baum A. 144
 Baumbach R. 301
 Bauše B. 523, 786
 Bavorovský T. 73
 Baxa B. 738
 Bayle P. 251
 Beckovský J. F. 81, 718
 Becque H. 546
 Bečka J. 448
 Beer A. 708
 Bělák V. v. Šimáček F.
 Belcredi R. 167
 Belial 24, 44
 Bělinskij G. V. 585, 667, 668
 Bella A. 415
 Bencúr M. v. Kukučín M.
 Bendl Stránický, Václav Če-
 něk 233, 235, 306, 692
 Bendl Karel 231, 407
 Benedikti J. 153, 157, 160,
 163, 170
 Beneš E. 773
 Beneš Šumavský V. 516
 Beneš Třebízský V. 243, 384,
 389, 390, 471, 472, 473, 474,
 475—477, 488, 497, 783
 Benešová B. 638, 647 n.
 Benešovský M. 63
 Benešovský Veselý J. J. 568
 Bénéit de Sainte More 25
 Benoni B. 469
 Bentkowski F. 172
 Benýšek L. 784
 Béranger J. P. 268, 304, 306,
 323, 403
 Berg M. 143
 Bergmann H. 251
 Bergson H. 614, 753
 Berchtold z Uherčic, B. 135
 Berlič J. A. 143
 Berlička Š. V. 73, 74
 Bernard A. J. 135
 Bernášek A. v. Toman K.
 Bernolák A. 119, 155, 212
 Beseda učitelská 357
 Beseda, Umělecká 391, 744
 Besedník, Opavský 276
 Besedy Času 531
 Besedy mládeže 358,, 781
 Besedy, Poetické 285, 391
 Besedy, Slovanské 309
 Besídka malých 782
 Bestaux E. 547
 Béza Th. 59
 Bezděk F. S. 62
 z Bezdružic v. Harant
 Bezruč P. 453, 529, 556 n.,
 559, 674
 Bible benátská 88
 Bible kralická 59, 61 n., 88,
 103
 Bible Melantrichova 73
 Bible norimberská 73
 Bible svatováclavská 62, 88
 Bibliandros 63
 Bibliografie, Českosloven-
 ská 699
 Bibliotéka čes. původ. ro-
 mánů 309
 Bibliotéka,, Divadelní 338
 Bibliotéka, Filosofická 754
 Bibliotéka klasikův 147
 Bibliotéka klasiků řeč. a
 řím. 307, 364, 462
 Bibliotéka místních dějepi-
 sů 380
 Bibliotéka, Moderní 569
 Bibliotéka, Moravská 391
 Bibliotéka, Nová — spisů
 veršem i prosou 391
 Bibliotéka, Novočeská 147
 Bibliotéka pedagogická 357
 Bibliotéka pedagogických
 klasiků 357, 780
 Bibliotéka překladů vynik.
 děl cizojaz. 569
 Bibliotéka, Salonní 318, 391
 Bibliotéka sociál. a polit.
 nauk 535
 Bibliotéka sociál. nauk 534
 Bibliotéka, Staročeská 147
 Bibliotéka učitelská 357
 Bibliotéka, Vzdělávací 534,
 569, 753

- Bibliotéka, Vzdělávací →
 kalolická 749
 Bibliotéka, Zenská 357
 Bibliotheka historická 718
 Bíbová R. 746
 Bidlo J. 545, 717, 719, 733,
 739 n.
 Bidpaj 51
 Biener z Bienenberka K. J.
 101
 Bílek Frant. 618
 Bílek Jakub 64
 Bílek Tomáš 370, 379
 Bilenberk, arcibiskup 88
 Bilianová M. P. 518
 Bílovský B. H. 89
 Bílý F. 182, 183, 224, 241, 361,
 388, 445, 467, 531, 664, 683,
 688 n., 781
 Bion 186
 z Bírkova v. Šašek z Bírko-
 va
 Birnbaum V 750
 Biskupec v. z Pelhřimova
 M.
 Bismarck 272, 725
 Bitnar V. 618, 619
 Bittner, Bartoš 542
 Bittner, Jiří 336, 463, 469
 Bittnerová M. 336, 463
 Björnson B. 234, 563, 568, 642,
 696
 Bláha J. A. 773
 Blaho P. 540
 Blahoslav J. 57 n. 73, 82,
 160, 367, 732, 774
 Blahoslav Benedikti J. v.
 Benedikti J.
 Blahověst 190
 Blažek M. 361
 Blodek V. 231
 Blokša J. 440
 Bloy L. 617
 Boborykin P. D. 564
 Bobrzyński M. 740
 Boccaccio G. 49
 Boček A. 148, 169, 177 n., 376,
 723
 Bodický S. 590
 Bodjanskij J. M. 173, 174
 Bogdanič J. F. 368
 Böh všemohúcí 17
 Boháč A. 709
 Bohemarius 32.
 Böhnel M. B. 656
 Bojko R. 556, 602
 Bolte J. 698
 Bolzano B. 190, 251, 253, 354
 Bonaventura 34
 Bońkowski H. N. 173
 Bor J. J. 623
 Borecký J. 391, 430, 446, 451,
 455, 457, 458, 459, 611, 616,
 681
 Bořecký K. 402
 Born J. 96, 102
 Börne L. 246
 Borovička J. 168, 727, 729
 Borovský A. F. 522
 Borový K. 370, 381
 Borský L. 538, 767
 Bosáčková M. v. Šarecká M.
 B.
 Botto J. 217, 218 n.
 Botto J. ml. v. Krasko, I.
 Bouda 111 n.
 Bourget P. 455, 563, 567, 668
 Bourgoigne J. 30
 Bouška S. 602, 617, 618
 Bowring J. 143
 Boyesen H. 421
 Bozděch E. 337, 342, 343, 439
 Božan J. J. 89
 Brabec A. 459
 Brábek Ferd. 306
 Brábek Frant. 441, 569
 Bradáč J. 134
 Bráf A. 538, 772
 Brahe T. 69
 Branberger J. 682
 Brandes G. 664
 Brandl Petr 677
 Brandl Vincenc 20, 48, 72,
 108, 143, 144, 174, 196, 258,
 362, 370, 377, 723, 730, 737
 Braniš J. 747 n.
 Brant Jan 712
 Brant Šebast. 74
 Braun J. 477, 486 n. 783
 Brauner F. A. 273, 275, 739

- Braunerová Zd. 585
 Braxatoris v. Sládkovič O.
 a Sládkovičov M.
 Brdlík Fr. 733
 Brdlíková J. 321
 Breitenbach A. 734
 Bremerová E. 568
 Brentano Kl. 122, 179
 Breska A. 459
 Bret Harte 293, 420, 567
 Bretholz B. 720
 Březina O. 212, 223, 528, 529,
 536, 556, 594, 599—602, 603,
 614, 618, 643, 669, 673,
 766, 770, 772
 z Březové V. 30, 45, 47, 66
 Břežan V. 64, 68
 Brjusov V. J. 615
 Brodský B. 518
 Brodzinski K. 143
 Broman Z. v. Tichý F.
 Bronteová Charl. a Anna
 567
 Browning R. 441, 461
 Browningová E. v. Barřet
 Browningová E.
 Brožík Frant. 389
 Brožík Václ. 676, 677
 Brtnický L. 521, 712
 Brtník V. 114, 321, 446, 447,
 507
 Brückner A. 16, 719, 733
 Brus z Mohelnice A. 381
 Brus jaz. českého 362
 Bryant W. C. 455
 Brynych E. 518
 Brzobohatý F. 276
 z Budče v. Lomnický z Bud-
 če Š.
 Budil V. 469
 Büdinger M. 144
 Budovec z Budova V. 63, 73
 n., 726
 Buchtela K. 743
 Bujnák P. 415, 592 n., 690
 Bulla K. 111, 113
 Bulwer E. 488
 Bürger G. A. 127, 179, 195,
 694
 Burns R. 179, 232, 418, 419,
 420
 Bušek K. v. Kaminský B.
 Buzek B. 257, 258
 Bydžovský M. 68
 Byron G. 134, 152, 192, 207,
 209, 212, 220, 225, 226,
 227, 228, 229, 232, 267,
 268, 278, 281, 296, 299, 303,
 305, 306, 311, 315, 340, 346,
 369, 395, 407, 415, 420, 441,
 455, 460, 461, 666
 Bystřina O. 494.
- C.**
- Cahera H. 65
 Cajthaml F. v. Liberté V. L.
 Calderon P. 227, 441
 Camerarius J. 69
 Camoens 232, 441
 Campanus Vodň., J. 75, 485
 Candidus a sta Theresia 80,
 100
 Cannizzaro T. 441
 Carducci G. 439, 440, 441
 Carlenová E. F. 568
 Carlyle Th. 534, 668, 697
 Casanova J. 659
 Cassius v. Kolman Jaroslav
 Castalius Š. 59
 Cato 55
 Catullus 191
 Cerroni J. P. 101
 Cervántes M. 568, 611
 de Cessolis J. 34
 Ceyp z Peclínovce J. B. 305
 Cibulka I. 61
 Cicero 55, 68
 Cidlinský v. Janda Cidlín-
 ský J. B.
 Cigáň J. v. Krasko I.
 z Cimburka v. Tovačovský
 z Cimburka C.
 Cimrhanzl T. 364
 Codex diplom. et epist. re-
 gni Bohem. 730
 Coleridge 420
 z Columny, Q. 25
 Comestor P. 31
 Comte A. 353, 752, 753, 758

- Concordia (alm.) 277
 Conti A. 627
 Cook J. 521
 Coppée Fr. 452, 454, 457, 461, 596
 Corneille P. 440, 634
 Cornova I. 81, 95, 126, 251
 Croce B. 669
 Cumpfe K. 713
 de Curel F. 546
 Curtius Rufus 13
 Cuvier G. 135
 Cyprián sv. 51
 Cyril sv. 5, 6, 705, 733
 Cyrillo-Method (čp.) 277
 Czajetski V. 547
 Czambel S. 705, 706
- Č.**
- Čacká M. 187
 Čáda Frant. 252, 253, 258, 260, 345, 348, 753, 754, 761, 764 n., 776, 777, 778
 Čada Karel v. Šarlih K.
 Čaják J. 410, 590
 Čapek Ant. 387
 Čapek Jan Vrat. 542
 Čapek Jos. 635, 639, 660, 679
 Čapek Karel 635, 639, 659 n., 662, 675, 679, 768
 Čapek Karel Mat. 537, 579, 580—582, 653, 676
 Čapek Tomáš 541, 542, 547
 Čas (Krásův) 269, 285
 Čas (Herbenův) 531, 661
 Časopis českého musea 149 n., 158, 171, 226, 370, 718, 747
 Časopis českého studentstva 533
 Časopis. Český — historický 718, 747
 Časopis českých učitelek 779
 Časopis katolického duchovenstva 150, 186, 381
 Časopis Matice moravské 370, 719
 Časopis pokrokového studentstva 533
 Časopis přátel starožitností čes. 723
- Časopis pro agrární dějiny 729
 Časopis pro dějiny venkova 729
 Časopis pro moderní filologii 710
 Časopis společnosti přátel starožitností čes. 719, 749
 Časopis technologický 135
 Časopis učitelek škol mateřských 779
 Časopis Vlasteneckého spolku mus. v Olomouci 743
 Časopisectvo, České — XX. věku 699.
 Čečetka F. J. 487
 Čech Leander 161, 170, 283, 329, 335, 361, 388, 445, 665
 Čech Svatopluk 156, 212, 222, 269, 293, 303, 304, 383, 387, 388, 389, 392, 393, 394—402, 413, 414, 415, 419, 439, 442, 443 n., 448, 453, 470, 496, 510, 513, 519, 521, 524, 529, 567, 692, 695, 746, 780
 Čech Vladimír 389
 Čechoslav 148, 149, 187
 Čechov A. P. 562, 564, 627
 Čechy (Ottovy) 522
 Čejka J. R. 234, 235, 309, 337
 Čelakovský František Lad. 125, 131, 148, 150, 153, 179—183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 193, 195, 209, 211, 225, 226, 232, 236, 244, 251, 257, 325, 359, 384, 403, 419, 555, 685, 689, 691, 692
 Čelakovský Jaromír 51, 484, 545, 735
 Čelakovský Lad. ml. 135, 306, 337, 767
 Čenkov E. 452, 455 n., 546
 Čenský F. 134, 367
 Čermák Bohuslav 205, 294, 305, 312, 403
 Čermák Jaroslav 293, 676
 Čermák Kliment 742, 784
 Čermáková Sluková A. 294, 321, 334

- Černín z Chudenic, Eugen 81
 Černín z Chudenic Heřman
 70, 367
 Černokňazník 277
 Černý Adolf v. Rokyta J.
 Černý Frant. 704
 Černý Jan 57, 59
 Černý Josef 778
 Černý Karel J. 695
 Černý Václav 461
 Červen (čp.) 607
 Červenka Jan 388, 453 n.
 Červenka Matěj 57, 60
 Červínek F. v. Zábranský A.
 Červinka Karel 452, 456, 510
 Červinka Lad. 744
 Červinka Miloš 403
 Červinka Otakar 402
 Červinka Václav 402 n.
 Červinka Vincenc 390, 564,
 566, 663, 675
 Červinková Riegrová M. 169,
 251, 274
 Češka J. 51, 75
 Četba, Vybraná — čes. děti
 781
 Čihula J. 723
 Činoveský v. Formánek Či-
 noveský J.
 Čirikov E. N. 565
 Čišinski J. 451
 Čítanka, Slovenská 416
 Čížek A. 533 n.
 Čtenář, Malý 782
 Čupr F. 247, 253, 260 n. 263,
 264 n. 345, 346
- D.**
- Dačický z Heslova, M. 68,
 75, 717
 Dalibor (čp.) 680
 Dalimil 19 n. 29, 47, 104, 138,
 367
 Danilevskij P. P. 488
 Danilovič Pauliny M. 214
 Danšovský V. v. Březina O.
 Dante Alighieri 49, 152, 232,
 288, 434, 436, 440, 442,
 444, 618, 668, 669
 Darmsteterová R. 441
 Darwin Ch. 264, 270, 346,
 347, 349, 521, 767
 Dastich J. 35, 345, 346, 348
 Dattel J. 392
 Daudet A. 562, 567
 David Augšpurský 34
 David J. J. 547
 David-Zvičinský J. 461
 Daxner Št. M. 277
 Dědictví Cyrillometodějské
 191
 Dědictví Komenského 780
 Dědictví maličkých 266
 Dědictví svatojanské 147, 243
 Dědictví svatováclavské 88
 Delavigne C. 230
 Deledda G. 569
 Demel J. 738
 Deml J. 619
 Demuth K. 48
 Denica 541
 Deník, Videňský (Thunův)
 249, (Jančův) 540
 Denis, E. 92, 223, 546, 547,
 726, 729, 732, 752, 762
 Dennice novověku 541
 Denník, Slovenský 540
 Dewetter K. 515
 Deym B. 167
 Dickens Ch. 561, 567
 Diemeringen O. 30
 Dílo 679
 Dílo, Dobré 619
 Dilthey, W. 669
 Dinocourt P. 175
 Divadlo (čp.) 624
 Divadlo c. k. vlastenské 112
 » intimní 621
 » národní 335 n., 462
 n.. 621
 Ochetnické 465
 » prozatímní 335
 » slovenské 591
 » stavovské 335 n.
 » vinohradské 621
 Dívčím srdcím 782
 Dlabáč J. B. 100 n., 114
 Dlouhý Fr. 535, 664
 Doba, Naše 532, 754, 755, 759

- Dobner G. 66, 99 n. 723
 Dobroslav 148
 Dobrovský J. 16, 43, 62, 98,
 103, 104, 105—106, 109, 114,
 115, 116, 117, 126, 127, 128,
 129, 130, 131, 137, 138, 139,
 143, 144, 151, 156, 157, 158,
 160, 162, 163, 164, 172, 173,
 251, 257, 325, 358, 369, 377,
 684, 690, 695, 719, 760
 Dobšínský P. 237, 277
 Dohnal Antoš 233, 242, 243,
 250, 693
 Dohnal Frant. 390
 Doňanský L. 12, 145, 681, 704
 Dolenský J. 182, 781, 782, 784
 Doležal August 117
 Doležal Jaromír 756, 761
 Doležel J. K. 407
 Doležil H. 682
 Dom a škola 779
 Domov, Náš 617
 Donath O. 229, 547
 Donoval J. v. Milkin T.
 Donovský v. Žížala Donov-
 ský V.
 Dörfel G. 408
 Dostal Adolf B. 390, 459
 Dostál Alois 518, 783
 Dostál Ferdinand v. Bystři-
 na O.
 Dostál Lutínov K. 618
 Dostálová L. 623
 Dostojevskij F. M. 545, 562,
 564, 585, 637, 666, 669, 757,
 758, 770
 Doubravský B. — Jonáš K.
 Doucha F. 192, 203, 232, 266,
 305, 306, 337, 369, 418, 435,
 442, 782, 786
 Dráhy a cíle 680
 Drápal K. v. Zelenský K.
 Draper W. 534
 Dresler V. 314, 421, 467, 504,
 547, 571, 574, 577, 586, 664,
 675
 Drnovský z Drnovic C. 48
 Drtil A. 539, 674
 Drtina F. 532, 753, 754, 762 n.,
 770, 776, 777, 778, 779
 z Dubé Ondřej 31
 z Dubé Václav 39
 Dubravius J. 28
 Dubrovská T. 407
 Dudík B. 370, 376
 Dufek J. 255,
 Duchovský V. 100
 Dumas A. ml. 337
 Dumas A. st. 309, 442
 Dunder V., 544
 Dunovský J. 387
 Durdík Alois 306, 543
 Durdík Josef 35, 251, 283, 303,
 304, 305, 306, 342, 343, 345,
 346—348, 351, 369, 464, 663,
 753, 754, 758, 775
 Durdík Pavel 463, 521, 545,
 564, 565
 Durdík Petr 345, 354
 Dürich J. 387
 Durych Jaroslav 602, 638, 642
 Durych Václ. Fort. 103, 105,
 106, 108, 151
 Dušek V. J. 705
 Dvořáček J. 782
 Dvořák Antonín 196, 459, 682,
 751
 Dvořák Arnošt 633 n.
 Dvořák Frant. X. 243, 616 n.
 Dvořák Max 719, 750
 Dvořák Rudolf (historik)
 258, 461, 732 n.
 Dvořák Rudolf (orientali-
 sta) 441, 531, 709 n.
 Dvořáková-Mráčková A. 387,
 405, 407
 Dvorský F. 72, 322, 370, 378,
 382, 730
 Dyk V. 224, 529, 533, 536, 538,
 556, 594 n., 596, 609—611,
 633, 635, 639, 650, 652, 662,
 725
 Dyrhon J. v. Jozífek O.

E.

- Eberhard J. A. 128
 Ebers G. 488
 Edgar E. 679

- Egertonová G 643
 Egor K. v. Rožek K.
 Ehrenberger J. 233, 243, 266,
 488, 518
 Echegaray J. 441
 Echo, Das literarische 547
 Eichstädt J. 170
 Eim G 272, 532, 551
 Eisner P. 545, 547
 Ekert F. 380
 z Elbinku v. Plácel z El-
 binku
 Elgart K. v. Sokol E.
 Eliáš T. v. Tisovský T. E.
 Elliotová G. 234, 567, 568
 Emerson R. W. 602, 668, 770
 Emler Jan 748
 Emler Josef 29, 30, 150, 275,
 370, 378, 381, 484, 718, 730
 Engelmüller K. 464, 578, 632
 Erasmus Rotterdamský 50,
 59
 Erben K. J. 34, 39, 65, 70,
 163, 179, 192—196, 201, 236,
 238, 268, 281, 285, 286, 287,
 296, 299, 304, 325, 370, 375,
 377, 384, 403, 408, 439, 698,
 730, 744, 785
 Ertl V. 28, 70, 687, 704, 710
 z Eschenbachu Oldřich 10,
 13, 14
 z Eschenbachu Wolfram 10
 Euripides 307
 Evangelium Ostromirovo 138
 „ remešské 138
 „ svatojanské 139,
 144, 145, 702
 Exner F. 260
 Expedice Česká 110
 Extense universitní 777
 Ezop 16, 19, 43, 55, 74
- F.**
- Fa Presto v. Mašek K.
 Fahoun F. 499
 Fait E. 522
 Falckenberg R. 753
 Fandl J. 119
 FASTER O. 624, 633
 Fastrová O. 517
 Faustin v. Klostermann K.
 Fehner T. 774
 Feistmantel O. 522
 Fejfalik J. 13, 27, 144,
 Felbiger J. J. 261, 262
 Ferienčík M. 219, 277, 412
 Fesl M. 252
 Feuerbach L. 248
 Fibich Z. 196, 407, 438, 750
 751, 775
 Fichte J. G. 120, 208
 Fikerle J. 724, 727
 Filcík J. 262
 Filípek V. 188, 201, 206, 207
 266
 Filomathes V. 60
 z Finberka J. V. 516
 Fingal P. 633
 Fischer J. F. 112
 Fischer Karel 519
 Fischer Otokar 199, 201, 224
 341, 342, 343, 421, 447, 461
 467, 468, 484, 547, 611, 614
 623 n., 634, 635, 674 n., 696
 766, 767
 Flacius 59
 Flajšhans V. 11, 12, 29, 31, 39
 66, 108, 109, 145, 209, 360
 402, 685 n., 694 n.
 Flaška z Pardubic, Smil 28
 29, 43, 185, 702
 Flaubert G. 473, 562, 567, 661
 Flavius Jos. 31, 110
 Flekáček J. 783
 Fliedr R. 739
 Florian J. 124, 619
 Flos F. 510, 785
 Fogazzaro A. 518, 569
 Folprecht J. 565, 705
 Fontes rerum bohemicarum
 370, 378
 Forchheimová M. 203
 Formánek Činoveský J. 263,
 322
 Förster Josef 680
 Förster Jos. Bohuslav 751
 Foustka B. 761, 770, 771, 772

- France A. 442, 563, 567, 667, 668
 Francesconi F. 143
 Francev V. A. 92, 108, 138, 247, 547, 685
 Francisci v. Rimavský Francisci J.
 Frankl L. A. 228
 Frankovský J. 336
 Franta Bohuslav 539
 Franta Zdeněk 568
 Franta Žumavský, Jos. 149, 265, 362
 František z Assisi 726
 z Freiberga J. 10
 Freiligrath F. 228, 296, 303
 Freyn V. 570, 579
 Freytag G. 326
 Frič Coelestin Liposlav 568
 Frič Jan 483
 Frič Jos. Václav 226, 268, 269, 278—280, 306, 341, 344, 524, 728
 Frida Bedřich 389, 446
 Frida Emil v. Vrchlický J.
 Friedrich G. 717, 730, 791 n.
 Fries J. F. 151, 170, 213
 Frigonius 24
 Frinta A. 142, 704
 Frobenius J. 51
 Frozín 97
 Frýdecký F. 161, 192, 224, 415, 416, 447, 593, 694
 Fryšová E. 746
 Fučík M. 607
 Fügner J. 349
 Furch V. 282, 305, 435
 Futurus v. Kunte L.
 Fysiologus 27
- G.**
- Gábler V. 260, 382
 Galaš J. H. A. 116, 351
 Gall I. 592
 Gallas J. 539
 Gamma v. Jaroš G.
 Garborg A. 563, 568, 617, 637
 Garšin V. M. 562, 564, 585
 Garve K. 252
 Gautier Th. 443
 Gebauer J. 8, 28, 30, 32, 33, 131, 144, 145, 275, 306, 359, 365, 368, 447, 531, 683, 700, 701—704, 710
 Gebauerová M. 240, 654, 685, 703, 782, 785
 z Geeru Ludvík 84, 86
 z Geeru Vavř. 86
 Geibel E. 442
 Geijerstam A. 568
 Geisslová I. 407
 Geitler L. 363
 Gelenius 51
 Gelner F. 556, 612
 Genersich J. 170
 Georgov I. v. Sova A.
 Geringer A. 542
 Gervinus J. G. 227
 Gesellschaft, Böhm. — d. Wissenschaften 96
 Gessner S. 116, 124, 137
 Gesta Romanorum 25 n.
 Giacosa G. 441
 Gindely A. 57, 87, 356, 370, 374 n., 718, 726, 737
 Glos T. 327
 Glücklich J. 64, 256, 724, 725, 726
 Göbl Kopidlanský F. 310
 Gogol N. K. 245, 247, 309, 561, 564, 644
 Goldsmith O. 127
 Goll J. 30, 41, 145, 170, 224, 306, 387, 388, 440, 521, 531, 547, 585, 714—717, 724, 726, 750
 Goncourt Edm. a Jul. 562, 567
 Gončarov I. A. 309, 561, 562
 Gorkij M. 562, 565, 627
 Göthe J. W. 122, 127, 136, 143, 176, 179, 182, 183, 195, 202, 258, 286, 311, 325, 340, 408, 414, 419, 434, 441, 442, 444, 462, 630, 666, 696
 Gotthard J. 699
 Gotthelf J. 233, 326
 Götz F. 609, 779
 Grabowski T. 449, 547

- Grebáč-Orlov I. 592
 Greč N. J. 129, 172
 Gregor A. 593
 Gregor Tajovský J. 590
 Gregorová H. 591
 Grégr Eduard 270, 273, 318,
 392, 525, 724
 Grégr Julius 145, 269, 270,
 501
 Grégrová I. 623
 Grigorovič D. V. 564
 Grimm Jakob 122, 698, 785
 Grimm Josef 687
 Grimm Wilhelm 122, 698, 785
 Griselda 43
 Groh F. 712
 Gross J. 157
 Grosman L. 218
 Grosmanová-Brodská L.
 782
 Grove J. 546
 Gruber J. 538
 Gualter Castellionský 13
 Guldener B. 337, 343 n., 344
 Gulon O. v. Theer O.
 Guth Jiří 522, 567
 Guth Karel 750
 Gutzkov K. 309
 Guyau M. 668
 Gzel P. 59, 60
- H.**
- Haasz J. 461
 Habenicht J. 541
 Habermann G. 537
 Häckel A. 431, 767
 Hackenschmied H. 568
 Hafiz 441
 Hafner V. 113
 Hais Týnecký J. 516
 Hájek z Hájku T. 69
 Hájek z Hodětina J. 45
 Hájek z Libočan V. 19, 30,
 66, 81, 99, 142, 210, 695
 Hajn Alois 540
 Hajn Antonín 533, 565
 Hajniš F. 110, 206 n.
 Halbaertová G. v. Preissová
 G.
 z Halberstadtu K. 29
 Hálek V. 196, 211, 222, 266,
 268, 269, 270, 273, 275,
 279, 280—284, 293, 301, 308,
 309, 324, 327, 328, 338, 339,
 341, 345, 350, 383, 385, 388,
 442, 452, 470, 478, 493, 519,
 521, 543, 564, 665, 685, 690
 Halla J. v. Gall J.
 Hamerling R. 395, 401, 407,
 441
 Hamilton L. 455
 Hamsun K. 563, 568, 637, 651
 Hamulják M. 213
 Hanel J. 736
 Hanikýř J. E. 147
 Hanka V. 20, 26, 39, 67, 125,
 133, 137 n., 139, 140, 141, 142,
 143, 144, 145, 146, 151, 179,
 180, 193, 369, 685, 691, 692
 Hanke z Hankenštejna J. A.
 98, 101
 Hanson O. 568
 Hantich J. 546, 547
 Hansmann L. v. Dohnal An-
 toš
 Hanus V. 568
 Hanuš Jan Ignác 35, 130,
 183, 235, 238, 253, 256 n.,
 258
 Hanuš Josef 96, 99, 100, 103,
 104, 138, 142, 145, 146, 174,
 189, 226, 227, 241, 366, 531,
 684, 685, 691
 Hanuš Stan. 614
 Harant z Polžic a Bezdužic
 Jan Jiří 70, 81
 Harant z Polžic Krištof 70,
 196
 Harlas F. X. 677
 Hartl A. 283, 667, 685
 Hartmann M. 143, 228
 Hasištejnský z Lobkovic Bo-
 huslav 46, 49 n.
 Hasištejnský Jan 46 n.
 Hásková Z. 649
 Hašek Jaroslav 511
 Hašek Roman 536, 612
 Haškovec P. M. 28, 177, 199,
 249, 447, 686, 697, 710

- Hattala M.** 15, 34, 145, 358,
 359 n., 362, 700
Hauff W. 785
Hauner V. 539
Haunerová-Votrubová M. 407
Haupt M. 144
Hauptmann G. 405, 496, 626
Havel mistr 45
Havelec J. 265
Havelka J. 354, 355
Havelková V. 745
Havlasa Bohumil 513, 587
Havlasa Jan 515
Havlíček Borovský K. 149,
 187, 200, 222, 225, 228,
 229, 235, 241, 244—249, 251,
 259, 260, 272, 273, 275, 276,
 279, 290, 338, 350, 368, 403,
 555, 564, 685, 689, 691, 724,
 726, 757, 772
Havlík Antonín 16, 704
Havlík Josef 516
Havránek B. 484
Hearn, Lafcadio 515
Hebbel F. 634
Hebel J. P. 491
Hedin S. 521
Hegel G. F. W. 120, 166, 245,
 253, 255, 258, 259, 260, 267,
 338
Heidenhain R. 136
Heidler J. 170, 274, 280, 727,
 728
Heimbacher F. 113
Heine H. 179, 193, 225, 228,
 244, 268, 278, 281, 285, 295,
 306, 323, 552, 553, 554, 611,
 612
Heinrich A. 540
Hejda F. 510
Hejnic O. 732
Hek F. V. 116, 480, 685, 691
Helcelet J. 232, 235, 250, 693
Helfert Jos. Alex. 144, 367
Helfert Vlad. 682, 752
Helic Lukáš 61
Heller S. B. 270, 295, 388, 389,
 402, 513, 519, 524, 694
Hellich J. 742
Hellichová H. 309
Hello E. 617
Hellwald F. 276
Helmerová M. 334
Helmholtz H. 346, 774
Hennequin E. 667, 668
Hennerová M. 670
Herain Jan 585, 748
Herain Karel V. 750
Herbart J. F. 253, 255, 260
 345, 346, 347, 352, 353, 360
 751, 752, 764, 773, 774, 77
Herben J. 361, 388, 471, 493 n.
 530, 531, 532, 661, 666, 718
 761, 762, 746
Herbenová B. 785
Herczeg F. 569
Herder J. G. 122, 127, 152, 153
 165, 166, 173, 179, 180, 183
 195, 251, 760
Heredia J. 443
Herfort K. 765
Herites F. 387, 389, 391, 423
 471, 505 n., 520, 525,
[Herloš K. 209, 230, 322
Herman Frant. 633
Hérodotos 364
Herold E. 322
Herrmann Ignát 290, 294
 295, 505, 508—510, 563
Herzen A. J. 564
Herzer J. 709
Hettner H. 683
Heveroch A. 767
Heyduk A. 196, 268, 269, 293
 295—303, 389
Hikl K. 92, 132, 209, 232, 243
 575, 674, 693
Hilar K. H. 611, 621, 622 n.
 636, 673
Hilarius Litoměř. 41, 723
Hilbert J. 624, 628 n., 633, 663
Hladík V. 388, 520, 536, 540
 547, 567, 580, 585, 586 n.
 627, 636, 649
Hlas (demokrat.) 269, 285
Hlas (Klácelův) 257, 490
Hlas (slovenský) 540
Hlas jednoty katol. 191, 490

- Hlas lidu 541
 Hlas Národa 273
 Hlasatel český 125, 148
 Hlasatel, Denní 541
 Hlásník, Národní 277
 Hlasy apoštolátu tisku 664
 Hlasy katol. spolku tisk. 518
 Hlasy, Naše 539
 Hlaváček K. 536, 557, 594, 605, 678
 Hlávka J. 391
 Hlavsa z Liboslavě J. 65
 Hlídka (literární) 617, 664, 665, 754, 768
 Hlínka V. v. Pravda F
 z Hluboké E. v. Jesenská R.
 Hněvkovský Š 115 n. 116, 160 n., 192, 201, 208
 Hoblová B. 745
 Hodějovský z Hodějova Jan st. 55 n., 74, 366
 z Hodic J. 72
 Hodinka, Černá 525
 Hodura Q. 484, 705
 Hodža Michal Miroslav 215, 216 n., 219, 250
 Hodža Milan 215, 216, 540, 541
 Hoffmann Camill 547
 Hoffmann Ernst Theod. A-madeus 338
 Hoffmann Franz 265, 784
 Hoffmeister Ferd. 712
 Hoffmeister Karel 682
 Höfler K. 165
 Hofman Lad. 530, 565, 724 n.
 Höhm J. 195
 Hoch K. 539
 Holeček Frant. 243
 Holeček Frant. S. 516
 Holeček Jos. 270, 283, 387, 471, 490, 498—501, 525, 529, 543, 544, 665
 z Holešova J. 8
 Holický ze Šterberka A. 47
 Holinová A. 284
 Holkot R. 34
 Hollý Jan 124, 151, 155 n., 185, 213
 Hollý Josef 591
 Hölty L. 192
 Holub E. 521
 Holý Jos. 558 n., 607
 Homéros 49, 51, 55, 124, 142, 155, 186, 306, 307, 462
 Hoppe V 768
 Hora Frant. Al. 312, 513, 543 n.
 Hora Josef 615
 Horák Alois v. Bojko R.
 Horák Boňuslav 743
 Horák Jiří 216, 484, 545, 565, 698, 699, 745, 747
 Horák Josef 707
 Horák Ladislav 779
 Horáková A. H. 633
 Horatius 55, 127, 155, 186, 307, 462
 Hořica J. 499
 Horký K. 556, 559, 633, 662
 Horn U. 228
 z Hořovic B. 30
 Hosius M. 68
 Hospodář, Amer. 257
 Hospodine pomiluj ny 8
 Hostinský O. 58, 170, 345, 346, 350, 387, 388, 521, 676, 680, 681, 750, 773—775, 779
 Hošek I. 565, 705
 Houdek V. 556, 558
 Hovora J. v. Neruda J.
 Hovory básníků 391
 Hradecký J. R. 540, 655
 Hradil I. 60
 Hraše J. K. 358
 Hrdina Jos. Lad. 516, 520
 Hrdina Karel 687
 Hrdlička J. 98
 Hrejsa F. 735
 Hřib V. F. 160
 Hrnčíř F. 783
 Hroboň S. B. 219
 Hromádka J. 769
 Hromádko J. N. 148
 Hronka 213
 Hrozný B. 710
 Hrubý Frant. 733
 Hrubý Hynek 41
 Hrubý Jaromír 543, 564, 565

Hrubý Václav 145, 731
 Hrubý z Jelení R. 51
 Hruška Jan Frant. 705, 786
 Hruška Jaroslav 709
 Hry, Vybrané — div. ochot.
 465
 Huber z Ryzmbachu A. 69
 Hübner Alex. 276
 Hübner Jan Václav 111
 Hübnerová M. 623
 Hudec J. 388, 499
 Hugo V. 232, 274, 288, 305,
 306, 309, 432, 433, 435, 436,
 437, 439, 440, 442, 444,
 451, 455, 460, 488, 554, 611
 Huchová R. 637
 Hujer O. 707
 Humbert G. v. Guth Jiří
 Humboldt A. 136
 Hume D. 753, 758
 Humpal Zemanová J. 542
 Hurban Jos. Miloslav 214,
 215, 216, 247, 250, 255, 409,
 410
 Hurban Vajanský, Svetožár
 384, 409, 410—412, 540, 588,
 694, 779
 Hurdálek F. 252
 Hurtig V. 708
 Hus Jan 33, 37—39, 40, 42, 47,
 137, 165, 196, 671, 686, 695,
 722, 723, 729, 733, 734, 757,
 760
 Hušák F. 566
 Húska Jan 47
 Húska Martin 42
 Hutten U. 729
 Hüttler A. v. Ostravický Č.
 Huysmans J. K. 563, 567, 604,
 617, 637, 640
 Hvězda (čp.) 276
 Hviezdoslav 384, 409, 410,
 413—415, 416, 540, 591, 693,
 694
 Hýbl Frant. 724, 727, 733
 Hýbl Jan 110 n., 112, 149,
 266, 692
 Hyllos 110
 Hyna K. F. 253, 765
 Hynais V. 677

Hynková M. 336
 Hýsek M. 108, 132, 185,
 199, 201, 223, 231, 232,
 243, 276, 305, 317, 324,
 334, 362, 419, 483, 492,
 549, 550, 557, 586, 602,
 619, 665, 674, 685, 690, 692
 Hyšman F. 782

CH.

Chaloupecký V. 727, 728
 Chalupa F. 388, 389, 549
 Chalúpka Jan 415
 Chalúpka Samo 217, 218, 219
 Chalupný E. 132, 161, 240,
 421, 539, 602, 674, 714, 761,
 772 n.
 Chamrád A. 405
 Charpentier 452
 Chateaubriand R. 127, 130,
 142
 Chatterton T. 139
 Chelický P. 40 n., 44, 52,
 704, 715, 725, 729
 Chittusi A. 293, 452, 676, 677
 Chládek F. 422
 Chlumecký Adam 618 n.
 Chlumecký Josef 72
 Chlumský J. 704
 z Chlumu J. 39
 Chlup O. 763, 778
 Chmela J. 187, 188, 252, 266
 Chmelenský J. K. 179, 184 n.,
 203, 210
 Chodounský K. 136
 Chocholoušek P. 204 n., 250,
 488, 692
 Chotek K. 745
 Chudáček Jos. 786
 Chudoba F. 567, 686, 697
 Chvála E. 681
 Chytil K. 177, 585, 748, 750

I.

Ibl Č. 709
 Ibsen H. 293, 441, 448, 459,
 620, 622, 624 n. 634, 642,
 671, 696, 697
 Iffland A. W. 111, 200

- Ignota v. Viková Kunětická B.
- Illový R. 559
- Imlauf J. 515. 516
- Immermann K. 233, 258
- d'Isle, Villiers Adam 627
- de l'Isle Leconte 433, 440, 443
- Isokrates 51
- J.**
- Jablonský B. 189 n., 251, 408, 616
- Jacimirskij J. 547
- Jacobsen J. P. 473, 563, 568, 637, 644
- Jaffet J. 64
- Jagič V. 41, 92, 105, 108, 138, 144, 705
- Jahn Jiljí Vrat. 255, 274, 275, 305, 319
- Jahn Methoděj 495
- Jakoubek ze Stříbra 39 n., 41
- Jakubec Jan 105, 108, 126, 132, 133, 153, 154, 159, 170, 174, 183, 186, 214, 224, 249, 312, 484, 547, 685, 690 n., 761
- Jakubec Jos. 549
- Jammes F. 546
- Jamot R. E. v. Thomajer J.
- Janalík V. 491
- Janča J. 516, 540
- Janda Cidlinský Jan Boh. 218, 305, 306, 323 n. 344, 694
- Janda Jiří 523
- Jandečka V 346
- Janko J. 695, 708, 710, 740
- z Janova M. 32. 726
- Janů A. 777, 779
- Jarkovský St. v. Guth Jiří
- Jarloch 8
- Jarník J. U. 708 n.
- Jaro, Nové 782
- Jaroslav (panoše) 45 n.
- Jaroš G. 532, 570, 572, 661, 667, 677 n., 771
- Jasmín P. v. Klášterský A.
- Jastrebov N. V. 41, 58, 547
- Jašek M. 261
- Javůrek J. 362
- Jebavý V. v. Březina O.
- Jedlička Bohdan 363
- Jedlička Jar. 136
- Jednota bratrská 40, 52 n., 56 n., 68, 71, 72, 73, 166, 351, 375, 715, 726, 732, 739, 740, 760
- Jednota čes. filologů 365
- Jednota filosofická 754
- Jednota, Národní 232
- Jehlička P. 263
- Jelen A. 184
- z Jelení, Řehoř Hrubý 51
- z Jelení Zikmund 51
- Jelínek Bohdan 387, 422
- Jelínek Edvard 190, 265, 513 n., 525, 544
- Jelínek Hanuš 536, 546 n., 567, 612
- Jelovšek V. 547
- Jenewein F. 677
- Jensen Alfred 446, 546, 547
- Jensen Johannes V. 515, 568
- Jenšovský B. 728, 729
- z Jenštejna J. 28
- Jeřábek Frant. Věnceslav 305, 337, 342, 345, 350, 369, 392, 420
- Jeřábek Luboš 585, 748
- Jeřábek Miroslav 724, 727
- Jeřábek Vikt. Kam. 495 n.
- Jeremiáš J. 682
- Jeronym Praž. 36
- Jesenská Marie 568
- Jesenská Růžena 407, 585, 606, 633, 638, 641 n.
- Jesenský J. 592
- Jesuité 54, 73 n. 77, 89, 93, 118, 723, 730
- Ješín P. 20
- Jevina 66, 99
- Jeviště (čp.) 624
- Jeviště, Intimní volné 621
- Ježek J. 241
- Jičínský K. 735
- Jindy a nyní 110. 149
- Jiránek Karel 782

- Jiránek Miloš 663, 678
 Jiráni O. 447, 462, 712, 714
 Jiránková B. 477
 Jirásek A. 46, 116, 327, 384, 389, 390, 392, 465, 468, 471, 472, 473, 474, 477—484, 488, 489, 490, 522, 524, 529, 585, 665, 746, 752, 784
 Jireček Hermenegild 51, 71, 143, 144, 370, 378 n., 735, 738
 Jireček Jos. 20, 27, 60, 63, 71, 74, 90, 87, 138, 144, 145, 174, 249, 269, 360, 366 n., 368, 378, 683, 687
 Jireček Jos. Konst. 174, 375, 739
 Jireček T. J. 231
 Jiřík F. X. 677
 Jiřina V. 389
 Jitřenka 213
 John Jaromír 656, 679
 John Ot. 136
 Jókai M. 569
 Jokl Ferd. 704
 Jonáš K. 453, 516, 538, 541, 542, 633
 Jordan J. P. 165
 Josef II. 91, 93, 96 n., 112
 Josef Egyptský 24 n.
 Jousek O. 755
 Josquin J. 774
 Jozífek O. 771, 772
 Juda K. 492, 662
 Jung V. A. 388, 441, 461, 677, 708
 Jungmann Ant. 135, 142, 149
 Jungmann Jos. 62, 87, 107, 115, 125, 126—132, 133, 134, 135, 137, 138, 139, 141, 142, 143, 144, 149, 151, 157, 161, 163, 170, 172, 207, 251, 255, 259, 274, 358, 365, 368, 690, 691, 693, 724, 772
 Jurenka H. 235
 Jurkovič D. 746
- K.**
- Kabátník M. 46, 53, 56
 Kabelík J. 241, 243, 250, 258, 294, 388, 689, 693
 Kadeřávek E. J. 768
 Kadlčák J. 518
 Kadlec Ignác 345, 708
 Kadlec Karel 545, 735, 736, 737 n., 739
 Kádner O. 154, 255, 776, 778
 Kafka B. 624
 Kachník J. 768
 Kaizl J. 92, 306, 525, 684, 724, 761
 Kálal Jos. 387
 Kálal Karel 544
 Kalandra Č. 516
 Kalaš J. V. 543, 564
 Kalašová Klement. 434
 Kalašová Marie 430, 627
 Kalda O. 495
 Kalendář českožidovský 519
 Kalenský Boleslav 545, 682
 Kalenský Jos. 785
 Kalevala 227, 306, 499
 Kalidasa 306
 Kalich (čp) 769
 Kalina Jos. Jar. 137, 192
 Kalina Ondrej 590
 Kalina Tomáš 724, 727
 Kalina Vojt. v. Mikš J.
 Kalinčák J. 218, 219, 234, 242, 244
 Kallab J. 770
 Kallisthenés 25
 Kallus J. 388, 423
 Kalousek J. 10, 96, 145, 164, 167, 169, 170, 274, 370, 374, 375 n., 718, 719, 726, 728, 737
 Kamarýt J. V. 179, 184
 Kameníček F. 732
 z Kaménka M. A. 61
 Kamínek K. 464, 632, 633, 634, 640
 Kaminský B. 449 n., 520
 Kamper J. 202, 341, 343, 389, 430, 468, 545, 583, 584, 621, 664, 677
 Kancionál bratrský 56, 58, 62
 Kancionál jistebnický 49
 Kant J. 120, 162, 208, 251, 345, 347, 753, 767
 Kanteletar 500
 Kapita J. 73

- Kapper S. 143, 228 n. 247, 292, 696
- Kapras Jan (psycholog) 353, 354, 776
- Kapras Jan (práv. historik) 738, 739
- Kara Ben Jehuda v. Juda K. Karafiát Ferdinand 514
- Karafiát Jan 786
- Karas F. J. 487
- Karásek Josef 41, 154, 224, 490, 529, 547, 706
- Karásek ze Lvovic, Jiří 231, 294, 445, 446, 535, 536, 547, 567, 583, 585, 594, 596, 602, 603—605, 626, 633, 638, 640, 666, 667, 673, 766, 775
- Karel IV 19, 20 n., 29, 33, 49, 67, 177
- Karion 67
- Karník J. 590
- Kastner E. 365
- Kašík A. 705
- Kaška J. 336
- Kašpar Alois 239, 430
- Kašpar Ludv. Bohumil 87
- Katalog, Český — bibliograf. 699
- Kato Dionysius 16, 19, 28 n., 74
- Kaván F. 452
- Kavka B. 677
- Kazimour J. 699, 729, 747
- Kelle J. 707
- Keller G. 637
- Kellner Hostinský P. Z. 416
- Kepl R. 547
- Kepler J. 69
- Keyová E. 643
- Khol F. 639, 658 n.
- Kielland A. 563, 568
- Kienberger V. 167
- Kiesewetter J. G. 253
- Kindermann F. 261
- Kinský František 97, 261
- Kinský Rudolf 180
- Kipling R. 421, 568, 786
- Kirějevskij J. V 756, 757
- Kisfaludy A. 182
- Klácel F. M. 148, 203, 232, 235, 241, 243, 250, 253, 257 n., 542, 693, 765
- Klasy, Zlaté 266
- Kláštorský A. 392, 420, 421, 452, 453, 454 n., 460, 585, 696, 783
- Klatovský v. Amerling K. S. Klebelsberk F. 146
- Klecanda Jan ml. v. Havlasa J.
- Klecanda Jan st. 516, 539
- Kleinschnitzová F. 108, 335, 483, 503
- Kleist Heinr. 232, 403, 634, 674
- Klement F. 522
- Kles P. 650
- Klicman L. 730, 731
- Klicpera Ivan 198, 486
- Klicpera Václav Klim. 150, 185, 187, 197—199, 204, 210, 280, 336, 384, 466
- Klika Jos. 353, 777, 779, 786
- Klíma Jiří V. 87, 763
- Klíma Ladislav, 634, 766
- Klimšová B. 785
- Klineberger B. 769
- Klofáč V. 538
- Klopstock F. G. 116, 127, 159, 171, 258
- Klose A. 454
- Klostermann K. 489 n., 503 n., 540
- Klučák F. 149
- Klvaňa J. 745
- Kmen (čp) 537, 607, 668
- Knap Jos. 596
- Knedlhans-Libinský J. 250
- Kniha drnovská 48, 377
- » rožmberská 20, 377, 702
- » tovačovská 48, 377
- Knihovna, Anglická 392, 567
- » Čes. — zábavy a poučení 782
- » čes. dětí 781
- » Divadelní 624
- » Divadelní — Máje 624
- » Encyklopaed. 778
- » Jeviště 624

- Knihovna Kabinetní 391
- Kritická 668
 - Malého Ctenáře 781
 - mládeže dospívající 782
 - Modrá 487
 - Nová — pro mládež 358
 - Novočeská 685
 - Obrázková — pro mládež 781
 - Osvětová 534
 - Ottova laciná — národní 391
 - paedagog. klasi-
ků 780
 - Pestrá 460
 - Pestrá — zábavy
a kultury 460
 - Románová Svě-
tozoru 564
 - románů cizojazyčných 569
 - Rozhledů 535, 753
 - Ruská 392, 543,
564
 - Samostatnosti 533
 - Sborníku věd
práv. a stát. 737
 - Severská 568
 - slovanských au-
torů 565
 - Světová 392, 460,
569
 - Vilímkova 391,
569
 - Vzdělávací — ka-
tol. 768
 - Zlaté Prahy 569
- Knihy dobrých autorů 569
- Krásné — dětem 782
 - Moderní 569
 - východní 462, 710
 - Země 565
- Knittl K. 681
 Kníže J. 184
 Knösl B. 459
 Kober I. L. 392
 Koblíček J. v. Arleth L.
- Kocín z Kocinetu J. 68
 Kocourek T. 192
 Kodíček J. 519, 624
 Kodým F. S. 263, 264, 523
 Kolář Ant. 712
 Kolár Frant. 336, 463, 464
 Kolář Josef 306, 499
 Kolar Jos. Jiří 199, 203, 255,
260, 324, 336, 337—341
 Kolář Karel v. Sezima K.
 Kolář Mart. 275, 380
 Kolarová-Manetinská A. 203,
336
 Kolcov A. V. 306, 403
 Kolda Malínský v. Lacina V.
 z Koldína, P. K. 71, 367
 Kolín z Chotěřiny M. 55
 Kolkop E. 361
 Kollár Jan 117, 131, 132, 133,
138, 151—155, 163, 169, 170,
171, 174, 179, 184, 189, 190,
209, 213, 215, 225, 247, 251,
257, 262, 368, 400, 439, 521,
524, 664, 690, 691, 760, 778
 Köllmann Hynek 730
 Kolman Jaroslav 585, 615
 Kolman Karel 565, 632
 Koloušek J. 538
 Kolovrat Krakovský F. A.
179
 Kolovrat Libštejnský F. A.
146
 Komenský J. A. 81—87, 150,
162, 188, 254, 260, 262, 263,
356, 360, 369, 688, 689, 693,
715, 765, 776, 777, 779
 Konáč Mik. 47, 51, 75
 Konečný F. 547
 Koněrna J. 499
 Koniáš A. 89
 Konopnická M. 568
 Konrád Edmond 635
 Konrád Jos. Deográt 516
 Konrád Karel 751
 Konstanc J. 88
 Kopal Jos. 447
 Kopal Petr 518, 519
 Kopitar B. 108, 137, 144
 Kopřiva P. v. Kopal Petr
 Kořán J. 269, 382, 531

- Koranda V. ml. 45, 725
 Korec J. 664
 Kořenský J. 522
 Kořinec Frant. Bronislav 211
 Kořinec Jos. 142, 364
 Kořízek F. 541
 Korolenko V. G. 564
 Korschnerová F. v. Stránecká F.
 Kosina Ant. 407
 Kosina Jan Ev. 283, 351 n., 361, 525
 Kosina Jaroslav 741
 Kosmák V. 490—492, 518, 519, 525
 Kosmas 7, 19, 20, 29, 30, 719
 Kosterka H. 568
 Kotsmích V. 361
 Košín z Radostova J. 237
 Košťál Frant. Jiří 518
 Košťál Jos. 746
 Košut J. B. 441, 709
 Kotík A. 565
 Kotljarevskij J. P. 143
 Kott F. Š. 131, 361, 362 n.
 Kotyška V. 380
 Kotzebue A. 198, 200
 Koubek J. P. 137, 190, 211, 225 n., 284, 691
 Koudelka A. 568
 Koukl A. 388, 453
 Koula J. 745, 746
 Kovanda St. 570, 578 n.
 Kovář Emanuel 707, 745
 Kovář Matěj 375, 719
 Kozák J. 769
 Kozel J. 782
 Kozlovský J. 447
 Kožíšek J. 418, 779, 783
 Krabice z Veitmile B. 10, 30
 Krag T. 568
 Krajník M. 306, 387, 403
 Král Janko 217, 218, 219
 Král Jos. 75, 117, 161, 195, 365, 462, 521, 687, 700, 710, 711 n.
 Kramář Karel 538 n., 545, 551
 Kramář Oldřich 755, 776
 Kramář Vincenc 679
 Kramerius Václav Matěj 109, 110, 111, 114, 148
 Kramerius Václav Rodomil 148
 Kramerius (čp. 662)
 Kramoliš Č. 495
 Kranjčević S. S. 451
 Krása A. 269
 Krasiški Z. 190, 278, 400, 448, 449
 Krasko I. 217, 591 n.
 Krásl F. 370, 381
 Krásnohorská E. 201, 302, 304, 324, 332, 334, 356, 357, 383, 387, 389, 390, 405, 406 n., 408, 421, 460, 524, 544, 642, 663, 784, 785
 Krasnický V. 56
 Kraszewski J. J. 309, 488
 Kratochvíl Emil v. Edgar E.
 Kratochvíl Jos. 769
 Kratochvíl Th. 758
 Kratochvíl Václav 730
 Kratochvilník 147
 Kraus A. 96, 547, 626, 661, 684, 686, 695 n., 708
 Krause K. 254, 259
 Krček F. 547
 Krčma F. 447
 Krčmery Š. 592
 Krečar Ant. 755
 Krečar Jarmil 674
 Krejčí Aug. 87, 462
 Krejčí Frant. 256, 348, 565, 714, 753, 754, 761, 763 n., 766, 767, 769, 770
 Krejčí Frant. V. 212, 224, 283, 294, 430, 446, 530, 535, 537, 547, 579, 585, 626, 632, 663, 667, 671 n., 682, 766, 775
 Krejčí Jan (geolog.) 136, 150
 Krejčí Jan (germanista) 229, 695, 696, 766
 Krejčík A. 731
 Krekvic B. 70
 Křemen F. 302
 Křen K. 350, 494
 Křepinský M. 709
 Krestovská V. M. 565
 Kretz F. 745

- Křička P. 596, 615
 Křikava L. 612
 Kristian 7, 719
 Kříž Adam v. Jaroš G.
 Kříž Martin 36, 377, 744
 Křížák B. 203
 Křížek V. 382
 Křížkovský K. 191
 Krofta K. 39, 41, 375, 376,
 486, 695, 717, 718, 724, 725
 n., 730, 735, 762
 Krok (čp.) 134, 136, 149, 161
 Krolmus V. 177, 236
 Kronbauer R. J. 469, 514
 Kronika 534
 Kronika, Rodinná 269
 Kronika, (Moravsko-)slezská
 391
 Kronika trojanská 25, 43,
 110, 142
 Krsek F. 461
 Krug V. T. 253
 Krupička Frant. 708
 Krupička Rud. 606, 634
 Krupička Václav 327
 Krušina z Švamberka J. 496,
 498
 Kryštůfek F. X. 381
 Kuba L. 522
 Kubáni L. 410, 412
 Kubelka J. 456, 457
 Kubíček F. J. 276, 520, 693
 Kučera K. 387, 448, 626
 Kučerová V. 242, 255, 265
 Kudlata Proboštů V. 699
 Kuffner J. 464, 520
 Kuchař J. 422
 Kuchynka R. 750
 Kukučín M. 413, 540, 589 n.
 Kulda B. M. 237, 490, 618,
 785
 Kulíř B. 241
 Külpe O. 753
 Kultura, Česká 537, 668
 Kunte L. 769, 771, 772
 Kunvaldský Matěj 52
 Kuprín A. J. 565
 Kuthen ze Šprinsberka M. 66,
 67, 68
 Kutlík F. 412, 590
 Kuzmány K. 124, 211, 213
 Kužela F. v. Chlumecký A.
 Kvačala J. 87, 779
 Kvapil Frant. 388, 389, 448
 n., 513, 544, 547
 Kvapil Jarosl. 150, 390, 457,
 458 n., 569, 621, 622, 633
 Kvapilová H. 459, 464, 623,
 625, 644
 Květ F. B. 263, 356, 360
 Květenský J. v. Zeman Fr.
 A.
 Květy (Tylovy) 149, 150, 249
 Květy (Hádkovy) 269
 Květy (Čechovy) 389
 Květy mládeže 782
 Kvíčala J. 307, 364 n., 700, 710
 Kwaissarová M. 194
 Kybal V. 32, 724, 726 n.
 Kynský Frant., Dom. 116,
 138
 Kyrmezer P. 75
 Kyselý F. 616
 Kytice, Pohádková 781
- L.**
- Labiche E. 337
 Lacina V. 487, 741
 Lada (čp.) 321, 357
 Lada Nióla (alm.) 266, 268
 n., 278
 Ladecký J. 464, 465, 628
 Lagerlöfová S. 568, 637
 Laichter Jan 532, 782
 Laichter Jos. 533, 570, 572 n.,
 643, 667, 685, 761
 Lamanskij J. 216
 Lamartine A. 230, 433
 Lambl D. 235
 Lang Alois 619, 769
 Lang Prokop 15, 704
 Langer Frant. 537, 615, 634,
 639, 659
 Langer Jos. Jarosl. 149, 187
 n., 191, 193, 201, 205, 225,
 226, 252, 691
 Langner J. J. 274, 539 n., 544,
 568
 Lanhausová T. v. Nováková
T.

- Laudová-Hořicová M. 464
 Lauermannová A. v. Tevér F.
 Lauterbeck G. 67
 Lavrov P. 174
 Leconte de Lisle 433, 440, 443
 Leda J. (Lederer E.) 633
 Lefflerová E. Ch. 643
 Legenda aurea 11, 33
 Legenda lvovská 27
 Legenda o apoštolích 11
 Legenda o Jidášovi 12
 Legenda o Kateřině 21 n., 196, 688
 Legenda o Marii 11 n.
 Legenda o Pilátovi 12
 Legenda o Prokopovi 21
 Legenda o umučení 11
 Legenda o Václavu 6
 Leger Karel 388, 549, 550 n.
 Leger Louis 143, 546, 547
 Lego J. 544
 Lehner F. 747
 Lehocký D. 262
 Leibnitz G. W. 251, 347
 Lejkin J. A. 565
 Lelek J. 241, 242
 Lemaître J. 667
 Lemonnier C. 567
 Lenau N. 225, 227, 228, 229, 268, 296, 303, 306, 401, 442
 Lenz Ant. 733, 768
 Lenz Max 725
 Leonier M. 662
 Leopardi G. 306, 432, 434, 436, 439, 440, 441, 442
 Lepař Frant. 364
 Lepař Jan 150, 276, 354, 355
 Lermontov M. J. 268, 306, 311, 400, 414, 460, 552
 Lěskov N. S. 564
 Lesná-Krausová M. 568
 Lesný V. 462, 710
 Lessing G. E. 180, 247, 252
 Lešan A. K. v. Klášterský A. z Lešehradu E. 569, 606
 Leška Š. 118
 Letopisy Matice slovenskéj 277
 Leubner F. 616
 Levstik F. 143
 Levý V. 293, 676
 Lexa F. 710
 Lhoták K. 136, 764
 Liberté V. L. 453
 Liblinský v. Knedlhans
 Liblinský J.
 Libuše (knihovna) 273, 391
 Lid, Český 743, 744 n.
 Lie J. 568
 Liebich J. K. 112
 Lier J. 389, 464, 468, 505 506 n., 520, 566, 585, 587, 676
 Lichtenfels J. 253
 Linda J. 133, 138, 139, 141 n., 148, 188, 204, 244
 Linde S. B. 129, 130, 131
 Lindner G. A. 345, 346, 352 n., 775, 776, 777
 Lingg H. 441
 Lípa (alm.) 277
 Lípa slovanská 249
 Lippert J. 740
 Lisle, Leconte de 433, 440, 443
 List P. 516
 List, Moravský národní 250
 List, Pražský prstonárodní 275
 List, Pražský večerní 249
 Listy, Divadelní 624
 Listy filologické 365, 368, 689, 710
 Listy, Hudební 680
 Listy, Humoristické 273
 Listy kyjevské 6
 Listy, Literární 273, 318, 664, 665, 668
 Listy, Národní 269, 270, 272, 273, 280, 310, 538, 662
 Listy, New Yorské 541
 Listy, Nezávislé 533
 Listy, Plzeňské 271
 Listy pražské 6
 Listy, Radikální 533
 Listy, Vychovatelské 779
 Listy, Ženské 357, 406
 Liška A. 125

- Literatura čes. XIX. století
684 n., 690
Literaturzeitung, Wiener
Allg. 108
Locke J. 261
Logau F. 247
Lom S. 634 n.
Lomnický z Budče Š. 27,
74 n.
London J. 786
Longfellow H. 306, 420, 455,
461
Lönrot E. 500
Loquis v. Húska M.
Loriš J. 16, 23, 705
Lošťák L. 446, 557 n.
Loti P. 563
Loukotka F. 462
Lubbock J. 770
Lubomírski J. 190
Luden H. 151, 163, 170
Ludmila (knihovna) 391, 518
Ludvíkovský J. 87
Ludwig O. 450
Lukáš Praž. 46, 52, 53, 56 n.,
59, 60
Lukavský F. 325
Lukianos 132
Lumír 268, 269, 388, 417, 536,
546, 668
Lupáč z Hlaváčova P. 67, 138
Luther M. 56, 59, 73
Lützow F. 547
Lužan K. 430, 510
Lužická V. 310, 320, 321 n.,
784
Lyra, Česká 596

M.

- Macaulay Th. 368, 770
Macek A. 537, 559, 782
Macpherson S. 134, 139
Madách E. 414
Madiera K. A. 773
Mádl K. 585, 676
Maeterlinck M. 459, 602, 617,
627, 699
Mahren J. 612, 622, 631 n.,
651
Mách F. 309
Mácha K. H. 185, 193, 201,
204, 205, 207—212, 225, 226,
227, 229, 230, 231, 232, 244,
269, 279, 281, 303, 313, 385,
400, 442, 452, 665, 669, 671,
673, 685, 690, 695
Machač L. 275, 739
Macháček Fridolín 724, 727
Macháček Karel Simeon 201,
202
Macháčková T. 285, 294
Máchal J. 18, 28, 112, 115, 137,
145, 150, 174, 182, 183, 192,
195, 198, 201, 205, 224, 231,
241, 430, 447, 468, 471, 484,
545, 547, 565, 635, 685, 687,
691 n., 710
Machar J. S. 183, 212, 272,
280, 283, 295, 392, 421, 447,
453, 527, 528, 530, 532, 536,
549, 551—556, 559, 574, 598
n., 611, 612, 615, 618, 642,
661, 662, 674, 714, 766, 769 n.
Máj (alm. Barákův) 211, 269
Máj (alm. Ulrichův a Kva-
pilův) 388.
Máj (čp.) 391
Máj (spolek) 391
Majerová M. 537, 638, 648 n.
Majober M. 113
Makovička E. 345, 346, 353 n.
Malířová (Nosková) H. 649
Malovaný J. 705
Malý Jakub 12, 149, 203, 236,
247, 269, 275 n., 284, 292,
337, 350, 380, 382, 524
Malý Jaroslav 212
Malý Rudolf 768
Malý Rudolf J. 670
Mandeville J. 30, 45, 110
Manes J. 142, 143, 293, 489,
676, 677, 678, 744, 745
Manes (spol.) 677
Mansvet Kv. 522
Mařák J. 452, 677
Marco Polo 31
Marcus Aurelius 741
Marden S. 770

- Marek Antonín 130, 132, 133,
135, 141, 151, 203, 253, 259,
290, 690
- Marek Jan Jindř. 137, 204,
299, 384
- Marek Jos. 567, 678
- Mareš Bohumil K. 39, 769
- Mareš František (archivář)
730
- Mareš Frant. (biolog) 753,
754, 764, 767
- Marhan M. 782
- Marholmová L. 643
- Maria J. 629, 630 n.
- Marie Antonie v. Pedálová
J.
- Marignola J. 30
- Markalous Bohumil v. John
Jaromír
- Markalous Václav 72
- Markus V. 633
- Marold L. 677
- Maróthyová v. Šoltesová E.
- Marsilius z Padovy 36
- Maršan R. 738
- Marten M. 212, 230, 231, 430,
536, 547, 602, 638, 640, 673,
678
- Martialis 182, 247
- Martínek V. 405, 496, 556, 557,
615, 674
- Martinius z Dražova S. 84
- Maryšková O. v. Baudyšová
L.
- Masák E. 619
- Masaryk T. G. 92, 145, 170,
223, 249, 256, 388, 445, 446,
494, 526, 527, 528, 529, 530,
531, 532, 540, 545, 551, 564,
565, 566, 567, 666, 684, 720,
728, 732, 740, 752, 753, 754,
755—762, 769, 770, 771, 772,
773, 776
- Mastičkář 18, 140, 702
- Mašek Ignác B. 145, 360
- Mašek Karel 456 n., 510, 520
- Maška K. J. 744
- Matěj Kunvaldský (biskup
bratrský) 52
- Matějček A. 679, 750
- Matějka Bohumil 748
- Matějka Josef 639, 651
- Mater Verborum 139, 144, 369
- Maternová P. 407, 544, 568,
781, 782
- Mathesius V. 686, 697, 708
- Mathon P. J. 492
- Matica slovenská 277
- Maticel česká 146, 147, 158,
274
- Maticel lidu 270, 309, 318
- Matiegka J. 743
- Matthiola P. O. 69
- Mattuš K. 525
- Matula A. 490
- Matuška Al. 190
- Matuška Janko 214
- Matzenauer A. 360, 362
- Mauer J. 778
- de Maupassant G. 442, 562,
567
- Mayer Jaroslav v. Maria J.
- Mayer Rudolf 211, 269, 392,
303 n., 435, 442, 453, 693
- Mayerhoffer G. N. 569
- Maxa Pr. 758
- Medardus v. Kolar J. J.
- Medek R. 596, 599, 606, 615 n.
- Meditace 619
- Medvecká T. v. Vansová T.
- Měchurová T. 158
- Meinecková T. 654
- Meissner Alfred (českoněm.
básník) 228, 256, 395
- Meissner Alfred (právník) 537
- Meissner Aug. Gottlieb 95,
110, 124, 126, 251
- Mejsnar Frant. 687
- Mejsnar Hynek Jaroslav 306
- Melanchthon Fil. 54 n., 72
- Melantrich J. 65, 69
- Melezínek J. 112
- Melichar J. J. 201
- Meliš E. 680
- Melišová-Körschnerová A.
357
- Melniková-Papoušková N.
565
- Menčík Ferd. 81, 683, 688
- Mendl B. 628, 729

- Menšík Jan 593, 687
Meredith G. 567, 568
Merežkovskij D. 565
Merhaut J. 520, 551, 578, 580,
586, 693
Merhout C. 355
Měščník, Umělecký 537, 679
Městecký H. v. Pokorný R.
Metelka J. 87
Method (čp.) 747
Methoděj sv. 6
Meyer K. F. 473, 637
Mickiewicz A. 190, 192, 193,
227, 230, 407, 414, 421, 441,
448, 449, 458, 460, 724
Mignet F. A. 276
Michajlov M. 585
Michalec M. 57, 59
Michelangelo B. 440
Michl J. V. 130
Mikeš F. O. 362
Mikovec F. B. 268, 269, 337,
341, 694
Mikš J. 565, 566
Mikšíček M. 236, 785
z Milheimu H. 36
Milíč z Kroměříže J. 32, 33
n., 36
Milkin T. 415, 529
Mill J. S. 270, 345, 353, 534,
642, 752, 753, 764
Million 31, 142
Milota J. 784
Milton J. 127, 461
Minářík S. 565, 566
Miřinský V. 74
Miřiovský E. 387, 403
Misárek J. 495
Mistral F. 617
Miškovský J. 334, 539
z Mitrovic V. V. 70, 97, 102,
110
Mittner E. J. 378
Mixa V. 656
Mladen v. Ferienčík M.
z Mladenovic P. 39
Mládež, Česká 782
Mládí, Zlaté 782
z Modeny T. 177
Mohl J. 709
Mojžíš Ant. 782, 784
Mojžíš Stanislav v. Lom
Mokrý O. 387, 425, 448, 544
Molière J. B. 198, 440, 450,
546, 614, 615, 622
Molčík M. 521
Monatsschrift der Gesell-
schaft des vaterl. Mus. in
Böhmen 150
Monroe W. S. 547
Monse J. V. 101, 109, 177
Montesquieu Ch. 115, 251
Monumenta historiae bo-
hem. 370
Monumenta Vaticana 730, 733
Moore Th. 230, 232, 408, 450,
461, 568
Moravan (čp.) 276, 490
Moravec B. 784
Morfill W. 547
Morice Ch. 668
Mosen J. 227
Mosig z Aehrenfeldu K. A.
173
Mošna J. 336, 464, 469
Moudrá P. 525, 568, 649, 771
Mourek V. E. 20, 547, 695, 696,
707 n.
Mouřenín T. 75
Moyzes Š. 277, 411
Mrazík J. 776, 777, 779
Mrštík Alois 468, 494, 584
Mrštík Vilém 453, 468, 494,
528, 545, 564, 566, 578, 580,
583—585, 636, 649, 666, 667.
Mucek J. v. Albieri P.
Mühlsteinová B. 387, 405, 407,
516 n.
Müldner Jos. 612
Müller Antonín 188, 355
Müller Josef 779
Müller Karel 712
Müller Václav 727
Müller Wilhelm 179
Munch E. 673
Münster Š. 67
Murko M. 92, 155, 683, 761
Musaion (čp.) 679
Musäus J. K. A. 191
Museum (čp.) 390, 617

- Museum, České — filologické (čp.) 364, 713
 král. Českého 146 n.
 Náprstkovo 744
 Národopisné — českoslov. 743
 • Vlastenecké — v Olomouci 355
 Zemské — Františkovo (v Brně) 147
- Musil A. 709
 Musset A. 546, 552, 666
 Muther R. 678
 Mužák P. 328
 Mužáková J. v. Světlá K.
 Mužík A. E. 449, 450
 Myslbek J. 293, 676, 677
 Mysl, Česká 754
 Myšlenka, Volná (čp.) 537
- N.**
- Na nové květy (alm.) 536
 Na před 410
 z Nagłowic, Rej 698
 Nachrichten, Prager gelehrte 96
 Nansen Fridtjof 521
 Nansen Peter 568
 Náprstek V 356
 Národ (Šimáčkův) 159, 273
 Národ (Sísův) 539
 Národopis lidu českosl. 745
 Našinec (čp.) 276
 Naumann J. 615
 Navrátil Bohumil 169, 377, 723, 733
 Nebeský Václav 679
 Nebeský Václav Bolemír 144, 147, 150, 225, 226 n., 228, 230, 233, 235, 245, 255, 290, 306, 307, 337, 350, 358, 365, 366, 385, 439, 691
 Nebeský z Wojkowicz J. v. z Wojkowicz J.
 Nečas J., 407
 Nečásek Ant. 516
 Nečásek Frant. 320
 Nedvídková E. 417
 Neera 569, 627
 Nehring W. 108
 Nejč K. 605
 Nejedlý Jan 108, 116, 124 n., 261, 363, 691
 Nejedlý Julius R. 387
 Nejedlý Otakar 663
 Nejedlý Vojtěch 114, 115, 116, 124, 160, 192
 Nejedlý Zdeněk 8, 27, 42, 185, 189, 231, 483, 680, 682, 724, 750 n., 774, 775
 Nekrasov N. A. 143, 306, 698
 Němcová B. 201, 222, 227, 233, 234—242, 243, 247, 255, 256, 257, 258, 265, 268, 307, 308, 309, 324, 328, 330, 384, 488, 489, 654, 665, 669, 685, 690, 691, 698, 744, 745, 785
 Němec A. 537
 Německo, Mladé 220 n., 233, 245, 267, 288, 291, 308, 309, 395
 Neodvislost 533
 Neoral J. 361
 Neresnický 415, 590, 593
 Neruda J. 195, 196, 211, 222, 227, 228, 229, 268, 269, 270, 273, 275, 279, 280, 283, 284—295, 298, 301, 302, 304, 305, 306, 308, 309, 310, 312, 317, 329, 330, 334, 335, 337, 338, 344, 345, 350, 383, 385, 388, 391, 417, 421, 439, 442, 446, 453, 464, 470, 504, 508, 510, 519, 521, 528, 529, 548, 552, 555, 563, 585, 611, 626, 663, 669, 671, 675, 680, 693
 Nestor 196, 248
 Neuhöfer R. 778
 Neumann S. K. 529, 536, 594, 607—609, 614
 Neumannová K. 569
 Neuschl R. 768
 Newton I. 347
 Nezabudov 219
 Nezmar V. v. Kunte L.
 Niederle Jindř. 307, 365
 Niederle Lubor 173, 174, 545, 740, 742 n., 744, 745
 Nieritz G. 265, 784

- Nietzsche F. 553, 672, 674, 749,
753, 764, 766
Nigranus 57, 59
Ninger K. 368
Nitra (alm.) 215, 216
Niva (čp.) 535
Nordenskjöld N. A. E. 521
Nosák T. J. 219
Nosková H. v. Malířová H.
Nosovský K. 541, 639, 699
Nota ot p. Viléma Zajiece 18
Nova et vetera 619
Nováček V. J. 165, 169, 730
Novák Arne 117, 132, 177,
206, 212, 224, 241, 242, 243,
249, 272, 283, 294, 295, 302,
305, 335, 402, 421, 447, 484,
492, 498, 503, 507, 547, 556,
582, 596, 599, 602, 613, 626,
640, 643, 671, 685, 687, 691,
703, 761
Novák Artur 282
Novák Jan Bedřich 730, 731
Novák Jan Václav 26, 31, 87,
181, 356, 683, 687, 688, 779
Novák Jos. 327
Novák Karel 695
Novák Robert 365, 710, 713
Novák Theod. 767
Novák Vítězslav 751
Nováková T. 334, 407, 471,
490, 498, 501—503, 522, 529,
567, 574, 626, 643, 653, 745
Novalis 208, 769
Novina 536, 668
Noviny, C. k. vídeňské 148
» Krameriusovy c. kr.
vlastenecké 110
» Lidové 540, 662
» Lípy slov. 249
» Moravské (národní)
243, 250
» Národní (Havlíčko-
vy) 245
» Národní (amer.) 541
» Národné 277, 694
» Olomoucké 250, 276
» Plzeňské 271
» Pražské 148, 180, 187,
244 n., 249
Noviny Pražské poštovské 110
» Prešpurské 118
» Selské 249, 250
» Schönfeldovské c. k.
pošt. 110
» Slovenskje národnje
216, 250
Staré — literního u-
mění 118
» Učitelské 779
Novotný Edv. 364
Novotný Frant. 712, 714,
Novotný Juda V. 681
Novotný Kamil 750
Novotný Oldřich 602, 618
Novotný Václav 19, 39, 372,
374, 376, 483, 695, 719, 722
Nowakowski J. F. 136
z Nudožer V. B. 63, 160
-
- Obrazy života (čp.) 269
Obzor, Český — literární 273,
318
» literární a umělecký
664, 690
» Národní 662
» národohospodářský
538
» Školský 779
Occam V. 36
Očko z Vlašimě, J. 10
Odstrčil O. 751
Ohéral J. 250
Ohrenstein J. 516
Ochotník, Divadelní 338
Oken L. 151, 254
Olbracht I. 639, 654 n.
Opatrný M. 704
Opočenský Gustav R. 612
Opočenský Hanuš 80, 727, 728
Opolský J. 606
Optát B. 59, 60
Orlice, Moravská 276, 586
Ormis S. 416
Orol, Tatránski. 216, 250
Ország P. v. Hvězdoslav
Orth J. E. 380
Orzeszková E. 568

Osení 782, 784
 Ossian 138, 139, 142, 159
 Osten J. 516
 Österreicher V. 519
 Ostravan (čp.) 516
 Ostravický Č. 557
 Osvěta 269, 317, 319, 324, 370,
 389 n., 665, 754
 » Česká 777
 » lidu 540
 Otázky a názory 532, 753
 z Ottersdorfu S. 24, 65 n.
 Otto J. 392
 Otto (zbraslavský) 19
 Otway T. 461
 Ovidius 55, 133, 155, 191, 307,
 462
 Oxenstierna A. 85

P.

Paclt Č. 521
 Pacovský E. 679
 Pakosta V. 408, 518, 616
 Palacký Fr. 6, 20, 29, 31, 39,
 47, 49, 64, 66, 72, 100, 117, 130,
 143, 144, 146, 147, 150, 156,
 157—170, 170, 171, 178, 196,
 202, 213, 215, 246, 251, 253,
 255, 273, 274, 319, 322, 356,
 369, 370, 373, 375, 524, 689,
 691, 714, 717, 720, 728, 729,
 730, 752, 757, 760
 Palárik J. 415
 z Pálče Š. 37
 Paleček (Hýblův) 110
 » (Rubšův) 206
 » (Štolbův) 510
 Pálkovič J. 117, 118, 124, 130,
 148, 215
 Pallas G. 390, 568, 626, 675,
 687, 697
 Palliardi J. 744
 Paly F. 154
 Památky archaeolog. a mí-
 stopisné 370, 382, 742
 Památky staré liter. čes. 368
 Památky, Umělecké 749
 Památník na oslavu 50. jub
 panov. cis. Frant. Jos. I. 222
 Pánek A. 349
 Panklová B. v. Němcová B
 Panýrek D. 523
 Papáček P. 564, 565
 Papírník A. 348
 Paprocký z Hlohol B. 68
 Papoušek J. 758
 z Pardubic Arn. 10, 33
 Parini G. 439, 441
 Paris G. 708
 Pařízek A. 261 n.
 Pascal B. 773
 Pasionál 33
 Pasovský J. 656
 Pastrnek F. 105, 705 n., 733
 Pastrnková H. 503
 Páta J. 363, 484, 544
 Pátek F. 747
 Patera A. 8, 10, 12, 13, 15, 16,
 22, 32, 108, 144, 145, 169,
 368 n.
 Patočka J. 507, 779
 Paul J. 291, 338
 Pauliny Tóth V. 216, 219, 277,
 412, 415
 Paulus V. 709
 Pavlík V. 662
 Pavlovský S. 46
 Pavlů B. 540
 Pažout J. 381
 Pečínka F. 452
 Pečírka Jaromír 750
 Pečírka Josef 22, 266
 Pedálová J. 205, 266
 Pechová E. v. Krásnohorská E.
 Peisker J. 708, 740
 Pekař J. 92, 145, 170, 374, 376,
 381, 382, 546, 684, 699, 747,
 760, 761, 762, 718, 719—721,
 733, 736, 737
 Péladan S. 604, 640
 Pelant K. 537
 Pelcl Frant. Martin 70, 96,
 97, 100, 102 n., 103, 107, 108,
 109, 114, 156, 160, 164, 691
 Pelcl Jos. 535
 z Pelhřimova Mik. 42
 Pelikán F. 687, 754

- Pelíšek Jan 408
 Pelíšek Jos. 556, 615
 Pelyněk B. v. Záborský A.
 Penížek B. 272
 Percy Th. 179
 z Pernštejna Vilém 47 n., 51
 z Pernštejna Vojtěch 57
 Peroutka E. 712, 714, 741
 Perwolf J. 275, 543, 547,
 Pestalozzi J. H. 261
 Pěstoun (čp.) 357
 Pešek J. 151, 189, 260, 261, 265,
 692
 Pešina z Čechorodu T. 80,
 681, 731
 Peška J. v. Šípek K.
 Pešková E. 336
 Petöfi A. 244, 268, 272, 288,
 305, 306, 413, 414, 441
 Petrarca F. 49, 152, 440
 Petrasch J. 96, 101
 Petrů V. 369, 568
 Petrus J. 785
 Pflieger Moravský G. 211, 268,
 292, 293, 305, 306, 308, 310—
 312, 313, 324, 336, 337, 341,
 344, 345, 350, 453, 470, 508,
 685, 691
 Phaedrus 16
 Pícek V. J. 184, 187, 201, 249
 Pick O. 545, 547
 Píč J. L. 145, 176, 177, 742
 Pichl J. B. 322
 Pichlová F. 187
 Pinkas O. 522
 Pinsker C. 737
 Pippich K. 469
 Písecký Ferd. 687
 Písecký Václav 51
 Pisemskij A. F. 564, 585
 Píseň, Milostná — kr. Vác-
 lava 139, 144
 Píseň o Štemberkovi 23 n.
 » Ostrovská 10
 » Svatováclavská 10
 » Vyšehradská 139, 140
 Piter J. 99
 Pithart A. 568
 Pittich K. 615
 Pittnerová V. 503
 Pivoda F. 681
 Plácel z Elbinku V. 68
 Plaček P. 781
 Plachý Ondřej 118
 Plachý z Třebnice, Šimon 69
 Plánek J. V. 179
 Plašil J. 345, 348
 Plato 712, 764, 765
 Plautus 68, 75, 227, 462
 Pleskač K. 430
 Plodek K. F. 381
 Plody sboru učenců řeči čsl.
 213
 Pluskal Moravičanský F. 379
 Pod jedním praporem (alm.)
 618
 Podjavorinská L. 412 n.
 Podkoní a žák 28
 Podlaha A. 734, 749, 767
 Podlipný J. 271
 Podlipská Ludmila 431
 Podlipská Sofie 240, 241, 269,
 309, 310, 320 n., 322, 328, 334,
 335, 356, 357, 431, 432, 784
 Podlipský Josef 250, 320
 Podlipský Prokop 539
 podvrhy rukopisné 139—146,
 162 n., 178, 188, 257, 352, 359,
 360, 364, 376, 377, 379, 531,
 684, 691, 694, 700 n., 702, 716,
 731, 740, 742, 758, 759
 Poě E. A. 441, 450, 461
 Poesie, Česká — 19. stol. 224
 » Nová česká — 596
 » světová 305, 317
 Pोगius 74
 Pogodin M. P. 174
 Pohl J. V. 98
 Pohl'ady, Slovenské 215, 694
 Pohorská L. 256
 Pojezdny I. K. 585
 Pokladnice mládeže 781
 Poklady, Umělecké — Čech
 749
 Pokorný Pikulík J. V. 422
 Pokorný Rud. 387, 389, 422, 544
 Pokrok, Národní 273
 Polák M. Z. 133 n., 179, 521,
 690
 Polan B. 609

- Politik 273, 545
 Politika, Česká 772
 » Národní 546, 570
 Pölitz K. H. 128
 Polívka J. 174, 237, 545, 565,
 686, 697 n., 699, 706, 740, 745
 Pollard J. 697
 Pope A. 127
 Popelková A. 503
 Popov N. A. 174
 Posel, Pražský 149, 249
 » z Budče 256, 357
 » z Prahy 273
 Pospíšil Jan Hostivít 149, 150
 n., 197
 Pospíšil Jaroslav 150, 236, 238
 Pospíšil Josef 768
 Pospíšilová M. 189
 Potapenko J. N. 564, 585
 Poutník (čp.) 149
 Povídatel (čp.) 148
 Pozůstatky desk zemských
 370
 Praha, Zlatá 269, 318, 390
 Prach V. 566
 z Prachatic, Křišťan 45
 Prameny dějin čes. 370, 378
 Prasek V. 362, 370, 377
 Prášek J. V 31, 46, 521, 732,
 740 n.
 Pravda F. 233, 242 n., 266, 268,
 308, 324, 357, 488, 503, 518,
 525
 Pravěk (čp.) 744
 Právník (čp.) 735
 Právo lidu 537
 Pražák Albert 241, 294, 302,
 325, 327, 392, 404, 411, 415,
 416, 421, 446, 484, 501, 503,
 674, 687, 690, 693
 Pražák Frant. 762
 Pražák Jan 345
 Přecechtěl J. R. M. 368
 Prefát z Vlkanova O. 69 n.,
 104
 Přehled 539, 779
 Přehled, Učitelský 779
 Preininger Vlad. 523
 Preisler J. 679
 Preiss J. 538
 Preissová G. 468, 492 n.
 Presl Jan Svatopluk 133, 135
 147, 149, 254, 274
 Presl Karel Bořivoj 135
 Presse, Prager 545
 Prévost M. 455, 567
 Priatel školy literatury
 277
 Příbík P. 263
 z Příbramě Jan 725
 Prigl M. 495
 Příchovský A. P. 103
 Příkryl O. 405
 Příloha k Věnci 185
 Přítel, Domáci 243
 Přítel Domoviny 391
 Přítel mládeže 265
 Profeld B. 241
 Procházka Ant. 116, 249, 483
 Procházka Arnošt 536, 567
 569, 605, 658, 666, 667, 672 n.
 678, 766
 Procházka Frant. (Župan
 F.) 511
 Procházka Frant. Faustín 20
 62, 70, 102, 103 n., 109, 110,
 130, 147, 264, 274, 691
 Procházka Frant. S. 224, 384,
 388, 391, 404 n., 421, 596, 782,
 783
 Procházka Frant. X. 754 n.
 Procházka J. Sv 135
 Procházka Ludevít 680, 681
 Procházka Matěj 490
 Projsa P. 567
 Prokeš J. 728, 729
 Prokop (Kronikař) 47
 Propertius 191
 Prorocství Libušino 140
 Proudý, Nové 534
 Prousek J. 746
 Prudhomme S. 443
 Prúdy 540
 Prus B. 568
 Prusík Bořivoj 544, 568
 Prusík Frant. X. 15, 142, 145,
 360, 362, 368
 Prvotiny pěkných umění
 148
 Przesmycki Z. 547

- Przybyszewski S. 604, 637, 640, 672
 Pseudokalisthenés 13
 Ptáček V. 345
 Pubička F. 99, 100, 158
 Puchmajer A. J. 114 n., 124, 130, 131, 151, 252, 685, 690, 692
 z Púchova Jan a Zikmund 67
 Pujman F. 671, 682
 Pujmanová-Hennerová M. 660
 Pulda A. 464
 Pulkava z Radenína, Přibík 18, 29 n., 47, 104
 Purkyně Cyril 150
 Purkyně Jan Ev. 87, 133, 135 n., 137, 147, 149, 253, 274, 330, 356, 767
 Purkyně Karel 677
 Puškin A. S. 215, 225, 247, 268, 311, 400, 407, 414, 460, 461, 564
 Pypin A. 547, 565
 Pyrker L. 186

Q.

- Quinet E. 432, 433, 443
 Quis L. 182, 194, 196, 226, 241, 248, 249, 289, 292, 293, 294, 295, 304, 305, 384, 387, 388, 403 n., 525, 685

R.

- z Rabštejna Jan ml. 49
 z Rabštejna Prokop 47
 Racek A. 606
 Řád práva zemského 31
 Rada, zvířat 43
 Radič Š. 547
 Rádl E. 136, 137, 253, 255, 256, 671, 753, 754, 762, 765 n.
 Radlinský O. 277
 Radoňová M. 517
 Raimund F. 200
 Rainer V. 677
 Rais K. V. 390, 408, 471, 476, 477, 489, 495, 496—498, 572, 783
 Rajská B. 180, 183, 219, 234, 241, 265, 356
 Rak Bohumil 447
 Rak S. v. Čech Svatopluk
 Rákoczy Z. 85
 Rakous V. 519
 Rakowiecki I. B. 142, 143
 Rank Josef (lexikograf) 362
 Rank Josef (něm. básník) 233, 503
 Ranko P. v. Pokorný R.
 Ranků V. 32
 Raušar J. Z. 187, 499 \\\n
 Rautenkranc J. F. 116
 Raymann B. 767
 Rázus M. 592
 Řeč, Naše 690, 704, 710
 Regesta diplomatica 370
 Regino 7
 Řehák Jan 265
 Řehák Stanislav 781, 786
 Řeháková A. 516 n., 522
 Řehnický J. V. 486
 Řehoř (člen Jednoty bratrské) 52
 Řehoř Frant. 544
 Reisser K. 680
 Reissová A. v. Rajská B.
 Remicius 74
 Renan E. 535, 667
 Renatus Q. F. 403
 Rendl z Aušavy A. 48, 50, 71
 Répertoire čes. divadel 465
 Rerich N. K. 673
 Rettig J. A. 179, 201
 Rettigová M. D. (1785—1845) 201, 205 n., 266
 Reusz S. 236, 237
 Revue, Čechische 545, 696
 Revue, Česká 539, 668
 Revue, Hudební 682
 Revue, Moderní 536, 638, 766, 672
 Revue, Moravská 540
 Revue, Moravsko-slezská 540
 Revue, Nová česká 539
 Revue, Pokroková 533
 Reymont W. S. 568

- Rezáč F. 263, 265
 Rezek A. 68, 80, 81, 382, 717,
 784
 Řezníček Jos. 201, 271,
 Řezníček Václav 487
 Rhases 45
 Rhesa J. L. 181
 Ribay J. 118, 688
 Riedl M. 143
 Rieger Bohuš 167, 168, 274,
 736 n.
 Rieger Frant. Lad. 159, 211,
 279—275, 335, 728
 Rieger Karel 189, 227, 232,
 477
 z Riesenberka J. 30
 Richard a scto Victore 34
 Richardson v. Mahen J.
 Říha V. v. Tille V.
 Richepin J. 455
 Rimavský-Francisci J. 215,
 219, 236, 237, 277
 Ritter W. 547
 Ritter z Rittersburku J. 179,
 185
 z Rittersberka L. 544
 Rittner W 546
 Rízner L. V. 415
 Ríznerová L. 413
 Ročenka Kruhu pro pěstování
 umění 750
 Ročenka Stencova graf. ka-
 binetu 750
 Rod E. 667
 Rodenbach G. 604, 640
 Rodina a škola 779
 Rodovský z Hustiřan, Bavor
 69
 Roh J. 59
 Roháček F. 388, 535, 570, 572
 Rokycana J. 41, 47, 52
 Rokyta J. 449, 451, 513, 544,
 547
 Romanbibliothek, Slavische
 545
 Romulus (bajkář) 16, 74
 Ropšin V. 565
 Rosa V. J. 78, 87, 88, 130, 131,
 160
 Rosenplut 74
 Rostand E. 440
 Roth J. 708
 Rottová J. v. Světlá K.
 Roubal J. 241
 Roubíček J. v. Hradecký J. R.
 Rousek A. v. Machar J. S.
 Rousseau J. J. 120, 166, 192,
 251, 261, 262, 488, 669
 Rovnost 540
 Rowalski J. 583
 Roy V. 592
 Royt V. 379
 Rozhledy 535, 668, 754
 Rozhledy literární 664
 Rozhledy, Paedagogické 754,
 779
 Rozkošný J. R. 231
 Rozum J. V 263 n, 265, 266
 Rožek K. 290, 294, 515, 536,
 632
 z Rožmberka Jošt 41
 z Rožmberka Petr 20
 z Rožmberka Petr Vok 64
 z Rožmitálu Lev 46
 Rožnay S. 118, 125
 Rubeš F. J. 110, 205, 206, 211,
 252, 345, 510
 Ruda J. 626
 Ruffer E. 310
 Ruch (alm.) 387
 Ruch (čp.) 389
 Ruch filosofický 754
 Rukopis hradecký 11, 16 n.,
 21, 368
 Rukopis královédvorský a
 zelenohorský v. Podvrhy
 rukopisné
 Rukopis rajhradský 11
 Rukopis roudnický 11
 Rukopis svatovítský 368
 Rulík J. 98, 100, 110, 111
 Ruskin J. 461, 668, 677, 770
 Ruth Frant. (dramatik) 469
 Ruth Frant (klas. filolog)
 713
 Rutte E. M. 522, 582, 596, 609,
 612, 614, 640, 658, 675, 768
 Růžička Jos. 664
 Růžička Rud. 710

Růžičková A. V. 187
 Rvačovský V. L. 75
 Ryba Jan Jakub 184
 Ryba Vilém 520
 Rybička Ant. 92, 110, 111, 116,
 125, 137, 139, 184, 186, 367
 Rylejev K. 306
 Rypáček F. J. 134, 408
 Ryšánek F. 695
 Ryšavá M. 336

S.

Sabina K. 134, 211, 212, 225,
 229—231, 249, 269, 270, 278,
 310, 313, 344, 350, 358, 365,
 366, 385, 508, 685, 692, 693
 Sádovský ze Sloupna Jiří 83
 Salaba J. E. 539, 541
 Salač A. 741
 Salicetti G. 45, 367
 Sallustius 364
 Saltykov Šcedrin A. J. 561,
 564
 Salva K. 779
 Samostatnost (čp.) 533, 662
 Sandel J. 66
 Sandová G. 234, 238, 268, 309,
 327, 332, 432, 443
 Sandrich E. 99
 Sardou V. 437, 465
 Sasínek F. 377 n.
 Saska L. F. 364
 Satalický R. M. 536
 Satranský J. 237
 Saturník A. 773
 Sauer B. 616
 Sběrka klasiků řeč. a říms.
 v překl. čes. 462
 Sběrka krásného čtení 569
 Sběrka přednášek a rozprav
 777
 Sběrka souv. četby školní
 685
 Sběrka spisů pro mládež 781
 Sběrka výtečných čes. bás-
 níků novověkých 309
 Sbor k věd. vzdělání řeči
 a literatury čes. 147

Sbor pro zřízení čes. divadla
 335
 Sborník Bavorovského 16, 23
 Sborník filologický 699, 710
 Sborník Historického krouž-
 ku 719, 733
 Sborník historický 718
 Sborník, Hudební 682
 Sborník Národopisný 698, 745
 Sborník slovenskej mládeže
 540
 Sborník sokolský 349
 Sborník světové poesie 392,
 455, 460
 Sborník věd právních a stát-
 ních 737
 Scéna 624
 Scott W. 183, 198, 203, 230,
 322, 473, 488
 Scotus Viator 547
 Scribe A. E. 310, 337, 342, 343
 Sedláček August 370, 380 n.
 Sedláček Frant. 499
 Sedláček Jaroslav 709
 Sedláček Vojtěch 133, 137
 Sedlák Jan 39, 734
 Sedlák Jan V. 204, 304, 484,
 693
 Seibt K. J. 95, 124, 126, 257
 Seifert J. 336, 463, 464
 Sekanina F. 201, 206, 210, 405,
 459, 569, 675 n.
 Sekerová G. v. Preissová G.
 Selver P. 546, 547
 Semerád E. 198
 Semian M. 118
 Semper G. 774
 Serao M. 569
 Seykora Kostecký O. 510
 Sezima K. 453, 471, 507, 577,
 582, 583, 588, 639, 640, 650,
 658, 674, 770
 Shakespeare W. 112, 133, 138,
 203, 227, 232, 276, 282, 325,
 337, 339, 340, 341, 351, 414,
 417, 420, 455, 459, 622, 627,
 634, 668, 669, 708
 Shaw B. 627
 Shelley P. B. 232, 441, 461,
 697

- Shromáždění, Večerní —
 Dobrovické obce 110
 Schäfer O. 639, 650
 Schaller J. 101
 Schauer H. G. 535, 666 n.
 Scheiner, J. 349
 Scheinpflug K. 570, 578
 Schelling F. W. J. 120, 253,
 254, 256
 Schenk R. 194
 Schiller Friedrich 112, 113,
 127, 133, 136, 139, 172, 202,
 208, 278, 337, 339, 340, 341,
 403, 414, 441, 634
 Schiller Ottomar 431
 Schlaghammer R. 623
 Schleicher A. 306
 Schmerling A. 167
 Schmid Ch. 205, 265, 784
 Schmidtová V. 151
 Schmilauer A. v. Šmilovský
 A. V.
 Schmoranz G. 621
 Schnabl B. v. Kalenský B.
 z Schönfeldu J. 66
 Schopenhauer A. 260, 346, 349,
 351, 765, 771
 Schüller V. 431
 Schulz Antonín 487
 Schulz Emilian 354
 Schulz Ferdinand 116, 132,
 150, 186, 192, 269, 273, 283,
 305, 310, 317—319, 322, 324,
 351, 382, 389, 390, 566
 Schulz Václav 730
 Schulzová A. 464, 668 n.
 Schwaiger H. 550, 678
 Schwarz F. 259, 271
 Schwoy F. J. 101
 Siemiński L. 143
 Sienkiewicz H. 473, 488, 568
 Sieroszewski W. 568
 Sís F. 539
 Sísová M. 294
 Skabičevskij A. M. 565
 Skála K. 709
 Skála ze Zhoře P. 78 n.
 Skalský G. A. 734 n.
 Skarlandt J. 605
 v. Skene A. 92
 Sklenářová Malá O. 336, 463
 Skoch V. 633
 Skopec J. 97
 Skramová A. 568
 Skrejšovský J. 273
 Skružný J. 410
 Skuherský F. Z. 680
 Skutečský v. Rybička A.
 Skýpala O. 540
 Sládek Frant. 380
 Sládek Josef V. 293, 295, 384,
 385, 387, 388, 404, 416, 417—
 421, 441, 442, 450, 453, 460,
 470, 513, 521, 529, 567, 692,
 696, 708, 772, 783
 Sládek Václav 712
 Sládkovič O. 217 n., 410
 Sládkovičov M. 415
 Sladkovský K. 270
 Sláma Frant. 486, 495
 Slánčíková B. 590 n.
 Slavata z Chlumu V. 79 n.,
 367, 718
 Slavíček A. 750
 Slavičinský J. M. 495
 Slavie (čp.) 541
 Slavík Ďuro v. Neresnický
 Slavík Frant. Aug. 46, 61, 732
 Slavík Jan 740
 Slavík V. Ot. 186, 365
 Slavíková-Welsová K. 495
 Slovan (Havlíčkův) 245
 Slovan (Klácelův) 257
 Slovan (vídeňský) 540
 Slovan americký 541
 Slovanstvo (sborník) 545, 740
 Slovensko (sborník) 416
 Slovník, Divadelní 464
 Slovník naučný Ottův 530 n.,
 759
 Slovník naučný Riegrův
 274 n.
 Slovník přešpurský 32
 Slovník rajhradský 32
 Slovník, Stručný — pedago-
 gický 777
 Slovo, České 538
 Slovo o pluku Igorově 137,
 142, 193

- Slowacki J. 315, 323, 414, 448, 449
 Slukov V. 464
 Sluková A. 785
 Sluníčko J. 266
 Směry, Volné 668, 679
 Smetana Augustin 247, 253, 255 n., 258, 338, 764
 Smetana Bedřich 143, 231, 270, 292, 332, 346, 406, 671, 680, 681, 751, 774, 775
 Smetana Gabriel 782
 Smetana Jos. Frant. 253, 259
 Smetana (čp.) 682
 Smetanay J. 590
 Smetánka E. 33, 40, 41, 545, 687, 702, 703, 704, 706
 Smiles S. 708, 770
 Smith S. 770
 Smoler J. A. 143
 Smolík J. 381
 Smolková M. 746
 Smollet T. 461, 567
 Sněmy české 370, 378, 730, 731
 Snopek F. 733
 Sobek z Kornic B. 67
 Sobotka Primus 269, 306, 307, 327, 531, 696
 Sobotka Václav 626, 766
 Societas incognitorum 95 n.
 Societas scientiarum bohemica 96
 Sofoklés 307, 461
 Sochán P. 591, 641, 745
 Sojka J. E. 211, 231, 241, 368
 Sokol Ant. H. 469, 516
 Sokol E. 570, 578, 584, 585
 Sokol Jos. 354, 355, 781, 782, 784,
 Sokol Karel Stan. 534, 569
 Sokol (čp.) 349
 Sokol (spolek) 346, 349
 Sokol (slovenský čp.) 277
 Sokol Tůma Frant. 516
 Sokolov A. 143
 Sokolová Seidlová V. 407, 783
 Solfernus 24, 44, 66
 Sologub F. 565
 Sonnenfels J. 96
 Souček Jos. v. Jeřábek František Venceslav
 Souček Stanislav 35, 62, 194, 212, 242, 258, 693
 Souček Viktor v. Dyk V.
 Soukal J. 784
 Soukup Frant. (politik) 537
 Soukup Frant. A. (pedagog) 778
 Soulary J. 443
 Soupis památek histor. a uměleckých v král. Čes. 748
 Sova A. 452, 453, 528, 529, 556, 557, 585, 593, 596—599, 639, 642, 649, 650, 652, 669
 Spáčil Žeranovský J. 449, 494
 Spencer H. 346, 352, 353, 752, 753, 758, 771, 775, 776, 778
 Spielhagen V. 309, 311
 Spiess Bedř. Vil. 368
 Spiess Krist. Jindř. 110
 Spina F. 22, 547
 Spisovatelé, Čeští v XIX. stol. 685
 Spisy, České — pro mládež 781
 Společnost, C. k. zemská — pro zvelebení orby, přírodovědy a vlastivědy 147
 Společnost, Česká — učená 95
 Společnost, Národopisná — čsl. 744
 Společnost vlasteneckého musea v Čechách 146
 Spolek, Akad. čtenářský 387
 Spolek milovníků řeči a lit. slovenskej 213
 Spolek, Vlastenecký — muzejní v Olomouci 743 n.
 Sporck F. A. 89
 Spravedlnost (čp.) 541
 Srb A. 390, 739
 Srdce (revue) 536
 Srdcím, Dívčím 782
 Sreznjevskij 143
 Srubjan M. 495
 Stach V. 114, 116 n., 160, 185

- Staněk J. 602
 Stankovský J. J. 112, 306,
 323, 344
 Stanley H. 276, 521
 Starý Karel 523, 786
 Starý Polykarp 469
 Stašek A. 305, 310, 314, 315—
 317, 324, 335, 490, 496, 655,
 770
 Stecker K. 681, 682
 Stehlík E. v. Čenkov E.
 Steinbach z Kranichstejna
 O. 101
 Steinich K. 786
 Steinmann V. 365
 Stejskal F. 34
 Stendhal 562, 566, 669
 Stepovič A. 547
 Sterne L. 567
 Sternheim K. 627, 634
 Sterzinger J. 708
 Stieber M. 735, 736, 738
 Stiebitz F. 462
 Stifter A. 233, 503
 Stín A. G. 565, 566
 Stivín-Foltýn A. 537, 559
 Stloukal K. 727, 729
 Stöger J. A. 203, 338
 Stolz A. 491
 Stopa (čp.) 662
 Straka Cyril 734
 Straka Josef 125, 194, 695
 Stránecká F. 492
 Stránský P. 80 n.
 Stráž. Česká (čp.) 532
 ze Středy J. 49
 Strejc Jiří 59, 62
 Strejc Matouš 57
 Strejček Ferd. 46, 110, 111,
 115, 116, 205, 233, 252, 303,
 388, 389, 395, 399, 401, 402,
 420, 421, 637, 642, 685, 692
 Stríbrný D. 320, 447, 519, 572
 Strindberg A. 563, 568, 627
 Stríž A. L. 619
 Strnad Jos. 732
 Strnad Klatovský v. Amer-
 ling K. S.
 Stroupežnický Lad. 467 n.
 Studium (sborník) 619
 Studnička F. J. 523
 Studničková B. 782
 Stuna M. 113
 Stupecký J. 736
 Styl (čp.) 679, 749
 Sue E. 309
 Sucharda St. 196
 Suchý L. 632 n.
 Suk V. 781
 Sula P. (— Sulík J.) 659, 785
 Sumín J. 570, 574 n.
 Sumlork V. S. v. Krolmus V.
 Sušil F. 148, 179, 189, 190 n.,
 408, 616
 Sutnar J. 194, 402, 692
 Svátek J. 322 n., 382, 488, 694,
 717
 Svatobor (spolek) 168, 391
 Svatová T. 517
 Svaz, Osvětový 777
 Svědomí (čp.) 389
 Svět (čp.) 541
 Svět, Divadelní 338
 Svět, Ženský 502
 Světem (sorník) 770
 Světla (sbírka) 685
 Světlá K. 234, 241, 265, 268,
 269, 285, 293, 294, 308, 309,
 315, 320, 321, 323, 324, 327,
 328—335, 356, 357, 405, 470,
 488, 501, 508, 524, 585, 642,
 665, 766, 784
 Světozor (Šafaříkův) 149, 171
 Světozor (Tonnerův a Ši-
 máčkův) 269, 390, 394, 569,
 570, 665
 Svítíl J. 412
 Svoboda Emil 771
 Svoboda Frant. Jan V. 263,
 266
 Svoboda Frant. X. 388, 452,
 453, 570, 575—578, 627, 643,
 644, 649
 Svoboda Jan 782
 Svoboda Jan Václav 516
 Svoboda Josef 733
 Svoboda Karel 232, 741

Svoboda Václav 364
 Svoboda Václav Al. 133, 198
 n., 142, 144, 203
 Svoboda (čp.) 271
 Svobodová Františka 187
 Svobodová Růžena 453, 528,
 585, 638, 644—647, 649, 650,
 653, 663, 668
 Svojan (čp.) 527
 Svornost (čp.) 541
 Swinburne Ch. A. 441
 Sychra M. J. 148, 262
 Sýkora O. 291, 295
 Sylvius Eneáš 47, 51, 65, 68
 Syrový V. 486

Š.

Šafařík Pavel Josef 105, 107,
 117, 143, 144, 149, 150, 153,
 156, 157, 159, 160, 161, 162,
 170—174, 176, 179, 213, 215,
 251, 358, 377, 439, 689, 690,
 691, 692, 760
 Šafařík Vojtěch 174, 275
 Šafránek J. 186, 189
 Šach J. 430
 Šalda F. X. 183, 201, 212, 224,
 242, 294, 321, 335, 342, 402,
 430, 445, 446, 447, 457, 468,
 503, 527, 528, 531, 535, 536,
 566, 567, 578, 585, 599, 602,
 612, 613, 626, 639, 643, 644,
 647, 652, 658, 663, 666, 667,
 668—671, 677, 678, 699, 714,
 766, 769, 775
 Šamberk F. F. 344
 Šamberková J. 336
 Šárecká M. G. 517
 Šarlih K. 639, 655 n.
 Šašek z Bírkova 46
 Šaškovič M. R. 143
 Šauer z Augenburku J. 354
 Šebek L. v Arietto L.
 Šebesta Edv. 404, 791
 Šebesta Miloš v. Marten M.
 Šebestová A. 495
 Šebor K. 231
 Šedivý P. 111, 112, 113
 Šelepa Frant. 539, 778 n.

Šelepa Karel 585, 606 n.
 Šembera Alois Vojtěch 130,
 144, 145, 148, 178, 361, 366, 376,
 489
 Šembera Frant. 741
 Šeracký F. 765, 766
 Šercl Č. 363, 707
 Šeršník L. 102
 Šibeničky (čp.) 511
 Šilhan A. 682
 Šíma Jos. 746
 Šíma Zdeněk 447
 Šimáček Bohuslav 393
 Šimáček Frant. 273, 391, 393
 Šimáček Matěj Anastasja
 269, 388, 390, 391, 453, 464,
 549, 551, 570—572, 627, 643
 Šimáčková L. 273
 Šimák J. V. 65, 100, 486, 503,
 719, 722 n., 730
 Šimánek Jaroslav 656
 Šimánek Jos. 607, 638, 642
 Šímanovský K. 336, 463, 464
 Šimek Emanuel 743
 Šimek Frant. 30, 354, 695
 Šimek Jos. 732
 Šimek Maxmil. 98
 Šimek Otakar 567, 674, 686,
 697
 Šimerák V. 348 n.
 Šindel J. 45
 Šípek K. 343, 510 n.
 Šír J. 498
 Šiškov A. S. 143
 Škába Jos. 534
 Škába Karel 487
 Škampa A. 388, 452, 454
 Škola 265
 Škola a život 265
 Škola, Česká 357, 779
 Škola mateřská 357
 Škola měšťanská 779
 Škola národní 265
 Škola našeho venkova 779
 Škola, Volná 537, 779
 Školník 265
 Škorpil V. V. 294
 Škrdle T. 390
 Škroup J. F. 184, 185, 191, 200

- Škultéty Aug. Horislav 237
 Škultéty Josef 156, 214, 215,
 218, 415, 694
 Šlechta ze Všehrd Jan 50, 51
 Šlejhar Jos. K. 453, 580, 582 n.,
 586, 636, 649, 687
 Šmaha Jos. (komeniolog) 62,
 87, 779
 Šmaha (herec) 464, 469
 Šmeral B. 537
 Šmídek K. 177, 239, 337, 346,
 351
 Šmilovský A. V. 305, 308,
 324—327, 338, 341, 344, 390,
 470, 524, 693
 Šnajdauf A. 388, 545
 Šnajdr Kar. Sudimír 137,
 186, 192
 Šnajdr Václav 541, 542
 Šolc Emil 393
 Šolc Lev 195, 664
 Šolc Václav 292, 303, 304 n.,
 387, 435, 453
 Šolta A. 746
 Šoltesová Maróthyová E.
 412, 541
 Šomková E. 207 n.
 Šotek (čp.) 245
 Šourek O. 682
 Šoustr z Rakovníka J. 65
 Špaček V. 518, 782, 784
 Špatný F. 362
 Špinder E. 305, 306
 Špíšek F. 709
 Šrámek F. 595, 612, 614, 632,
 639, 651 n.
 Šrobár V. 540, 541
 Šrůtek J. A. 265, 266
 Štastný A. B. 784
 Štastný Alfons 271
 Štastný Jan Ev. 355
 Štastný Jaroslav (liter. hi-
 storik) 212, 259
 Štastný Jaroslav (klas. filo-
 log) 741
 Štastný Vladimír 390, 408,
 616, 617
 Štefan O. 61
 Štefánek A. 540
 Štech Karel 777
 Štech Václ. 469, 507 n., 510,
 621, 622, 627
 Štech Václav Vlad. 679, 750
 Štenc J. 750
 Štěpán V. 682
 Štěpánek Jan Nep. 112, 149
 185, 202
 Štěpánek Karel 531, 565
 Štěpnice (čp.) 265
 Šternberk-Manderscheid F.
 146, 150, 158, 162
 Šternberk Kašpar 146, 150,
 158, 162, 254
 Šteyer M. V. 88
 Štika V. v. Červinka Karel
 Štilfríd a Bruncvík 26, 43,
 142
 Štítný T. 11, 32, 33—35, 196
 256, 347, 693, 695
 Štolba J. 343, 469, 510, 521 n
 Štolovský E. 462
 Štorch Karel 253
 Štorch Karel Boleslav 149,
 249, 259 n. 356, 382
 Štulec V. 189, 190, 232, 247, 278
 280, 324, 513, 543
 Štúr L. 211, 214, 215 n., 244
 247, 250, 255, 409
 Šturm Hranický Adam 59
 Šturm Václav 55, 59, 73
 Štván M. 111, 113, 114
 Šubert Frant. Ad. 112, 127
 198, 390, 463, 464, 466 n., 469
 522, 531
 Šubert Frant. 709
 Šujan Frant. 195, 733
 Šuman V. 568
 Šumavský v. Beneš Šumav-
 ský V.
 Šusta J. 9, 717, 719, 721 n. 733
 Šváb V. 516
 Švanda ze Semčic, Karel 514
 Švanda ze Semčic, Pavel 336
 Švanda Dudák (čp.) 510

T.

- Tablic B. 117, 118
 Táborský Frant. 195, 388, 545
 549 n., 678

- Táborský Jan 74
 Tadra F. 729 n.
 Taine H. 349, 667, 668, 678, 773
 Tajovský v. Gregor Tajovský J.
 Talír M. 736
 Tandariáš 23, 43
 Tandler J. J. 112, 113
 Tasso T. 136, 142, 440
 Tatranka 118
 Tatrín 216
 Taufer F. 602, 614
 Tégner E. 421
 Teige Jos. 66, 136, 372, 730, 731
 Teige Karel 681
 Teichmann K. 606
 Tennyson A. 306, 441, 461
 Tenora J. 734
 Teplý F. 734
 Terentius 68, 75, 227
 Tesák Mošovský J. 75
 Tesař Frant. 263, 264, 356
 Tesař Charpentier Ladislav 452
 Tesařová L. 782
 Těsnohlídek R. 651
 Tetmajer K. P. 448, 449, 568
 Tetzl z Norimberka G. 46
 Teuber O. 112
 Tevér F. 517
 Thackeray W. M. 461, 561, 568, 708
 Thakúr R. 461
 Thálie, Česká 765
 Thám Karel Ignác 43, 98, 108 n., 112, 113
 Thám Václav 112 n., 114
 Theer O. 402, 449, 486, 529, 537, 586, 587, 595, 602, 613, 634, 674, 768
 Theokritos 155
 Theurer J. 681
 Thomayer J. 523, 524
 Thompson S. 786
 Thomson J. 232, 461
 Thon J. 207, 214, 230, 231, 685, 693
 Thun Josef Matyáš 143
 Thun Lev 249
 Tieftrunk K. 79, 147, 367 n.
 Tichý Frant. 302, 303, 402, 602, 615
 Tichý Gustav 565, 766
 Tichý Jarosl. v. Rypáček F.
 Tille Ant. 346
 Tille Václav 193, 236, 237, 240, 241, 242, 294, 549, 623, 627, 636, 685, 686, 693 n., 745, 782, 785, 786
 Timrava 590 n.
 Tirtaios 155
 Tilschová A. M. 639, 653 n.
 Tischer F. 733
 Tisovský T. E. 483, 516, 786
 Tisza K. 272
 Tkadleček 26, 137
 Tobolka Zd. 29, 132, 167, 246, 247, 248, 249, 270, 274, 539, 699, 723 n., 761
 Tolstoj Alexěj 461
 Tolstoj Lev Nikolajevič 473, 535, 540, 562, 564, 565, 585, 642, 692, 764, 770, 771, 778,
 Toman Hugo 381
 Toman Karel 595, 612
 Tomáš Akvinský 346
 Tomášek V. J. 184
 Tomašík S. 214, 693
 Tomek Ferd. 549
 Tomek Václav Vladivoj 7, 9, 129, 144, 145, 249, 255, 370, 371—374, 379, 524, 714, 718, 722, 728, 736
 Tomíček J. S. 149, 154, 210
 Tomsa Frant. Bohumil 110, 111, 148, 149, 266
 Tomsa Frant. Jan 109, 130
 Tomsa Vlad. 136
 Tonder Č. 783
 Tonner E. 80, 81, 253, 332
 Topič F. 393
 Toužimský J. J. 739
 Tovačovský z Cimburka, Ctibor 43 n., 47, 48
 Tovarišstvo litterného umeňá 119

- Traub Hugo 280, 724
 Traub Rudolf 294
 Trautmann R. 15
 Trávníček F. 705
 Třebízský v. Beneš Třebíz-
 ský V.
 Tréval E. 514, 632ⁿ
 Trine R. W 770
 Tristram 22 n., 43
 Trnka Frant. 294
 Trnka Frant. Dobromysl 163
 Trnka Tomáš 768
 Trotzendorf V. 55, 57
 Truhlář Ant. 74, 150, 202, 307,
 365, 531, 547, 683, 686 n.
 Truhlář Jos. 17, 145, 683,
 687 n.
 Trýb A. 606, 663
 Tuček Alois 483, 533, 675
 Tuček Karel V. 783
 Tučný F. 766
 Tůma Frant. 431
 Tůma Hanuš Věnceslav 403
 Tůma Josef 779
 Tůma Karel 248, 249, 270,
 272 n., 306, 510
 Tůma Ladislav 510
 Tumpach J. 749
 Tůna J. 540
 Tupý K. v. Jablonský B. 540
 Turcerová H. 215, 216
 Turgenev I. S. 234, 282, 309,
 315, 411, 439, 493, 561, 564,
 644
 Turinský Frant. 201 n.
 Turinský Mořic 202
 z Tůrlina O. 10
 Turnovský J. L. 201, 206, 342,
 344 n.
 Twinger v. Königshofen J. 30
 Týdenník (Palkovičův) 118,
 148
 „ (Ohéralův) 250
 „ Horkého 662
 „ Opavský 276 n.
 Tykač J. 784
 Tyl J. K. 149, 185, 197, 199—
 201, 203, 204, 210, 211, 233,
 247, 249, 290, 322, 336, 338,
 345, 384, 488
 Tylová M. 203
 Týn E. 359
 Týn (čp.) 618
 Tyrš M. 260, 346, 349 n. 676,
 678, 682
 Tyršová R. 349 n., 676, 745,
 746
 Týždenník, Slovenský 540

U.

- Učitel, Český 779
 Učitel, Slovenský 779
 Uher J. 651, 693
 Uhland L. 179
 Uhlíř A. 770, 773
 Úlehla J. 776, 777 n.
 Ulrich F. 388
 Umění (sborník) 750
 Umění a řemesla 680
 Umění, Drobné 679
 Ungar K. R. 80, 100
 Unie 392
 Union (čp.) 273, 545
 Úprka J. 550, 583, 677
 Uranie (divadlo) 621
 Urbánek Frant. Aug. 369
 Urbánek Ferko 59
 Urbánek Josef 785
 Urbánek Rudolf 272, 376, 483,
 718, 724, 727

V.

- Vacek Frant. 719, 734
 Vacek Frant. Al. 262
 Vacek Kamenický Fr. Jar.
 187
 Václavek M. 377, 746, 784
 Vahalík F. 534
 Vachek E. 639, 656
 Vajanský v. Hurban Vajan-
 ský Svetožár
 Vajs J. 706
 z Valdštejna J. F. 88
 Valečka E. 391, 392
 Valenta P. 519
 Valera A. 421
 Váňa Ant. 452, 461,
 Váňa Jan 677, 708, 770 n.

- Vančura Ant. v. Mahen J.
 Vančura Jindřich 92, 145, 546,
 718, 792, 761
 Vaňorný O. 462
 Vansová Medvecká T. 412,
 541
 Vařeka J. 388
 Váša P. 161, 704
 Vašek Ant. 145, 276, 360
 Vašek Vlad. v. Bezruč P.
 Vavák F. 97
 Vávra Emanuel 309, 543
 Vávra Jan 469
 Vávra Josef 38
 Vávra Haštalský Vincenc 241,
 242, 250, 309
 Vavřínek F. 736
 Vavris H. (— Vavřečka H.)
 511
 Včela, Česká 148 n., 180, 245,
 249
 Včelka 266
 Večeřa J. 493, 495
 Věda, Česká (Naše) 664
 Vědomosti Pešťbudínské 277
 Vejdovský F. 767
 Věk, Jarý. 782
 van der Velde F. 133, 198
 Velémínský K. 312, 565, 685,
 761, 762
 z Veleslavína D. A. 47, 62,
 67 n., 130
 Velenovský J. 767 n., 769
 Velišský F. 365
 Venkov 538, 662
 Ventová M. 180, 182
 Veraikon 679
 Verbickaja A. 565
 Verdaguer J. 441, 617
 Vergilius 49, 55, 155, 186, 462
 Verhaeren E. 602, 614, 634
 Verlaine P. 459, 461, 594, 617,
 675
 Veselá A. 417
 Veselík K. 708
 Veselský P. M. 379
 Veselý Adolf 602, 605, 614
 Veselý Ant. 557, 664
 Veselý Ant. Pravoslav 530,
 534, 537
 Veselý Frant. 762
 Veselý Jan V. 568
 Vesna (čp.) 535
 Věstník bibliografický 369
 » čes. Akademie 392
 » čes. profesorů 779
 » Národopisný v. čl.
 698, 745
 » slov. starožitností a
 filologie 743
 Vetešník F. 133
 Vetti O. S. 568
 Vévoda J. 617, 619
 Věžník M. v. Jesenská R.
 Vigny A. 310, 433, 436, 439,
 440, 443
 Viková Kunětická B. 522, 570,
 572, 573 n., 627, 643
 Viktorin J. 156, 277
 Viktorin a sta Croce v. Je-
 vina
 Vilímek J. R. st. 273, 393, 525
 Vilímek ml. 393, 781
 Villiers d'Isle A. 627
 Vinařický K. 124, 150, 156,
 185 n., 189, 201, 232, 262, 266,
 363, 418, 782, 786
 Vincenc (kronikář) 8
 Viták A. K. 525
 Vivanti A. 441
 Vlasák A. N. 379
 Vlast (čp.) 390
 Vlast a svět 781
 Vlastimil 149, 249
 Vlastivěda moravská 732
 Vlašica M. 59
 Vlček Bartoš 635
 Vlček Jan 124
 Vlček Jaroslav 92, 115, 117,
 119, 134, 145, 153, 155, 156,
 170, 174, 189, 190, 192, 201,
 206, 212, 215, 218, 223, 224,
 226, 231, 232, 240, 242, 244,
 260, 276, 277, 280, 283, 294,
 341, 360, 664, 683 n., 685, 687,
 690 n., 694, 710, 761
 Vlček Václav 309, 319 n., 322,
 324, 337, 338, 341, 344, 352,
 390, 524
 Vlček z Čenova V. 45

- Vlček Vlčkovský Jan 363
 Voborník J. 155, 212, 223, 227,
 242, 283, 321, 402, 430, 445,
 446, 483, 501, 531, 665
 Vocel J. E. 150, 175 n., 187,
 201, 204, 232, 247, 305, 351,
 396, 435, 442, 742
 Vodák J. 445, 532, 536, 623,
 667, 761
 Vognar Frant. 782
 Vognar Karel 786
 Voigt M. A. 100, 102, 103, 251,
 691
 Vojáček V 364
 Vojan E. 464, 623
 Vojtíšek Frant. 709
 Vojtíšek Václav 731
 Volák F. P. 309
 Volf J. 376, 486, 724, 727
 Volkonskij S. 565
 Volný Ř. 376
 Voltaire F. M. A. 246, 247, 251
 Vondráček Frant. 544, 568
 Vondráček Jan 242, 557
 Vondrák V. 706
 de Voragine J. 11, 33
 Vorbes T. 263
 Vordren V 650
 Vorel J. 184
 Vorlíček F. L. 226, 309
 Vorličný P. 74
 Vorovka K. 368, 753, 768
 Votruba F 412, 415, 590, 593
 Votrubová Veselá J. 567
 Vrátný K. 618
 Vraz St. 143
 Vráz E. Stan. 522
 Vrba J. 602, 614, 639, 657
 Vrbová A. v. Sumín J.
 z Vřesovic Volf 71
 Vrchlický J. 154, 177, 183, 194,
 195, 196, 212, 222, 232, 279,
 293, 294, 302, 306, 321, 343,
 383, 385, 386, 387, 389, 392,
 401, 409, 411, 418, 419, 420,
 423, 431—447, 450, 451, 452,
 453, 457, 460, 464, 465, 531,
 548, 554, 555, 566, 567, 585,
 616, 626, 663, 664, 665, 671,
 689, 693, 705, 712, 766
 Vrtátko A. J. 35, 142, 144, 145,
 150
 Vrzal A. v. Stín A. G.
 ze Všehrd, Vikt. Kornel 50 n.
 138
 Všetečková F. 492
 Výběr románův a povídek
 (Hainův) 569
 Výbor cizojazyčných děl
 básnických 460
 Výbor nejlepších spisů pouč-
 ných (Laichterův) 532, 753
 Výbor spisů dramatických
 338
 Vycpálek J. 103
 Vydra Bohumil 544
 Vydra Stanislav 126
 Vydra Václav 623
 Vyhlídal J. 494, 495
 Vyhnis Č. 306
 Vychodil Jan 746
 Vychodil Pavel 191, 492, 617,
 665, 768
 Vychovatel 779
 Vykoukal F. V. 523, 665, 746
 Vykruta J. 259
 Výkvět světových literatur
 569
 Vymazal F. 363
 Vyskočil Alb. 212
 Vyskočil Quido Maria 516
 Vysoký Arnošt 362
 Vysoký Ignác 710, 713
 Výstava, Národopisná — čsl.
 743, 744
 Vystyd M. 727, 729
 Vyšehrad (čp.) 539

W.

- Wagner R. 346, 681, 696, 751,
 765, 766, 774, 775
 Wachler J. F 172
 Waitz G. 714, 716
 Waldhauser K. 32, 33
 Walter Emil 568
 Walter Václav v. Tréval E.
 Walther Anonymus 16
 Wankel J. 377, 744
 Wanklová M. 745

- Watson S. 547
 Wedekind F. 627, 634
 Weiner R. 639, 660
 Weingart M. 174, 446, 447,
 705, 706
 Wellek O. 547
 Wellner M. 735
 Wells H. G. 567, 568
 Wenig Adolf 290, 294, 782, 784
 Wenig Frant. 525
 Wenig Karel 712
 Wenzel F. 242
 Wenzig J. 344, 354 n.
 Werstadt J. 170, 376, 727, 728,
 762
 Weymelková V. 503
 Whitman W. 420, 441, 461,
 602, 614
 Whittier J. G. 420
 Wiehl A. 746
 Wieland Chr. M. 251
 Wikleff J. 36, 37, 44, 733
 Wilde O. 455, 568, 604, 637,
 672
 Winter Z. 384, 387, 471, 472,
 473, 474, 484—486, 523, 745,
 746
 Wirth Z. 585, 679, 749 n.
 Wisniowska H. 265
 z Wojkowicz J. 585, 613 n.
 Wolff Fr. 258
 Wolff Chr. 251
 Wordsworth W. 697
 Wotke J. 260
 Wratislav A. H. 143
 Wunsch H. 295
 Wünsch J. 401, 521
 Wyspiański St. 458
- Y.**
- Young E. 125
- Z.**
- Z našich i cizích vlastí 318,
 522
 Zába G. 261, 346, 348, 531, 754
 Zábavy pro mládež 266
 Zábavy večerní 391, 518
 Zabolotskij P. 547
 Záborský J. 219, 415
 Zabranský A. 495, 511
 Zacpal J. 277
 Zadinová L. v. Baudyšová I
 Zádouštna 193
 Zahof Z. 241, 242, 602
 Zahrada, Budečská 266, 358
 Zahrada Růžová 23
 Zahrádka Rajská 782
 Zahradník Bohumil 518
 Zahradník Vincenc 251—25
 255, 260, 262
 Zakopal B. 623
 Zákoucký K. J. 784
 Zakrejs F. 142, 145, 192, 20
 324, 337, 341, 344, 350, 35
 390, 464, 549
 Záleská B. 309
 Zámorský M. F. 73
 Zap K. V. 149, 190, 244, 24
 370, 382, 544, 717, 723
 Zapletal J. v. Bartoš Fran
 Zapletalová B. v. Benešová I
 Zapolská G. 568
 Zapová H. 265
 Záfe (čp.) 537
 Závaše, mistr 27 -
 Zavřel F. 623, 635
 Zázvorka T. 74
 Zbranský J. v. Hvězdoslav
 Zdrůbek F. B. 541, 542
 Zdziechowski M. 212, 231, 30
 Zechenter G. 412
 Zejlér H. 451
 Zelený J. A. 208, 782
 Zelený Václav 117, 132, 244
 324, 368
 Zelený Václav Vlad. 248, 681
 681
 Zeman Antonín v. Stašek A
 Zeman Frant. A. 358
 Zeman Kamil v. Olbracht I
 Zenkl P. 687
 Zerdahelyová N. 157
 Zeyer J. 143, 212, 293, 385, 384
 389, 392, 423, 424—431, 444
 465, 470, 585, 604, 618, 624
 641, 665, 671, 673, 766
 Zgoda F. v. Křen K.

- Zibrť Č. 27, 87, 150, 170, 174,
212, 486, 523, 745, 746 n.
- Ziegelbauer M. 99
- Ziegler J. L. 86, 87, 134, 148,
262, 265, 266
- Ziegloserová A. 517 n.
- Zich O. 682, 775
- Zikmund V. v. Winter Z.
- Zikmund Václav 358, 359
- Ziková L. 640
- Zima Ant. Jos. 111, 112, 113
- Zima Stan. 456, 556
- Zimmermann Jos. Václav
266
- Zimmermann Robert 345, 347
- Zinzendorf J. 63
- Zítek Emanuel 516
- Zítek Jan Frant. 184
- Zlatojevič S. 143
- z Zlicka Brikcí 71, 367, 735
- Zlobický J. V. 108
- ze Znojma Stan. 37
- Zoch C. 217
- Zola E. 562 n., 566, 624, 666,
669
- Zora (slovenský alm.) 213
- Zora (alm. mor. omladiny)
388, 549
- Zoubek F. J. 87, 356, 380, 779
- Zprávy zemského archivu
730
- Zrání 664
- Zřízení zemské Vladislavské
70 n.
- Zubatý J. 461, 702, 703, 706,
710
- Zukal J. 377, 733
- Züngel E. 305
- Zvěřina L. N. 599, 615
- Zvonař J. L. 680
- v. Zweter Reinmar 10

Ž.

- Žák Karel 570, 580, 587 n.
- Žák Vincenc 163
- Žákavec F. 464, 495, 687 n., 750
- Žaltář klementinský 32, 368
- Žaltář Wittenerský 32, 702
- Žalud A. 539
- Želenský K. 633
- Želinskij T. 714
- Žello L. 219
- Žeň z literatur 782
- z Žerotína Jan st. 61, 71
- z Žerotína Karel st. 71 n., 74,
82, 377, 378,
- Židek P. 723
- Žigmondy
- Žilka F. 39, 761, 769
- Zinžifov R. 143
- Zirovnický V. 276
- Žitavský Petr 19, 29
- Živa (Purkyňova) 136
- Živa (Raýmannova) 767
- Živena 541
- Živný L. 777
- Život 779
- Život, Moderní 536
- Život, Nový 618
- Životy sv. otců 33, 704
- Žižala Domovský V 310
- Žižka J. 44, 45, 47, 729
- Žukovskij V. A. 306
- Žunkovič M. 145
- Župan F. 511

OBSAH:

<i>Předmluva k třetímu vydání</i>	1
<i>Úvod</i>	3
Stará doba literatury české	
a) Období přípravné	5
b) Období prvního rozkvětu básnictví	11
c) Období prvního rozkvětu prósy	20
Střední doba literatury české	
a) Období přípravné	37
b) Období rozkvětu	53
c) Období úpadku	77
Nová doba*	
a) <i>Literatura národního obrození</i>	90
1. <i>Doba osvícenství.</i>	
Povaha doby	93
Osvícenská věda	98
Pokusy o literaturu krásnou	109
Slovenské písemnictví	117
2. <i>Doba romantismu.</i>	
Romantismus v evropských literaturách	119
Povaha českého romantismu	122
Jos. Jungmann a jeho škola	124
Hankova družina a podvrhy rukopisné	137
Vědecké i literární organizace	146
Slovanská myšlenka v poesii	151
Dějepisectví ve službách národního obrození	156
České básnictví za vlivu lidové písně	178
Česká literatura novelistická a dramatická	196
Karel Hynek Mácha	207

* Starou a střední dobu literatury české (str. 1—89) zpracoval J. V. Novák, dobu novou (str. 90 a násl.) Arne Novák.

Slovenské písemnictví romantické, Rozkol na Slovensku	212
<i>b) Literatura obrozeného národa</i>	219
1. Doba tendenčního realismu v duchu světoobčanském	
<i>a) Doba přechodu a reakce</i>	225
Básníci přechodní	225
B. Němcová a počátky realistické povídky	233
K. Havlíček a české novinářství	244
Boj české filosofické myšlenky. Literatura pedagogická	251
<i>b) Rozkvět tendenčního realismu.</i>	
Povaha doby	266
Literární i politické orgány	268
Hálek a Neruda i básnictví jejich doby.	278
Novelistika a román doby Hálkovy a Nerudovy	307
Dramatické básnictví doby Hálkovy a Nerudovy	335
Filosofie, estetika a kritika	345
Literatura pedagogická	352
Jazykověda a dějepis literární	358
Dějepis a pomocné vědy dějepisné	369
2. Doba zápasů mezi snahami národně výchovnými a západnickým umělectvím.	
Povaha doby	383
Literární orgány období Čechova a Vrchlického	386
Svatopluk Čech a básníci školy národní	393
Slovenské básnictví v létech osmdesátých	408
J. V. Sládek a básníci s ním příbuzní	416
Český kosmopolitism básnický	423
Dramatické básnictví v době Vrchlického	462
Novelistika a román.	
1. Historická povídka	471
2. Novelistika ze života venkovského	488
3. Genrové obrázky společenské	504
4. Literatura zábavná a konvenční . . .	511

Česká feuilletonistika, causerie a memoiry	519
3. Doba kritického a sociálního realismu a reakce proti němu.	
Povaha doby	525
Organisace českého duševního života. Publicistika	530
Realism v českém umění básnickém	548
Román a povídka v období realistickém.	
1. Realistický román evropský	519
2. Cizí vzory a vlivy. Překlady	564
3. Uvědomělý realism sociální	569
Slovenské písemnictví za období realismu	588
Odklon od realismu v lyrice. Symbolism. Katalická moderna	593
České drama od proniknutí realismu	590
Povídka a román v odklonu od realismu	595
1. Dekadence a novoromantismus	590
2. Úsilí spisovatelek o odhalení ženské duše	542
3. Impresionism v próse	545
4. Nová vlna naturalistická	552
5. Snaha o kázeň povídkové formy	557
Česká feuilletonistika poslední doby	562
Literární a umělecká kritika	567
Vývoj literárního dějepisu od let osmdesátých	573
Filologie a jazykozpyt od let osmdesátých	579
Dějepisectví české od let osmdesátých	584
Literatura filosofická, krasovědná a výchovatelská	589
Literatura pro mládež poslední doby	590
<i>Rejstřík*</i>)	707
<i>Obsah</i>	830

*) Rejstřík sestavil *Miloš Noha*.

ARNE NOVÁK

vydal knižně:

Menzel, Boerne, Heine a počátkové kritiky mladoněmeck
1906.

Čechische Literatur der Gegenwart 1907, II. vyd. 1913.

Stručné dějiny české literatury. 1910, II. vyd. 1913, III. vyd.
1922.

Jan Neruda. 1910, II. vyd. 1914, III. vyd. 1921.

Patero obrázků z dějin knihy. Pro mládež 1911.

Mužové a osudy. Kniha studií a podobizen. 1914.

Myšlenky a spisovatelé. Studie a podobizny. 1914.

Praha barokní. 1915, II. vyd. 1921; franc. překl. 1921; něm.
překl. 1922.

Zvony domova. Kniha studií a podobizen. 1916.

Kritika literární. 1916. II sv.

Podobizny žen. Kniha studií a podobizen. 1918.

Studie o Janu Nerudovi. 1919.

České písemnictví s ptačí perspektivy. 1920, esper. překl. 192

Svatopluk Čech. Dílo a osobnost 1921. Díl I., díl II. v tisku.

Problémy moravské literatury. Vstupní přednáška. 1922.

Krajané a sousedé. Kniha studií a podobizen. V tisku.

Knihy poučné, školní a pom učebné.

Absolon Dr. K. a Jaroš Z.: Přehledná geolog. ma
Moravy a Slezska v deskách. Velikost 180×
1 : 300.000 .

Antrata Fr. V.: Uvedení do mluvnice staročeské. C
můcka pro učitelstvo a studentstvo

— **Pedagogické přehledy I.**
Obsah: Psychologie a pedagogika, Logika a d
Dějiny pedagogiky. Obsahy pedagogických
— **II. díl. Školské zákony**

Bartoča Jos.: Čeština na bývalé universitě v O
Účinek obou ústavů na obrození naše v Olom
Moravě. S 3 obrázky

— **Deset rozprav lidopisných**

Bayer Emil: Praktická cvičení zoologická a b
pokusy
Na krásném křídovém papíře s mnoha ilustrac
str.), váz. v plátně

Brázda V.: Okresní hejtmánství olomucké. Zem
kulturně historický jeho přehled

Broul Fr.: Přírodopis pro měšť. školy slovenské
Doležil Hubert: Politické a kulturní dějiny C
váz. v plátně

Hýsek Dr. Mil.: Literární Morava v letech 1849—
Ježek Dr. J.—Kašík Dr. A.: Dějiny písemnictví ne
Nezbytná příručka pro každého inteligenta

Kráčmer M.: Dějiny metropolitního chrámu sv
v Olomouci

Kranich J.: Přehledy věd přírodních I. Tělověda,
botanika, mineralogie, v tisku

— **II. díl. Chemie a fyzika**

Macků J. Dr.: Čes. houbař, váz. Illustrovaný kl
k určení všech, v našich vlastech rostoucíc
i jedovatých hub na základě jich vědecké s
návodem, jak zacházeti s houbami v praxi,
na křídovém papíře

— **Houbová kuchyně.** Vyzkoušených 100 receptů
k Čes. houbaři

— **Pohlednice hub (32 pohlednic)**

— **4 nástěnné tabule hub k názor. vyučování**
Macků J. Dr.: Bezděk a jeho houby. Kritická ú
pověď

Menčík Ferd.: Prof. Dr. Al. Musil. O jeho cestá
a jejich významu se 16 obr. a mapkou

Nováková Ter.: Kroj lidový na Litomyšlsku

- va Vikt.: Hrad Búzov. Ilustr. K. Liebscher a V. KČ 6-60
- ál KČ 33—
- Ondř.: Sbirka předloh moravského a uherského ornamentu KČ 33—
- ra Dr. Jos.: Květena Hané. Základy zeměpis, rozšíření rostlinstva na horním úvalu moravském. S 8 tab., 3. obr. a fotogeografickou mapou KČ 17-60
- voj a zemöp. rozšíření květeny země českých ve srovnání s poměry evropskými. Se 2 mapkami . KČ 13-70
- ovský Albín: Cizopasnictví a jemu podobné zjevy v rostlinstvu se 171 obrazy KČ 9-90
- ka Fr.: Živočichopis pro niž. tř. šk. střed. 10 v. » 22—
- stlinopis pro niž. třídy škol středních 22—
- č k určování našich nejrozšířenějších rostlin jevnobných, planě rostoucích a pěstovaných KČ 8-80
- tkové a pamětlivé rostliny cizích zemí. Spis, ve kterém jsou popsány a vyobrazeny všechny cizozemské rostliny, které poskytují lidstvu nějakého užtku aneb jsou jinak pozoruhodny. Obsahuje 648 str. a 615 vyobrazení KČ 29-70, váz. v pl. KČ 47-30
- ta Fr.—Klíma St.: Rostlinopis pro nižší třídy škol středních KČ 19-80
- ročichopis pro nižší třídy škol středních » 19-80
- k Vinc.: Dějiny kníž. Těšínského až do r. 1433 » 3-30
- štiny Opavska až do r. 1318 » 2-70
- dějinám škol olomouckých sv. Václavské a sv. Mořké KČ 1-10
- omouc prý Velehradem » 1—
- akt. pravopis s mluvníčkou a cvičné úlohy z příslůb a pořekadel pro školu a dům KČ —70
- chtěl R.: Rozhled dějin českoslov. literatury » 2-80
- la a Škola: Ilustrovaný měsíčník přírodovědecký, redovaný red. J. Kranichem za součinnosti předních spisovatelů přírodovědeckých. Roč. I.—VIII., II. roč. robrán po KČ 16-50
- eau J. J.: Emil. (O výchování.) Přeložil a poznámkopatřil Dr. A. Krener KČ 13-20
- ka J.: Slovanské bájesloví. (Mythologie.) S 38 obr. pěkném papíře KČ 13-20
- váz. v pl. » 19-80
- sa Dr. Fr.: Morava. Zeměpisný a kultur. obraz » 6-60
- vá B.: Vyšívání lidu slováckého na Moravě. I/II. KČ —, III. KČ 9-90
- šívání lidu slovenského » 9-90
- Dr. K.: Elementární praktikum rostlinné fyziologie. 122 obr. KČ 13-20
- ra Al. Vojt.: Paměti a znamenitosti města Olomouckého. S 8 obr. KČ 2-20
- Dr. Fr.: Úvod do studia Ot. Březiny. Výbor básní, úvodem a výklady KČ 6-20

- Wankel Dr. J.: Kolové stavby v Olomouci 70
 Zapletal Fl.: Světový malíř Hanák. Listy z dějin morav-
 ského baroku Kč 30-00
 Žunkovč M.: Kdy byla střední Evropa Slovany obydlena?
 Příspěvek k výjasnění bludů dějepisců a učenců.
 3. vydání Kč 4-—

Ceny bez další přírážky.

- Koupiti lze u každého knihkupce, nebo u nakla-
 datele R. PROMBERGRA v Olomouci.
 Knihy vydané nákladem R. PROMBERGRA,
 knihkupce v Olomouci.

Romány, povídky, básně atd.:

- Baar J. Š.: Ptáci. Drobná prósa Kč 6-60
 — Skřivánek a jiné povídky 8-30
 Bartoš F.: Kytlice z lidového básnictví. S uměl. výzdobou
 mistra A. Kašpara. Nejkrásnější kniha pro děti i mlá-
 dež. Obsah: Říkadla. Ptačí řeč. Dětské pohádky. Písně.
 Koledy. Hádanky Kč 56-70
 Glogar Vlad.: Austráci. Román z utrpení a osvobození srb-
 ského národa. Novinka! Kč 19-00
 Hjörleifsson Einar: Nad síly. Román, přel. z novoisland-
 štiny Kč 5-30
 Hlavinka Al.: Na kraji Hané. Jasně a temně obrázky . . . 5-30
 Huysmans J. K.: Kathedrála. Znamení román my-
 stický Kč 13-20
 Jahn M.: Ráj a jiné povídky » 6-60
 — Večerní stíny. Prósa » 2-10
 Jeřábek V. K.: Dšlo saně a jiná prósa. Kniha byla poctěna
 »Moravskou literární cenou« Kč 7-30
 Joergensen Joh.: Poutníkova kniha. Črty z Italle . . . 6-60
 Kulda B. M.: Morav. národní pohádky. Illustroval Adol-
 Kašpar Kč 10-60
 Lejkin N. A.: Kristova nevěsta » 6-60
 Mamin Sibirjak: Dětské stíny. Povídky » 2-70
 Martínek V.: Pluh života. Dvě povídky 7-30
 Monlaur A. H.: Světlo. Povídka biblická » 5-70
 Mrštík V.: Paní Urbanová. Drama o 5 jedn. » 2-70
 Nal a Damajanti: Báje indická » 2-20
 Sebrané spisy VLASTY PITTNEROVÉ:
 I. Páni od stavu Kč 9-00
 II. Z ovzduší záruku » 16-50
 III. Lidé a lesy » 17-60
 IV. Lakomci a sobci » 22-—
 V. Statečná mlynářka » 19-80
 VI. Na výměnku » 14-30
 Procházka F. S.: Král Ječmínek. Hanácká legenda ver-
 šem. Poctěno cenou Akademie Kč 11-—
 Slavičinský J. M.: U Křúpálů. Valašská povídka . . . » 7-30